

dr. Helmeczi András:
A betéti részvénytársaság kialakulása és társasági jogállása Németországban a 19-20. században
Doktori (PhD) értekezés, Debrecen 2010

DOKTORI (PhD) ÉRTEKEZÉS

dr. Helmeczi András

Debrecen
2010

**DEBRECENI EGYETEM
ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA**

**A BETÉTI RÉSZVÉNYTÁRSASÁG
KIALAKULÁSA ÉS TÁRSASÁGI JOGÁLLÁSA
NÉMETORSZÁGBAN A 19-20. SZÁZADBAN**

Készítette:
dr. Helmeczi András

Témavezető:
Dr. Szikora Veronika egyetemi docens

A doktori program címe:
Az állam és a jog változásai Közép- és Kelet-Európában

A doktori iskola vezetője:
Dr. Szabó Béla egyetemi tanár

A kézirat lezárva: 2010. október 2.

**DEBRECEN
2010**

A doktori értekezés betétlapja

A BETÉTI RÉSZVÉNYTÁRSASÁG KIALAKULÁSA ÉS TÁRSASÁGI JOGÁLLÁSA NÉMETORSZÁGBAN A 19-20. SZÁZADBAN

Értekezés a doktori (Ph.D.) fokozat megszerzése érdekében
az állam- és jogtudományok tudományágban

Írta: **dr. Helmeczi András** okleveles jogász

Készült a Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskolája
(Az állam és a jog változásai Közép- és Kelet-Európában programja) keretében

Témavezető: Dr. Szikora Veronika

A doktori szigorlati bizottság:

elnök: Prof. Dr. Csécsy György, CSc, tszv. egyetemi tanár
tagok: Dr. Károlyi Géza, PhD, tszv. egyetemi docens
Dr. Sándor István, PhD, tszv. egyetemi docens

A doktori szigorlat időpontja: 2010. november 16.

Az értekezés bírálói:

Dr. Papp Tekla, PhD, egyetemi docens
Dr. Sándor István, PhD, tszv. egyetemi docens

A bírálóbizottság:

elnök: Prof. Dr. Csécsy György, CSc, tszv. egyetemi tanár
titkár: Dr. Balogh Judit, PhD, tszv. egyetemi docens
tagok: Dr. Károlyi Géza, PhD, tszv. egyetemi docens
Dr. Leszkoven László, PhD, egyetemi docens
Dr. Brehószki Márta, PhD, egyetemi adjunktus

pótelnök: Prof. Dr. Szabó Béla, CSc, tszv. egyetemi tanár
póttitkár: Dr. Fézer Tamás, PhD, egyetemi adjunktus
póttag : Dr. Pribula László, PhD, egyetemi docens

Az értekezés védésének időpontja: 2010. november 16.

NYILATKOZAT

Alulírott dr. Helmeczi András büntetőjogi felelősségem tudatában nyilatkozok, hogy a „Betéti részvénytársaság kialakulása és társasági jogállása Németországban a 19-20. században” című PhD-értekezés saját kutatásaimon alapuló önálló szerzői mű.

dr. Helmeczi András

TÉMAVEZETŐI AJÁNLÁS

Helmecki András

A betéti részvénytársaság kialakulása és társasági jogállása

Németországban a 19-20. században

című PhD értekezéséhez

A dolgozat témáját egy, a magyar jogban nem létező jogintézmény, a betéti részvénytársaság (*Kommanditgesellschaft auf Aktien*) adja. Jelen disszertáció összefoglaló, teljes társasági jogi szempontú áttekintést ad erről a társasági formáról, lévén a magyar szakirodalomban eddig csak néhány szerző említette munkájában, rövid általános képet adva, vagy egy-egy részletét kiemelve ennek a meglehetősen ellentmondásos formának.

A téma feltárásához a német jogban meglévő jogintézmény bemutatására, illetve a magyar jogi hagyományok ismeretében történő átvételére és a jogintézmény alapvető szabályozására vonatkozó javaslatok kidolgozására törekedett a szerző. A dogmatikai jellegű javaslatok megalapozása érdekében a dolgozat céljaként tűzte ki a betéti részvénytársaság történeti fejlődésének és szervezeti felépítésének, működésének és gyakorlati jelentőségének bemutatását is. Érdeme a dolgozatnak a jogi formát jellemző sajátos szervezeti és funkcionális megoldások mély elemzése, mely lehetőséget ad a magyar társasági jog meglévő jogintézményeinek továbbgondolásához még abban az esetben is, ha a jogalkotó – a szerzős javaslatával ellentétben – nem illeszti be a magyar társasági jogba a betéti részvénytársasági formát. .

Németországban a társasági jog fejlődésének állandó szereplője a betéti részvénytársasági forma, amely egyfelől bevezette a részvényt, mint a társasági részesedés legegyszerűbb megjelenési formáját, másrészt a vegyes jellege miatt egyszerre hordozta magában a személyes vezetést és korlátlan felelősséget, mint a befektetőket és hitelezőket védő garanciális elemet. A betéti részvénytársaság elegyíti a személyegyesítő és tőkeegyesítő társaságok jegyeit, és a személyegyesítő társaságokra jellemző vezetési struktúra miatt alkalmas forma a vállalkozói szakmai tapasztalat érvényesítésére.

A német társasági jognak nincs olyan átfogó jogtörténete, ami lineáris kronológiával leírható lenne. Ez részint a problémás fogalom-kialakításon, részint a társasági jogi irodalom egy történelmen kívüli vonzatán alapulhat. A társasági jog tudománya olyan formában, ahogy azt mi ma értelmezzük, lényegében a XIX. században jött létre, és mindenekelőtt a XX. században differenciálódott és nyerte el mai jelentőségét. Ezen kereteken belül ésszerű keretek között legfeljebb arra lehet és érdemes vállalkozni, hogy egy vagy néhány egymással összefüggő jogintézmény kerüljön nagyító alá. Ezt a megfontolást követte a szerző is, amikor a betéti részvénytársaság fejlődését és hatályos szabályai közül az alapvető társasági jogi szabályokat vette górcső alá, igyekezve közérthető formában megismertetni az olvasókat ezzel a nem mindennapi jogintézménnyel.

Németország és Magyarország magánjoga közös dogmatikai alapokon nyugszik. Több pontban érintkező történelmünk és földrajzi közelségünk is kihatott a jogrendszereink fejlődésére. A magyar társasági jog a XIX. században alakult ki, erős német hatás alatt, német típusú társasági jogként. Hazánkban hosszú évekig létezett elkülönült kereskedelmi törvény, az 1875. évi XXXVII. Kereskedelmi Törvény, a XIX. századi magánjogunk talán legfontosabb tételes jogi alkotása. A Kereskedelmi Törvénykönyvünk igen erősen a német Kereskedelmi Kódex (*ADHGB*) befolyása alatt állt. Az *ADHGB* a különböző érdekek kompromisszumaként jött létre és ennek a hatása kihatott a törvényre – a Kereskedelmi Törvény a nagy „német előd” példájára született meg.

A társasági jog elsősorban gyakorlati jog, de ezzel egyidejűleg egy magas színvonalon kimunkált dogmatikát igényel, amely mögött a német jogban egy több, mint száz éves gyakorlat és szakirodalom áll. Az értekezés több ponton is alátámasztja ezt a megállapítást, megmutatva egyúttal a vonatkozó német társasági jog fejlődésének tévútjait és eredményeit, a vonatkozó szakirodalom széles körét feldolgozva.

A dolgozat zárásaként a bevezetőben meghatározott hipotézis helytállóságát boncolgatja a szerző és *de lege ferenda* javaslatokat fogalmaz meg. A megfogalmazott javaslatok a szerző által kialakított feltételrendszeren belül helytállóak, következetesek, és egyértelműen mutatják a szerző gyakorlatias gondolkodását és a magyar társasági jog terén megszerzett elmélyült dogmatikai felkészültségét.

A fentiek alapján a dolgozat véleményem szerint egyértelműen megfelel a PhD fokozat megszerzéséhez szükséges feltételeknek, és nem csak a bírálóbizottság, hanem a társasági jog iránt érdeklődő valamennyi jogász és gazdasági szakember figyelmébe ajánlom.

Debrecen, 2010. október 2.

Dr. Szikora Veronika, PhD, egyetemi docens
témavezető

TARTALOMJEGYZÉK

Tartalomjegyzék	8
I. fejezet: Bevezetés	12
1. <i>Témaválasztás</i>	12
2. <i>A dolgozat célkitűzései</i>	15
3. <i>A kutatás módszertana</i>	18
3.1. <i>A vizsgálat tárgyát képező ország kiválasztása</i>	18
3.2. <i>A történeti rész forrásainak feldolgozása</i>	19
3.3. <i>A betéti részvénytársaság jogállását meghatározó normaszövegek feldolgozása</i>	20
II. fejezet: Korai társasági egyesülési formák	22
1. <i>A részvénytársaságok történeti fejlődésének rövid áttekintése</i>	22
2. <i>A betéti társaság és részvénytársaság közös előfutárai a középkorban</i>	23
3. <i>A mai társasági típusok kialakulása</i>	26
III. fejezet: A betéti részvénytársaság történeti fejlődése Franciaországban 1807-től 1867-ig	32
1. <i>A Code de commerce</i>	32
2. <i>Az 1856-os törvény a részvényen alapuló betéti társaságokról</i>	40
3. <i>Az 1863-as társasági jogi törvények</i>	48
4. <i>Az 1867-es társasági törvény</i>	49
IV. fejezet: A betéti részvénytársaság történeti fejlődése Németországban	53
1. <i>Fejlődés az ADHGB-ig</i>	53
2. <i>Az ADHGB-től az első novelláig</i>	63
3. <i>Az első részvényjogi novella (1870)</i>	72
4. <i>A második részvényjogi novella (1884)</i>	74
5. <i>A fejlődés a HGB-ig (1897)</i>	79
6. <i>Fejlődés az 1937-es részvényjogi törvényig</i>	82
6.1. <i>A betéti részvénytársaság szabályozásának módosítása</i>	82
6.2. <i>A részvényjog reformjáról szóló vita</i>	84
7. <i>Az 1937-es részvénytörvény</i>	86

8. Fejlődés az 1965-ös részvénytörvényig	90
9. Az 1965-ös részvénytörvény.....	90
10. Fejlődés napjainkig	92
10.1. Általános változások.....	92
10.2. Az Európai Közösség jogalkotásának hatása a német részvénytársaságokra	95
10.2.1. Az első társasági jogi irányelv (ún. publicitás vagy nyilvánosság irányelv)	95
10.2.2. A második társasági jogi irányelv (ún. tőkevédelmi irányelv)	96
10.2.3. Harmadik társasági jogi irányelv (ún. fúziós irányelv).....	97
10.2.4. A negyedik (mérleg), a hetedik (konszolidált mérleg) és a nyolcadik (könyvvizsgálati) társasági jogi irányelvek	97
10.2.5. A hatodik társasági jogi irányelv (ún. szétválás-irányelv).....	98
10.2.6. A tizenegyedik társasági jogi irányelv (ún. másodlagos letelepedés vagy fióktelep irányelv).....	99
10.2.7. A tizedik (ún. határon átnyúló egyesülés vagy nemzetközi fúzió) irányelv	99
10.2.8. A tizenharmadik (ún. take over-) társasági jogi irányelv.....	100
10.2.9. Az ún. transzparencia-irányelv	100
10.3. Munkavállalói részvétel (együtt döntési jog)	102
V. fejezet: A betéti részvénytársaság társasági jogállása, szervezete és felelősségi rendszere Németországban	104
1. A betéti részvénytársaság dogmatikai besorolása	104
1.1. A teoretikus besorolás kiindulópontja.....	104
1.2. A betéti részvénytársaság társasági jogi tulajdonságai.....	105
1.2.1. A betéti részvénytársaság jogforrási besorolása	106
1.2.2. A gazdasági társaságok csoportosítása	107
1.2.2.1. A személyegyesítő társaságok	107
1.2.2.2. A tőkeegyesítő társaságok	109
1.3. A betéti részvénytársaság elhelyezkedése a társasági formák rendszerében ..	111
1.3.1. A betéti részvénytársaság tőkeegyesítő jellemzői	112
1.3.2. A betéti részvénytársaság személyegyesítő jellemzői	113
1.3.2.1. A személyes felelősségű tagok	113
1.3.2.2. A betéti részvényesek közössége	114

1.3.2.3. A betéti részvénytársaság és a korlátolt felelősségű társaság besorolásának összevetése	115
1.4. A betéti részvénytársaság, mint társasági jogi „keverék”	117
2. A betéti részvénytársaság szervezete	119
2.1. A személyesen felelős tag	119
2.2. A közgyűlés (a betéti részvényesek közössége)	127
2.3. A felügyelő bizottság	132
2.4. A tanácsadó szerv (Beirat)	137
3. A betéti részvénytársaság felelősségi rendszere	138
3.1. A vezető tisztségviselők társasági jogi felelősségéről általában	139
3.2. A személyesen felelős tagok felelőssége	141
3.3. A betéti részvényesek felelőssége	143
VI. fejezet: A betéti részvénytársaság európai modelljei	146
1. A betéti részvénytársaságot ismerő országok	146
1.1. Franciaország	146
1.1.1. A vonatkozó francia kodifikáció rövid története	146
1.1.2. A francia betéti részvénytársaság törvényi modellje	147
1.1.2.1. Az alkalmazandó jog	147
1.1.2.2. Alapítás	148
1.1.2.3. A személyesen felelős tagok	148
1.1.2.4. A betéti részvényesek	150
1.1.3. A francia betéti részvénytársaság szervezete	150
1.1.3.1. Az igazgatóság	150
1.1.3.2. A közgyűlés	152
1.1.3.3. A felügyelő bizottság	153
1.1.4. A francia modellt követő országok	154
1.2. Svájc	156
1.2.1. Történeti fejlődés	156
1.2.2. A svájci betéti részvénytársaság törvényi modellje	158
1.2.2.1. Alapítás	159
1.2.2.2. A tagsági jogállás	159
1.2.3. A svájci betéti részvénytársaság szervezete	160
1.2.3.1. Az igazgatóság	161

1.2.3.2. A közgyűlés	163
1.2.3.3. A felügyelő bizottság	163
1.2.4. A svájci modellt követő országok	164
2. A betéti részvénytársasági formát nem ismerő országok.....	165
2.1. Nagy-Britannia	166
2.1.1. Az angol társasági formák általános jellemzői	166
2.1.1.1. Az angol tőkeegyesítő társaságok	166
2.1.1.2. Az angol személyegyesítő társaságok.....	167
2.1.1.3. Egyéb angol társasági formák	168
2.1.2. Az angol betéti részvénytársaság történeti fejlődése	168
2.1.3. Az „ultra vires” felelősség	171
2.1.4. Létezik-e betéti részvénytársaság az angol jog szerint?	174
2.2. Egyéb országok	175
VII. fejezet: Összefoglalás és következtetések	177
1. Összefoglalás.....	177
1.1. A történeti rész összefoglalása	177
1.1.1. A francia történeti fejlődés összefoglalása	177
1.1.2. A német történeti fejlődés összefoglalása.....	178
1.2. Összefoglalás a dogmatikai besorolás és a szervezeti felépítés kérdéséről....	183
2. Megállapítások.....	190
2.1. A gazdasági folyamatok és a korlátozott felelősség a társasági jogalkotás tükrében.....	190
2.2. A betéti részvénytársaság alapításában potenciális érdekelt vállalkozások meghatározása	192
3. Javaslatok.....	194
3.1. Javaslatok a korlátolt felelősségű társaság szabályainak hitelezővédelmi szempontú átalakítására.....	194
3.2. Javaslatok a betéti részvénytársaság magyar társasági jogba történő beépítéséhez.....	198
Irodalomjegyzék	204
Rövidítések jegyzéke.....	216
Zusammenfassung	211

I. fejezet

BEVEZETÉS

1. Témaválasztás

A dolgozat témájának kiválasztását elsősorban annak kuriózuma szolgáltatta, lévén a magyar jogban (és minden bizonnyal a jogászi szakmai körökben is) a betéti részvénytársaság (vagy másik nevén: részvényen alapuló betéti társaság) mint gazdasági társasági forma nem ismert, és ha egy szakmai jellegű beszélgetés során ez a kifejezés elhangzana, a legtöbben jobb esetben talán félrehallásnak, rosszabb esetben viszont kitalációnak tartanák.

Talán a szocialista állam- és leginkább jogrendszer évtizedei miatt kicsit késve indult (vagy inkább újraindult) társasági jogi jogalkotás koncepciója¹ során a jogalkotó a külföldi tapasztalatok alapján eleve úgy vélte, hogy ez a számszerűségét tekintve valóban csekély jelentőséggel bíró társasági forma nem életképes, nincs tényleges gazdasági szükség rá, és speciális felelősségi alakzata miatt inkább taszítja, mint vonzza a vállalkozni és befektetni kívánó potenciális gazdasági szereplőket.² De valóban ezek jellemzik-e a betéti részvénytársaságot? Valóban idejétmúlt és szükségtelen társasági formáról beszélünk-e, amikor például Németország 100 legnagyobb vállalata közül 3 betéti részvénytársaság formájában működik, és 6 társaságnak van több, mint 2000 alkalmazottja, illetve olyan cégek működnek ilyen formában, mint a Henkel, a Citibank Privatkunden, a Hella, a Merck vagy a MERKUR Bank?³

A német társasági jog fejlődése a „klasszikus” kapitalizmus időszakának tekinthető 19. században jelentős előretörést ért el a kodifikáció terén. Ennek mozgatórugója – az időben ezt megelőző francia minta adta lehetőség kihasználásán túl – a korábban az

¹ A gazdasági társaságokról és a bírósági cégeljárásról szóló törvények koncepciója (*A Kodifikációs Bizottság vitaanyaga*) előkészítése során felmerült a beiktatása, de a Bizottság nagyon hamar elvetette, és végül a beterjesztett törvényjavaslatba sem került bele.

² Ez utóbbi nyilvánvalóan nem kívánatos egy kapitalista gazdasági rendszerre áttérő ország esetén, és mivel az újrainduló gazdaság fejlődését a tőkebefektetés mértéke határozza meg, a jogalkotás is elsősorban a bejövő tőke igényeit igekszik kiszolgálni.

³ forrás: 13. Hauptgutachten der Monpolkommission 1998/1999 BT-Drucks, 14/4002 320. old. (hivatkozva: HUECK, Götz – WINDBICHLER, Christine: *Gesellschaftsrecht*, 54. o.)

uralkodó személyéhez és engedélyéhez kötött társaságalapítás folyamatos liberalizációja volt, melyet a gazdaság gyors növekedése és az ezzel együttjáró gazdasági-társadalmi feszültségek, igények indikáltak. A fejlődés elősegítéséhez és a feszültségek, ellentmondások feloldásához a jognak is lépnie kellett, meg kellett teremtenie azokat a kereteket, amelyek között a szabad piac résztvevői kiszámítható keretek között szervezhették tevékenységüket, és – nem utolsósorban – megfelelő garanciák mellett fektethették be tőkéjüket. Így került sor először az Általános Német Kereskedelmi Törvénykönyv (*Allgemeines Deutsches Handelsgesetzbuch – ADHGB*),⁴ majd kereskedelmi társaságokat szabályozó Kereskedelmi Törvénykönyv (*Handelsgesetzbuch – HGB*)⁵ és a részvénytársaságokat szabályozó Részvénytörvény (*Aktiengesetz – AktG*)⁶ megalkotására és többszöri módosítására. Emellett már igen korán, 1892-ben bevezették a korlátolt felelősségű társaságot (*Gesellschaft mit beschränkter Haftung – GmbH*), mely a korlátozott felelősség jelentette minimális kockázat és az egyszerű alapítás miatt nagyon gyorsan elterjedt, véleményem szerint felborítva a korábban viszonylag egyenletesen fejlődő társasági jog hitelezővédelmi koncepcióját, melynek fókuszában a vállalkozók személyes felelőssége állt, és csak kivételesen tette lehetővé a társaság saját vagyonára történő korlátozását.⁷

Ebben a fejlődési folyamatban kiemelt szerepet játszott a betéti részvénytársaság, mely egyfelől bevezette a részvényt, mint a társasági részesedés legegyszerűbb megjelenési formáját, másrészt a vegyes jellege miatt egyszerre hordozta magában a személyes vezetés és egyben korlátlan felelősség mint garanciális (hitelezővédelmi) elem, illetve a részvények útján történő tőkegyűjtés és korlátozott tagi felelősség lehetőségében rejlő kettősséget. Ezek miatt állandóan a viták kereszttüzében állt, mely viták jelentős mértékben hozzájárultak a társasági jogot jellemző alapvető kérdések, így a felelősség és a hitelezővédelem szabályainak kimunkálásához. És bár a 19. század végére a szabályozás már nem gátolta érdemben az elterjedését, illetve a korlátolt felelősségű társaság megjelenésével számbelileg is olyan jelentős csökkenést szenvedett el, ami gazdasági jelentőségét is aláásta, az őt övező vitákban született megoldások miatt talán

⁴ törvényszöveg: http://de.wikisource.org/wiki/Allgemeines_Deutsches_Handelsgesetzbuch._Inhalt

⁵ Handelsgesetzbuch vom 10.5.1897 (az 1897. május 10-i törvény a kereskedelmi törvénykönyvről) (RGBl I 219), a törvényszöveg elérhető: <http://bundesrecht.juris.de/bundesrecht/hgb/gesamt.pdf>

⁶ Aktiengesetz vom 6.9.1965 (BGBl I 1089), a törvényszöveg elérhető: <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/aktg/gesamt.pdf>

⁷ Ez megmutatkozik a részvénytársaságok meglehetősen szigorú és körülményes alapítási szabályaiban is, melyekről részletesen ld. a IV. fejezetet.

sokkal nagyobb hatással volt a társasági jogalkotásra, mint bármelyik másik társasági forma. Éppen ezért a témaválasztás szempontjából a másik fontos tényező a vitára ösztönzés, a lehetséges megoldások ütköztetésének illetve újragondolásának igénye volt, melyhez egy ilyen Janus-arcú társaság tökéletes alanyak tekinthető.

A betéti részvénytársaság ugyanis egy olyan jogi személyiséggel rendelkező gazdasági társaság, ahol legalább egy társasági tag korlátlanul felelős a hitelezők felé a társaság kötelezettségeiért (személyesen felelős társasági tag, vagy röviden beltag), és a többi társasági tag pedig a részvényekre felosztott alaptőkéből anélkül részesedik, hogy a részvény névértékének vagy kibocsátási értékének szolgáltatásán kívül személyes felelősséggel tartozna a társaság kötelezettségeiért (betéti részvényesek).⁸ A vegyes jelleg speciális szabályozást is igényel, így például a német jogban a személyesen felelős társasági tagok egymás közti, illetve a betéti részvényesek összességével és harmadik személyekkel szembeni jogviszonyát, továbbá az üzletvezetésre és a társaság képviseletére vonatkozó jogosultságot a HGB-nek a betéti társaságról (*Kommanditgesellschaft*) szóló rendelkezései határozzák meg, míg egyebekben az AktG szabályai alkalmazandók. Ezzel a megoldással a betéti részvénytársaság összeköti a személyegyesítő társaságok társasági jogi vezetési struktúráját a részvénytársaságnak a saját tőke gyűjtésére vonatkozó, egyszerűbb és szélesebb körű lehetőségeivel: a betéti részvényesektől kapott tőke részvényekké történő felosztása alapján ugyanis meg van a betéti részvénytársaságnak a lehetősége arra, hogy külső befektetők különösebb procedúra nélkül (magyarán egyszerű részvényjegyzéssel vagy vásárlással) váljanak a társaság tagjává és részesedjenek eredményéből, vagy éppen közvetlenül belépjen a szabályozott piacra (tőzsdére), még inkább kiszélesítve a tőkegyűjtés személyi körét és nagyságrendjét.⁹ Mivel a betéti részvényeket bármikor át lehet ruházni, ezek a társasági részesedések igen hasznosak, mivel lehetővé teszik, hogy a meglévő tagok részesedése egy részének átruházásával vagy akár új részvények kibocsátásával a potenciális befektetők nagy részét mobilizálják. A személyegyesítő társaságokra jellemző vezetési struktúra miatt pedig a társaság feletti „hatalmat” az új betéti részvényesek megjelenése tulajdonképpen nem érinti, így alkalmas forma a szakmai tapasztalat és elhivatottság tartós hasznosítására is. A betéti részvénytársaság, mint jogi forma így különösen

⁸ AktG 278.§ (1) bek.

⁹ mint ahogy például az *eff-eff Fritz Fuß GmbH & Co. KGaA* 1995 novemberében meg is tette, ld. AMMENWERTH, Michael: *Die Kommanditgesellschaft...*, 5. old.

alkalmasnak tűnik az olyan, egye növekvő személyes jellegű vállalkozások számára, amelyeknek a további növekedéshez elsősorban társaságon kívüli tőke bevonására van szükségük, azonban az alapítók nem kívánnak lemondani a kezdetektől meglévő vezetési pozíciójukról.

2. A dolgozat célkitűzései

A kapitalista indíttatású gazdasági-jogalkotási folyamat Magyarországon mintegy sűrítve játszódott illetve játszódik le az 1990-es rendszerváltást követően. Az elmúlt húsz évben a magyar gazdaság gyors egymásutánban lépett túl azokon a lépcsőfokokon, amelyeket Németország mintegy másfél évszázadon keresztül tapasztalt meg. Mindez a magyar társasági jogalkotásra is jelentős nyomást gyakorolt, aminek eredménye a néha nem kellően átgondolt, a kevés gyakorlati tapasztalatot nem kellő mértékben hasznosító, néhol öncélú szabályozás volt, melynek során szintén a korlátozott felelősség került előtérbe anélkül, hogy megfelelően hatékony hitelezővédelmi szabályok állnának a gazdaság fejlődésének letéteményeseit jelentő befektetők rendelkezésére.

A dolgozat egyik fontos célja, hogy bemutassa a betéti részvénytársaság történeti fejlődését Németországban, hiszen a polgárosodó, és alapvetően kapitalista jellemzőkkel bíró gazdaság problémái az egyes országokban nagyjából azonosak.¹⁰ Így mivel az ehhez kapcsolódó jogalkotási folyamat kezdete Németországban időben majd' kétszáz évvel korábbra esett, mint például Magyarországon a rendszerváltással kezdődő legújabb gazdasági és jogi átalakulás, a német fejlődési út ismerete talán megspórolhat Magyarországnak néhány nehéz évtizedet. Egyben – a német szabályozással kapcsolatban lezajlott vitákban megfogalmazott javaslatok ismeretében – intő példával is szolgálhatnak az előre látható, éppen ezért elkerülhető hibák és szabályozási tévutak kiküszöböléséhez, még akkor is, ha a magyar jogalkotó a jövőben komolyan nem számol a betéti részvénytársaság mint társasági forma bevezetésével, de a megismert speciális társasági szervek vagy funkciók alapján újragondolja vagy kiegészíti a jelenlegi tételes társasági jogi szabályozást és hitelezővédelmi eszközöket.

¹⁰ Ezt támasztja alá a francia és a német gyakorlati fejlődési út párhuzamossága, még akkor is, ha a napoleoni jogalkotás a kodifikációs fázist Franciaországban évtizedekkel előbbre hozta, mint Németországban.

Másik fontos célja dolgozatnak, hogy betekintést nyújtson a betéti részvénytársaság szervezeti felépítésébe, belső működésébe és a benne rejlő lehetőségekbe. Mivel a jogalkotó az elnevezésében azonos vagy hasonló, mondhatni bevett társasági szerveket merőben eltérő funkcióval és belső jogállással ruházott fel, olyan ötleteket meríthetünk belőle, amelyeket akár a meglévő magyar társasági formák egyes jogintézményeinek újragondolásában, fejlesztésében is felhasználhatunk.

Itt fontos kiemelnünk, hogy a téma feldolgozása szigorúan azokra a társaság jogi jellemzőkre szorítkozik, amelyek eltérnek a részvénytársaság mint alapforma jellemzőitől és jogi szabályaitól, hiszen a dolgozat témája nem a német részvénytársaságok jogi szabályainak, és főleg nem a részvényjog általános szabályainak feldolgozása!

Harmadik célja a dolgozatnak annak vizsgálata, hogy mivel a számbeli szűkösség ellenére a gyakorlatban mégis csak létező, ezért szükségesnek tekinthető a betéti részvénytársaság mint társasági forma, a piac mely szereplői, egészen pontosan milyen indíttatású vállalkozási formák választják, választhatják társasági formájuknak, tekintettel annak igencsak vegyes jellemzőire. Ugyanis, kicsit előreszaladva a témában, megfigyelhető, hogy a betéti részvénytársaságok döntően a magasabb tőkeigénnyel rendelkező vállalatok (pl. magánbankok) közül kerültek ki, holott vegyes jellemzői miatt sokkal inkább a külső tőkére szoruló családi vállalkozások számíthatnak tényleges érdekeltségi körnek. A jogintézmény bemutatásához választott Németországban például a német vállalatok saját forrású tőkéjének aránya a 20. század 60-as éveitől folyamatosan csökkent, és a 80-as évek vége körül mintegy 18,5%-os szinten mozgott.¹¹ Ez a tendencia azonban azt jelenti, hogy így általában jelentős kockázatot telepítenek az alapvetően eredményes beruházásokra is, hiszen számottevő külső tőkét kell bevonniuk a megvalósításhoz, így egy a csekély saját tőkefedezettel rendelkező vállalkozások, vállalatok nem feltétlenül rendelkeznek elegendő vagyonnal ahhoz, hogy egy gazdasági kudarc esetén fennmaradásukat biztosítani tudják, vagy éppen a vállalkozás alacsony

¹¹ LADWIG, Peter – MOTTE, Frank: *Die Kommanditgesellschaft auf Aktien...*, 800. old.; CLAUSSEN, Carsten: *Überlegungen...*, 73. old., PERLITZ, Manfred – KÜPPER, Herbert: *Die Eigenkapitalausstattung von Unternehmen...*, 505. old., GRUHLER, Wolfram: *Unternehmensrenditen und eigenkapitalausstattung im internationalen Vergleich*, 29. old. (hivatkozva: AMMENWERTH, Michael: *Die Kommanditgesellschaft...*, 1. old.)

saját tőkéje háttérbe szoríthatja a vezetés kockázatvállalási hajlandóságát is. Ennek leginkább az a következménye, hogy ezek a vállalkozások túlnyomórészt csak kis kockázatú beruházásokat valósítanak meg, holott adott esetben sokkal nagyobb személyes elkötelezettség és szakmai tapasztalat áll mögöttük, mint egy tisztán profitorientált, leginkább pénzügyi szakmai ismeretekkel rendelkező vezetőséggel működő tőketársaság mögött.¹² Mivel ez utóbbi magatartás egyúttal a lehetséges piaci esélyekről való lemondást is feltételezi, ezek a vállalkozások előbb-utóbb egyre többet veszítenek aktuális versenypozíciójukból is,¹³ mely egyben a gazdasági jelentőségüket és számukat is egyértelműen negatív irányban befolyásolja. A saját tőke arányának javítása viszont egzisztenciális feltétele ezen vállalatok gazdasági fellendülésének. Ebben az összefüggésben az üzemgazdasággal foglalkozó tudományágak feladata megmutatni az utat, hogy hogyan lehet az adott vállalkozás saját tőke helyzetét javítani. Mivel azonban a vállalkozáson belüli tőkeforrások általában elég szűkösek ahhoz, hogy rövid időn belül mobilizálják a saját tőke kiegészítéséhez szükséges eszközöket, az alacsony saját tőke hányad különösen azoknak a vállalkozásoknak jelent egzisztenciális fenyegetettséget, amelyek nincsenek abban a helyzetben, hogy a vállalkozáson kívüli, de a saját tőkét növelő befektetőket szerezzenek: azaz döntően a személyes jellegű vállalkozásokat érinti. Ahhoz viszont, hogy egy vállalkozás üzemi szinten hatékonyan és eredményesen tudjon működni, olyan – elsősorban jogi – keretet kell teremteni, ami kellő rugalmasságot ad egyrészt a vállalkozásnak a változó piaci körülményekhez való igazodáshoz, másrészt a vállalkozáson belül leginkább az eltérő mennyiségű és minőségű vagyoni hozzájárulásban megjelenő eltérő tagi érdekek kiszolgálását is lehetővé teszi.

A lehetséges megoldásokról szóló vitákban, eszmefuttatásokban azonban rendszeresen megfigyelhető egy alternatíváról: a betéti részvénytársaságról, amely vegyes társasági jellemzői miatt talán kézenfekvő jogi formát jelenthetne a személyes jellegű, de tőkeigényesebb tevékenységet végző vállalkozások számára magyar jogban is.¹⁴ A vizsgálat során érintjük a korlátolt felelősségű társaság rendszerbeli helyét is, melynek jogállása a betéti részvénytársaság esetleges bevezetése esetén véleményünk szerint újragondolásra szorul.

¹² ALBACH, Horst: *Deregulierung...*, 23. old.

¹³ HENNERKES, Brun-Hagen – MAY, Peter: *Noch einmal:...*, 2394. old.

¹⁴ AMMENWERTH, Michael: *Die Kommanditgesellschaft...*, 4. old.

Végül, mivel a magyar jogi irodalom – nyilvánvalóan a jogi forma magyar megfelelőjének hiánya miatt – nem bővelkedik a betéti részvénytársaságról szóló művekben, ezt a dolgozatot egyben hiánypótló műnek is szánjuk, nem titkolva azt a célt, hogy esetleg másoknak is felkeltjük a figyelmét ez iránt a meglehetősen izgalmas, sok ellentmondással és lehetőséggel megáldott jogi forma iránt, és a német példához hasonló szakmai vitával járulhatunk hozzá a magyar társasági jog és hitelezővédelem fejlődéséhez.

3. A kutatás módszertana

3.1. A vizsgálat tárgyát képező ország kiválasztása

Ahhoz, hogy a témaválasztással kapcsolatos kérdésköröket megválaszolhassuk, először fel kellett tárni a betéti részvénytársaság mint társulási forma kialakulásának legfontosabb lépcsőit, majd meg kellett ismerni a jogi szabályozás alapvető elemeit, különös figyelmet szentelve a „szokásostól” eltérő szervezeti és funkcionális megoldásoknak.

Ennek vizsgálatára két módszer kínálkozott: vagy egy – csaknem – teljes európai jogösszehasonlító elemzés, vagy egy adott, a közérthetőség miatt lehetőleg a magyar joggal valamiféle jogi rokonságban álló ország ezirányú fejlődésének és jogalkotásának elemzése.

Az előbbi esetben a dolgozat minden bizonnyal szélesebb rálátást, nagyobb biztonsággal történő eligazodást nyújthatott volna a vizsgált jogintézmény természetét illetően, hiszen a kutatások szerint ez a társasági forma jórészt egész Európában, de annak legalábbis a nyugati felén régóta ismert és a mai napig használatos forma. Azonban ennek a kellő tudományossággal történő feltárása olyan eszközöket (elsősorban közvetlen hozzáférést a joganyaghoz és a szakmai irodalomhoz), anyagi forrásokat és nem utolsó sorban sokféle nyelvtudást igényelt volna, ami jelen dolgozat kereteit és a szerző lehetőségeit egyértelműen meghaladta volna. Emellett ez a kutatási módszer sokkal inkább akkor lett volna célravezető, ha egy Magyarországon is létező

jogintézmény jobbítása, megreformálása lenne a cél, a hasonló országok szabályozási és gyakorlati tapasztalata alapján. Történeti előzmények, vonatkozó jogi kultúra és hagyomány nélkül viszont az ennek nyomán esetlegesen kialakított javaslatok mindenképpen idegen, mondhatni „steril” jogintézményt eredményeznének. Ennél sokkal kézzelfoghatóbbnak tűnik egy közeli rokonságot mutató nemzeti jogban meglévő jogintézmény bemutatása, és az ottani szabályozásnak a magyar jogi hagyományok ismeretében történő átvételére vonatkozó javaslat kidolgozása.

A szerző választása éppen ezért a második variációra esett, és egy adott ország belső jogán keresztül kívánja a betéti részvénytársaság legfontosabb jellemzőit bemutatni, nem feledkezve meg azonban az európai szabályozás egyes modelljeinek rövid bemutatásáról sem. A kiválasztott ország ebből a szempontból kézenfekvő volt, hiszen a kontinentális jogterületen belül Magyarország hagyományosan Ausztriával¹⁵ illetve – az Osztrák-Magyar Monarchián keresztül – a német joggal¹⁶ áll történelmileg is jelentős kapcsolatban, és ezen országok jogának hatása Magyarország jogára egyértelműen kimutatható.

A témaválasztást megerősítette továbbá a földrajzi közelség is, mely a források közvetlen felkutatását segítette elő, és nem utolsósorban a szerző saját nyelvismerete, mely lehetővé tette a források és a jogirodalom eredeti szövegének megértését.

A téma kettős természetének feldolgozása, a rendelkezésre álló források feltérképezése és elemzése szintén kettős módszert igényelt.

3.2. A történeti rész forrásainak feldolgozása

A történeti előzmények forrásfeldolgozása döntően másodlagos, elsősorban a 19. század második és 20. század első felében ebben a témában írt német szerzők műveinek felkutatását tette szükségessé, akik „testközelből” látták a gazdasági nyomásra kialakult jogi gyakorlatot, illetve maguk is részesei voltak a kodifikációt megelőző-követő

¹⁵ SÁRKÖZY, Tamás: *Az új társasági törvény...*, 10. o.; MEZEY, Barna (szerk.): *Magyar jogtörténet*, 131. oldal; MEZEY, Barna (szerk.): *Magyar alkotmánytörténet*, 65. old., 235. old.

¹⁶ SÁRKÖZY, Tamás: *Az új társasági törvény...*, 10. o.; GADÓ, Gábor: *Bevezető tanulmány...*, 23. old.; SÁNDOR, Tamás: *A részvénytársaság*, 273. o.

szakmai vitáknak. Ennek keretében került sor egyrészt a gazdasági társulások középkori előfutárainak, másrészt a szorosan vett témának, a betéti részvénytársaság kialakulásának vizsgálatára. A vizsgálat módszere elsősorban a szerzők által feldolgozott, a kodifikáció során született javaslatok, elképzelések, vitaanyagok összehasonlítása majd szintetizálása, illetve – ahol már rendelkezésre állt – a jogszabályok szövegének tanulmányozása volt.

A történeti részt megalapozó művek német szerzői közül kiemelést érdemel Heinz-Dieter ASSMANN, Manfred EISENBROICH, Wilhelm ENDEMANN, Levin GOLDSCHMIDT, Klaus Jürgen HOPT, Karl LEHMANN, Marcus LUTTER, Achilles RENAUD, Gustav SCHMOLLER és Rolf SETHE. Az ő műveik szolgáltak alapul a korabeli német jogi szakirodalom feltérképezéséhez, egyszersmind alapos dogmatikai háttérrel nyújtottak a betéti részvénytársaság mint társasági jog forma kialakulásának buktatóihoz, jogalkotói megoldásaihoz és ezek kritikájához. Ezen felül, az általuk szükségszerű előzménynek tekintett francia történeti fejlődés bemutatásához szükséges adatokat is elsősorban az ő műveik szolgáltatták, kiegészítve Franz MITTERMAIER és Viky GRAVENSTEIN vonatkozó művével.

3.3. A betéti részvénytársaság jogállását meghatározó normaszövegek feldolgozása

A dolgozat második nagy egysége, a betéti részvénytársaság társasági jogi jogállásának elemzése Németországban már elsősorban a közvetlen normaszövegen alapul, ezt egészítik ki a kommentárok, elsősorban a Tobias BÜRGERS és Torsten KÖRBER által szerkesztett *Heidelberg Kommentar zum Aktiengesetz*, Ernst GEßLER, Wolfgang HEFERMEHL, Ulrich ECKHARDT és Bruno KROPFF közös műve, valamint Klaus Jürgen HOPT és Herbert WIEDEMANN által szerkesztett *Großkommentar*. A hatályos jogi szabályozást leíró, illetve dogmatikai szintű elemző művek szerzői közül kiemelendő Michael AMMENWERTH, Frank GRAFMÜLLER, Axel JOENS és Karsten SCHMIDT szerzői munkássága.

A német társasági jog témájában írt magyar szerzők közül GADÓ Gábor, KISFALUDI András, MISKOLCZI BODNÁR Péter, NOCHTA Tibor, PAPP Tekla, SÁRKÖZY Tamás és SZIKORA Veronika elméleti munkáit kell megemlíteni, akiknek a munkái a magyar

szerzők közül különös segítséget és háttérrel nyújtottak a téma feldolgozásához, a megszerzett ismeretek szelektálásához és csoportosításához, valamint a téma mélységének jelen dolgozat kereteihez való igazításához. A történeti fejlődés bemutatásához magyar nyelvű friss szakirodalomként elsősorban SÁNDOR Istvánnak a nyugat-európai társasági jog fejlődését bemutató könyve szolgált támaszul.

II. fejezet

KORAI TÁRSASÁGI EGYESÜLÉSI FORMÁK

1. A részvénytársaságok történeti fejlődésének rövid áttekintése¹⁷

A betéti részvénytársaságok történetét leginkább az határozza meg, hogy kialakulásában a 17. századig nem találunk olyan folyamatosnak tekinthető és egyértelműen felismerhető fejlődési vonalat, amely bármelyik ma ismeretes társasági formához elvezetne.¹⁸ A korai részvénytársaságok néhány jellemzője is inkább csak gazdasági, mint jogi hasonlóságot hordoz a részvénytársaság mai formájához képest:¹⁹ nincs olyan meghatározó társasági típus, melynek fejlődését a római jogtól a középkoron keresztül a mai részvénytársaságig általánosan nyomon lehetne követni. Főleg, hogy a korai társulási formákat nem is jogszabállyal alkották vagy jogszabályban szabályozták, hanem a mindenkori joggyakorlat „termékei” voltak,²⁰ ami viszont nagymértékben függött a különböző államokban tapasztalható gazdasági és politikai viszonyoktól.

Nem lehet tehát egy olyan konkrét időpontot sem megállapítani, amikor vagy amikorra a részvénytársaságok mai típusa kialakult. Vitatott ugyanis az a kérdés,²¹ hogy a részvénytársaság Olaszországban az ottani állami hitelezői egyesületekből fejlődött-e ki,²² és onnan terjedt el egész Európában, vagy előfutárnak csak a 17. század óta létező

¹⁷ a nyugat-európai társasági jog történeti fejlődéséről részletesen, magyar nyelven ld. SÁNDOR, István: *A társasági jog története Nyugat-Európában*

¹⁸ ASSMANN, Heinz-Dieter: *Einleitung*, 13., 26. széljegyzet; szintén LEHMANN, Karl: *Das Recht der Aktiengesellschaften*, 17. old. utal rá. Emiatt és a bizonytalan forrásmegjelölések miatt elutasítja a hasonlóságot a római nyilvános társaságok és a mai betéti részvénytársaságok között; hasonlóan WIETHÖLTER, Rudolf: *Interessen und Organisation...*, 53. old.; REICHAU, Werner: *Ist die Kommanditgesellschaft auf Aktien ein „rechtsfähiger” Verein?*, 1. old. A részvénytársaság fejlődéséhez a *Code de commerce* előtt vö. TROPLONG, Raymond T.: *Le droit civile expliqué...*, Bevezetés (hivatkozva: SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 12. old.); LEHMANN, Karl: *Die geschichtliche Entwicklung...*; VOGT, Gustav: *Zur Theorie der Handelsgesellschaften...*, 477-539. old.

¹⁹ LEHMANN, Karl: *Das Recht der Aktiengesellschaften*, 9. old.

²⁰ Részletesen ld. SCHMOLLER, Gustav: *Die geschichtliche Entwicklung der Unternehmung*, XII: *Die Handelsgesellschaften des Mittelalters und der Renaissancezeit*, 359-391. old.; a korai egyesülési formák vizsgálatának nehézségeinél utalt már rá GOLDSCHMIDT, Levin: *Alte und neue Formen der Handelsgesellschaft*, 5. old., hogy sokszor hiányzik az összehasonlíthatóság a mai jogi formákkal; ld. még NIEDERLAG, Hans-Hermann: *Juristische Person...*, 7. old.

²¹ Részletesen ld. WIETHÖLTER, Rudolf: *Interessen und Organisation...*, 53. old.; FICK, Heinrich: *Über Begriff und Geschichte der Aktiengesellschaften*, 1. old.; LEHMANN, Karl: *Die geschichtliche Entwicklung...*, 4. old.

²² ld. SCHMOLLER, Gustav: *Die geschichtliche Entwicklung der Unternehmung*, XII: *Die*

kereskedelmi társaságok tekinthetők, melyek a részvénytársasághoz a mai felfogásban annál inkább hasonlítanak, minél közelebb állnak időben a *Code de commerce*-hez.²³ A részvénytársaság előfutárainak bizonyos értelemben a Genfben 1407-ben alapított St. Georgsbank-ot és a Milánóban 1593-ban alapított Ambrosius-Bankot nevezik, bár mindkettő elsődleges célja az államháztartás hiányának kezelése volt. Ezek a szervezeti felépítésüktől a társasági tagoknak az ügyvezetésre történő befolyásáig tulajdonképpen a részvénytársasághoz hasonló jegyeket hordoznak, azonban tisztán (állami) hitelezői egyesületek voltak, mindenesetre működésük végén leginkább már a mai értelemben vett részvénytársasághoz hasonlítottak.²⁴

2. A betéti társaság és részvénytársaság közös előfutárai a középkorban

A folyamatos fejlődés hiánya a ma ismert társasági típusok esetén rögtön kettős jelentőséggel bír a betéti részvénytársaság történetében: a betéti részvénytársaságok kialakulásában mind a vagyoni betétekre vonatkozó jogelvek, mind pedig a részvényjog szabályai szerepet kaptak, sőt bizonyos fejlődési szakaszokban egymás mellett éltek, amivel a betétekre vonatkozó jogelvek önmagukban is befolyással voltak a részvénytársaságok kialakulására és a részvényjog fejlődésére.²⁵ Ezen elvek a késői középkorban gyökereznek, annak ellenére, hogy már a római jog is ismerte azon társasági formát, amelynél a tagoknak korlátozott volt a felelőssége.²⁶ A római jogi *societas* elsődlegesen csupán belkereskedelmi tevékenységet végző, tulajdonképpen személyegyestítő társaság volt, és a társaság részére rendelkezésre bocsátott vagyonnak nem kellett folyamatosan a társaság működéséhez rendelkezésére állnia, az a tok magánvagyonának elkülöníthető része maradt. Ez a társulás elsődlegesen a tagok közös

Handelsgesellschaften des Mittelalters und der Renaissancezeit, 359-391. old.; GOLDSCHMIDT, Levin: *Universalgeschichte des Handelsrechts*, 295. old.; BÖSSELMANN, Kurt: *Die Entwicklung...*, 52. old.; FISCHER, Rudolf: *Die Personenvereinigungen...*, 14. old.; WIETHÖLTER, Rudolf: *Interessen und Organisation...*, 54. old.; míg HENRICH, Dieter – CEREGHETTI, Remo: *Das italienische Aktienrecht*, 21. old. az „első igazi részvénytársaságként” jelölik meg, hasonlóan DAEHNHARDT, Heinrich W.: *Die rechtliche Natur...*, 25. old.

²³ LEHMANN, Karl: *Die geschichtliche Entwicklung ...*, 1. old.

²⁴ SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 13. old.

²⁵ vö. a „commenda”-hoz ASSMANN, Heinz-Dieter: *Einleitung*, 14. széljegyzet; NIEDERLAG, Hans-Hermann: *Juristische Person...*, 8., 25. old.; RENAUD, Achilles: *Das Recht der Aktiengesellschaften*, 12. old.; LEHMANN, Karl: *Das Recht der Aktiengesellschaften*, 26. old.; CREIZENACH: *Die Inhaberaktie...*, 53. old.

²⁶ Id. még GOLDSCHMIDT, Levin: *Alte und neue Formen der Handelsgesellschaft*, 8. old. A *societashoz* és a közkereseti társasághoz való viszonyról WEBER, Max: *Zur Geschichte der Handelsgesellschaften...*, 3. old.; VÖLDERNDORFF, Otto Frh. v.: *Das Reichsgesetz...*, 3. old.

munkálkodására szerveződött, ugyanakkor a tagok a veszteségeikért saját vagyonukkal feleltek.²⁷ Ezért a mai, sokszor külkereskedelmi társaságként aposztrofált betéti társasággal nem is igazán hasonlítható össze, mivel egyrészt az előbbi kötelmi (szerződéses) alapon szerveződő gazdasági társulás volt, amelyben a tagok folyamatos elszámolási jogviszonya mellett a társaság saját vagyonnal nem is rendelkezett, éppen ezért a hitelezők csak közvetlenül a tagok magánvagyonával szemben érvényesíthették követeléseiket, másrészt ez utóbbiban a betétes (kültag) felelőssége csak az általa a társaság rendelkezésére bocsátott vagyoni betét értékéig terjed, a magánvagyonával nem felelt.

A középkort megelőzően a társaságok olyan változatos jogi köntösbe voltak öltöztetve, és belső felépítésüket illetve működésüket tekintve olyannyira különbözőek voltak, hogy nem lehetséges azoknak a középkori társasági formák előzményeinek tekinteni őket, amelyekben a tagok felelőssége már egyértelműen korlátozott volt.²⁸ A középkort megelőzően jellemzően az egyes gazdasági társulási formák és az alkalmazott jogi konstrukciók gyakran egymással is keveredtek, mivel e társaságok legtöbbször tartós és szoros üzleti kapcsolatban álltak egymással, ami nem csak a mai értelemben vett kereskedelmi jellegű együttműködést jelenti, hanem gyakran a közvetlen pénzügyi érdekeltségek meglétét (befolyást) is.

Jelentős hatással volt a kialakulási folyamatra az egyházi uzoratilalom, amely megtiltotta ugyan a keresztényeknek a kölcsön után kamat szedését, de engedélyezte a kereskedelmi ügyletben való részesedésből származó nyereséget.²⁹ Mivel a kamattilalom a nem keresztényekre nem vonatkozott, a legtöbbször zsidó származású hitelezők által a folyósított kölcsönökre – monopol helyzetükkel visszaélve – kivetett túlzott kamat³⁰ mellett megjelent az egyre nagyobb mértékű üzleti nyereség is, amelyhez viszont a kereskedelmi életben virágzó különböző üzleti formációk szoros együttműködése is szükséges volt. Az eladósodott világi nemesség – persze a

²⁷ SÁNDOR, István: *A társasági jog római jogi gyökerei*; WEBER, Max: *Zur Geschichte der Handelsgesellschaften...*, 4. old., VÖLDERNDORFF, Otto Frh. v.: *Das Reichsgesetz ...*, 9. old.

²⁸ GOLDSCHMIDT, Levin: *Universalgeschichte des Handelsrechts*, 91., 254. old. ; RENAUD, Achilles: *Das Recht der Commanditgesellschaften*, 10. old.; DAEHNHARDT, Heinrich W.: *Die rechtliche Natur...*, 17. old.

²⁹ Részletesen ld. ENDEMANN, Wilhelm: *Studien in der romanisch-kanonischen...*, 9. old.

³⁰ Különösen az erőn felül költekező nemesség részére adott pénzüsszegek után, melyet sokszor nem tudtak a kölcsönvevők visszafizetni, így a kölcsönadók a hűbéri jogon járó jövedelemforrások, pl. bányák hosszabb-rövidebb ideig tartó kiaknázásának jogát szerezték meg a kölcsön törlesztése fejében - amiből végül a kölcsön összegének többszörösére tettek szert.

köztudottan kapzsi egyháziakkal karöltve – egyre szigorúbb uzsoratórvények kiadására készítette az uralkodókat, ezért az üzleti formációk új üzletvezetési megoldásokra kényszerültek. Mivel az uzsoratilalom lehetetlenné tette volna a tőketársaságok nyereségének felhalmozódását, sőt, magát a tisztán tőkeegyesítő társasági forma kialakulását is kizárta,³¹ kifejlődött az üzleti jellegű társulásoknak a *societas sacri officii* névvel illetett formája. E társasági formában a működéshez szükséges vagyoni hozzájárulást teljesítő tagok üzletvezetőnek felvettek egy olyan tagot, akinek személye és tevékenysége azt a látszatot biztosította, hogy az ő személyes munkája, a társaság üzletvezetésében az általa végzett tevékenység az alapja a társaságnál megjelenő hatalmas gazdasági haszonnak.³²

Az uzsoratilalom indirekt módon azt is előidézte, hogy nem csak a kereskedelmi társaságok közötti gazdasági együttműködés struktúrája alakult át nagymértékben, hanem az egyes társaságok anyagi bázisának nagyságrendje is. A betéti társasági forma, és ezzel együtt a betéti részvénytársasági forma kialakulása tehát a középkorban vette kezdetét, és mindkét társasági forma olyan elemekkel rendelkezett, amelyek a mai társasági formáknál is meghatározó tényezőknek bizonyulnak.

A betéti társaság közvetlen előzményének tekinthető társasági formák a 10. századi Itáliában jelentek meg, *commenda*³³-nak vagy *colonna*³⁴-nak nevezték őket, és a tengeri kereskedelmi társaságok előképeinek tekinthetők. Később a tengeri kereskedelem mellett ez a formáció bankügyleteknél és más kereskedelmi tevékenységek körében is mind nagyobb jelentőségre tett szert.³⁵ A *commendare* ige azt jelenti, hogy rábízni valakire valamit, illetve ajánlani valakinek valamit, és ez azzal állt szoros

³¹ WEBER, Max: *Zur Geschichte der Handelsgesellschaften...*, 111. old., aki az uzsoratan befolyását a társasági jog fejlődésére csekélynek tekinti, mivel az nem vezetett újabb jogintézmények kialakulásához, hanem a meglévők elterjedését segítette.

³² ENDEMANN, Wilhelm: *Das Recht der Aktiengesellschaften...*, 343. old.

³³ ASSMANN, Heinz-Dieter: *Einleitung*, 14. széljegyzet. Általában a betéti társaság fejlődéséhez GOLDSCHMIDT, Levin: *Universalgeschichte des Handelsrechts*, 254., 270. és 290. old.; RENAUD, Achilles: *Das Recht der Commanditgesellschaften*, 1. old.; ENDEMANN, Wilhelm: *Studien in der romanisch-kanonischen...*, 361. old.; WEBER, Max: *Zur Geschichte der Handelsgesellschaften...*, 15. old.; FISCHER, Rudolf: *Die Personenvereinigungen...*, 14. old.

³⁴ GOLDSCHMIDT, Levin: *Universalgeschichte des Handelsrechts*, 254. old.; SCHMOLLER, Gustav: *Die geschichtliche Entwicklung der Unternehmung*, XII: *Die Handelsgesellschaften des Mittelalters und der Renaissancezeit*, 359. old.; RENAUD, Achilles: *Das Recht der Commanditgesellschaften*, 16. old.; ELSENBROICH, Manfred: *Die Kommanditgesellschaft auf Aktien*, 17. old.; EILENTROP, Bettina: *Die Kommanditaktiengesellschaft*, 12. old.

³⁵ ELSENBROICH, Manfred: *Die Kommanditgesellschaft auf Aktien*, 18. old.; NIEDERLAG, Hans-Hermann: *Juristische Person...*, 9. old.; LEHMANN, Karl: *Das Recht der Aktiengesellschaften*, 27. old. és FICK, Heinrich: *Über Begriff und Geschichte der Aktiengesellschaften*, 32. old.

összefüggésben, hogy a *commendator* (tehát az a hitelező, aki a szabad tőkével rendelkezett) készpénzt vagy valamilyen árut bízott egy hajóskapitányra (*tractator* vagy *commendatar*) azzal a céllal, hogy a kapitány – felhasználva a tengereken átnyúló kereskedelmi kapcsolatait – azokkal olyan kereskedelmi ügyleteket hajtson végre, amelyek hasznot hoztak. Ezt a hasznot (*commenda*) pedig felosztottak egymás között. A 14. századtól kezdve még nagyobb teret nyert az üzleti kapcsolatok azon típusa, amelyben több személy közös vagyona került be az üzleti tevékenység pénzügyi alapjába, amellyel a *commendatar* többnyire kereskedelmi tevékenységet (*colonna*) folytatott.³⁶ A *commendatar* mindig személyesen felelt a hitelező felé, a hitelező viszont nem felelt a kereskedő, azaz a *commendatar* által létesített üzleti kapcsolatok jogosultjainak irányában. Később, a 15. században is találkozunk olyan típusú megállapodásokkal, amelyek szintén több ügylet lebonyolítását vagy pedig tartós üzleti kapcsolat kialakítását és fenntartását célozták (*societas per viam accomanditae*), ahol a szerződő felek között legtöbbször már kereskedőket és bankárokat találhatunk.³⁷

3. A mai társasági típusok kialakulása

A pusztán alkalmi társaságok effajta hosszútávra szóló üzletekké történő igen lassú átalakulása nem csak Itáliában ment végbe, hanem Franciaországban is³⁸. Ott az 1673-as *Ordonnance de Commerce*-ben foglalták először törvénybe a betéti társaságot (*société en commandite*)³⁹, amely már a mai felfogásban vett betéti társaság fontos jellemzőjével bírt, ti. hogy a tagok pénzben kifejezhető vagyoni betéttel járulnak hozzá a társaság kereskedelmi tevékenységéhez. Ezt követően indult el nemcsak ezen társulási forma, hanem a beltágok és kültagok közötti különbségek kikristályosodása is.⁴⁰ A

³⁶ Egyes szerzők ebben egy közvetlen előfutárát látták a betéti részvénytársaságnak, vö. GOLDSCHMIDT, Levin: *Universalgeschichte des Handelsrechts*, 270. old., RENAUD, Achilles: *Das Recht der Commanditgesellschaften*, 63. old.

³⁷ NIEDERLAG, Hans-Hermann: *Juristische Person...*, 10. old.; DAEHNHARDT, Heinrich W.: *Die rechtliche Natur...*, 22. old.; SÁNDOR, István: *A társasági jog története Nyugat-Európában*, 75. old.

³⁸ A fejlődés részleteihez vö. SCHMOLLER, Gustav: *Die geschichtliche Entwicklung der Unternehmung*, XII: *Die Handelsgesellschaften des Mittelalters und der Renaissancezeit*, 359. old.; uő.: *Die geschichtliche Entwicklung der Unternehmung*, XIII: *Die Handelsgesellschaften des 17.-18. Jahrhunderts*, 960., 1014. old.; RENAUD, Achilles: *Das Recht der Actiengesellschaften*, 20. old.; EISENBROICH, Manfred: *Die Kommanditgesellschaft auf Aktien*, 20. old.; EILENTROP, Bettina: *Die Kommanditaktiengesellschaft*, 12. old.; NIEDERLAG, Hans-Hermann: *Juristische Person...*, 11. old.

³⁹ RENAUD, Achilles: *Das Recht der Commanditgesellschaften*, 27. old.

⁴⁰ A *société en commandite* megkülönböztetendő a *société en participation*-tól, ami az 1978-as reformig megfelelt a német jog szerinti csendes (belső-) társaságnak, ld. SETHE, Rolf: *Die personalistische*

betéti társaságok széles körű elterjedése a 17-18. században következett be, a szervezeti felépítésben és a hosszú távú finanszírozásban rejlő lehetőségek kiszélesedésének köszönhetően. Megfigyelhető azonban, hogy Itáliában, Franciaországban és Svájcban e megoldás sokkal gyakoribb társasági formaként tűnt fel ezekben az évszázadokban, mint Európa északi területein.⁴¹

A társasági formák további fejlődésének megértéséhez fontos leszögezni, hogy a francia *société en commandite* fogalom eredetileg különböző, egymástól eltérő társasági alakulatokat takarhat. Egyrészt olyan társaságot értenek alatta, amelyben az egyik társasági tag személyében korlátlanul felelős, míg a többi tag felelőssége pusztán az általuk a társaság rendelkezésére bocsátott vagyoni betétek összegére korlátozódik. Azt a másik társasági formát, amelyet szintén a *société en commandite* fogalma jelöl, az jellemzi, hogy minden társasági tagnak korlátozott a felelőssége. Ezen társasági forma jogszabályi alapjait a XIV. Lajos által 1686 májusában kibocsátott ediktum teremtette meg, amely egyben létrehozta az ún. *Assicuranz Társaságot*, melyet hivatalosan is *société en commandite*-ként jelöltek meg, annak ellenére, hogy üzletvezetője (*gérants*) csak saját pénzübeli betétje erejéig volt felelős.

A mai értelemben vett részvénytársasághoz hasonló társasági formákra két különböző megjelölés is használatos a forrásokban⁴²: azon nagy gazdasági társaságokat, amelyeket világkereskedelmi és kolonizációs céllal hívtak életre, *compagnien* névvel jelölték, míg a kisebb volumenű kereskedelmi tevékenységet végző részvénytársaságokat továbbra is a *société en commandite* fogalom alatt találjuk. A betéti társaságok és a részvénytársaságok ezen közös gyökere azonban nem teszi teljesen egyértelművé azt, hogy a betéti részvénytársaság közvetlenül a részvénytársasági formából, vagy a részvénytársaság a betéti társaságból illetve a betéti részvénytársaságból fejlődött volna ki. Ezt a bizonytalanságot természetesen a nyelvhasználati eltérések, a gyakran pontatlan, félrevezető társasági megjelölések is fokozzák.

Kapitelgesellschaft mit Börsenzugang, 16. old.; a fejlődéshez vö. TROPLONG, Raymond T.: *Le droit civile expliqué...*, 363., 377. old.; RIPERT, Georges – ROBLOT, René: *Traité de Droit Commercial*, 887. széljegyzet; az 1978-as reform változásaihoz ld. MÜLLER-GUGGENBERGER, Christian: *Zweite Etappe der Gesellschaftsreform in Frankreich*, 609. old. (hivatkozva: SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitelgesellschaft mit Börsenzugang*, 16. old.)

⁴¹ SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitelgesellschaft mit Börsenzugang*, 16. old.

⁴² SCHMOLLER, Gustav: *Die geschichtliche Entwicklung der Unternehmung*, XIII: *Die Handelsgesellschaften des 17.-18. Jahrhunderts*, 982., 1003. old.

Azon társasági forma szervezeti felépítése és tipizálása, amely leginkább hasonlított a mai fogalmaink szerint vett betéti részvénytársasághoz, szintén meglehetősen sok bizonytalan elemet hordoz magában. Az általánosan elfogadott nézet szerint az első betéti részvénytársaságként létrehozott gazdasági társaság Franciaországban az 1716-ban John Law által alapított *Law & Co. Bank* volt. Vitatott viszont, hogy azonos-e a Law által két évvel később alapított *Banque Royale*-lal,⁴³ vagy az a *Law & Co. Bank*-ból alakult ki,⁴⁴ avagy több különböző társaságból jött létre.⁴⁵ A *Law & Co. Bank*-ot TROPLONG, FICK és RENAUD betéten alapuló részvénytársaságként jelölte meg,⁴⁶ CREIZENACH viszont úgy vélte,⁴⁷ hogy a betéten alapuló részvénytársaság megjelölés ellenére ténylegesen részvénytársaságként működött, utalva arra, hogy a meghatározás akkoriban nem volt egységes.⁴⁸

Tekintettel arra, hogy mindezt csak az 1717-ben alapított *Mississippi Társaságra*⁴⁹ korlátozódott a bemutatóra szóló részvények kibocsátásának joga, a XV. Lajos által 1721. január 21-én kiadott királyi dekrétum⁵⁰ már széles körben engedélyezte a betéti részvénytársaság azon jogi formájának alkalmazását, amelynek élén egy korlátlan és egyetemleges felelősséggel tartozó direktórium állt. Az, hogy a korabeli gazdasági viszonyok között a *Code de commerce* kibocsátásáig milyen mértékben nyert teret ezen társasági jogi forma, a forrásokból nem deríthető ki egyértelműen, de a *Code de commerce* 38. cikkelyéből és a korabeli állásfoglalásokból arra következtethetünk, hogy az 1807 előtti időkben a betéti társaságokat általában részvények kibocsátása mellett alapították.⁵¹

A mai részvénytársaságok közvetlen előzményeként szolgáltak a 17-18. század folyamán – a tengeri hajózási technika rohamos fejlődését követő felgyorsult

⁴³ GEBLER, Ernst et. al.: *Aktiengesetz*, 278. § 8. széljegyzet

⁴⁴ CREIZENACH: *Die Inhaberaktie*..., 63. old.

⁴⁵ RENAUD, Achilles: *Das Recht der Commanditgesellschaften*, 64. old.

⁴⁶ FICK, Heinrich: *Über Begriff und Geschichte der Aktiengesellschaften*, 42. old. és RENAUD, Achilles: *Das Recht der Commanditgesellschaften*, 64. old.

⁴⁷ CREIZENACH: *Die Inhaberaktie*..., 63. old.

⁴⁸ SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 17. old.

⁴⁹ Ez az 1717-ben alapított *Kompagnie Troplong* által *société en commandite par action* megjelöléssel került nevesítésre, ld. TROPLONG, Raymond T.: *Le droit civile expliqué*..., 163. old. (hivatkozva: SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 17. old.

⁵⁰ *Declaration du Roi Louis XV. pour rétablir l'usage des lettres on billets payables au porteur*.

⁵¹ FICK, Heinrich: *Über Begriff und Geschichte der Aktiengesellschaften*, 57. old.; REICHAU, Werner: *Ist die Kommanditgesellschaft auf Aktien ein „rechtsfähiger“ Verein?*, 6. old.; SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 17. old.

kolonizációnak köszönhetően – a kereskedelmi társaságok (*Handelskompagnien*), amelyek főleg Angliában és Hollandiában terjedtek el, de Franciaországban is megjelentek.⁵² Ezek a társaságok olyan kereskedelmi ügyletek lebonyolítását végezték, amelyekkel könnyebben megvalósítható volt a merkantilista gazdaságpolitika. Jellegzetességük volt a kereskedelmi tevékenység alapjául szolgáló hatalmas tőkeszükséglet, amely általában saját vagyonként került be a társaságba (*fonds*), és azt részekre osztva határozták meg a tagok felelősségének mértékét. A *fonds* rendelkezésre bocsátását határidőhöz kötötték, a XVIII. század közepétől pedig a társaság alaptőkéjének megteremtése volt az általános elv (azaz a vagyont már az alakuláskor rendelkezésre kellett bocsátani - *fonds perpétuel*), mely alaptőke a tagok között általában egyenlő részekre oszlott. Ez a mai részvénytársaságokra is jellemző elem azonban nem mindig valósult meg maradéktalanul.⁵³ Az egyes kereskedelmi társaságok nagymértékben függtek az állami befolyástól, különösen az állam gazdaságpolitikájának liberalitásától, mely általában a bemutatóra szóló részvények kibocsátásának engedélyezésében mutatkozott meg. A befolyásolás egyik eszköze az *oktroi* volt, amellyel az adott társaság állami privilégiumokban részesült. Ezen kedvezmények mértéke az egyes társaságokat tekintve egymástól igen eltérő volt, és az általános jog alkalmazásától való eltérés mértékének meghatározásában nyilvánult meg. Ide tartozott a korporációként (köztestületként) mint jogi személyként való működés lehetősége, adózási kedvezmények elnyerése vagy a társaság monopolhelyzetének engedélyezése is. A társaság gazdasági céljai és az állami befolyás mértéke alapján a korabeli irodalomban sem kereskedelmi társaságként, hanem állami intézetekként vannak megjelölve.⁵⁴

Az idő előre haladtával a direkt állami beavatkozással szemben egyre nagyobb szerepet kaptak a szabályrendeletek, és ennek köszönhetően bizonyos elmozdulás figyelhető meg a hatalmi viszonyokban, mely fokozatosan a társasági tagok szerepére irányította a figyelmet. Erre tekintettel a társaság vezetése is egyre dominánsabban avatkozhatott be a társaság gazdasági tevékenységébe, és általánossá vált a közgyűlés befolyásának

⁵² További utalásokat ld. u.o.

⁵³ A részletekért vö. SCHMOLLER, Gustav: *Die geschichtliche Entwicklung der Unternehmung*, XIII: *Die Handelsgesellschaften des 17.-18. Jahrhunderts*, 984. old.; ASSMANN, Heinz-Dieter: *Einleitung*, 13. széljegyzet.

⁵⁴ Utalásokat ld. BAUMS, Theodor: *Einführung*, 13. old.

erősödése is.⁵⁵ Az alapszabályok által meghatározott társaságok elszaporodása oda vezetett, hogy minden részvénytársaság saját életet élhetett, és a különböző társaságok alaptípusokat alkothattak.⁵⁶

A 18. század jelentős változásának tekinthető a részvényjog nagyiramú fejlődése, amely tulajdonképpen válasz volt a korabeli részvénytársaságok visszaéléseire, és a *Mississippi Társaság* 1720-ban bekövetkezett szétesésére. A visszaélésekre leginkább a bemutatóra szóló részvények adtak lehetőséget, ami igen gyakran részvéncsaláshoz vezetett. Ez elsőként 1688-ban a Brandenburgi-Amerikai Társaságnál ütötte fel a fejét, de a bemutatóra szóló részvények széles körű elterjedésének köszönhetően mind gyakoribb problémát okozott Franciaországban is.⁵⁷ A csalásokra igen változatos reakciók születtek válaszul: 1717-ben például betiltották a bemutatóra szóló részvényeket – kivéve a *Mississippi Társaságot* –, de 1721-ben újra engedélyezték alkalmazását.⁵⁸ A kereskedelmi forgalom biztonsága érdekében azonban szükségessé vált az állam beavatkozása: Angliában például 1720-ban kiadásra került az ún. *Bubble Act*, amely egészen 1825-ig hatályban maradt.⁵⁹ Ez a szabály megtiltotta és büntetéssel sújtotta a társasági részesedéseknek a többi társasági tag hozzájárulása nélkül történő átruházását (a tagok társasági részesedésekre vonatkozó elővásárlási jogának egyfajta előfutára), továbbá állami engedélytől tette függővé olyan társaság megalapítását, amelyben a részvényesek nem egyetemlegesen felelősek. E szabályozásnak köszönhetően Anglia hosszú időre levált arról a fejlődési folyamatról, amely a kontinentális Európa részvényjogát jellemezte.⁶⁰

⁵⁵ Ld. még SCHMOLLER, Gustav: *Die geschichtliche Entwicklung der Unternehmung*, XIII: *Die Handelsgesellschaften des 17.-18. Jahrhunderts*, 997. old.; Egy közgyűlésből, szűkebb tanácsból és kormányzóból illetve tisztviselőkből álló háromosztatú szervezeti felfogás található már a *Bank of England* (1694) alapszabályában, ahol a fő részvényesek befolyása a Bankra túlsúlyban volt, ld. SCHMOLLER, im., 991. old.

⁵⁶ WIETHÖLTER, Rudolf: *Interessen und Organisation...*, 64. old.

⁵⁷ FISCHER, Rudolf: *Die Personenvereinigungen...*, 17. old.; MOLLE: *Die Lehre von den Aktiengesellschaften...*, 35. old.

⁵⁸ vö. BÖSSELMANN, Kurt: *Die Entwicklung...*, 58., 60. old.; FICK, Heinrich: *Über Begriff und Geschichte der Aktiengesellschaften*, 56. old.; ASSMANN, Heinz-Dieter: *Einleitung*, 25. széljegyzet

⁵⁹ *Royal Exchange and London Assurance Corporation Act 1719* (I. György, 18. fejezet), amit IV. György törölt el. Vö. GOWER, L. C. B.: *Principles of Modern Company Law*, 24. old.; RENAUD, Achilles: *Das Recht der Aktiengesellschaften*, 24. old.; A részvénytársaságokkal való csalárd üzletekről 1720 körül ld. VOGT, Gustav: *Zur Theorie der Handelsgesellschaften...*, 477. old. és LEHMANN, Karl: *Das Recht der Aktiengesellschaften*, 84. old.

⁶⁰ Az angliai fejlődést 1857-ig leírta GOWER, L. C. B.: *Principles of Modern Company Law*, 19. old.; WIETHÖLTER, Rudolf: *Interessen und Organisation...*, 64. old. A bemutatóról szóló részvényt elsőként 1867-ben engedélyezték, ld. MITTERMAIER, Franz: *Englische Handelsgesetzgebung von 1867*, 46. old.; FICK, Heinrich: *Mittheilungen...*, 397. old.

A társasági tagok növekvő befolyásának hatására, amely a kereskedelmi társaságok hanyatlásával indult meg,⁶¹ a 18. század közepétől kezdődően magántársaságok fejlődtek ki. Így Franciaországban magán részvénytársaságok alakultak, de példaként említhető a porosz törvényhozás is, ahol az 1794-es *Allgemeines Landrecht (ALR)* szabályozása megkülönbözteti a különböző célra, állami közreműködéssel létrehozott társaságokat és az állami engedéllyel bíró közcélú személyegyesüléseket.⁶² Meghatározó volt azonban a *Code de commerce* által generált fejlődés, amely átmenetet jelent az engedélyrendszerből a koncessziórendszerbe, és ezzel egyidejűleg a döntő lépést az egyedi részvénytársaságoktól az általános részvényjogig.

Az eddig bemutatott és ezután következő, a társasági jogban bekövetkező fejlődést és a részvénytársaság, a betéti társaság és a betéti részvénytársaság alkalmazási területeinek egymástól való fokozatos eltérését a tőkefelhalmozás egyre növekvő igénye hívta életre. A gyorsuló iparosodás addig ismeretlen mértékben követelte meg a gazdasági társaságok részvételét most már nem csak a kereskedelmi, hanem az ipari szférában is. Míg a betéti társaságnál a társaság üzleti tevékenységét végző személy (vállalkozó) mellett a pénzügyi kockázatot vállaló befektetők állnak, aki a nyereségből részesedni kívánnak, ugyanakkor a személyes felelősségtől már visszariadnak, addig a részvénytársaságok számos részvényessel mint befektetővel rendelkeznek, és az egy személyben egyébként megoldhatatlan feladatokat együttesen oldják meg, mindezt anélkül, hogy a részvényeseknek személyes felelősséget kellene vállalniuk, sőt a részesedésük (részvényük) átruházható és átöröközhető is. Mégis, a sok előnyös tulajdonság ellenére a részvénytársaságok elterjedését számos tényező fékezte. A részvénytársaság jogi formája visszaélésekre adott alkalmat, és részben a csalások megakadályozása miatt erősödő koncessziós rendszer még tovább torzította a fejlődést. Mindez a betéti részvénytársaság, mint a „második legjobb megoldás” egyre szélesebb körben való alkalmazásához vezetett, amelyeknél a társaság elsődleges tőkéjét biztosító tag személyes felelősséggel terhelt részesedésének átruházása már igen korlátozott volt.⁶³

⁶¹ A gazdasági kudarchoz és a Kompagnien kritikájához vö. BAUMS, BAUMS, Theodor: *Einführung*, 17. old.; WIETHÖLTER, Rudolf: *Interessen und Organisation...*, 63. old.

⁶² Részletesen ld. BAUMS, Theodor: *Einführung*, 15. old.

⁶³ Ld. különösen FICK, Heinrich: *Über Begriff und Geschichte der Aktiengesellschaften*, 14. old.

III. fejezet

A BETÉTI RÉSZVÉNYTÁRSASÁG TÖRTÉNETI FEJLŐDÉSE FRANCIAORSZÁGBAN 1807-TŐL 1867-IG

A német fejlődéstörténettel foglalkozó szerzők kivétel nélkül egyetértenek abban, hogy a német társasági jog, és különösen a részvényjog fejlődésének meghatározó előzménye a francia fejlődés, különösen a *Code de commerce*⁶⁴ volt. Ennek megfelelően röviden történeti előzményként ismertetjük a francia társasági jogi jogalkotásnak a német betéti részvénytársasági szabályozás közvetlen előzményeit jelentő állomásait.

1. A *Code de commerce*

Az 1807-es francia kereskedelmi törvénnyel, a *Code de commerce*-szel új fejlődési szakasz kezdődött a részvénytársaságok életében. A törvényhozó kezdetben, egész pontosan az engedélyezésen alapuló szabályozási rendszer idején csak a részbeni szabályozáshoz folyamodott a részvénytársaság megakadályozása, vagy bizonyos állami, mindenekelőtt pénzügyi politikai szempontok érvényesítése érdekében: a *Code de commerce* társasági jogi fejezetében⁶⁵ viszont elsőként szabályozták a részvénytársaságot (*société anonyme*) és a részvényen alapuló betéti társaságot (*société en commandite per actions*) mint jog által alkotott (a jogképességet a jogszabály szerint történő alapítással elnyerő) intézményt – bár mai igényeinkhez mérten még csak nagy vonalakban.⁶⁶ A törvényhozó ugyanis csupán a joggyakorlat által azelőtt kifejlesztett társasági típusokat „másolta le”: a félig állami jellegű kereskedelmi társaságok addigi gyakorlatából indult ki, melyek működését meghatározó alapszabályok minden olyan lényeges kérdést tartalmaztak, amelyek a szabályozása elegendő volt a legtöbbször

⁶⁴ 1807. július 15. (hatályba lépett 1808. január 1-jén), a fejlődéstörténetéhez ld. GOLDSCHMIDT, Levin: *Handbuch des Handelsrecht*, 209-211. old., ERHARD, Christian D.: *Napoleons I Handelsgesetzbuch*, mely tartalmazza a fordítását és magyarázatát. A törvény a továbbiakban rövidítésként hivatkozva: C.d.c.

⁶⁵ C.d.c. 19-50. §§

⁶⁶ BÖSSELMANN, Kurt: *Die Entwicklung...*, 61. old.; FISCHER, Rudolf: *Die Personenvereinigungen...*, 12., 23. old.

azonos társasági érdekek kifejezéséhez.⁶⁷

A törvényhozó második fontos újítása a részvénytársaságot illetően a rendeleti⁶⁸ rendszerről a koncessziós, vagy más néven engedélyezési rendszerre történő áttérés volt.⁶⁹ Az egyedileg kiadott és társaságonként különböző szabályokat tartalmazó alapítási rendelet helyébe a 37. cikkely⁷⁰ általános szabálya lépett: az alapításhoz továbbra is szükség volt még az állami engedélyre, bár a joggyakorlat ehhez a megoldáshoz már nem igazán ragaszkodott, ugyanakkor az alapítás lényegi momentuma a jogszabályi feltételek teljesítése lett, nem pedig az uralkodói akarat. Ezzel a lépéssel azonban megszűnt a törvénynek a társaság szabályzataira és üzletvitelére ható erős tartalmi befolyása is, és az állam egyedül a koncesszió esetleges megtagadásával vagy feltételekhez kötésével tudott a szabályzatokra közvetlen befolyást gyakorolni. Ez az új szabályozás természetesen nem vezetett engedélyezési gyakorlat⁷¹ azonnali megváltoztatásához, ráadásul a koncesszió megadásához vezető eljárás hosszadalmas maradt és kevésbé volt hatékony, mivel bár az állami ellenőrzés a bizonytalan pénzügyi alapokat gyakran nem fogadta el az alapításhoz szükséges tőkének, viszont sokszor megbízhatóakat tiltott meg mindenféle logikus érvek nélkül. Nemsokára a kereskedelmi élet és a bíróságok egy még magasabb szintű liberalizációt követeltek, melyet azonban Napóleon ellenállása megghiúsított.⁷²

A részvényen alapuló betéti társaság jogi formáját (*société en commandite per actions*) az Államtanács (*Conseil d'État*) kezdeti ellenállása ellenére felvették a *Code de commerce*-be, mert a gazdasági és kereskedelmi bíróságoknak, illetve a kereskedelmi kamaráknak a *Code de commerce* első tervezetéhez benyújtott állásfoglalása alátámasztotta egy ilyen jogi forma szükségességét.⁷³ A *Code de commerce* 38.

⁶⁷ WIETHÖLTER, Rudolf: *Interessen und Organisation...*, 73. old.; ASSMANN, Heinz-Dieter: *Einleitung*, 31. széljegyzet.

⁶⁸ Ti. bizonyos tevékenységeket kizárólag részvénytársasági formában lehetett gyakorolni, melyhez közvetlen állami-uralkodói utasítási jog illetve részvétel is társult.

⁶⁹ Kritika a rendeleti és engedélyezési rendszer közötti megkülönböztetésről ld. BEITZKE, Günther: *Konzessionssystem* ...

⁷⁰ Amelynek kidolgozásához a belügyminiszter 1817. október 22-én (ld. szerző nélkül *Das Französische Gesetz über die Commandit_actien-Gesellschaften vom 17. Juli 1856*, Neues Archiv für Handelsrecht 2 (1860), 450. old.) és 1818. július 11-én (ld. RENAUD, Achilles: *Das Recht der Actiengesellschaften*, 38. old.) „Instrukciói” vezettek.

⁷¹ HOPT, Klaus J.: *Ideelle und wirtschaftliche Grundlagen...*, 135. old.

⁷² COSTI, Renzo: *L'azionista accomandatario*, 13.

⁷³ KOBERG, Peter: *Die Entstehung der GmbH in Deutschland und Frankreich*, 208. old.

cikkelyében⁷⁴ még a betéti társaság altípusaként fejlesztették tovább, melynek során a betéti részesedéseket részvényekbe foglalták, amely egyszersmind a részvényesek felelősségének felső határát is megjelenítette. A felelősség korlátozása befelé (a társaság illetve a többi tag irányában) és kifelé (harmadik személyek felé) is érvényes volt. Ennek oka a törvényhozó – akkori felfogásban gondos – előrelátása volt, hiszen a részvényen alapuló betéti társaságot, mint ahogy korábban az engedélyezési rendszer alatt, a részvénytársaság koncessziókényszerének elkerülésére használhatták volna. A részvényen alapuló betéti társaság és a részvénytársaság jogi kettéválasztása lényegében ezt a célt igyekezett megakadályozni, mivel a személyes felelősséget önmagában is olyan megfelelő ellenőrzési eszköznek tekintették, ami szükségtelenné tette az állami beavatkozást.

A részvényen alapuló betéti társaságot tehát az egyszerű betéti társaság altípusaként szabályozták, erre utalnak a következő szabályok is: a betéti társaságról szóló fejezet szabályokat tartalmazott magáról a társaságról,⁷⁵ a kültagok felelősségének a betétekre való korlátozásáról,⁷⁶ és a betéti társaság beltagjainak egyetemleges felelősségéről.⁷⁷ A 27. cikkely alapján a kültagok az egyszerű befektetői szerepüknek megfelelően ki voltak zárva a képviseletből. Amennyiben viszont család módon jártak el (magyarul a hitelezőkkel szemben visszaéltek helyzetükkel és a korlátozott felelősséggel), a társaság kötelezettségeiért személyesen és egyetemlegesen kellett felelniük. Ezt a kissé sietve bevezetett rendelkezést viszont már akkoriban is kritizálták és fölöslegesnek tartották: ha a kültag a társaság nevében lépett fel, úgyis a társaság lett a kötelezett. Ha pedig nem tüntette fel a képviselői minőségét, akkor személyesen felelt. Azaz a szerződéses partnerre, aki az üzletet a társasággal akarta kötni, csak egy járulékos személyes felelősséggel tartozó társasági tag erőszakolta rá magát, aki érdemben a követelés érvényesíthetőségét nem befolyásolta. Ez az érvelés viszont átsiklik afelett, hogy mégis egyfajta mögöttes hitelezői védelmet alapozott meg, mivel a szerződéses partner mindig abból indulhatott ki, hogy egy betéti társaság érdekében eljáró személy személyes felelősséggel tartozik, de magáról legalábbis egy társasági tag (= személyesen felelős) benyomását kelti, mielőtt egy szerződést megköt. Ez a szabály mégsem tudta

⁷⁴ 38. cikkely: „A betéti társaságok tőkéjét részvényekben is fel lehet osztani, anélkül, hogy az ilyen társasági tagokra vonatkozó rendelkezésektől egyébként eltérnének.”

⁷⁵ C.d.c. 23.§, 25.§

⁷⁶ C.d.c. 26.§

⁷⁷ C.d.c. 24.§, 225.§

megakadályozni a strómanokkal alapított társaságokat, mivel a belső viszonyokba való beavatkozást nem szankcionálta, azaz az alapszabályi autonómia körében a felelősség belső megosztásával kapcsolatos szabályok alkalmazhatóak voltak.⁷⁸

Ezzel a szabályozással jogilag rögzítették a társasági tagok kettéválasztását, mely szerint az egyik befektetési funkciót lát el, a másik pedig üzletvezetői funkciót. A *Code de commerce* 632, 633. cikkelyei alapján a tevékenység fajtája szerint különbséget tettek még polgári jogi és kereskedelmi jogi részvényen alapuló betéti társaság között. Ezt a különbséget törölte el az 1893. augusztus 1-jén hozott törvény, ami a részvényen alapuló betéti társaságot egységesen kereskedelmi társasággá nyilvánította.⁷⁹

A következőkben a gyakorlatban jelentősebb részvényen alapuló kereskedelmi betéti társaságot vizsgáljuk közelebbről.

Egy a részvényen alapuló betéti társaságról szóló részletes és önálló szabályozás hiánya – ez volt a betéti társasághoz kötött törvényhozói kerülőút hátránya, ami a gyakorlatban bizonytalansághoz és félreértésekhez vezetett. Ezek a problémák leginkább a részvények átszármaztatásának kérdésével kapcsolatban merültek fel, amely jelentős tényező volt ezen jogi forma vonzerejét illetően. Hogy egyértelművé tegyék a részvénytársaság és a részvényen alapuló betéti társaság szétválasztásának szándékát, a törvényalkotási folyamat során megvizsgálták a 38. cikkely tervezetének eredeti szövegét, ahol a részvényen alapuló betéti társaságra csak a betéti társaság jogát akarták alkalmazni, a bemutatóra szóló részvényt viszont nem akarták engedélyezni⁸⁰; a törvényhozó úgy gondolta, hogy egyedül a betéti társaság jogára való hivatkozással lehet a 35. cikkely alkalmazását kizárni, ami a részvénytársaságnál engedélyezte a bemutatóra szóló részvényt. Ezt a szándékot azonban nem juttatta eléggé kifejezésre a szöveg és a részvényen alapuló betéti társaság szabályainak megfogalmazása sem,⁸¹ így továbbra is nyitva maradt a kérdés, hogy milyen mértékben alkalmazhatók a részvénytársaság szabályai a betéti részvényekre.

⁷⁸ SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 22. old. A kialakuláshoz és kritikához vö. CREIZENACH: *Die Inhaberaktie...*, 74. old.

⁷⁹ KOBERG, Peter: *Die Entstehung der GmbH in Deutschland und Frankreich*, 198. old.

⁸⁰ A fejlődéstörténethez és a bemutatóra szóló részvény engedélyezéséről szóló vitához vö. RENAUD, Achilles: *Das Recht der Commanditgesellschaften*, 64. old., CREIZENACH: *Die Inhaberaktie...*, 56., 78. old.

⁸¹ Az ebből eredő gyakorlati bizonytalanságokról ld. VIANDIER, Alain et. al.: *La société en commandite entre son passé et son avenir*, 223. és 230. széljegyzet.

Az ítélkezési gyakorlat az uralkodó vélekedéssel szemben a kérdés vizsgálata során odáig jutott, hogy a törvényhozói szándék ellenére a bemutatóra szóló részvények kibocsátása is engedélyezett a részvényen alapuló betéti társaságnál.⁸² A törvény szövege ugyanis nem tartalmaz kifejezett tilalmat, sokkal inkább csak általánosan tekint a tőke részvényekre való felosztására, anélkül, hogy azok között típusuk szerint különbséget tenne, és ezzel a 35. cikkelyt alkalmazni tudták a részvényen alapuló betéti társaságra is. A bemutatóra szóló részvény engedélyezésének végül az lett a következménye, hogy a részvényen alapuló betéti társaságot mégis csak egyre könnyebben tudták használni a részvénytársaságra vonatkozó előírások megkerülésére. Ezzel persze megkönnyítették a szélhámosok dolgát is. Ez vonatkozott a 27. cikkely és az azt követő rendelkezések kijátszására is: a betéti részvényesek ténylegesen vezetni tudták a társaságot és egy „strómant” neveztek ki beltaggá, hiszen nem lehetett megakadályozni az üzletvezetés részvényeseken keresztül történő belső irányítását, mivel a részvényeseknek (kültagoknak) csak a *képviselő*t volt kifejezetten tiltott, az üzletvezetés nem. Ezek a szabályok a gyakorlatban így értelmetlenné váltak.⁸³

A fent írt okokból egyúttal az is következik, hogy a részvényen alapuló betéti társaság besorolása a betéti társaság altípusának nem volt adott és kézenfekvő, hanem arra nagyjából önkényesen került sor. A gyakorlatban ezzel a társaságokat egyszerre új jogi keretek közé kellett besorolni, ami a részvényen alapuló betéti társaságnál több szempontból sem sikerült, hiszen a részvényen alapuló betéti társaság a *Code de commerce* kibocsátása előtt Franciaországban már igen elterjedt társasági forma volt. Ez a gyakorlat kétféleképpen magyarázható. Először is a jelentős tőke egyesítésére képes jogi forma utáni igény nagyon nagy volt, azonban az engedélyezési rendszer miatt részvénytársaság nagyobb számban nem állt rendelkezésre, úgyhogy a részvényen alapuló betéti társaság 1807 előtt tulajdonképpen mint szükségmegoldás jelent meg.⁸⁴ Emellett a *société en commandite* fogalmának dogmatikailag sem egyértelmű alkalmazása is felmerült, mivel az akkori társasági szabályzatok gyakorlata szerint a

⁸² Cour royale de Paris, 1er ch., 1832. február 7-i ítélet, nyomtatva in: Sirey, Recueil général des Lois et des Arrêts, 183, IIe part, 257. old. (hivatkozva: SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 22. old.)

⁸³ SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 23. old.

⁸⁴ Találó VOGT, Gustav: *Zur Theorie der Handelsgesellschaften...*, 512. old. leírása: „Aki a nagytőkéjét a *commandite* formába kényszeríti bele, akkor nem egy átlagos szükségletre támaszkodik, hanem a választott forma legtöbbször csak eszköz más célokhoz – nevezetesen megkerülni a részvénytársaságok állami engedélyezését.”

beltagok inkább kinevezett és visszahívható ügyvivők voltak, semmint a társaság tulajdonosai, úgyhogy a társaság tagjainak gyűlése sokkal nagyobb jelentőséggel bírt, mint ma.⁸⁵

Másrészt az magyarázza az általános betéti társaság visszaszorítását, hogy a gyakorlatban olyan jogi formára volt szükség, ami éppen a részvények egyszerű átruházását könnyítette meg, ellentétben a kültagi részesedés nehézkes átszármaztatásával. Az érdekek akkori állása és a gazdasági szükségletek szerint elegendő lett volna egyrészt a közkereseti társaság mint személyegyesítő társaság, másrészt a részvénytársaság mint tőkeegyesítő társaság között egy köztes forma létrehozása is, vagyis a minden szempontból előnyös részvényen alapuló betéti társaság önálló szabályozása.

A törvényhozó tehát a szabályozásnál nem elégedett meg azzal, hogy lemásolja a gyakorlatban létrehozott jogi formákat, hanem beszorította a részvényen alapuló betéti társaságot egy szűk jogi fűzőbe azáltal, hogy tőketársasági jellege ellenére betéti társaságként, és ezzel együtt személyegyesítő társaságként kezelte.⁸⁶

Adott volt a lehetőség, hogy a részvényen alapuló betéti társaságot kezdetektől fogva – a alapszabály kötelező tartalmának a jogi forma sajátosságaiból eredő szükségszerű változtatásával – a részvénytársaság altípusaként hozzák létre, amelynek következménye viszont az akkori uralkodó felfogás szerint kétségtelenül a koncessziós kötelezettség lett volna. A kitaposott út viszont lehetővé tette, hogy a részvényen alapuló betéti társaság továbbra is megkerülje a részvénytársaságokra előírt követelményeket, amit éppen a részvényen alapuló betéti társaság hiányos törvényi szabályozása provokált ki. A törvény rendszeres megkerülése ráadásul azt mutatja, hogy a részvényen alapuló betéti társaság gyakorlatának és gazdasági funkciójának szükségleteit nem vették figyelembe a törvényi előírások megalkotásánál. Bölcsőbb lett volna ezért egy olyan változat, ami a részvényen alapuló betéti társaságot a részvénytársaság altípusaként teremti meg, de figyelembe vesz valamiféle biztosítékot a csalárd üzletvitellel szemben. A részvénytársaság állami felügyeletéhez való

⁸⁵ COSTI, Renzo: *Della società...*, 11., 30. old. (hivatkozva: SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 24. old.)

⁸⁶ SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 24. old.

ragaszkodás okozta tehát a betéti részvénytársaságok helytelen irányú fejlődését: bár a törvényhozó felismert némi veszélyt ebben a kérdésben, annak mértékét azonban alábecsülte, és ezért nem fordított rá megfelelő figyelmet (ld. a 38. cikkellyel kapcsolatban mondottakat). A személyes felelősség önmagában ugyanis nem biztosított elegendő befektetői- és hitelezői védelmet.⁸⁷

A részvényen alapuló betéti társaság dogmatikus besorolásáról szóló vita a szövegezés és a *Code de Commerce* társasági jogi rendszerébe való beillesztése után is folytatódott, és két egészen eltérő álláspont alakult ki: az egyik felfogás a gazdasági racionalitás alapján a részvényen alapuló betéti társaságban a részvénytársaság egy különleges formáját látta, melyet terhel a koncesszió-kötelezettség, míg a másik éppen ezt akarta megakadályozni, és a részvényen alapuló betéti társaság szerkezeti sajátosságait hangsúlyozta.⁸⁸ Hogy ez utóbbi a kezdetektől fogva ténylegesen igaz volt-e, vagy csak a koncessziós rendszer alól akartak kibújni annak követői, a jogi irodalomban nem igazán nyomon követhető. De végső soron az alapszabályok gyakorlata alapján nagyon valószínű, hogy az uralkodó felfogás a részvénytársasághoz való erős közelítésre utal, és a beltagokból tulajdonképpen visszahívható üzletvezetők lettek.

A jogi vitákban azonban fokozatosan kialakult és teret nyert az az igény, hogy az üzletvezetőket ne lehessen minden további nélkül visszahívni, lecserélni. Ezért felmerül a gyanú, hogy szándékosan erőszakolták rá a részvényen alapuló betéti társaságra ezt a különös jogi státuszt, a koncesszió-kötelezettség megakadályozása érdekében. Végül sikerült a részvényen alapuló betéti társaságot önálló jogi formaként besorolni, a személyegyesítő és tőkeegyesítő társaságok közötti státusszal, ami még ma is a francia jogi szabályozás alapjául szolgál.⁸⁹

A részvényen alapuló betéti társaságnak a betéti társaságra vonatkozó jogi szabályok közé való besorolása és a 38. cikkely szövege egy sor gyakorlati problémát okozott. Amíg az egyszerű betéti társaságokat legtöbbször a társasági tagok egymással való személyes kapcsolatára alapozták, a részvényen alapuló betéti társaságnak engedélyezték a korlátlan számú betéti részvényes részvételét. A betéti társasághoz való

⁸⁷ SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 24. old.

⁸⁸ COSTI, Renzo: *Della società...*, 15. old. (hivatkozva: SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 24. old.)

⁸⁹ SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 25. old.

szoros kötődés következménye volt a belső szervezet hiányos szabályozása, mert az egyszerű betéti társaság szabályozása erre nem terjedt ki. A fennálló lyukakat ezért, mint már 1807 előtt is, az alapszabály rendelkezéseivel kellett betömni, ami nem egységes joggyakorlathoz vezetett. A részvényesek jogai társaságról társaságra nagyon különbözőek voltak, ami hátráltatta a részvényeken keresztül történő tőkegyűjtést, mely mégis valamiféle egységesítést feltételezett volna. A részvénytársaságok és a részvényen alapuló betéti társaságok alapszabályai törvényes előírás nélkül is gyakran tartalmazták a közgyűlésre és igazgatótanácsra illetve igazgatóságra való szerkezeti tagolást.⁹⁰

A felületes szabályozásra tekintettel a gyakorlatban egy sor vitás kérdés maradt megválaszolatlan, melyeket a joggyakorlat is csak részben tudott megoldani. Az ezen az úton tisztázott kérdésekhez tartozott a részvényen alapuló betéti társaság jogképességének kérdése is: a *Code de commerce* erre nem tartalmazott kifejezett szabályt, de a joggyakorlat az 1806-os *Code Civil* 529. cikkelyéből és a *Code de procédure civile* 69. cikkelyéből levezette, hogy minden kereskedelmi társaság jogi személy.⁹¹ Csak a részvénytársaság volt különleges helyzetben: a jogi személyként való elismerés az engedélyezéstől (az engedély tartalmától) függött.

Miután egy részvényen alapuló betéti társaság alapítása a részvénytársasággal ellentétben mentes volt az állami engedélyezési kötelezettség alól, főleg az engedélyezési rendszer kijátszására használták fel, és éppen ezért nagyon népszerű volt.⁹² A részvénytársaságnak és a részvényen alapuló betéti társaságnak a 38. cikkely szövegének értelmezésével megvalósított egyértelmű különválasztását, mint ahogy azt bemutattuk, a gyakorlatban különösebb nehézségek nélkül játszották ki, nem utolsósorban a bemutatóra szóló részvények kibocsátásának lehetőségével élve. A nem kellően körültekintő törvényi szabályozás ezzel közvetlenül is támogatta az ezzel a társasági jogi formával történő visszaélések elterjedését.⁹³ A gyakorlatban ugyanis –

⁹⁰ Az alapszabály gyakran tartalmazta azt a rendelkezést, hogy a személyesen felelős tagnak a rendeltetésszerű üzletvezetés biztosítására a részvényeit letétbe kellett helyeznie. Ld. BAUMS, Theodor: *Einführung*, 24. old.

⁹¹ BAUMS, Theodor: *Einführung*, 25. old.

⁹² FISCHER, Rudolf: *Die Personenvereinigungen...*, 64. old.

⁹³ LEHMANN, Karl: *Das Recht der Aktiengesellschaften*, 70. old. Egy nagyon pontos leírás található az 1856-os törvény indokolásában, nyomtatva: Sirey, lois annotées ou lois, décrets, ordonnances, 4e Série, 1856, 98. old. (hivatkozva: SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 26. old.).

haszonlóan napjaink magyar módszeréhez – a részvényen alapuló betéti társaság alapítása gyakran úgy történt, hogy a tényleges alapítók csekély díjazás fejében egy vagyontalan embert kerestek meg a beltagi funkció elvállalásához, és – gazdasági szemszögből nézve – a társaság tényleges tulajdonosai korlátozottan felelős betéti részvényesekként működtek közre. Gyakran viszont részvényjegyzéssel bíztak meg más személyeket anélkül, hogy ténylegesen biztosították volna részükre a pénzügyi háttérrel. Mindeközben hiányzott a részletes szabályozás a vagyoni betétről is, így az alapítók a nem pénzbeli betéteket (apport) gyakran felülértékelték, veszélyeztetve ezzel minden kibocsátott részvény tényleges értékét. A már teljesített vagyoni betétek is gyakran eltűntek.

Mai szemmel nézve a *Code de commerce* szabályozását kritikával kell illetnünk. Azonban semmiképpen sem szabad elfelejteni, hogy ez a törvény, az akkori jogfejlődést tekintve, mérföldkövet jelentett a modern részvényjog útján, és éppen ezért a *Code de commerce* például szolgált a legtöbb kontinentális európai állam, így Spanyolország, Hollandia, Görögország, Észak-Itália, Rajna azonos tárgyú szabályozása számára.⁹⁴

2. Az 1856-os törvény a részvényen alapuló betéti társaságokról

A társasági jog fejlődését a továbbiakban a *Code de commerce* hiányos szabályozásának kiegészítéséről szóló reformjavaslatok határozták meg annak érdekében, hogy a jogi szabályozás egyrészt a gazdasági élet igényeinek, másrészt a hitelezők védelmének is megfeleljen. Mint a bevezető részben utaltunk a társasági formával kapcsolatos vita lehetőségére, Franciaországban is a részvényen alapuló betéti társaság kialakítása állt a vita előterében, mert tőkekoncentráció szerepével, és nagy (elsősorban ipari) beruházások motorjaként nem csak a fejlődést tette lehetővé, hanem a már jelzett visszaéléseket is előidézte. Miután a részvénytársaságoknak (illetve hitelezőiknek) az engedélyezési rendszer, mint egyfajta védelem rendelkezésre állt az ilyenfajta csalásokkal szemben, a reformtervek először csak a részvényen alapuló betéti társaságra koncentráltak.⁹⁵ A hosszas vita csúcspontja az 1838-as törvényjavaslat volt, melyben –

⁹⁴ SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 26. old.

⁹⁵ RENAUD, Achilles: *Das Recht der Commanditgesellschaften*, 66. old.

kétségtelenül feleslegesen – a jogi forma végleges eltörlését követelték.⁹⁶ Habár az óriási léptékű alapítási láz miatt sürgős cselekvésre volt szükség, a reformvitákat csak a részvényen alapuló betéti társaságokról szóló 1856-os törvény⁹⁷ zárta le. Tudnunk kell, hogy az 1838-as évben Franciaországban 1039 részvényen alapuló betéti társaság alakult.⁹⁸ Egyedül az 1854. július és 1955. június közötti időszakban csak Párizsban 225 olyan új társaság alakult akkora összesített tőkével, ami több, mint a fele volt az egész Franciaországban létrejött részvénytársaságok rendelkezésére álló alaptőkének.⁹⁹

A további visszaélések kiküszöböléséhez ez a törvény már szigorú rendelkezéseket tartalmazott az alapítással kapcsolatban: hogy a spekulációkat különösen a szegényebb lakosság köreiben megakadályozzák,¹⁰⁰ egy részvény minimális értéke a kisebb társaságoknál – azaz 200.000 francia Frank¹⁰¹ alaptőke alatt – 100 FF volt, míg a nagyobbaknál 500 FF.¹⁰² Az alapítás csak akkor minősült érvényesnek, ha minden részvény le lett jegyezve és a kibocsátási érték 25%-a be is lett fizetve,¹⁰³ amit a beltágok egyike közjegyző előtt volt köteles igazolni. Ezzel együtt a részvényjegyzést igazoló beltágnak egy listát is be kellett mutatnia a részvényjegyzők nevével és a szolgáltatott vagyoni hozzájárulás feltüntetésével. Ehhez jött még az az előírás, hogy a bemutatóra szóló részvények teljes értékét be kellett fizetni.¹⁰⁴ A még teljesen ki nem fizetett részvényeket, melyek tehát kizárólag névre szóló részvények lehettek, csak akkor lehetett továbbforgatni, ha vagyoni hozzájárulás 40%-át teljesítették. A család alapítás kizárását célozta az a kikötés, hogy a részvény esetleges átruházása ellenére is a teljes vagyoni szolgáltatás (névérték) teljesítése a részvényt eredetileg lejegyzők kötelezettsége maradt.¹⁰⁵ A nem pénzbeli betéteket és az alapítókat megillető egyéb előnyöket az alakuló közgyűlés hagyta jóvá, ahol az érintett alapítók illetve

⁹⁶ Vö. VIANDIER, Alain et. al.: *La société en commandite entre son passé et son avenir*, 60. széljegyzet, FICK, Heinrich: *Über Begriff und Geschichte der Aktiengesellschaften*, 58. old.

⁹⁷ Loi sur les sociétés en commandite par actions du 17 juillet 1856, nyomtatásban: Sirey, Lois annotées ou lois, décrets, ordonnances, 4e Serie, 1856, 98. old.; fordítása és rövid magyarázata: Sz.n.: *Das französische Gesetz über die Commandit-Actien-Gesellschaften vom 17. juli 1856*, Neues Archiv für Handelsrecht 2 (1860), 450-460. old., a törvény továbbiakban rövidítve: fr. brt. 1856

⁹⁸ ELSENBRICH, Manfred: *Die Kommanditgesellschaft auf Aktien*, 25. old.

⁹⁹ Sz.n.: *Das französische Gesetz über die Commandit-Actien-Gesellschaften vom 17. juli 1856*, Neues Archiv für Handelsrecht 2 (1860), 542. old.; a brt. alapításokról statisztikailag ld. VIANDIER, Alain et. al.: 23. széljegyzet

¹⁰⁰ Ld. az indokolást: Sirey, Lois annotées ou lois, décrets, ordonnances, 4e Serie, 1856, 99. old. (hivatkozva: SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 28. old.).

¹⁰¹ A továbbiakban: FF.

¹⁰² Fr. brt. 1856, 1.§ (1)

¹⁰³ Fr. brt. 1856, 1.§ (2)

¹⁰⁴ Fr. brt. 1856, 2.§

¹⁰⁵ Fr. brt. 1856, 3.§

részvényesek nem rendelkeztek szavazati joggal.¹⁰⁶ Ezeket az alapvető szabályokat szigorú előírásokkal egészítették ki a társaság vezetésének az alapítás folyamata során fennálló büntetőjogi felelősségéről.¹⁰⁷ Az alapítási előírások megsértése a társaság relatív semmisségéhez vezetett:¹⁰⁸ a társasági tagok egymás között nem hivatkozhattak a társaság megalapítására, azaz hogy a társaság mint elkülönült jogalany hordozta a szerzett jogokat és vállalt kötelezettségeket, korlátlanul feleltek a részvényen alapuló betéti társaság nevében vállalt kötelezettségeikért, és harmadik személyekkel szemben sem élhettek a társaság érvénytelenségének kifogásával. A korlátlan felelősség érvénytelen alapítás esetén azokat az alapítókat is terhelte, akik nem pénzbeli betétet szolgáltatottak, illetve akik az alapítókat megillető egyéb előnyöket maguknak tartották fenn.¹⁰⁹ Ezek a szigorú alapítási rendelkezések 1867-ben a részvénytársaságokkal kapcsolatos jogalkotás példaképei lettek, és az első lépést jelentették a normatív szabályozási rendszer felé vezető úton.

A belső szervezeti felépítés újraszabályozásának középpontjában a régi és új alapítású társaságok esetén is a kötelező felügyelő bizottság bevezetése állt. A felügyelő bizottság legalább öt részvényesből állt,¹¹⁰ és kidolgozták a részvényesek érdekeinek védelmét az igazgatósággal és annak befolyásával szemben. A felügyelő bizottság tagjait a közgyűlés választotta maximum 5 évre, azonban az első felügyelő bizottságot az alapítók csak egy évre nevezhették ki abból a megfontolásból, hogy nyilván csak azokat a személyeket bíznák meg az ellenőrzéssel, akikkel közös az érdekük. Továbbá a törvényhozó csak a részvényeseket tartotta erre alkalmas felügyelő bizottsági tagoknak, harmadik személyeket nem, hiszen éppen a részvényesek azok, akik a társaságban való vagyoni részesedésük miatt érdekeltek az ellenőrzési feladatok kellő körültekintéssel történő ellátásában,¹¹¹

A felügyelő bizottság feladata elsősorban abból állt, hogy az alapítási eljárás törvényszerűségét biztosítsa. Emellett feladata volt a könyvelés, a pénztári és vagyoni nyilvántartások ellenőrzése is.¹¹² Ezzel függött össze a fiktív osztalékok kifizetésének

¹⁰⁶ Fr. brt. 1856, 4.§

¹⁰⁷ Fr. brt. 1856, 11-13.§§

¹⁰⁸ Fr. brt. 1856, 6.§

¹⁰⁹ Fr. brt. 1856, 7.§

¹¹⁰ Fr. brt. 1856, 5.§

¹¹¹ SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 29. old.

¹¹² Fr. brt. 1856, 8.§

megakadályozása,¹¹³ azaz az olyan „haszon” szétoztásának kiküszöbölése, amely nem a vállalat nyereségéből, hanem ténylegesen a meglévő társasági vagyon felemésztéséből származott. A felügyelő bizottság köteles lett évente beszámolót tartani a közgyűlésnek a lefolytatott ellenőrzésekről, és véleményezniük kellett a beltágok által az osztalékra tett javaslatot is.¹¹⁴ Amennyiben fennállt egy jelentősebb törvénytelenység gyanúja, összehívhatta a közgyűlést, valamint kivételes esetben akár a társaság felosztatását is indítványozhatta.¹¹⁵ A folyamatos és érdemi működés biztosítékaként a tagok a büntető jogi felelősségük mellett¹¹⁶ szigorú polgári jogi felelősséggel is tartoztak.¹¹⁷ a felügyelő bizottság tagjai eszerint korlátlanul és egyetemlegesen feleltek minden olyan kötelezettségért, melyek az alapítási folyamat (ld. 7. cikkely) vagy a könyvvitel és osztalékfizetés (ld. 10. cikkely) törvényességének felügyelete során tudatosan elkövetett hiányosságok miatt keletkeztek. A felügyelő bizottság megválasztására vonatkozó törvényi szintű szabályozás és a szigorú felelősség oka az az 1856 előtti gyakorlat volt, amely szerint a felügyelő bizottság felállítására legfeljebb önkéntes alapon, a társaság létesítő okiratának rendelkezései szerint kerülhetett sor, aminek során viszont – a beltágoknak a létesítő okirat tartalmára, és ezzel a felügyelő bizottság összetételére gyakorolt döntő befolyása miatt – éppen az ellenőrző funkció tényleges érvényesülése hiányzott, és ez a gyakorlat a szankciók hiánya miatt a társaság vezetésére illetve tényleges tulajdonosaira nézve lényegében kockázatmentes volt.¹¹⁸

Hátrányt jelentett még a fentiek alapján, hogy a felügyelő bizottság kezdetben csak a könyvvitel ellenőrzésére volt köteles, az üzletvezetés ellenőrzésére nem. Az újragondolt szerv előnye az egyes részvényeseket megillető jogosítványok további erősítésével szemben viszont az volt, hogy lehetőség nyílt a folyamatos ellenőrzésre, az egyes részvényesek ezirányú terhelésének kiküszöbölésével.¹¹⁹ Valójában a célzott ellenőrzés

¹¹³ Fr. brt. 1856, 10.§

¹¹⁴ Fr. brt. 1856, 8.§

¹¹⁵ Fr. brt. 1856, 9.§

¹¹⁶ Fr. brt. 1856, 11-13.§§

¹¹⁷ Ezt azonban a bíróságok részben aláásták, ld. RENAUD, Achilles: *Das Recht der Commanditgesellschaften*, 69. old.

¹¹⁸ Vö. az 5:§-hoz fűzött kommentárhoz: Sz.n.: *Das französische Gesetz über die Commandit-Actien-Gesellschaften vom 17. juli 1856*, Neues Archiv für Handelsrecht 2 (1860), 456. old. és az indokolást, nyomtatásban: Sirey, Lois annotées ou lois, décrets, ordonnances, 4e Serie, 1856, 99. old., MOHL, Moriz: *Ein Betrag zur Erörterung des deutschen Handelsgesetzbuches*, 58. old.

¹¹⁹ Gondoljunk csak bele, hogy a részvényest megillető jogosultság volt a társaság vezetésétől felvilágosítás kérése és – a tevékenységről szóló beszámoló közgyűlési elfogadásán keresztül – az elszámoltatása, de nyilvánvalóan nem minden részvényes rendelkezett megfelelő szaktudással és szabadidővel arra, hogy az elért adatok valóságtartalmáról maga győződjön meg, míg a tényleges

hatékonysága nagyrészt a felügyelő bizottság tagjainak szaktudásától függött és függhetett is. Ennek ellenére a felügyelő bizottsági tagság ellátásához nem volt előírva olyan meghatározott képesítés, ami adott esetben biztosíthatná a felügyelő bizottság tagjainak közvetlen felelősségét a tevékenységük gyakorlása közben elkövetett hiba vagy mulasztás esetére.¹²⁰ A felügyelő bizottsági tagoknak a törvényben előrelátóan lefektetett beszámolási kötelezettsége a közgyűlés előtt sem jelentett igazi garanciát egy tartalmilag is hatékony ellenőrző tevékenységre, ezért nem lehet azon csodálkozni, ha egy francia tanulmány arra a következtetésre jutott, hogy a felügyelő bizottság megvizsgált társaságok többségénél csak hiányosan végezte feladatát.¹²¹

A felügyelő bizottság másik feladatát, a betéti részvényesek képviselését viszont egy talán nem kellően átgondolt szabályozásnak tekinthetjük, mivel ez nem más, mint a tag- (illetve köz-)gyűlésben meglévő képviseleti fórum megkészszerződése. Mindezt annak ellenére, hogy a törvényhozó joggal indult ki abból a feltevésből, hogy a közgyűlés a társasági tagok köre – a részvénykibocsátás kiterjesztésének engedélyezése miatt – már nem olyan homogén, mint az egyszerű betéti társaságnál, úgyhogy a társasági tagok érdekeit nem mindig tartanák megfelelően szem előtt. Mindenesetre következetesebb lett volna, ha bevezetik a kisebbségi jogokat és a közgyűlés jogait kibővítik, illetve jogszabályi formában rögzítik. Ehelyett hiányoznak a rendkívüli közgyűlés összehívásáról és a határozatképességről szóló általános szabályok, valamint a további hatáskörök. Csak egyetlen ügýtípus esetén szabályozták a határozatképességet és a szavazati jog gyakorlását: a nem pénzbeli betétek értékelésével kapcsolatos közgyűlési döntéshozatalban az érintettek nem voltak jogosultak részt venni és szavazni.¹²² A határozathozatalhoz szükség volt a jelenlévő részvényesek többségének beleegyezésére, feltéve, hogy ez a többség legalább az összes részvényes és az alaptőke egynegyedét képviselte. A rendes közgyűlés legalább évente egyszer történő összehívására vonatkozó kötelezettséget ugyanakkor csak abból a szabályból lehet levezetni, hogy a felügyelő bizottság évente be kellett hogy számoljon a közgyűlésnek. Eltekintve a nem pénzbeli betétek elfogadásától, az alapítokat megillető előnyöktől és a felügyelő

irányítást végző többségi részvényes(ek) nyilvánvalóan nem minden esetben voltak érdekelt(ek) a széleskörű és közérthető tájékoztatásban.

¹²⁰ A felelősséghez részletesen ld. VIANDIER, Alain et.al.: *La société en commandite entre son passé et son avenir*, 61. széljegyzet.

¹²¹ VIANDIER, Alain et. al.: *La société en commandite entre son passé et son avenir*, 241. és 394. széljegyzet.

¹²² Fr. brt. 1856, 4.§

bizottság megválasztásától, a közgyűlés jogai (hatásköre) még mindig az egyszerű betéti társaság taggyűlésének jogaival (hatáskörével) egyezett meg. Ezen jogalkotói álláspont legjelentősebb hatása a működés körében az volt, hogy az egyéb határozathozatalnál egyhangú szavazásra volt szükség. Az egyhangúság követelménye viszont, amit egy kiterjedt részvényesi körrel bíró társaság esetén igen nehéz volt kieszközölni, könnyen a szükséges döntések holtpontra jutásához vezethetett. Ezt elkerülendő, tanácsos volt a társaság alapszabályában vagy működési szabályzatában előre rögzíteni a többségi döntés lehetőségét,¹²³ amit egy utólagos módosítás esetén már nehéz lett volna véghezvinni.¹²⁴ Éppen ezért mindenképpen szükséges lett volna egy egységes törvény szabályozás.

A jogalkotó a részvényen alapuló betéti társaság esetén is ragaszkodott az egyszerű betéti társaság taggyűlési szabályainak átemeléséhez, ami más helyen is megmutatkozik. A törvény 14. cikkelye kimondja, hogy abban az esetben, ha valamennyi betéti részvényes panasszal élt a beltágok vagy a felügyelő bizottság tagjai ellen, a közgyűlés képviselőket választott. Ha a részvényeseknek csak egy része élt panasszal, a részvényesek ezen körét is megillette a képviselőválasztás joga. Az egyes részvényeseket megillető azon jog, hogy a bíróság előtt fellépjenek és eljárjanak, továbbra is érintetlen maradt.¹²⁵ Tehát a 14. cikkelyből sem olvasható ki a közgyűlés saját hatásköre. A rendelkezés csak az egyéni részvényesi jogok együttesét szabályozta, és csak a felügyelő bizottsági tagokkal illetve a beltágokkal szembeni panaszok intézményes elintézésének megkönnyítését szolgálta.¹²⁶ A hatáskör szűk körű szabályozására tekintettel világos, hogy a betéti részvényesek gyűlését nem emelték a részvényesi érdekek képviselőjét ellátó szerv rangjára, úgyhogy – az akkori törvényhozó szemszögéből nézve – a felügyelő bizottság képviselői feladata következetesnek tűnik.

A feltárt hiányosságok ellenére az 1856-os újraszabályozás mégis csak nagy horderejű

¹²³ A szabályozás ezen típusa abban az időben bevett gyakorlat volt, ezt mutatja a jogalkotónak a törvény 4. cikkével kapcsolatos álláspontja, nyomtatásban: Sirey, Lois annotées ou lois, décrets, ordonnances, 4e Serie, 1856, 98. old. (hivatkozva: SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 31. old.)

¹²⁴ Gondoljunk csak a kisebbségben lévő részvényesekre, hiszen a jogaikat és érdekeiket esetlegesen sértő többségi döntéssel szemben gyakorlatilag csak az egyhangú szavazás törvényi előírása jelentett hathatós védelmet.

¹²⁵ Ezt a rendelkezést az 1867-es törvény szűkebben határozta meg.

¹²⁶ Ez a következtetés adódik az indokolásból, nyomtatásban: Sirey, Lois annotées ou lois, décrets, ordonnances, 4e Serie, 1856, 98. old. (hivatkozva: SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 31. old.)

volt, mivel ez rögzítette először törvényi szinten a sok államban máig érvényes részvényen alapuló betéti társaság hármasként tagolású szervezeti felépítését, és befolyásolta ezzel egyidejűleg a részvénytársaság jogi fejlődését. Az eddigi gyakorlat, azaz a társasági szerződésekben lefektetett működési szabályok alkalmazása többé-kevésbé jól működött, amiben további részleges egységesítést tapasztalhatunk: nem csak a felügyelő bizottságot, hanem részben a közgyűlést is szabályozták. A betéti részvényesek összessége, az egyszerű betéti társaság társasági taggyűléséhez hasonlóan, megkapta a felügyelő bizottság választásának jogát.¹²⁷ Az indoklásban továbbá a törvényi besorolás – a betéti társaság altípusa – ellenére a betéti részvényesek részesedési módja alapján tőkeegyesítő társaságként jelölik meg, ami nagyon előremutató szemléletmód.¹²⁸

Ezen újraszabályozás alapvető jelentősége csak akkor válik világossá, ha a szabályozást összevetjük a részvénytársasággal. Miután a *Code de commerce* nem tartalmazott¹²⁹ a részvénytársaság közgyűlésével kapcsolatos rendelkezéseket, mégis az 5. cikkelyben kerül először törvényi említésre. A részvénytársaság közgyűlésével kapcsolatos részletes rendelkezések kialakítása és a hatáskörének kimunkálása az 1867-es törvényben azt mutatja, hogy az új szervezeti szabályozás ezen része bevált, még ha egyenlőre hiányos is volt. Ellentétben az 1956-os törvényekhez való eddigi állásfoglalásokhoz,¹³⁰ jelentősége kimerül abban, hogy szigorú alapítási rendelkezéseket írt elő és először szabályozta a felügyelő bizottságot.

Az önmagában pozitívnak tekinthető szándék ellenére az újraszabályozás a gyakorlatban nagyon vitatott volt. A felügyelő bizottság kötelező bevezetésének az lett a következménye, hogy a részvényen alapuló betéti társaságok száma csökkent.¹³¹ Az alapítók gyakran tehernek érezték, ezen felül a beltágok és a felügyelő bizottság tagjai egyaránt úgy gondolhatták, hogy a tisztséggel járó teher és a személyes felelősség részint igencsak szem előtt volt, részint megfelelő ellentételezés nélkül maradt.¹³² További nehézséget jelentett, mindenek előtt a kisebb társaságok számára, hogy

¹²⁷ SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 32. old.

¹²⁸ SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 30. old.

¹²⁹ Fr. brt. 1856, 19.§, 29-45.§§

¹³⁰ Ld. még HERGENHAHN, Theodor: *Die Kommanditgesellschaft auf Aktien...*, 71. old.; EILENTROP, Bettina: *Die Kommanditaktiengesellschaft*, 15. old.; FICK, Heinrich: *Mittheilungen...*, 400. old.

¹³¹ 1852-től 1856-ig 1739 brt.-t alapítottak, 1857-től 1861-ig már csak 693-at, vö. VIANDIER, Alain et. al.: *La société en commandite entre son passé et son avenir*, 309. old.

¹³² VIANDIER, Alain et. al.: *La société en commandite entre son passé et son avenir*, 61. széljegyzet.

gyakran nem sikerült öt olyan felügyelő bizottsági tagot találni, akik megfeleltek a velük szemben támasztott követelményeknek. Ezt a problémát ugyan már a törvényjavaslat megvitatásánál is felismerték, de nem korrigálták.¹³³ Ezen kívül a többi, a részvényjogi csalások elleni védelem érdekében hozott változtatást is messzehatónak tekintették, ám az elkövetkező időkben nem csak a komolytalan elemek riadtak vissza az alapítástól, aminek tulajdonképpen egy csődhullám lett a következménye.¹³⁴ Emiatt a törvényt csak egy nézőpontból lehet teljesen sikeresnek tekinteni: a törvényalkotó ellenállt a kísértésnek, hogy az engedélyezési rendszernek a betéti részvénytársaságra való egyszerű kiterjesztésével legyen ura a problémáknak.¹³⁵ Az engedélyezési rendszer ugyanis – annak körülményességére és kiszámíthatatlanságára tekintettel – egyértelműen a gazdasági fejlődést korlátozó megoldás lett volna, sőt a részvényen alapuló betéti társaság tőzsdére vitelének általános betiltására vonatkozó javaslatot is visszavonták.¹³⁶

Ezt a törvényt, amit a gyorsan fejlődő tőkeegyesítő társaságok jogállásának szabályozására alkottak, leginkább átmeneti megoldásként kell figyelembe venni. A részvénytársaság, amelyet a gazdasági élet a hiányzó személyes felelősség miatt előnyben részesített, továbbra is szabályozatlan maradt, de a részvényen alapuló betéti társaságra vonatkozó törvényi szabályozás is hiányos volt. Feltárta a fennálló visszás állapot korrigálásának pontjait anélkül, hogy megteremtett – vagy akár csak elismert – volna egy önmagában is rendezett vagy következetes rendszert. Az ezt a szabályozást hamarosan, már 1867-ben kiadott törvénnyel kiegészített újraszabályozás azt mutatja, hogy a törvényhozó ezeket a hiányosságokat igen korán felismerte. Mégis, az 1856-os törvény jelentőségét nem kell alábecsülni, mivel előkészítette a törvényi szabályozás 1867-es kibővítését, és külföldön széles körben példa értékűnek tekintették.¹³⁷

¹³³ Vö. az indokolást, nyomtatásban: Sirey, Lois annotées ou lois, décrets, ordonnances, 4e Serie, 1856, 103. old. (hivatkozva: SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 32. old.)

¹³⁴ RENAUD, Achilles: *Das Recht der Commanditgesellschaften*, 69. old., pontosabb számokért a gazdasági nehézségekről az 1856-os törvényt követően ld. MITTERMAIER, Franz: *Die neueste französische Gesetzgebung*, 160. old.

¹³⁵ Vö. a törvényalkotók szempontjait, amelyek az arányosság és egy liberális gazdasági jogalkotás pozitív következményeinek elvéből indult ki, nyomtatásban: Sirey, Lois annotées ou lois, décrets, ordonnances, 4e Serie, 1856 99. old. (hivatkozva: SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 33. old.)

¹³⁶ Vö. a tanácskozással, nyomtatásban: Sirey, Lois annotées ou lois, décrets, ordonnances, 4e Serie, 1856 101. old. (hivatkozva: SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 33. old.).

¹³⁷ Olaszország 1865-ben kiadott Kereskedelmi Törvénykönyve átvette a törvény szabályait. Hasonlóan a genfi 29.8.1868 illetve 13.1.1869 számú törvények, illetve az 1876-os svájci Kötelmi jogi törvény is ezt tekintette mintának; az 1873-as belga Kereskedelmi törvénykönyv is erősen támaszkodott a törvény

3. Az 1863-as társasági jogi törvények

A felügyelő bizottság tagjai felelősségének szigorú szabályozása okozta gyakorlati nehézségekre tekintettel a törvényhozó a felelősségi szabályok további finomítása mellett döntött. Az 1863. május 6-án meghozott törvénnyel¹³⁸ egyértelművé tették, hogy a tisztán az ügyvezetés ellenőrzési feladat körülírása egyetlen, a *Code de commerce* 27. cikkelye szerinti eljárásban sem jelent meg, ami a már hivatkozott egyetemleges felelősségüket megalapozta volna.¹³⁹ Ezt a magyarázatot 1856-ban és előtte is egyszerűen elfelejtették. Azért volt ennek különleges jelentősége, mert a beltágok olykor a 27. cikkelyt használták fenyegetésként az őket bíráló betéti részvényesekkel szemben, hogy elnémítsák őket.¹⁴⁰

Ezzel egyidejűleg a törvényhozó enyhíteni akarta a csődhullám miatt előállt gazdasági problémákat, és döntött a részvénytársaságok jogi szabályozásának átalakításáról is. Ezen cél eléréséhez engedélyezte az 1863. május 23-i törvény¹⁴¹ – az 1862-es angol *Companies Act*¹⁴² mintájára – a *société à responsabilité limitée* szabad alapítását. Itt egy olyan részvénytársaságról volt szó, amelynek legalább hét részvényessel kellett rendelkeznie és amelynek alaptőkéje nem haladhatta meg a 20 millió francia Frankot. Az alaptőke korlátozása miatt ennek a jogi formának csekély gyakorlati jelentősége volt, így nem meglepő, hogy már 1865-ben az eltörlését követelték. A jogalkotó végül úgy döntött, hogy a részvényjogot összességében reformálja meg.

szabályaira; ld. RENAUD, Achilles: *Das Recht der Commanditgesellschaften*, 75. old.

¹³⁸ Nyomtatásban és magyarázattal ld. MITTERMAIER, Franz: *Die neueste französische Gesetzgebung*, 154. old. és VIANDIER, Alain et. al.: *La société en commandite entre son passé et son avenir*, 62. old. (hivatkozva: SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 33. old.)

¹³⁹ Ez az egyértelműsítés azért volt megkésett, mert a szóban forgó felelősségi alakzatot az akkori ítélkezési gyakorlat már jóváhagyta.

¹⁴⁰ COSTI, Renzo: *L'azionista accomandatario*, 23. old. (hivatkozva: SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 34. old.)

¹⁴¹ 1863. május 23-i törvény a a korlátolt felelősségű társaságról (*société à responsabilité limitée*), nyomtatásban és részletes megjegyzésekkel ld. MITTERMAIER, Franz: *Die neueste französische Gesetzgebung*, 160. old.; vö. FICK, Heinrich: *Mittheilungen...*, 401. old.

¹⁴² Ld. MITTERMAIER, Franz: *Englische Handelsgesetzgebung von 1867*, 423. old.

4. Az 1867-es társasági törvény

Az egész részvényjog fejlődése szempontjából alapvető jelentőséggel bírt az 1867-es *társasági törvény*.¹⁴³ Ebben átfogóan reformálták meg a részvénytársaságot (többek között a eltörölték az engedélyezési rendszert a belföldi¹⁴⁴ társaságok számára), míg a *société à responsabilité limitée*-t¹⁴⁵ újra eltörölték. A törvény a részvényen alapuló betéti társaság részére egy, a betéti társaság mint alapformától erősen eltérő, önálló jogállást vezetett be. Ugyanis anélkül, hogy világosan megmagyarázták volna az 1856-os és 1867-es törvényhozói szándékot, a részvényen alapuló betéti társaság az új törvény által a betéti társaság egy külön jogi formájából tőketársasággá alakult át.¹⁴⁶ Ennek az lett a következménye, hogy a régi jogállás szerint – azaz személyegyesítő társaságként – alapított részvényen alapuló betéti társaságok fokozatosan kiszorultak, mivel a törvényi követelményeket csak az újonnan alapított részvényen alapuló betéti társaságok esetén alkalmazták, más személyegyesítő társaságoknál nem.¹⁴⁷

A jogi változtatások mellett a gazdasági adottságok átalakulása is megtörtént: a személyes felelősség jelentősége csökkent az évek folyamán átlagosan egyre nagyobb mértéket elérő alaptőke mellett. A részvénytársasághoz, mint akkoriban az egyetlen másik tőketársasághoz képest a részvényen alapuló betéti társaság számos hátránnyal illetve nehézséggel bírt, mint például a beltágok személyes felelőssége vagy a kötelező felügyelő bizottság. Ezek nagyot nyomtak a latban, mivel az engedélyezési rendszer megszüntetésével a részvényen alapuló betéti társaságra, mint a korlátozások megkerülésére alkalmas formára már nem volt szükség. Az 1856-os és 1867-es törvényhozásban, mint ahogy az később kiderült, lényegében ezen jogi forma hanyatlását dolgozták ki. Ehhez a jogalkotó ráadásul megismételte a már az 1856-os

¹⁴³ Loi du 24 juillet 1867 sur les sociétés. Az eredeti szó szerinti szöveget ld. MITTERMAIER, Franz: *Die französische Handelsgesetzgebung von 1867*, 99. old., fordítása nyomtatásban: BAUDOUIN-BUGNET, Pierre – GRAVENSTEIN, Viky: *Das Recht der französischen Aktiengesellschaften*, 56. old. Általában az 1867-es törvényről ld. GRAVENSTEIN, Viky: *Französisches Gesellschaftsrecht*, 3. old., HERGENHAHN, Theodor: *Die Kommanditgesellschaft auf Aktien...*, 70. old., FICK, Heinrich: *Mittheilungen...*, 399. old.; a törvény továbbiakban rövidítve: fr. gt. 1867.

¹⁴⁴ A külföldi társaságok alapításához továbbra is engedélyt kellett kérni, ld. HAFF, Karl: *Zum norwegischen Aktienrechte*, 442. old.

¹⁴⁵ A *société à responsabilité limitée* elnevezést eltérő jogi tartalommal újra felhasználták a Franciaországban 1925-ben bevezetett korlátozott felelősségű társaságra, anélkül, hogy a két jogi forma között közvetlen összefüggés lenne. SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 35. old.

¹⁴⁶ Ld. még VIANDIER, Alain et. al.: *La société en commandite entre son passé et son avenir*, 60. és 65. széljegyzet.

¹⁴⁷ SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 35. old.

törvényben is elkövetett hibát, nevezetesen hogy a francia előírásoknak nem megfelelő, külföldi illetőségű részvényen alapuló betéti társaságok működését továbbra is engedélyezte, és a szabályozásbeli különbség miatt gyakrabban került sor külföldön olyan részvényen alapuló betéti társaságok alapítására, melynek egyedüli célja a Franciaországon belüli belföldi gazdasági tevékenység folytatása volt, így egyenlőtlen versenyhelyzet alakult ki.¹⁴⁸

Az újraszabályozás részleteiben a következő változásokat hozta magával: szabályozta a részvényen alapuló betéti társaságokat, és ehhez kapcsolódva a részvénytársaságokat és a változó alaptőkéjű társaságokat. A részvényen alapuló betéti társaság alapítása nagyjából a már 1856-ban felállított szabályok szerint ment végbe. Az alapítás kezdetén letétbe kellett helyezni az alapszabály írásbeli tervezetét a kereskedelmi bíróságnál.¹⁴⁹ Az alaptőkét teljesen le kellett jegyezni és legalább 25%-ot be kellett fizetni a letétet kezelő szervnél, amit a beltágok egyikének egy közjegyző előtt igazolnia is kellett.¹⁵⁰ A részvény névértéke az 1856-os törvényhez képest változatlan maradt.¹⁵¹ Az átruházás megkönnyítése érdekében a részvényt már a 25% befizetése után forgatni lehetett.¹⁵² A teljesen be nem fizetett részvények névre szóló részvények voltak,¹⁵³ azonban a törvény a részvényértékesítés megkönnyítése érdekében kivételesen lehetővé tette, hogy az alapszabály ilyen irányú rendelkezése estén az 50%-ban befizetett részvényeket a közgyűlés határozatával bemutatóra szóló részvénné alakítsa át. A részvények átruházásánál az azt lejegyző illetve a korábbi tulajdonos az éppen aktuális tulajdonos mellett még 2 évig felelősséggel tartozott a hátralékos összegért.¹⁵⁴

Az új jogszabályt, a nem pénzbeli betéteket és az alapítói előnyöket összeegyeztetni már sokkal nehezebb feladat volt: ezeket a közgyűlés által megbízott szakértők értékelték fel. A felértékelésről készült jelentéshez továbbá szükség volt még egy olyan közgyűlés jóváhagyására is, melyet külön ebből a célból hívtak össze. A határozathozatal követelményei az 1856-os törvényhez képest változatlanok maradtak. Egy további elemként a hitelezők (és közvetett módon a befektetők) védelmében, az 1862-es angol

¹⁴⁸ Tulajdonképpen az Európai Unió szabad költözése és határon átnyúló szolgáltatása is egy ilyen versengést generál az egyes nemzeti jogok között.

¹⁴⁹ Fr. gt. 1867, 1.§ (3)

¹⁵⁰ Fr. gt. 1867, 1:§ (2) és (5)

¹⁵¹ Fr. gt. 1867, 1.§ (1)

¹⁵² Szemben a fr. brt. 1856 szerinti 40%-kal; fr. gt. 1867, 3.§ (1)

¹⁵³ Fr. gt. 1867, 3.§ (1)

¹⁵⁴ Fr. gt. 1867, 3.§ (2)

Companies Act mintájára, a cégjegyzésnek tartalmaznia kellett társaság jogi formáját is.¹⁵⁵

Mint ahogy a betéti társaságoknál is, az alapszabály eltérő rendelkezése hiányában valamennyi beltág önálló képviseleti jogát határozták meg. Említésre méltó viszont az az uralkodó felfogás, mely a részvényen alapuló betéti társaságnál emellett a külső (nem tag által ellátott) ügyvezetést is megengedhetőnek tartotta.¹⁵⁶

A felügyelő bizottság, amit csak a részvényen alapuló betéti társaságnál írtak elő kötelezően,¹⁵⁷ 3 tagból állt. A megbízatás idejét az alapszabály határozta meg, azonban az első felügyelő bizottság csak egy évig maradhatott a tisztségében.¹⁵⁸ A felügyelő bizottság újraszabályozása után vitatott maradt az alapítók szükséges létszáma:¹⁵⁹ a felügyelő bizottság minimális számából azt az álláspontot vezethetjük le, mely szerint egy beltág és legalább 3 betéti részvényes szükséges az alapításhoz. Akik ettől eltérően értelmezték a jogszabályt, úgy gondolták, hogy a felügyelő bizottságot csak abban az esetben kell létrehozni, ha a társaságnak legalább három betéti részvényese van, a társaságot azonban kevesebb részvényessel is meg lehetett alapítani.¹⁶⁰

Jogellenes alapítás esetén az érvénytelenség és a felelősség következményei az 1856-os törvényhez képest továbbra is változatlanok maradtak, csak az ezelőtt következetesen alkalmazott kötelezeti egyetemlegesség szűnt meg. A társaság megszüntetését a felügyelő bizottság csak a közgyűlés beleegyezésével indítványozhatta a bíróság előtt. A felügyelő bizottsági tagok polgári jogi felelősségének feltételei az ügyvezetés ellenőrzése során elkövetett hibák vagy mulasztások esetén pontosításra kerültek: minden tag általános felelőssége csak a személyéhez köthető mulasztásokra terjedt ki.¹⁶¹ Mindazonáltal „tudatosan” megszüntették az ezelőtt korlátozást jelentő tényállási elemet, és a gondatlanságért való felelősségre vonásra is sor kerülhetett.¹⁶² A tagok számának és a túl szigorú felelősségnek a csökkentésével az 1856-os törvény kritikus

¹⁵⁵ Fr. gt. 1867, 64.§

¹⁵⁶ COSTI, Renzo: *L'azionista accomandatario*, 19. old. (hivatkozva: SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 36. old.)

¹⁵⁷ Részvénytársaság esetén felügyelő bizottság helyett csak könyvvizsgálót írtak elő, ld. 32. cikkely.

¹⁵⁸ Fr. gt. 1867, 5.§

¹⁵⁹ Ld. KOBERG, Peter: *Die Entstehung der GmbH in Deutschland und Frankreich*, 212. old.

¹⁶⁰ SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 37. old.

¹⁶¹ Fr. gt. 1867, 9.§

¹⁶² Ld. KOBERG, Peter: *Die Entstehung der GmbH in Deutschland und Frankreich*, 215. old.

hibáit így kiküszöbölték. Ugyanakkor a közgyűlés jogállását csak a részvénytársaságoknál munkálták ki,¹⁶³ így a szabályozás már leírt hiányosságai a részvényen alapuló betéti társaságoknál továbbra is fennmaradtak.

Az 1856-os és 1867-es törvényekkel először került sor átfogó kodifikációra Franciaországban, melynek a koncepciója nem volt teljesen sikeres, mégis, mint azelőtt a *Code de commerce*, más államok példaképe lett,¹⁶⁴ egyben jelentősen befolyásolta a német jogfejlődést is. Az 1867-es törvény végérvényesen konzerválta a részvényen alapuló betéti társaság szerkezetét, mint a betéti társaság és a részvénytársaság „egyvelegét”. Az engedélyezési rendszer eltörlése ellenére ezen kialakításnak az volt az oka, hogy a részvényen alapuló betéti társaság hibás dogmatikai besorolása továbbra is megmaradt.

¹⁶³ Fr. gt. 1867, 27.§

¹⁶⁴ A törvény lényeges elemeit megtalálhatjuk a belga kereskedelmi törvénykönyvben (1873), amelyre Luxemburg (1915), Olaszország (1882) és Svájc (1886) kereskedelmi törvénykönyve is támaszkodik.

IV. fejezet

A BETÉTI RÉSZVÉNYTÁRSASÁG TÖRTÉNETI FEJLŐDÉSE NÉMETORSZÁGBAN

1. Fejlődés az ADHGB-ig

A német társasági jog fejlődését azzal jellemezhetjük leginkább, hogy az egyes tartományok politikai szétagoltsága miatt a társasági jog is rendkívüli sokszínűséget mutatott.¹⁶⁵ A részvényen alapuló betéti társasági forma csak viszonylag későn, a 19. század elején jelent meg a kereskedelmi életben, és kétvágányú fejlődési folyamaton ment keresztül:¹⁶⁶ azokban a tartományokban, ahol a *Code de commerce* még a napóleoni uralmat követően is hatályban maradt,¹⁶⁷ a részvényen alapuló betéti társasági formával gyakran találkozunk a joggyakorlatban. Ennek oka, hogy ez a forma személyegyesítő társaságként került szabályozásra és ezért nem vonatkozott rá az ún. koncessziós, tehát az engedélyeztetési kötelezettség, amely Németország legtöbb területén a részvénytársaságok vonatkozásában érvényesült.¹⁶⁸ Az engedélyhez szükséges kötelezettségek teljesítése a szerteágazó feltételek miatt nehézségekkel járt, ami nem alábecsülendő tényező a jogi forma megválasztásánál, így a gazdasági szereplők általában nem szívesen választották vállalkozásuk jogi formájául a részvénytársaságot.

A 19. században Németország területén a részvénytársaságok három formáját kell

¹⁶⁵ Az akkoriban létező kereskedelmi törvényekről áttekintés található GOLDSCHMIDT, Levin: *Handbuch des Handelsrecht*, 155. old., BAUMS, Theodor: *Einführung*, 14. old.; FECHT, H. A.: *Das allgemeine Deutsche Handelsgesetzbuch*, 105. old.; LAMMEL, Siegbert: *Die Gesetzgebung des Handelsrechts*, 622. old.

¹⁶⁶ A részvénytársaság fejlődéséhez ebben az időben ld. MOLLE: *Die Lehre von den Aktiengesellschaften...*, 1. old., aki mintegy 250-re teszi a betéti részvénytársaságok számát az ADHGB kiadásáig terjedő időszakban.

¹⁶⁷ Baden, Rheinbayern, Rheinhessen, Berg. A *Code de commerce* területi és időbeli elterjedéséről ld. GOLDSCHMIDT, Levin: *Handbuch des Handelsrecht*, 212. old.

¹⁶⁸ Majdnem mindenütt hiányzott a határozott törvényi alapja az engedélyezési kényszernek, aminek érvényesülését a tartományok sem akadályozták. Az engedélyezési kötelezettség részletes szabályozására elsőként a porosz vasúttörvényben (1838), majd az 1843-as részvénytörvényben került sor, vö.: FICK, Heinrich: *Über Begriff und Geschichte der Aktiengesellschaften*, 61. old.; BÖSSELMANN, Kurt: *Die Entwicklung...*, 67. old.; SCHUMACHER, Hermann: *Die Entwicklung der inneren Organisation der Aktiengesellschaft im deutschen Recht bis zum Allgemeinen Deutschen Handelsgesetzbuch*, melléklet ZHR 10, Stuttgart 1937, 9. old. Kivételt jelent Bréma és Hamburg, ahol bármilyen társaságot szabadon lehetett alapítani, ld. ASSMANN, Heinz-Dieter: *Einleitung*, 38. széljegyzet; SCHUMACHER, i.m. 60. old.

megkülönböztetnünk.¹⁶⁹

- a. Azok a részvénytársaságok, amelyek alapítását nem kötötték engedélyhez, és alapvetően nem rendelkeztek jogi személyiséggel, hanem a társaságok (*Sozietät*) közé kerültek besorolásra.¹⁷⁰ Ez azzal a következménnyel járt, hogy a részvényesek személyükben *pro rata* feleltek a társaság tartozásaiért.¹⁷¹
- b. Az engedélyeztetési kötelezettséggel alapítható részvénytársaságok között megkülönböztethetjük azokat, amelyek az engedélyezést követően is csak korlátozottan működtek (jogképességük nem volt teljes).
- c. A harmadik csoportot azok a részvénytársaságok alkották, amelyek az engedéllyel együtt megszerezték jogi személyiséget is.¹⁷²

Az engedélyezési eljárás meglehetősen körülményes és hosszadalmas volt, többnyire több, mint egy évig is eltartott. Éppen ezért nem meglepő, hogy a részvénytársaság-alapítások száma sokáig igen szerény maradt.¹⁷³ A társaságok alapszabályainak már eleve tartalmazniuk kellett azt, hogy alávetik magukat az engedélyezési eljárásnak, ami viszont azzal a következménnyel járt, hogy minden egyes alapszabály-módosítás újabb engedélyezési eljárást vont maga után.¹⁷⁴ Ez a gyakorlati élet szempontjaitól meglehetősen idegen szabályozási mód nem felelt meg a társaságok által kitűzött általános célnak:¹⁷⁵ az állami érdekek védelmének, amely abban állt, hogy a részvénytársaságokhoz szorosan kapcsolódó, a hatalomkoncentrációból adódó kockázatot a hatalom ellenőrzése alatt tudja tartani, és folyamatosan biztosítsa a társaság közhasznúságát, mely befolyás a magántársaságok alapítását és tevékenységét tekintve csak korlátozottan érvényesült.¹⁷⁶

¹⁶⁹ Vö.: ASSMANN, Heinz-Dieter: *Einleitung*, 37. széljegyzet; SCHUMACHER, Hermann: *Die Entwicklung der inneren Organisation der Aktiengesellschaft im deutschen Recht bis zum Allgemeinen Deutschen Handelsgesetzbuch*, melléklet ZHR 10, Stuttgart 1937, 32. old.; BAUMS BAUMS, Theodor: *Einführung*, 20. old.

¹⁷⁰ Ld. Mannheimeri Bíróság, ZHR 2 (1859), 153. old.; ld. GELPCKE, W.: *Die Handelsgesellschaften...*, 3. old., aki ezt a besorolást mint uralkodó felfogást említi (27., 36. old.), ám maga is azt az eltérő álláspontot képviseli, hogy legalább *de lege ferenda* valamennyi kereskedelmi társasági jogi személyként kerüljön törvényi besorolásra (19., 28. old.).

¹⁷¹ Vö. Stuttgarti Felsőbíróság, ZHR 2 (1859), 424. és 431. old. (hivatkozva: SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 40. old.)

¹⁷² Stuttgarti Felsőbíróság, ZHR 1 (1858), 172. old.; ZHR 2 (1859), 424. old.; ZHR 6 (1863), 607. old.; mannheimeri Bíróság, ZHR 2 (1859), 152. old. (hivatkozva: SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 40. old.)

¹⁷³ SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 40. old.

¹⁷⁴ BÖSSELMANN, Kurt: *Die Entwicklung...*, 114. old.

¹⁷⁵ HOPT, Klaus J.: *Ideelle und wirtschaftliche Grundlagen...*, 147. old.

¹⁷⁶ A 19. században a hatvanas évekig az alapítások túlnyomó része nyilvános jegyzés útján történt, ami felért a részvénytársaság létrehozásával (ld. ASSMANN, Heinz-Dieter: *Prospekthaftung...*, 39. old.). Ezt

Az alapítási tervezet elvárható (és elvart) megbízhatóságát sem mindig lehetett biztosítani. Figyelemmel arra, hogy az engedélyezési eljárás lefolytatásával megbízott hivatali apparátustól túl sokat követeltek, és folyamatos ellenőrzés alatt tartották munkájukat, gyakran előfordult az is, hogy a tartósnak és erősnek ígérkező vállalkozások engedélyezésére is nemet mondtak. Az engedélyezési rendszer nem tudta tehát biztosítani a már meglévő vállalkozás gazdasági és – az előírásoknak megfelelő – ügyvezetési stabilitását sem. A nagyközönség ezzel szemben bízott a látszólagos biztonságban, és emiatt gyakran hajlandóak voltak lemondani a tőkebefektetésük fölötti önálló ellenőrzésről, átengedve azt az állam hivatali apparátusának. Az engedélyezési rendszer ezen tapasztalatai később a Általános Német Kereskedelmi Törvénykönyvről (ADHGB) szóló tárgyalásokat is befolyásolták.¹⁷⁷

Alapvetően bonyolult és nem kellően hatékony részvénytársasági szabályozás okozta a részvényen alapuló betéti társasági forma egyre szélesebb körben való elterjedését Németországban. Ebben a tekintetben is elsősorban azokra a német területekre kell koncentrálni, ahol a *Code de commerce* hatása érvényesült.¹⁷⁸

Ugyanúgy ahogyan Franciaországban, itt is hiányzott a részletes törvényi szabályozás, így az alapszabály tartalmi kialakítása átkerült a magánautonómia körébe. Ez oda vezetett, hogy az akkor szokásosan bevett alapszabályi rendelkezések a részvénytársaságok szervezeti felépítéséhez igen hasonlóan szabták meg a részvényen alapuló betéti társaság szerkezetét is. Így az alapítók egy három pillérből álló szervezetet hoztak létre, amely az elnökségből, az igazgatótanácsból vagy felügyelő bizottságból, valamint a közgyűlésből állt. A részvényen alapuló betéti társaság személyesen felelős tagjai az alapítás után részvényeket kaptak. Az ügyvezetést le lehetett cserélni (vissza lehetett hívni), mivel egy személyesen felelős tag kizárása önmagában nem vonta maga után a társaság megszűnését. A törvényi szabályozás hiányából kifolyólag viszont az is

követően a fokozatos alapítások egyre ritkábbak lettek, és 1965-ben végleg eltörölték. Manapság már más államokban is egészen elhanyagolható a jelentősége.

¹⁷⁷ *Protokolle der Commission zur Berathung eines allgemeinen deutschen Handelsgesetzbuches* (1857), 319. old.; BUNDSCHUH, Otto: *Die wirtschaftliche Entwicklung...*, 16. old.

¹⁷⁸ Az 1841-ben, Kölnben alapított *Rheinische Zeitung* például betéti részvénytársaságként jött létre abból a megfontolásból, hogy elkerüljék a részvénytársasági formával együtt járó hátrányokat. Az alapítást részletesen ld. KLUTENTRETER, Wilhelm: *Die Rheinische Zeitung von 1842/43 in der politischen und geistigen Bewegung des Vormärz*, in: *Dortmunder Beiträge zur Zeitungsforschung* 10, 2. kötet, 2. rész (szerk. KOSZYK, Kurt), Institut für Zeitungsforschung der Stadt Dortmund, 173. old.

előfordult, hogy az alapszabály, vagy éppen a felügyelő bizottság kötelező ellenőrzési feladatának megsértése az ügyvezetés részéről egyszerűen szankció nélkül maradt.¹⁷⁹

A részvényen alapuló betéti társaságok későbbi lassú elterjedése leginkább azokkal a gyakorlatban felbukkanó alapítási nehézségekkel magyarázható, amelyek a következetlen francia „importból” eredtek. Ezt tetőzi a tudományos megközelítés különbözősége, ami a jogi forma dogmatikai besorolásának nehézségeiből ered:¹⁸⁰ a szakirodalom egy része egy részvénytársaság és egy közkereseti társaság illetve betéti társaság vegyülését látja benne,¹⁸¹ míg mások egyértelműen a francia jogi megoldást tekintik a német részvényen alapuló betéti társaság előképének, és a francia mintájú betéti társaság egyik alfajának tartják.¹⁸²

A részvényen alapuló betéti társaság részletes törvényi szabályozásának hiánya ellenére az első évek viszonylag nyugodtan teltek el, és az ezen társasági forma adta visszaélések, amelyek Franciaországban igen gyakoriak voltak, elkerülték Németországot. Ez nagyrészt annak köszönhető, hogy még nem igazán volt elterjedt társasági forma, de közrejátszott ebben az a körülmény is, hogy a Rajna-menti területek korai részvényen alapuló betéti társaságai bizonyos törvényi korlátozások alá estek, ugyanis a bemutatóra szóló papírok (így a részvények) kibocsátásához előzetes állami engedélyt kellett kérni. Erre tekintettel, hogy az engedélyezési kötelezettséget elkerülik, a részvényen alapuló betéti társaság minden részvényének szükségképpen névre szóló részvénynek kellett lennie, ami szűkebb teret hagyott a papírokkal történő spekulációknak és más visszaéléseknek.¹⁸³

Poroszországban és azokon tartományi területeken, ahol nem érvényesültek a *Code de commerce* szabályai, kezdetben még nem volt olyan önállóan tekinthető kodifikáció, amely érintette volna a részvényen alapuló betéti társaságokat. Itt még az 1794-es *Allgemeines Landrecht (ALR)* szabályait alkalmazták a kereskedelmi társaságokra, és azokat *societas bonorum*-ként sorolták be, ami jogi személyiség nélküli egyesülése volt

¹⁷⁹ SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 42. old.

¹⁸⁰ Részletesen ld. a hivatkozásokat: u.o.

¹⁸¹ ENDEMANN, Wilhelm: *Das deutsche Handelsrecht*, 342. old.; RENAUD, Achilles: *Das Recht der Commanditgesellschaften*, 110. old.

¹⁸² RENAUD, Achilles: *Das Recht der Commanditgesellschaften*, 110. old.

¹⁸³ WEINHAGEN, N.: *Recht der Aktien-Gesellschaften...*, melléklet 3-5.

az egyetemleges felelősséggel bíró tagoknak.¹⁸⁴ A gyakorlatban azonban a *Code de commerce* jelentős befolyást gyakorolt a gazdasági társaságok alapítására, és a társaságokra vonatkozó egyes törvényjavaslatokra. A fejlődés kiindulópontja a széles körben elterjedt, és akkoriban még „csendes társaságnak” nevezett betéti társaság volt, amely megfelelt a francia jog szerinti betéti társaságnak, és a 17. század végétől mind elterjedtebb lett Németországban is. A társaság tagságát egyrészt több olyan üzlettulajdonos alkotta, akik mindannyian jogosultak voltak az üzletvezetésre és kifelé személyes felelősséggel tartoztak, másrészt pedig voltak ún. csendestárs tagok is, akik csak betétjüket szolgáltatták, de az üzletvezetésből már ki voltak zárva.¹⁸⁵

A szövetségi tartományok kereskedelmi jogi törvénytervezeteinek egyes részeiben a részvényen alapuló betéti társaság szabályainál is a francia minta jelenik meg. Ezek közül a Württembergi Királyság 1839-ből származó Kereskedelmi Törvénykönyvének tervezete tartalmaz olyan rendelkezést, amely alapján a betéti társaság tőkéjét bemutatóra szóló részvényekké lehet felosztani.¹⁸⁶ Egy másik részletesebb tervezet, az ADHGB 1848-49-es tervezete már meg is nevezi az új társasági formát, „részvényen alapuló betéti társaságként” jelölve meg azt.¹⁸⁷ Egyben előírta, hogy erre a jogi formára a betéti társaság jogát kell alkalmazni, és kifejezetten megtiltja a bemutatóra szóló részvények kibocsátását. Ezzel szemben a részvénytársaságoknál lehetőség van ezen utóbbira,¹⁸⁸ csak hogy ezek a részvénytársaságok az engedélyezési kényszer alá tartoztak.¹⁸⁹ Ez a tervezet – a bemutatóra szóló részvények tilalmától eltekintve – egyébként minden tekintetben a francia kereskedelmi jogi mintán alapult.¹⁹⁰

A részvényen alapuló betéti társaság későbbi kodifikációjára mindennek előtt a porosz törvényalkotás volt döntő hatással, amit viszont egyértelműen a *Code de commerce* befolyásolt. Poroszország küzdött az egyre gyorsuló iparosodás keltette növekvő

¹⁸⁴ Részletesen ld. BÖSSELMANN, Kurt: *Die Entwicklung...*, 67. old.; SCHUMACHER, Hermann: *Die Entwicklung der inneren Organisation der Aktiengesellschaft im deutschen Recht bis zum Allgemeinen Deutschen Handelsgesetzbuch*, melléklet ZHR 10, Stuttgart 1937, 5. old.

¹⁸⁵ BÖSSELMANN, Kurt: *Die Entwicklung...*, 69. old.; OTT, Jürgen: *Die Kommanditgesellschaft auf Aktien*, 10. és 12. old.

¹⁸⁶ A tervezet 236.§ rendelkezik így, ld. RENAUD, Achilles: *Das Recht der Kommanditgesellschaften*, 72. old.

¹⁸⁷ 70-72.§§, nyomtatásban: BAUMS, Theodor (szerk.): BAUMS, Theodor (szerk.): *Entwurf...*, 115. old.

¹⁸⁸ Tervezet 86.§

¹⁸⁹ Tervezet 74.§

¹⁹⁰ BAUMS, Theodor (szerk.): *Entwurf...*, 152. old.

tőkeigénnyel, és előtérbe került a kereskedelmi társaságok „kapitalista oldala.”¹⁹¹

A porosz tartományok kereskedelmi törvénykönyvének 1856-os tervezete még ezen is tovább lépett, újfent „részvényeken alapuló csendes társaságnak” nevezte az új társasági formát, és mint minden kereskedelmi társaságot, ezt is önálló formaként kezelte. Ezzel a lépéssel alapvetően változott meg a „csendes társaság” léte, és jogilag is önálló képződménnyé vált. Emellett viszont a törvénytervezet megalkotói számára elmaradt annak a felismerése, hogy immár jogi személyiséggel ruházták fel ezt a társulási formát, azonban ennek a lépésnek elvesztették az alapvető jelentőségét azzal, hogy továbbra is a „csendes társaság” fogalmat alkalmazták rá. Az viszont tény, hogy ez a „csendes társaság” átalakult egy önálló jogi személyiséggel rendelkező betéti társasággá.¹⁹² Ezt a fogalmi pontatlanságot csak viszonylag későn, az ADHGB tervezetének elkészítésekor ismerték fel, és keresztelték át az új teremtményt,¹⁹³ minek nyomán 1861 óta tehetünk különbséget a mai értelemben vett betéti társaság és csendes társaság között.¹⁹⁴

A „részvényeken alapuló csendes társaság”-ként megnevezett részvényen alapuló betéti társaság alapítása továbbra is mentesült az előzetes engedélyeztetés kötelezettsége alól.¹⁹⁵ Mivel viszont a porosz törvénytervezet megalkotói az 1856-os francia modellt követték, itt is igyekeztek kiépíteni a részvényen alapuló betéti társasági formával való visszaéléssel szembeni hatékony védelmet. A tervezet ezért szigorú feltételeket szabott a részvényen alapuló betéti társaság alapításához, így például az alapszabályának vagy egyéb szervezeti szabályzatának részletesen kellett rendelkeznie a közgyűlést megillető jogokról. Továbbá a „csendes társak” nem képviselhették a társaságot, bár az üzletvezetésből nem voltak kizárva, ellenőrző szervként pedig öt tagú felügyelő bizottság felállítását írta elő a tervezet.¹⁹⁶ Ez utóbbi már a kodifikáció előtt is létezett a német gyakorlatban, de inkább ügyvezető, semmint ellenőrző funkciót töltött be, és

¹⁹¹ SCHUMACHER, Hermann: *Die Entwicklung der inneren Organisation der Aktiengesellschaft im deutschen Recht bis zum Allgemeinen Deutschen Handelsgesetzbuch*, melléklet ZHR 10, Stuttgart 1937, 37. old.

¹⁹² ANSCHÜTZ, August: *Ueber Actiencommanditgesellschaften*, 337. old.

¹⁹³ SCHUMACHER, Hermann: *Die Entwicklung der inneren Organisation der Aktiengesellschaft im deutschen Recht bis zum Allgemeinen Deutschen Handelsgesetzbuch*, melléklet ZHR 10, Stuttgart 1937, 65. old.

¹⁹⁴ *Protokolle der Commission zur Berathung eines allgemeinen deutschen Handelsgesetzbuches* (1857), 1158. old.

¹⁹⁵ Az alapításokról ld. SCHUMACHER, Hermann: *Die Entwicklung der inneren Organisation der Aktiengesellschaft im deutschen Recht bis zum Allgemeinen Deutschen Handelsgesetzbuch*, melléklet ZHR 10, Stuttgart 1937, 59. old.

¹⁹⁶ Tervezet 149.§ és 165.§

leginkább – nem a közgyűlés által választott – nagyrésztvényesek és az alapítók foglaltak benne helyet, akik jelentősen befolyásolták az ügyvezetést.¹⁹⁷ Ellentétben a francia megoldással, itt megtalálhatjuk a bemutatóra szóló részvények kibocsátásának kifejezett tilalmát, és ennek megfelelően a részvényátruházás kimerítő szabályozását, valamint hogy a társaság cégjegyzése során kötelező volt a jogi formát is feltüntetni.¹⁹⁸

Érdemes megjegyeznünk a későbbi jogfejlődés miatt, hogy heves vita zajlott arról, hogy a „betéti társaság tőkéje részvényekre osztható fel” szövegezés alatt a teljes társasági tőkét, vagy csak a kültagok által szolgáltatott vagyoni betétet kellett-e érteni.¹⁹⁹ A beltági vagyoni hozzájárulás jogilag elkülönült kezelésével, ami a részvényekkel összehasonlítva csak nehezen volt átruházható, azt remélték, hogy a beltágok erősebben kötődnek majd a társasághoz.²⁰⁰ A törvénytervezet ehhez képest másik utat választott, és megtiltotta a beltágok részvényeinek átruházását a beltági jogviszonyuk fennállása alatt. A tervezettel lényegében a betéti társaság mai értelemben vett jogi előfeltételei teremődtek meg,²⁰¹ azonban mivel soha nem lépett hatályba, jelentősége a részvényen alapuló betéti társaság fejlődését tekintve csekélynek mondható. A tervezet szabályai a gyakorlatban 1856-tól mindenek előtt az ADHGB későbbi szabályozási modelljére voltak befolyással.²⁰²

Németországban is általános tendencia volt, hogy az ipari vagy kereskedelmi társaságot alapítani szándékozók az alapításhoz szükséges engedélyeztetési kötelezettség megkerülése érdekében – véglegesen vagy csak az engedély megszerzéséig – részvénytársaság helyett „részvényen alapuló csendes társaságot”, azaz részvényen alapuló betéti társaságot hoztak létre. Ezt a gyakorlatot az igazságszolgáltatás is tolerálta, a porosz ALR nem szabott meg *numerus clausus*t a kereskedelmi társaságoknak, és ezzel gyakorlatilag engedélyt adott a csendes társaságok részére is a

¹⁹⁷ WIETHÖLTER, Rudolf: *Interessen und Organisation...*, 73. és 270. old.; SCHUMACHER, Hermann: *Die Entwicklung der inneren Organisation der Aktiengesellschaft im deutschen Recht bis zum Allgemeinen Deutschen Handelsgesetzbuch*, melléklet ZHR 10, Stuttgart 1937, 69. old.

¹⁹⁸ Tervezet 163.§ és 21.§

¹⁹⁹ SCHUBERT, Werner (szerk.): *Entwurf eines Handelsgesetzbuchs...*, 41. old.

²⁰⁰ ANSCHÜTZ, August: *Ueber Actiencommanditgesellschaften*, 328. old., aki szerint társaság teljes tőkéje felosztható részvényekre.

²⁰¹ SCHUMACHER, Hermann: *Die Entwicklung der inneren Organisation der Aktiengesellschaft im deutschen Recht bis zum Allgemeinen Deutschen Handelsgesetzbuch*, melléklet ZHR 10, Stuttgart 1937, 57. old.

²⁰² SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 46. old.

részvénykibocsátásra.²⁰³ Az 1850-es években, a kereskedelmi törvénykönyv tervezetével párhuzamosan alakult meg számos, a fenti szabályozásnak megfelelő²⁰⁴ társaság Poroszországban és más német tartományokban is. A legjelentősebb példának tekinthető az 1851-ben David Hansemann által Berlinben alapított, és 1856 óta „részvényen alapuló csendes társaság”-ként működő berlini Diszkont Társaság,²⁰⁵ valamint az 1856-ban létrejött Berlini Kereskedelmi Társaság,²⁰⁶ amely 1970-ben összeolvadt a Frankfurter Bankkal és Berlini Kereskedelmi- és Frankfurter Bank cégnév alatt egészen 1995-ig részvényen alapuló betéti társaság formában működött, és csak ekkor alakult át részvénytársasággá a magasabb nyereség érdekében. Számos bankot és pénzügyintézetet sorolhatunk még e körbe: a berlini Áruhitel Társaságot, a königsbergi Porosz Kereskedelmi Társaságot, a breslauer Sziléziai Bankszövetséget, a magdeburgi Kereskedelmi Társaságot és a Berlini Bankszövetséget is. Hogy miért épp bankok választották társasági formájukká a betéti részvénytársasági formát, az azzal magyarázható, hogy a részvénytársaság alapításához szükséges engedélyeztetés okozta nehézségeket a politikai és gazdasági okokból még fejletlen és rendezetlen bank- és pénzügyviszonyok között az alapítók nem tudták felvállalni.²⁰⁷

Az engedélyezési eljárás megkerülésének lehetősége mellett a részvényen alapuló betéti társasági forma további előnyöket is biztosított tagjainak. A részvények megkönnyítették a társaság tevékenységének finanszírozását, amely az egyre fokozódó iparosodási folyamatban megfelelő biztosítékot jelentett a gyakran változó, nem homogén és nem szakmai vállalkozói kör mellett is. Így a növekvő tőkeigény könnyebben kielégítést nyert, mint a betéti társaságoknál, ugyanis ott az volt tapasztalható, hogy egy új tag belépésekor bonyolulttá vált a tagok jogállásának újrendezése, míg egy betéti részvény megvásárlásakor ilyen gyakorlatilag fel sem merülhetett.

A nagy iramú vasútépítési munkálatok és más nagy beruházások során gyakran állt elő készpénzhiány, amelyet a részvények kibocsátása útján bevont kisbefektetőkkel immár

²⁰³ MOLLE: *Die Lehre von den Aktiengesellschaften...*, 164. old.

²⁰⁴ Bár továbbra is hiányzott a korai brt.-k belső szervezetére vonatkozó átfogó szabályozás

²⁰⁵ A társaság közgyűlésének 1856. január 9-i határozata alapján betéti részvénytársasággá alakult át. Elschenbroich 21. old.

²⁰⁶ POHL, Manfred: *Die Entwicklung des deutschen Bankwesens zwischen 1848 und 1870*, 185. és 189. old.

²⁰⁷ SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 48. old.

sikerült áthidalni. Ennek megfelelően ugyan újabb személyek kerültek be részvényesként, de az üzletvezetés továbbra is egy kézben maradhatott, méghozzá úgy, hogy a részvényeseknek csak igen korlátozott beavatkozási lehetőségük volt a társaság üzletpolitikájába.²⁰⁸ Ilyen érdekeltségi helyzetet tapasztalhatunk számos családi vállalkozás esetében is, amelyeknél a tagok száma generációról generációra növekedett. Az egyszerű betéti társaságok tagjai is gyakran választották ezt az új jogi formát, mert a társasági részesedések átruházhatóságát tekintve nagyobb rugalmasságot biztosított. Az engedélyeztetési kötelezettség megkerülésének lehetősége és az egyéb előnyök oda vezettek, hogy a részvényen alapuló betéti társaság 1856-tól kezdve nem csak a bankok körében, hanem más területeken is egyre népszerűbb lett, méghozzá leginkább a Rajna mentén és Vesztfáliában terjedt el: pl. Alsberg Betéti Részvénytársaság (Münster), Eintracht Társaság (Oberhausen), Müller Társaság, Tourneau u. Co. (Köln), P. Wagenmann u. Co. (Bonn).²⁰⁹

A részvényen alapuló betéti társaságok alapszabályainak gyakorlata azt mutatta, hogy a társaságok szervezeti felépítésüket tekintve erősen orientálódtak a részvénytársaság mintájának irányába, így például a személyesen felelős tag kilépésének (kizárásának) és új tag felvételének részletes szabályait is tartalmazzák. Ezen túlmenően a már korábban felvázolt hármas szervezeti felépítés is következetesen rögzítésre került.²¹⁰

Egyfelől az új jogi forma elterjedésének következtében mind határozottabban jelent meg a törvényi szabályozás iránti igény, amellyel egyúttal a részvényen alapuló betéti társasági forma által lehetővé tett visszaéléseket is meg lehetett akadályozni. Másfelől viszont voltak, akik a totális eltörlés mellett foglaltak állást.²¹¹ Mindezt továbbra is árnyalta és bonyolította az engedélyezési rendszer fenntartásának vagy megszüntetésének kérdése.²¹²

Összehasonlítva a részvénytársasági jog fejlődésével ebben az időben, egyértelműen megmutatkozik, hogy milyen nagy hatással volt rá a *Code de commerce*. Még azokban a tartományokban is, ahol nem érvényesült közvetlenül mint jogi szabály, a

²⁰⁸ PASSOW, Richard: *Die Aktiengesellschaft*, 562. old.

²⁰⁹ SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 48. old.

²¹⁰ ANSCHÜTZ, August: *Ueber Actiencommanditgesellschaften*, 331. old.

²¹¹ CREIZENACH: *Die Inhaberaktie...*, 72. old.; MOHL, Moriz: *Ein Betrag zur Erörterung des deutschen Handelsgesetzbuches*, 13. és 70. old.

²¹² ANSCHÜTZ, August: *Ueber Actiencommanditgesellschaften*, 328. old.

részvénytársasági jogintézmények kialakulása a *Code* előírásait követte. A fennálló szabályok, mindenek előtt az ALR, elégtelenek voltak, és a gyakorlatban legyőzhetetlen nehézségek miatt az egyes szabályok gyakran utólagos javításokat igényeltek, ennek ellenére hiányzott az egységes megoldás. Ezért maradt a részvénytársaságok száma olyan alacsony.²¹³

Mint már említettük, a gyakorlati életben az egyes tervezetek alapján már létrejöttek részvényen alapuló betéti társaságok, azonban ezek a tervezetek nem adtak kielégítő szabályozást a részvényjog területén. A gyakorlati alkalmazási nehézségek egyre sürgetőbbé tették az egyes tervezetek törvénnyé emelését, amit az új gazdasági folyamatok is erősítettek. Fontos állomás volt 1833-ban a Német Vámunió létrejötte, ami a belső vámhatárok lebontása mellett megnyitotta az utat részvénytársaságok, így a részvényen alapuló betéti társaságok elterjedése előtt is. Példaként már említettük a vasútépítésbe bekapcsolódó társaságok szerepét, mely – az új és gyors közlekedési móddal párhuzamosan – a betéti részvénytársasági formát is elterjesztette, elsősorban a tőkeigényes beruházást igénylő ipari szektorokban.

Ezzel az elterjedéssel egyenes arányban nőtt a tételes jogi szabályozás iránti igény is. A korábban ismertetett tervezeteken kívül érdemes kiemelni az 1836-ban megszületett százsz részvénytörvény-javaslatot, amely már a részvényeseknek az általuk szolgáltatott vagyoni szolgáltatás erejéig korlátozott felelősségét tartalmazta. Bár ez az alaptétel messzemenőig elismert volt, a század ötvenes éveiben még voltak olyan hangok, amik vitássá tették.²¹⁴

A jogalkotói szándékok közül néhányat végigvittek, és az ADHGB-t megelőzően mint önálló részvényjogi (rész)szabályokat alkottak.²¹⁵ Ezek közül alapvető jelentőséget tulajdoníthatunk az 1843-as porosz részvénytársasági törvénynek.²¹⁶ Bár továbbra is hiányoztak a társaság belső szervezetére vonatkozó részletszabályok, mégis minden más korabeli törvénynél lényegesen részletesebb szabályozást hordozott, és jelentős

²¹³ 1800 előtt Poroszországban 5, 1838-ig további 28 részvénytársaságot alapítottak, ld. ASSMANN, Heinz-Dieter: *Prospekthaftung...*, 41. old.

²¹⁴ HOPT, Klaus J.: *Ideelle und wirtschaftliche Grundlagen...*, 142. old.

²¹⁵ RENAUD, Achilles: *Das Recht der Actiengesellschaften*, 30. old.

²¹⁶ Gesetz über die Aktiengesellschaften vom 9.1.1843; magyarázattal együtt ld.: BAUMS, Theodor: (szerk.), *Gesetz über die Aktiengesellschaften für die Königlich Preussischen Staaten vom 9. Nov. 1843*, Aalen 1981.

befolyást gyakorolt az ADHGB későbbi kodifikációjára. Jelentős volt még néhány olyan speciális törvény, amelyek meghatározott ipari vagy kereskedelmi területen működő részvénytársaságok jogát szabályozták, mint például az 1838-as porosz törvény a vasúti részvénytársaságokról,²¹⁷ mely többek között a bemutatóra szóló részvények kibocsátását is engedélyezte.²¹⁸

2. Az ADHGB-től az első novelláig

A részvényen alapuló betéti társaság első egységesnek mondható kodifikációja Németországban 1861-ben következett be, az ADHGB 173-206. cikkelyeiben. Ez a törvényi szabályozás – a már taglalt porosz törvénytervezet mellett – két mintára épült, nevezetesen a francia *Code de Commerce*-re és a Berlini Diszkont Társaság határozataira.²¹⁹ Már a törvényjavaslatokkal kapcsolatban is mélyrehatóan megvitatásra került a jogirodalom berkein belül, hogy vajon ez a társasági forma egyszerűen csak fölösleges, vagy a nem kívánatos visszaélések miatt egyenesen káros-e.²²⁰ Ezen jogi formának törvénybe iktatására végül azért került sor, mert a részvényekkel való egységes kereskedelem megkönnyítése – és az ezáltal egyszerűbbé váló tőkegyűjtés – miatt mégis csak megkapta a szükséges támogatást. A korlátlanul felelős tag²²¹ személyes felelősségét ugyanis kellő garanciának tartották egy biztos üzletvitelhez. Ezen felül ezt a – mindenekelőtt Poroszországból kiindult – jogi megoldást nem akarták ismét a partikuláris jogalkotásra bízni, a birodalmi szinten is egységes és általános érvényű törvényalkotás érdekében.

A részvényen alapuló betéti társaságnak²²² elnevezett jogi formát a betéti társaság egy különös formájaként szabályozták, amelynek a tőkéjét részvényekre osztják fel. Ezt a törvényalkotói nézőpontot viszont, ami a vonatkozó szabályozások bőségének zavarában a részvénytársaság és a részvényen alapuló betéti társaság párhuzamos

²¹⁷ Gesetz über die Eisenbahn-Unternehmungen vom 3.11.1838; ld. WEINHAGEN, N.: *Recht der Aktien-Gesellschaften...*, melléklet 5-22.

²¹⁸ HOPT, Klaus J.: *Ideelle und wirtschaftliche Grundlagen...*, 143. old.

²¹⁹ Disconto-Gesellschaft Berlin, ld. JOENS, Axel F.: *Der persönlich haftende Gesellschafter...*, 20. old.

²²⁰ *Protokolle der Commission zur Berathung eines allgemeinen deutschen Handelsgesetzbuches* (1857), 373. old. és (1858) 1111. old.

²²¹ Komplementär = be tag

²²² Vagy egyszerűen csak *betéti részvénytársaságnak*, röviden: brt.

szabályozásában mutatkozott meg, már akkor komoly kétségek övezték.²²³

A részvényen alapuló betéti társaságot, mint jogi formát mai szemmel nézve kellő részletességgel az ADHGB immár külön fejezetben szabályozta, mögöttes szabályként pedig az „egyszerű” betéti társaságra illetve a részvénytársaságra vonatkozó szabályokat kellett alkalmazni. Ellentétben az eredetileg porosz tervvel, voltak „nyilvános kereskedelmi társaságok”, „betéti társaságok” és „részvényen alapuló betéti társaságok”, de ezek nem mint jogi személyek kerültek szabályozásra. Hogy helyette milyen „személyiséget” nyertek volna el, nyitott kérdés maradt.²²⁴ Az erről kibontakozó vitában a jogalkotók – a francia joggal ellentétben²²⁵ – azt a felfogást vitték keresztül, hogy a betéti társaság és a részvényen alapuló betéti társaság is legyen elkülönült társasági forma, de csak mint egyszerű *societas*.²²⁶ Ennek a besorolásnak az alapján azonban elvi vita alakult ki arról a kérdésről, hogy vajon a betéti részvényesek²²⁷ a társaság hitelezői által közvetlenül igénybe vehetők-e a követelések érvényesítéséhez, és ezzel együtt lehetőségük van-e a betéteik teljes megfizetésére mint kifogásra²²⁸ hivatkozni a hitelezőkkel szemben, vagy pedig az ilyen sajátos kifogás lehetőségét ki kell zárni, mivel a beltág csak a társaságért és saját magáért vállalt kötelezettséget, a betéti részvényesekért nem.²²⁹

A társaság „tárgya”, azaz tevékenysége továbbra is csak kereskedelmi tevékenység lehetett. Ez minden bizonnyal a német jogi szokásokból és szemléletmódból eredhet, ahol is a kereskedelmi társaságokat is mint „kereskedőket”²³⁰ tekintették, akik – alapvetően garanciális okokból – nem folytathattak olyan tevékenységet (pl. banki tevékenység), amelyekhez kiemelkedően nagy tőkére volt szükség.

²²³ ENDEMANN, Wilhelm: *Das deutsche Handelsrecht*, 344. old.

²²⁴ A javaslatokról részletesen ld. SCHUMACHER, Hermann: *Die Entwicklung der inneren Organisation der Aktiengesellschaft im deutschen Recht bis zum Allgemeinen Deutschen Handelsgesetzbuch*, melléklet ZHR 10, Stuttgart 1937, 64. old.

²²⁵ **Ld. III. fejezet**

²²⁶ RENAUD, Achilles: *Das Recht der Commanditgesellschaften*, 112. old.; SCHUMACHER, Hermann: *Die Entwicklung der inneren Organisation der Aktiengesellschaft im deutschen Recht bis zum Allgemeinen Deutschen Handelsgesetzbuch*, melléklet ZHR 10, Stuttgart 1937, 61. old.

²²⁷ Kommanditist = kültag

²²⁸ Ti. hogy nekik a vagyoni betét szolgáltatásán kívül más kötelezettségük – így különösen helytállási kötelezettségük – nincs sem a társaság, sem pedig harmadik személy felé.

²²⁹ MOLLE: *Die Lehre von den Aktiengesellschaften...*, 184. old.; HAHN, Friedrich v.: *Commentar...*, 572. és 633. old.

²³⁰ Kaufmann = kereskedő (nagyjából a mai magyar egyéni vállalkozó illetve egyéni cég jogállásával), ld. HGB 1.§. A kereskedőktől elvárható gondos üzletvitel követelménye a kereskedelmi társaságokkal szemben is érvényesült.

A részvényen alapuló betéti társaság – csakúgy, mint a részvénytársaság – előzetes engedélyezési kötelezettség alá esett, ami vonatkozott a társasági szerződés későbbi módosítására is.²³¹ Azonban a törvény mindkét társaság esetén számolt a kivétel lehetőségével:²³² az egyes tartományok saját belátásuk szerint engedélyezhették a szabad alapítást is.²³³ A törvényjavaslat tárgyalása során az engedélyhez kötöttség kérdésében indulatos vita kerekedett, mivel ezt az első ránézésre valóban sajátosnak tűnő *szabály – kivétel* konstrukció elfogadását csak akkor lehet igazán megérteni, ha kizárólag kompromisszumos megoldásnak tekintjük.²³⁴

Kétségtelenül ezek a kompromisszumos megoldások vezettek a törvény szövegében nem egyszer értelmezési vitát kiváltó többszörös visszaulásokhoz. Eredetileg a részvényen alapuló betéti társaság szabad alapítása lett volna a szabályozás „alapese”, és nem mint kivétel jelent volna meg. Következésképpen, a visszaélések megakadályozására a részvényen alapuló betéti társaság alapítása és belső szervezete – a francia és porosz megoldásnak megfelelően – szigorú törvényi előírásokhoz kellett volna, hogy igazodjon. Ezt a szempontot a későbbi vitákban is megtartották, noha az előzetesen tervezett teljesen szabad engedélyezés helyett a törvényhozók mégis a fenti *szabály – kivétel* megoldás mellett döntöttek. Ennek ismeretében már könnyebb megmagyarázni a részvényen alapuló betéti társaság és a részvénytársaság fejlődésének különbségét, mivel a részvényen alapuló betéti társasággal szemben a részvénytársaság alapítása általában sokkal enyhébb külső kontroll alá esett.²³⁵

Az engedélyezési kényszer mellett a részvényen alapuló betéti társaságot a személyében felelős tagjának korlátlan felelőssége, mint egyfajta biztosíték is „terhelte.” A részvényen alapuló betéti társaság befektetőinek és hitelezőinek védelme ezzel aránytalanul erőteljesebb hangsúlyt kapott, mint a részvénytársaság esetében. Ez az eltolódás az engedélyezés mellőzése esetén (azaz a törvényben említett kivétel alkalmazásakor) mindazonáltal teljesen érthetőnek látszik, már ami a hitelezők védelmét illeti. Azokban a tartományokban azonban, amelyekben a mentesség

²³¹ ADHGB 174.§ és 208.§, illetve 198.§, 203.§ és 214.§

²³² ADHGB 249.§ az rt.-re, és a 206.§ a brt.-re

²³³ Pl. Hamburg, Lübeck, Bréma

²³⁴ SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 53. old.

²³⁵ U.o.

lehetőségével nem éltek, meglehetősen szigorú szabályok érvényesültek, így a részvényen alapuló betéti társaság, mint társulási forma igencsak visszariasztó lett.²³⁶ Másik oldalról viszont, azokban a tartományokban, ahol a részvénytársaságokat is mentesítették az engedélyezési kötelezettség alól, a szabályozás ahhoz a különös állapothoz vezetett, hogy egy részvénytársaság alapítása és a belső szervezete a részvényen alapuló betéti társaság alapításához képest lényegesen engedékenyebb törvényi előírások hatálya alá esett anélkül, hogy a részvénytársaság a jogalkotó által annyira hangsúlyozott személyes felelősséggel, mint a gondos üzletvitelt biztosító garanciával rendelkezne. A részvényen alapuló betéti társaságra irányadó kógens törvényi szabályok és a személyes felelősség mint kétszeres (sőt, ha az engedélyezést is ide vesszük, háromszoros) biztosítéki rendszer egyébként a mai napig is fennáll, anélkül, hogy az arányosságát komolyan kétségbe vonnánk. Tulajdonképpen ez a megoldás alapozta meg ennek a jogi formának a hanyatlását, mivel – a részvénytársasággal összehasonlítva – még azoknak is túlságosan nagynak bizonyultak a hátrányok, akik az engedélyezési rendszer végigjárásának szándéka nélkül – azaz a kivételt alkalmazó tartományban történő alapítás mellett – döntöttek a részvényen alapuló betéti társaság, mint társulási forma javára.²³⁷

A részvényekkel történő visszaélések megakadályozása érdekében tett intézkedések középpontjában a Németországban igazán széleskörűen első ízben szabályozott alapítási és közzétételi előírások álltak, amelyek az 1856-os francia törvény mintájára születtek. A társasági szerződés – amelynek a minimális tartalma a törvényben rögzítésre került – megkötéséhez és megváltoztatásához szükség volt annak közjegyzői okiratba foglalására és a cégjegyzékben történő feltüntetésére.²³⁸ Szintén kötelező volt az alaptőke teljes lejegyzése és a lejegyzett tőke legalább egynegyedének befizetése, valamint felügyelő bizottság választása is, amely tényeket szintén be kellett vezetni a cégjegyzékbe. A társaság a cégjegyzékbe történő bejegyzéssel vált jogalannyá.²³⁹ Azok a részvények, amelyeket a bejegyzés előtt bocsátottak ki, érvénytelenek voltak, és a kibocsátást végző társasági tagok ezen részvények tulajdonosai felé kártérítési kötelezettséggel tartoztak. A részvénytársasággal²⁴⁰ ellentétben, részvényen alapuló

²³⁶ Pl. Ausztriában az engedélyezési kényszer 1937-ben történt eltörléséig egyetlen brt.-t alapítottak

²³⁷ SPALCKE, Karl: *Die Kommanditgesellschaft auf Aktien*, 13. old.

²³⁸ ADHGB 174-179. §§ és 198. §

²³⁹ ADHGB 178. §

²⁴⁰ ADHGB 207. § (4)

betéti társaság esetén csak névre szóló részvényeket lehetett kibocsátani, amelyek névértékének legalább 200 tallérnak kellett lennie,²⁴¹ bár ez alól az összeg alól a tartományi jog kivételt tehetett. A teljes befizetésig a még be nem fizetett összeg teljesítésére a részvényt lejegyző tag volt köteles.²⁴² A részvények átruházását – ahhoz, hogy a társasággal szemben is hatályossá váljon – be kellett jegyezni a részvénykönyvbe. A nem pénzbeli betét szolgáltatása érvényességéhez az alakuló közgyűlés által megbízott (könyv)vizsgáló által elkészített értébecslésre, illetve az alakuló közgyűlést követően egy újból összehívott közgyűlés jóváhagyására volt szükség.²⁴³

A legkisebb induló alaptőke és az alapítók minimális száma nem volt meghatározva. Azonban a részvényesek köréből kellett, hogy kikerüljön a legalább ötfős felügyelő bizottság, ami indirekt úton meghatározta a részvényesek minimális számát, és emiatt legalább 1000 tallér minimális tőkével is rendelkeznie kellett a társaságnak. Az alaptőke felemelése gyakorlatilag az alapításra vonatkozó előírásoknak megfelelően ment végbe, az alaptőke leszállítása pedig a (meglehetősen körülményes) felszámolás szabályai szerint.²⁴⁴ A részvényekből álló alaptőke mellett a törvény előírta,²⁴⁵ hogy a beltágok is teljesíthessenek, illetve az alapszabály rendelkezése folytán kötelezően teljesítsenek vagyoni hozzájárulást.²⁴⁶ Viszont megfélemedeztek a hitelezővédelem egyik eleméről, mégpedig hogy a cégjegyzésnek a jogi formára való utalást is tartalmaznia kellett volna – mint a francia és az angol jog ezt elő is írta.²⁴⁷

A szervezeti felépítésre vonatkozó szabályok – a szabályozás koncepciójának megfelelően – az 1856-os francia mintához képest részletesebbek voltak. Ennél fogva a betéti részvényesek (vagy ahogy akkoriban hívták őket, kommendánsok) jogállása mindenek előtt az egyszerű betéti társaság betéteseinek helyzetével egyezett meg, ezzel ellentétben viszont a személyesen felelős tag pozíciója a társaságon belül megerősödött. A részvénytársasággal ellentétben viszont közgyűlés nem az összes társasági tagból álló legfőbb szerv volt, mivel csak a betéti részvényesekből állt, a személyesen felelős tag

²⁴¹ ADHGB 173.§ (2) – (3)

²⁴² ADHGB 184.§, a joggyakorlat azonban kiterjesztette a kötelezettséget a részvény megszerzőjére is.

²⁴³ ADHGB 180.§

²⁴⁴ ADHGB 203.§

²⁴⁵ ADHGB 181.§

²⁴⁶ Ld. mint a bt. esetén

²⁴⁷ FICK, Heinrich: *Mittheilungen...*, 397. old.

nem volt a tagja.²⁴⁸ Ennek mindenekelőtt az lett a következménye, hogy az alapszabály megváltoztatásáról, amelyhez minden tag hozzájárulására lett volna szükség, a közgyűlés önmagában nem tudott dönteni, csak a személyesen felelős tag egyetértésével. Ugyanez érvényes a közgyűlés egy sor további döntésére is. És ami mai szemmel nézve még különösebbnek tűnhet, a közgyűlés nem tudott az üzletvezetéssel kapcsolatos utasítást, mivel az a személyesen felelős tag kizárólagos kompetenciájába tartozott.²⁴⁹

A francia törvényalkotással ellentétben, a német jogban szabályozták a közgyűléssel kapcsolatos összehívási és szavazási eljárást is. Minden részvény egy szavazatot ért, mindazonáltal a társasági szerződés ettől, és a határozat elfogadására előírt egyszerű többségi követelménytől eltérő szabályokat is tartalmazhatott.²⁵⁰ Ugyanakkor a közgyűlést ugyanazok a jóváhagyási és ellenőrzési jogok illették meg, mint az egyszerű betéti társaságok esetén a betéteseket (hozzájárulás a szokásos üzletvezetés körén kívül eső intézkedésekhez, a mérleg elfogadása, döntés a nyereség felosztásáról, a társaság megszüntetése, beltag kizárása stb.).²⁵¹ A beltagoknak minden évben mérleget kellett a közgyűlés (és a felügyelő bizottság) elé terjeszteniük.²⁵²

A francia mintától eltérően, az ügyvezetéssel szemben panasszal élő részvényesek eljárásjogi státusza is rendezésre került a törvényben: a felügyelő bizottság vagy a beltagok ellen a részvényesek által benyújtott kereset esetén egy meghatalmazott képviselőt²⁵³ kellett kijelölniük.²⁵⁴ Az egyes részvényes csak mint beavatkozó csatlakozhatott bármelyik peres félhez, egyedül és saját jogán viszont nem perelhetett.²⁵⁵ Mindezek alapján a betéti részvényesek közösségének részben egy sajátos jogalanyiságot is tulajdoníthatunk,²⁵⁶ és annak ellenére, hogy a részvényen alapuló betéti társaságot *societasként* sorolták be, és a betéti részvényes a tagsági jogviszony mellett egy különös jogállást is elnyert.

²⁴⁸ WESTERMANN, Harm P.: *Vertragsfreiheit und Typengesetzlichkeit im Recht der Personengesellschaften*, 150. old.

²⁴⁹ SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 55. old.

²⁵⁰ ADHGB 190.§

²⁵¹ ADHGB 186.§

²⁵² ADHGB 185.§

²⁵³ Mai terminológiával kb. ügygondnokot.

²⁵⁴ ADHGB 194-195.§§

²⁵⁵ RENAUD, Achilles: *Die Klage des Actionärs...*, 1. old.

²⁵⁶ COSACK, Konrad: *Lehrbuch des Handelsrecht*, 511. old.

Azonban figyelembe kell vennünk azt is, hogy a betéti részvényesek közössége már a közgyűlésre és a felügyelő bizottságra irányadó szigorú szabályokon keresztül is megfelelő szervezettséggel rendelkezett, és egy további önálló „személyiség” elfogadása semmiféle további előnyt nem jelentett a számukra, ezért a törvényalkotó – a betéti társasággal tulajdonképpen azonos elméleti besorolás ellenére – a közgyűlés és a felügyelő bizottság szervezeti minőségéből indult ki: a francia joggal ellentétben, a közgyűlést önálló szervnek tekintették, ami saját hatáskörökkel rendelkezett, és ennek érvényre juttatása érdekében az akaratnyilvánításának formáját is meghatározták.²⁵⁷

A közgyűlés választotta a legalább öt tagból álló felügyelő bizottságot,²⁵⁸ ami tulajdonképpen mint a közgyűlés állandó képviselője működött,²⁵⁹ és annak döntéseit hajtotta végre, megillette továbbá az üzletvezetés ellenőrzésének joga.²⁶⁰ A felügyelő bizottságnak kellett az jogszerűtlen osztalékok kifizetését vagy a vagyoni szolgáltatásnak a részvényesek részére történő visszafizetését megakadályozni.²⁶¹ Ebből a célból a felügyelő bizottság ellenőrizhette a könyvelést és a pénztárat, és a társaság vezetőitől valamennyi üzleti tevékenységgel kapcsolatban tájékoztatást kérhetett. A hatásköre tehát egyértelműen tovább terjedt, mint a francia minta, amely az üzletvezetést mint tevékenységet nem engedte ellenőrizni. A felügyelő bizottság volt az illetékes azon beltaggal szembeni eljárások lefolytatására, amelyek megindítását a közgyűlés határozata írta elő (vagy a felügyelő bizottság döntése, amennyiben az adott eljárás megindítása a felügyelő bizottság saját hatáskörébe tartozott).²⁶² Ugyanakkor a felügyelő bizottság tagjai a tevékenységükért polgári jogi és büntetőjogi felelősséggel tartoztak.²⁶³ A felügyelő bizottság „hatalmát” mindenesetre korlátozták, hogy megakadályozzák egy esetleges túlzott befolyás kialakulását. Ennek érdekében első ízben egy, majd később is csak legfeljebb öt évre lehetett a felügyelő bizottság tagjait megválasztani. A befolyásuk korlátozása nyilvánult meg abban is, hogy a részvények 10%-ával rendelkező részvényeseknek jogában állt a közgyűlés összehívását kérni, a felügyelő bizottság hozzájárulása nélkül is.²⁶⁴

²⁵⁷ HAHN, Friedrich v.: *Commentar...*, 186. old.; SPALCKE, Karl: *Die Kommanditgesellschaft auf Aktien*, 16. old.

²⁵⁸ ADHGB 175.§ 6. pont, 177.§ 3. pont

²⁵⁹ ADHGB 186.§ (2)

²⁶⁰ ADHGB 193.§

²⁶¹ ADHGB 204.§

²⁶² ADHGB 194.§

²⁶³ ADHGB 204.§ és 206.§

²⁶⁴ ADHGB 188.§ (2)

A közgyűlés széleskörű jogosítványai ellenére a személyesen felelős tag (belta) helyzete igen erős volt, mivel ő mintegy „született” üzletvezető és képviselő állt a társaság élén,²⁶⁵ és pont a személyes jellegű felelőssége, illetve az abból eredő különös hitelképessége adta pozíciójának jellegzetességét. Azonban afölött a körülmény fölött, hogy a személyes felelősség – legalábbis a jelentős tőkével rendelkező társaságok esetén – a hitelezők szemében a kor előre haladtával egyre inkább háttérbe szorult mint garanciális elem, a jogalkotó még elsiklott.²⁶⁶ A személyes felelősség, mint a hitelezői és befektetői védelem egyik eleme ugyanakkor szintén átértékelődött. A jogalkotó ugyanis egyszerűen átvette a betéti társaságból ismert fogalmakat anélkül, hogy a részvényen alapuló betéti társaság jellegzetességeit figyelembe véve, az átértelmezésükre gondolt volna.²⁶⁷

A hitelezők védelmében a törvény megtiltotta, hogy a személyesen felelős tag jogállása átruházásra kerüljön, ami azzal a nem mellőzhető következménnyel járt, hogy őt csak a társaság megszüntetésével együtt lehet kizárni vagy visszahívni.²⁶⁸ A helyzete tehát elválaszthatatlanul összefonódott a társaság létevel.²⁶⁹ Éppen ebből a megfontolásból nem kerülhetett sor a belta vagyoni hozzájárulásának részvénné alakítására sem,²⁷⁰ ezért az forgalomképtelen volt, ami viszont nagyon is ellentmondásos törvényi korlátozásnak bizonyult.²⁷¹ Ennek a megoldásnak a hátránya ugyanis nem csak a potenciális beltaok elriasztása volt: a betéti részvényesek számára is viszonylag nagy bizonytalansági tényezőt jelentett, mivel a társaság fennmaradása, és ezzel együtt a vagyonának a gazdasági értéke gyakorlatilag a belta sorsától (illetve az üzletvezetésre való egyedüli felhatalmazottság miatt annak akaratától) függött.²⁷²

A részvényen alapuló betéti társaság és a részvénytársaság közgyűlésére és vezetőjére vonatkozó szabályok összehasonlításából kitűnik, hogy a német jogalkotó mennyire túlértékelte a személyes felelősség jelentőségét. Ez a túlértékelés szolgált alapul a jogalkotó által a belta ruházni kívánt azoknak a különös jogosítványoknak a jogi

²⁶⁵ ADHGB 196.§

²⁶⁶ SPALCKE, Karl: *Die Kommanditgesellschaft auf Aktien*, 23. old.

²⁶⁷ SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 58. old.

²⁶⁸ ADHGB 199.§

²⁶⁹ Gondoljunk csak arra, hogy a belta személyes presztízse a társaság hitelképességét is növeli.

²⁷⁰ ADHGB 181.§

²⁷¹ HAHN, Friedrich v.: *Commentar...* 604. old.

²⁷² SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 58. old.

elismertetéséhez, amelyeket a betéti részvényesektől függetlenül is gyakorolhattak.²⁷³ Ehhez képest a jogalkotó a részvénytársaság esetében elmulasztotta a közgyűléshez kapcsolódó szavazati jog pontos szabályozását. Ennek meghatározása az alapszabálytól függött,²⁷⁴ így a részvényesek bizonyos csoportjaitól akár meg is vonhatták a szavazati jogot, és ezáltal a közgyűlés határozatai nem minden esetben tükrözték valamennyi részvényes, de legalábbis értékelhető többségük akaratát. Ehhez adódott hozzá a részvényesek gyakori érdektelensége is, a közgyűlés működésével kapcsolatban. Miután a részvénytársaság igazgatóságának megválasztását sem szabályozták törvényileg, és a legtöbb alapszabály szerint (bár még nem kötelező jelleggel) azt a felügyelő bizottság választotta, a részvényesek befolyása csekély maradt. A gyakorlatban a részvénytársaság ügyvezetése továbbra is független volt a közgyűléstől,²⁷⁵ így aztán az igazgatóságnak pontosan olyan domináns helyzete volt a részvénytársaságon belül, akár egy beltagnak a részvényen alapuló betéti társaságban, viszont a személyes felelősség terhe nélkül. ENDEMANN ezért beszél arról, hogy a részvénytársaságnál „az alapítók oligarchiájának vagy autokráciájának minden lehetséges fokozatától kezdve, a részvényesek demokratikus felsőbb választmányáig bármi elképzelhető.”²⁷⁶ Ez a szabályozás vezetett 1870-től – a részvénytársaságok engedélyezési kötelezettségének megszűnésétől – a részvényen alapuló betéti társaság további háttérbe szorulásához, így a részvénytársaság esetén a részvényen alapuló betéti társaság sajátos belső szervezete – a személyes felelősség kikerülésével – lemásolhatóvá vált.²⁷⁷

Mint említettük, Németországban a részvényen alapuló betéti társaság elsőként az ADHGB által került részletesen szabályozásra, amelyben a fő hangsúly a társaság harmadik személyekkel, főként befektetőkkel való kapcsolatán volt. A részvényen alapuló betéti társaság belső szervezetének felépítése mindezek ellenére – a felügyelő bizottság kivételével – még nem volt szisztematikus, hanem csak az éppen felmerülő visszaélések kiküszöbölésére koncentrált. Az alapítási szabályok viszont sikeresnek tekinthetők, és ezt a gyakorlat is igazolta, amivel mintaként szolgáltak a tőkeegyesítő társaságok későbbi reformjainak. Ugyanakkor a német jogalkotók tették meg az első, bár sajnos megkésett lépést afelé a szabályozási rendszer felé vezető úton, amely

²⁷³ Ld. pl. az üzletvezetést, vagy a társasági szerződés módosításának jóváhagyását.

²⁷⁴ ADHGB 209.§ 8. és 10. pont, 224.§

²⁷⁵ WIETHÖLTER, Rudolf: *Interessen und Organisation...*, 74. old.

²⁷⁶ ENDEMANN ENDEMANN, Wilhelm: *Das Recht der Aktiengesellschaften...*, 78. old.

²⁷⁷ SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 59. old.

mindenek előtt alapvető intézményes szabályként biztosította a hitelezők és a befektetők védelmét. A szabályozás leginkább kritikus pontja a részvényen alapuló betéti társaság felelősségi oldalon való túlbiztosítása volt, ami miatt – a részvénytársasággal ellentétben – erősen háttérbe szorult.²⁷⁸ Az engedélyezési rendszer okozta korlátozás, ami leginkább az állam, de ugyanakkor a nagyközönség érdekeinek – csálóka, ezért elégtelen – védelmét is szolgálta, erre az időre már meghaladottá vált.²⁷⁹ És az engedélyezési kötelezettség megszüntetésének idejére (1870) a részvényen alapuló betéti társaság már jelentős hátrányt halmozott fel a részvénytársasággal szemben.

3. Az első részvényjogi novella (1870)

A (gazdasági) liberalizáció támasztotta követelmények újra megjelentek az első részvényjogi novellában.²⁸⁰ Ennek nyilvánvaló ismertető jegyei az engedélyezési rendszer csaknem teljes körű megszüntetése,²⁸¹ és a befektetők (részvényesek) továbbra is érintetlenül fennálló alapítási szabadsága voltak. A részvényen alapuló betéti társaságot illetően azonban bizonyos lényegi változtatásokat tapasztalhatunk. Mindenekelőtt a szabad alapítás lehetősége sok német tartományban magyarázatul szolgálhat a részvényen alapuló betéti társaság széleskörű elterjedéséhez az elkövetkező időkben, az akkor még engedélyhez kötött részvénytársaságokhoz képest. Az engedélyezési rendszer megszüntetésével²⁸², és a részvénytársaságra és a részvényen alapuló betéti társaságra egyformán kötelező normatív rendszer bevezetésével azonban az újonnan alapított részvényen alapuló betéti társaságok száma visszaesett, mivel a személyes felelősség gyakran visszariasztóvá vált. Egyidejűleg megfigyelhető a megszüntetések és csődök számának növekedése is a korábban alapított

²⁷⁸ BUNDSCHUH, Otto: *Die wirtschaftliche Entwicklung...*, 15. old.

²⁷⁹ Az engedélyezési rendszer felszámolásának állomásairól ld. HOPT, Klaus Jürgen: *Der Kapitalanlagerschutz im Recht der Banken*, München 1975, 31. old., ASSMANN, Heinz-Dieter: *Prospekthaftung...*, 53. old.

²⁸⁰ Gesetz, betreffend die Kommanditgesellschaften auf Aktien und die Aktiengesellschaften vom 11.6.1870 (az 1870. június 11-i részvényen alapuló betéti társaságokról és részvénytársaságokról szóló törvény) (BGBl 21, 375); részletesen ld. RENAUD, Achilles: *Das Recht der Commanditgesellschaften*, ENDEMANN, Wilhelm: *Das Recht der Aktiengesellschaften...* A további hivatkozásokban rövidítve: ADHGB¹⁸⁷⁰, a törvényszöveg elérhető: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:6HpZzSUtFbgJ:de.wikisource.org/wiki/Gesetz,_betreffend_die_Kommanditgesellschaften_auf_Aktien_und_die_Aktiengesellschaften+Gesetz+%C3%BCber+kommanditgesellschaften+auf&cd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu

²⁸¹ Néhány tevékenység esetén megmaradt, pl. bankok, vasutak.

²⁸² Ezen az úton haladt már Anglia (1844) és Franciaország (1863 ill. 1867) is.

társaságoknál.²⁸³ Bár a novella hatályba lépése Elzász-Lotaringiában (1871) rövid időre ismét a részvényen alapuló betéti társaságok számának növekedését hozta, mivel a francia kötődésű jogterületen ezek eleve elterjedtek voltak,²⁸⁴ hosszabb távon azonban a részvényen alapuló betéti társaság sokat veszített jelentőségéből a részvénytársasággal szemben.²⁸⁵

A novella kevés újdonságot hozott a részvényen alapuló betéti társaság vonatkozásában, mivel az főként a részvénytársaságokra bevezetett normatív rendelkezéseket tartalmazott, így különösen: megállapította a közgyűlés feladatait, az alapszabály okiratba foglalását és a törvényességi felülvizsgálatát a kereskedelmi bíróság által, a részvények névértékére és formáira vonatkozó előírásokat, a teljes körű lejegyzést, az alapítás előtt minimum 10% (biztosítók esetén 20%, részvényen alapuló betéti társaság esetén 25%) befizetése a részvények értékének, meghatározott alaptőke, az apportálás szabályai, a saját részvény megszerzésének és a vagyoni betét visszafizetésének tilalma, osztalék kifizetésének korlátozása csak nyereség esetére, három tagú felügyelő bizottság.²⁸⁶ Csakúgy, mint a részvénytársaságnál, a részvényen alapuló betéti társaság célja (tárgya) is a kereskedelmi tevékenységre korlátozódott, és a társaság ettől kezdve jogi formaként kvázi kereskedőnek számított.²⁸⁷ A z új szabályok szerint a személyesen felelős tag a társaságból kizárható volt anélkül, hogy ezzel együtt a részvényen alapuló betéti társaság automatikusan megszüntetésre került volna. Ennek előfeltétele a közgyűlés jóváhagyása és a személyesen felelős tagok közül legalább egynek a társaságban maradása volt.²⁸⁸ Egy részvény minimális összegét 50 tallérban (150 Márka) állapították meg. A normatív rendelkezések kiegészültek több büntetőjogi rendelkezés felsorolásával is, a felügyelő bizottság és a személyesen felelős tag tekintetében.²⁸⁹

²⁸³ Összehasonlító adatok Poroszországból: 1871 előtt 32 brt. és 178 rt. alakult, 187-ben 382 rt. és 6 brt., 1871-1876 között 990 rt. és 11 brt. A felszámolásra került régi brt.-k 2/3-os arányt képviseltek az összes felszámoláshoz képest, míg a csődeljárások esetén ez az arány 9/10. Ld. SCHUBERT, Werner – HOMMELHOFF, Peter: *Hundert Jahre modernes Aktienrecht*, 477.old. (hivatkozva: SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 61. old.)

²⁸⁴ BUNDSCHUH, Otto: *Die wirtschaftliche Entwicklung...*, 7. old.

²⁸⁵ 1880-ban mindössze 52 brt. volt 1.311 rt.-vel szemben, ld. SPALCKE, Karl: *Die Kommanditgesellschaft auf Aktien*, 30. old.

²⁸⁶ SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 62. old.

²⁸⁷ ADHGB¹⁸⁷⁰ 5.§

²⁸⁸ ADHGB¹⁸⁷⁰ 199.§

²⁸⁹ ADHGB¹⁸⁷⁰ 206.§

A részvénytársaság belső szervezetének újraszabályozása a novellában újfent a részvényen alapuló betéti társaság versenyhátrányát hozta magával. Ettől kezdve a részvénytársaság esetén is kötelező volt a felügyelő bizottság létrehozása, míg a közgyűlés helyzete ugyanúgy az alapszabálytól függött, mint azelőtt, azaz az igazgatók pozíciója változatlanul szilárd volt. A gyakorlatban mindez abban jelent meg, hogy a nagyközönség nem igazán egy folyamatosan működő üzleti vállalkozás alapításának céljából, hanem sokkal inkább spekulációs érdekből szerzett részvényeket.²⁹⁰ Ezzel együtt az általános részvényesi érdektelenség a társaság konkrét működési folyamatait illetően tovább erősítette az igazgatók helyzetét.

A kereskedelmi társaságok külső korlátozásának elvetése és a normatív rendszerbe történő átmenet azzal a következménnyel járt, hogy bankok ettől kezdve a részvénytársasági formát részesítették előnyben. Így kikerültek a személyes felelősséget, megtartva az igazgatók hasonlóan előnyös pozícióját. Ezen megváltozott feltételek között egy társaság-alapítási „bumm” következett be, ami a német-francia háborút követő gazdasági fellendülés folyamányaként jelentkezett, ez azonban a részvényen alapuló betéti társaságok számában csak alig volt érzékelhető.²⁹¹

A gazdasági fellendülés az első részvényjogi novella gyengeségeit gyorsan napvilágra hozta, amit a csalárd alapítások nem várt elszaporodása és a részvénybankok összeomlása 1873-ban²⁹² – tehát már meglehetősen hamar – be is bizonyított. Még ugyanebben az évben interpelláció hangzott el a Reichstagban azt firtatva, hogy milyen eszközzel lehetne a mindinkább elmélyülő válsággal szembe szállni. A részvényjogi törvény reformja kiterjedt munkálatainak megkezdését határozták el,²⁹³ ami az 1884-es második részvényjogi novellához vezetett.

4. A második részvényjogi novella (1884)

²⁹⁰ SCHUBERT, Werner – HOMMELHOFF, Peter: *Hundert Jahre modernes Aktienrecht*, 56. old.

²⁹¹ 1871-1873 között 928 rt.-t alapítottak, ld. SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 63. old.

²⁹² HOPT, Klaus Jürgen: *Der Kapitalanlagerschutz im Recht der Banken*, München 1975, 37. old.

²⁹³ A reformlépésekről részletesen ld. SCHUBERT, Werner – HOMMELHOFF, Peter: *Hundert Jahre modernes Aktienrecht*.

Az 1884-es részvényjogi novella²⁹⁴ megalkotói visszautasították a részvénytársaság mint társasági forma megszüntetése iránti követeléseket, éppúgy, mint az azok alapításának és működésének bizonyos tevékenységekre történő korlátozását. Mindenek előtt azt az abban az időben uralkodó igénynek megfelelő koncepciót követték, amelynek célja a részvénytársaságok és a részvényen alapuló betéti társaságok alapításával összefüggő szabálytalanságok és csalások megakadályozása volt. Ezért a részvénytársaságot és a részvényen alapuló betéti társaságot megerősített normatív szabályok alá vonták abból a megfontolásból, hogy a befektetők alapvetően szükséges egyéni felelőssége állami intézkedéseken keresztül alátámasztásra, és ezzel a részvénytőkepiac működéséhez elengedhetetlenül szükséges általános bizalom újfent helyreállításra kerüljön.²⁹⁵ A befektetők önálló védelmének a tájékoztatásukra (mai terminológiával a nyilvánosságra) alapított elve azonban a befektetőknek a társaság folyamatos működése iránt fennálló valós érdekét és érdeklődését is feltételezi, nem csak a rövid távú spekulációs nyereség iránti érdekeket. Mivel azonban ez nem mindig volt jelen mérhető formában, ezt a koncepciót csak részben lehet sikeresnek tekinteni.²⁹⁶ Az egyébként felmerült igények és javaslatok ezzel szemben később akadályt jelentettek a 1896-os tőzsdei törvény bevezetését illetően, ugyanakkor kijelölték a tőkepiacon megvalósítandó jogi szabályozás kiindulópontját.

A reform a részvényen alapuló betéti társaságokat illetően mindenek előtt a társaság tagjainak saját jogú ellenőrzését előtérbe helyező újításokat hozta magával. A beltagok anélkül, hogy akár kifejezetten alapítóként tüntették volna fel őket, az újonnan bevezetett alapítói felelősség alá estek. Az alapítás módja a szukcesszív²⁹⁷ alapítási folyamatra korlátozódott.²⁹⁸ A felügyelő bizottság köteles volt az alapítás szabályszerűségét megvizsgálni, és erről a közgyűlésnek jelentést készíteni, míg²⁹⁹ a társaságnak kártérítési igénye keletkezett a vizsgálatot nem szakszerűen elvégző

²⁹⁴ Gesetz, betreffend die Kommanditgesellschaften auf Aktien und die Aktiengesellschaften vom 18.7.1884 (az 1884. július 18-i részvényen alapuló betéti társaságokról és részvénytársaságokról szóló törvény) (RGBl 22, 123), a további hivatkozásokban rövidítve: ADHGB¹⁸⁸⁴, a törvényt szöveg elérhető: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:Y2wJvZp0gqSJ:de.wikisource.org/wiki/Gesetz,_betreffend_die_Kommanditgesellschaften_auf_Aktien_und_die_Aktiengesellschaften._Vom_18._Juli_1884+Gesetz+%C3%BCber+kommanditgesellschaften+auf&cd=2&hl=hu&ct=clnk&gl=hu

²⁹⁵ Törvénytervezet a részvényen alapuló betéti társaságok és részvénytársaságok alapításáról és szervezetről (1884), nyomtatásban: SCHUBERT, Werner – HOMMELHOFF, Peter: *Hundert Jahre modernes Aktienrecht*, 415. és 408. old.

²⁹⁶ ASSMANN, Heinz-Dieter: *Prospekthaftung*..., 57. old.

²⁹⁷ Amikor az alapítók nyilvános felhívás útján gyűjtenek részvényeseket.

²⁹⁸ PASSOW, Richard: *Die Aktiengesellschaft*, 562. old.

²⁹⁹ ADHGB¹⁸⁸⁴ 175e.§ (3), 175f.§

felügyelő bizottsági taggal szemben.³⁰⁰ A részvények legkisebb névértékét felemelték 1000 Márkára, a kisbefektetőknek az egzisztenciát veszélyeztető spekulációtól való távoltartása érdekében.³⁰¹ A tőkegyűjtés és -megtartás szabályait megerősítették, így például nem volt lehetőség a tőkeemelésre a teljes vagyoni hozzájárulás befizetése előtt.³⁰² De még mindig hiányzott egy minimális alaptőke kifejezett meghatározása, és mint korábban, most is csak indirekt úton mégiscsak létezett egy bizonyos minimális alaptőke-előírás: legalább öt alapítónak (ennyi volt a felügyelő bizottság létszáma) fejenként legalább egy darab 1000 Márka névértékű részvényt kellett megszereznie, ami legalább 5000 Márka alaptőkét feltételezett.³⁰³

A jogalkotó az ellenőrzés kiszélesített lehetőségein keresztül megerősítette a közgyűlés és az egyes részvényesek szerepét az alapszabály előírásain keresztül is, a visszaélések és szabálytalanságok megakadályozása érdekében. Ennek szellemében a 188.§-ban szabályozott kisebbségvédelem³⁰⁴ továbbfejlesztésre került, és az egyes részvényeseknek a közgyűlés határozataival szembeni keresetindítási jogát is elismerték.³⁰⁵ Emellett a törvény pontosította a felügyelő bizottság hatáskörét és kötelezettségeit, és most már engedélyezte külső személyek megválasztását is a bizottság tagjának. Míg a részvénytársaság esetén lehetőség volt az alapítás könyvvizsgálók általi pótlólagos felülvizsgálatára,³⁰⁶ ez a részvényen alapuló betéti társaság esetén ki volt zárva: erre az utóbbinál egyedül a felügyelő bizottságnak volt joga.³⁰⁷ A jogalkotó továbbá úgy gondolta, hogy megerősíti a személyesen felelős tagok helyzetét: arra kötelezte őket, hogy az alaptőke 10%-ának megfelelő (3 millió Márka fölött csak 2%) vagyoni betéttel rendelkezzenek a társaságban.³⁰⁸ Ez az intézkedés volt hivatott megakadályozni a részvényjogi előírások kijátszását, és nagyobb ösztönzést gyakorolni a személyesen felelős tagokra a körültekintő üzletvezetés megvalósítása

³⁰⁰ ADHGB¹⁸⁸⁴ 180b.§

³⁰¹ ADHGB¹⁸⁸⁴ 173a.§, 207a.§. Nagyon hasznos szemléletmód, hiszen gondoljunk csak a manapság divatos befektetési „tanácsadókra”, akiknek szinte kötelező tananyag azon értékesítési technikák elsajátítása és alkalmazása, amivel a bizonytalan, netán nem kellően tájékozott, legtöbbször szegényes pénzügyi-befektetési tapasztalatokkal rendelkező potenciális befektetőknek értékesítenek részvényeket, akik bízva a gyors meggazdagodásban, a család mindennapi megélhetését veszélyeztető módon használják fel az amúgy is szűkös erőforrásokat.

³⁰² ADHGB¹⁸⁸⁴ 180h.§, 215a.§

³⁰³ ADHGB¹⁸⁸⁴ 180.§ (1), 182.§, 189.§

³⁰⁴ A közgyűlés összehívásához elegendő az alaptőke 10%-ával rendelkező részvényesek indítványa.

³⁰⁵ ADHGB¹⁸⁸⁴ 190a.§

³⁰⁶ ADHGB¹⁸⁸⁴ 209h.§

³⁰⁷ ADHGB¹⁸⁸⁴ 175e.§ (3)

³⁰⁸ ADHGB¹⁸⁸⁴ 174a.§, 181.§

érdekében. Ezt a jogalkotói szándékot azonban sokan fölöslegesnek látták, és heves kritikát váltott ki.³⁰⁹ A beltágok nem rendelkeztek saját szavazati joggal a közgyűlésen, még akkor sem, ha a vagyoni betéten kívül részvényekkel is rendelkeztek a társaságban.³¹⁰ Végül bemutatóra szóló részvények kibocsátását is engedélyezték a részvényen alapuló betéti társaságoknak. Érdeemes megemlíteni még a 206a.§-ban biztosított lehetőséget, mely szerint részvényen alapuló betéti társaság átalakulhatott részvénytársasággá, ami egy mondhatni „átáramlást” indított el az érintett társasági formák között.³¹¹

A jogalkotó a reform során még abból a példából indult ki, hogy a részvényen alapuló betéti társaság és a részvénytársaság két teljesen különböző gazdasági érdekhelyzetet szolgált: az előbbi egy „monarchikus vezetésű” társaság, az utóbbi a tiszta „köztársasági eszme” hordozója, ami miatt a törvényi szabályozást külön fejezetben is valósította meg, továbbá a részvényen alapuló betéti társaságot továbbra is a betéti társaság egyik sajátos formájának tekintette. A részvényen alapuló betéti társaság gazdasági jelentősége és fennmaradása azonban a számbeli megfogatkozás ellenére is beigazolódott azáltal, hogy ez a forma – a részvénytársaságtól eltérően – bevált azon vállalkozások számtára, amelyeknél egy rátermett és hitelt érdemlő vezető személyiségre volt szükség, aki ugyan a tevékenységéhez tőkét igényelt, de a korlátozás nélküli vezetést és felelősséget meg akarta tartani magának.³¹²

Ha viszont a jogalkotó valóban egy ilyen „ideális vállalkozó” eszményképéből indult volna ki, a betéti részesedésre vonatkozó újfajta kényszer³¹³ nem tekinthető teljesen konzekvensnek, mivel nem csak a strómanokkal történő alapítást akadályozta meg, hanem elrettentő hatást is gyakorolt az egyébként részvényen alapuló betéti társaságot alapítani szándékozó kisebb befektetők irányában is. Mind a hitelezőknek, mind a betéti részvényeseknek előnyös volt, ha a beltág kötelezően rendelkezett társasági részvényekkel, mivel egyébként is a teljes saját vagyonával felelt, tehát adott esetben a meglévő részvényeivel is. Ez a felelősség már elég ösztönzés volt egy megfontolt üzletvezetéshez. Ezen túlmenően azonban a jogalkotói elképzelések összességében

³⁰⁹ HERGENHAHN, Theodor: *Die Kommanditgesellschaft auf Aktien...*, 77. old.

³¹⁰ ADHGB¹⁸⁸⁴ 190.§ (4)

³¹¹ HERGENHAHN, Theodor: *Die Kommanditgesellschaft auf Aktien...*, 90. old.

³¹² SCHUBERT, Werner – HOMMELHOFF, Peter: *Hundert Jahre modernes Aktienrecht*, 478. old.; HERGENHAHN, Theodor: *Die Kommanditgesellschaft auf Aktien...*, 76. old.

³¹³ 10% (ill. 3 millió Márka alaptőke felett 2%) kötelező beltági részesedés

irreálisnak bizonyultak, mivel a korlátlan személyes felelősség vállalása iránti hajlandóság erősen lecsökkent, és csökkent a régimódi vállalkozók iránti igény is. Máskülönben ebben az időben azonban még csak az igazán átütő mértékű iparosodás elején tartunk, és éppen ez a személyében is hiteles vállalkozói kör volt az, amelyik gyakorlatilag részt vett a részvénytársaságok megteremtésében,³¹⁴ mivelhogy a személyes tekintélyénél fogva a részvénytársaság alapításával felmerülő akadályokat könnyebben elhárította, és a társasági formák végleges kialakulását követően éppen a szakemberek általi vezetés került az előtérbe. Lényegében ez vonatkozik a tőkegyűjtésre is, mivel az üzletvezető személyes hitelképessége a társaság hitelképességéhez képest háttérbe szorult, és a társaság saját tőkéje lett a meghatározó ismerv. Másrészt a befektetni kész tőkések – a személyesen felelős tagnak a részvényen alapuló betéti társaságban betöltött uralkodó helyzete miatt – inkább egy részvénytársaságba fektettek be szívesebben, ahol a befolyás mértékét egyedül a részesedés nagysága határozta meg, kiváltképpen hogy a 2. novella óta a közgyűlés helyzete is megerősödött. Egyébként az a jogalkotói kiindulópont, hogy a részvényen alapuló betéti társaság esetén kizárólag „rátermett és hitelt érdemlő” vállalkozókat találhatunk, megmutatja, hogy a jogalkotónak milyen egyoldalú és idealisztikus nézőpontja volt. A gazdasági igények változásai alapján a tényleges fejlődés tehát eltért a jogalkotói elképzelésektől, ráadásul pont az ellenkező irányba. Ehhez jön még, hogy ugyanez a jogalkotó – a következményeket nyilvánvalóan nem mérlegelve – azzal is hozzájárult a részvényen alapuló betéti társaság jelentőségének csökkenéséhez, hogy erősen közelítette a szabályozását a részvénytársaságéhoz,³¹⁵ ami aztán egyenesen csábított a részvénytársasággá való átalakulásra, pláne hogy az új szabályokkal meg is könnyítette az átalakulás lehetőségét.³¹⁶

Végezetül meg kell állapítanunk, hogy a második novella semmilyen alapvető változást nem hozott a részvényjogban. Sokkal inkább a meglévő struktúrát és biztosítékokat fejlesztette tovább következetesen, de közel sem tökéletesen.

³¹⁴ SCHUMACHER, Hermann: *Die Entwicklung der inneren Organisation der Aktiengesellschaft im deutschen Recht bis zum Allgemeinen Deutschen Handelsgesetzbuch*, melléklet ZHR 10, Stuttgart 1937, 10. old.

³¹⁵ Erről vita is volt, hiszen a jogalkotói rendszerben a brt. a bt. egyik altípusaként szerepelt; ld. HERGENHAHN, Theodor: *Die Kommanditgesellschaft auf Aktien...*, 80. old.

³¹⁶ SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 66. old.

5. A fejlődés a HGB-ig (1897)

A jogi és gazdasági viszonyok eddigi változásainál még mélyrehatóbb hatást gyakorolt a részvényen alapuló betéti társaságra a korlátozott felelősségű társaság mint társasági forma bevezetése 1892-ben,³¹⁷ és a korlátozott felelősség engedélyezése a szövetkezeteknél 1889-ben.³¹⁸ Már a második novella idején megjelent az igény egy rugalmas belső viszonyokkal rendelkező, és a korlátlan személyes felelősségtől mentes társasági forma iránt. A német kereskedelmi kamara is kifejezte az immár valós szükségletet megállapította a létező jogi formák mellett egy új, korlátozott felelősséggel működő jogi forma iránt, ugyanis a részvényen alapuló betéti társaságot, mint vegyes formát nem tekintették megfelelőnek a hiány betöltésére. GOLDSCHMIDT már 1892-ben megjövendölte a korlátozott felelősségű társaság rohamos elterjedését a közkereseti társaság, betéti társaság és a részvényen alapuló betéti társaság rovására.³¹⁹ Az ebben való kétkedés alapjai a – mindenek előtt a második részvényjogi novellával – kiszélesített kényszerű részvényjogi biztosítékok, és a szükséges tőkeemelés vagy -leszállítás kapcsán a gyakorlatban felmerülő egyéb nehézségek voltak. Pedig már akkor kritikával kellett volna illetni a részvénytársaságokra érvényes jogi szabályok mérettől független megszigorítását, mivel a kisebb vállalkozások számára az ezzel okozott nehézségek a részvénytársasági formát is egyre visszataszítóbbá tette.³²⁰ Ugyanis 1870 után a vállalkozásoknak pont ez a kisebb tőkével rendelkező csoportja volt a részvénytársaság mint társasági forma fő érdekeltségi területe, amit a személyes felelősség korlátozásának előnyét felhasználva – a jogalkotó elképzeléseivel ellentétben – nem csak a nagyobb volumenű tőkegyűjtéshez használták fel, hanem az egyszerű családi vállalkozások működtetéséhez is. Az 1884-es újraszabályozás után tehát egy rés tátongott a személyes felelősséggel terhelt személyegyesítő társaságok, és az időközben lényegesen szigorúbban szabályozott részvénytársaság között, ám a részvényen alapuló betéti társaság nem volt alkalmas ennek betömésére: ugyan rendelkezett személyes jelleggel, és meg volt az az előnye, hogy csak a tagok egy részének kellett korlátlan

³¹⁷ Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung vom 20.4.1892 (az 1892. április 20-i törvény a korlátozott felelősségű társaságokról) (RGI I 477); a kialakulásról részletesen ld. BUNDSCHUH, Otto: *Die wirtschaftliche Entwicklung...*, 23. old.; a további hivatkozásokban rövidítve: kft., a törvénytörvény szöveg elérhető: <http://bundesrecht.juris.de/bundesrecht/gmbhg/gesamt.pdf>

³¹⁸ Gesetz betreffend die Erwerbs- und Wirtschaftsgenossenschaften (Genossenschaftsgesetz) vom 1.5.1889 (az 1889. május 1-i törvény a beszerzési és gazdasági szövetkezetekről) (RGI I 55) 2.§, a törvénytörvény szöveg elérhető: <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/geng/gesamt.pdf>

³¹⁹ GOLDSCHMIDT, Levin: *Alte und neue Formen der Handelsgesellschaft*, 17., 21. old.

³²⁰ GOLDSCHMIDT, Levin: *Alte und neue Formen der Handelsgesellschaft*, 23., 41. old.

felelősséggel bírnia, de a felelősségnek az összegyűjtött társasági vagyona való korlátozására nem volt lehetőség.³²¹

A korlátolt felelősségű társaság bevezetésével a jogalkotó tulajdonképpen betömte ezt a rést a személyegyesítő társaságok és a részvénytársaság között: az új jogi forma nem csak a vagyoni hozzájárulásra korlátozott felelősséget biztosította minden tagnak, hanem a belső viszonyok rugalmas kialakítását is lehetővé tette. Ehhez jött még további előnyként az adózáshoz kapcsolódó könnyítés is.³²² A részvényen alapuló betéti társaság csökkenő jelentősége a részvénytársasággal és a korlátolt felelősségű társasággal szemben hamarosan egyértelműen kirajzolódott: az 1895-ös évben már 1898 korlátolt felelősségű társaság létezett 4749 részvénytársasággal és 150 részvényen alapuló betéti társasággal szemben.³²³ Ez már végérvényesen megmutatta, hogy a személyesen felelős tag helyzetét a jogalkotó túlértékelté, ugyanakkor a többi társasági tag érdekeit nem vette kellően figyelembe. A beltágok uralkodó helyzete a bankok számára is hátrányosnak bizonyult, mivel a gyakorlatban ez a működés irányításának a legfelső szinten történő centralizációjához vezetett, és akadályozta az üzletvitelnek például fiókhálózatok létesítésén keresztül történő kiszélesítését. Nagyjából ez a korlát, és a bank-központú gondolkodásmód elterjedése vezetett a századfordulóig a részvényen alapuló betéti társaságok számának további csökkenéséhez.³²⁴ Ennek hatására a HGB-vel kapcsolatos ajánlások között ismét felmerült a részvényen alapuló betéti társaság mint jogi forma megtartásának vagy eltörlésének kérdése, de végül a jogalkotó arra a megfontolásra jutott, hogy mégis csak átemeli a HGB-be.

Az 1897-es Kereskedelmi Törvénykönyv (*Handelsgesetzbuch* – HGB), amivel a Polgári Törvénykönyv (*Bürgerliches Gesetzbuch* – BGB)³²⁵ elfogadása kapcsán a kereskedelmi jog szükségszerű egységesítését kellett elvégezni, lényeges változásként a törvényi besorolást immáron a társasági formák gazdasági jelentőségéhez viszonyította. Míg a részvényen alapuló betéti társaság szabályait a részvénytársaság szabályai elé illesztették, a mögöttes szabályokat a HGB 320-334.§§-ai tartalmazták, tehát a

³²¹ SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 68. old.

³²² A porosz jogalkotó a kft.-t csak 1906-ban vonta a nyereségadó hatálya alá, és nem az rt.-re és brt.-re előírt, a társaság és a társasági tag kettős adózását vezette be. A kommunális adóknál és az egyéb járulékoknál szintén előnyt élvezett a kft. és a szövetkezet az rt.-hez és a brt.-hez képest.

³²³ SPALCKE, Karl: *Die Kommanditgesellschaft auf Aktien*, 42. és 49. old.

³²⁴ BUNDSCHUH, Otto: *Die wirtschaftliche Entwicklung...*, 33. old.

³²⁵ *Bürgerliches Gesetzbuch vom 18.8.1896* (RGBl 21, 195. old.), a törvénytörvény elérhető: <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/bgb/gesamt.pdf>

részvényen alapuló betéti társaság és a részvénytársaság között eddig még meglévő – meglehetősen mesterségesen fenntartott – különbségeket majdnem teljesen megszüntették.³²⁶ Egyedül a beltágok egymás közti, a betéti részvényesek összességével szembeni és harmadik személyekkel szembeni jogviszonyára voltak érvényesek a betéti társaság rendelkezései³²⁷ – ám az ezzel bevezetett, nem egységes és kevésbé átlátható visszautalásokra épülő jogszabály-szerkesztési technika jelentette az egyik akadályt ezen társulási forma kibontakozása előtt. A jogalkotó a betéti részvénytársaság megváltoztatott rendszerbeli elhelyezésével a törvényben megőrizte a kezdetektől meglévő gazdasági funkcióját, de a részvénytársaságra támaszkodva újrendezte azt. Mindazonáltal a betéti részvénytársaság – a részvénytársaságoktól való számbeli eltéréstől is eltekintve – megőrizte a vegyes jellegét, ez a változtatás azonban újra lángra lobbantotta azt a vitát, hogy jogi személy legyen-e vagy sem.³²⁸

Az új megfogalmazásban a jogalkotó lemondott a beltágok vagyoni szolgáltatási kötelezettségéről, mivel az 1884-es novella egyik motivációjaként feltüntetett, a strómanok jelentette veszély (már) nem állt fenn. Az elkövetkezőkben emiatt a betéti részvénytársaságok két típusa alakult ki: egyfelől voltak azok a társaságok, amelyekben a beltágok az igazgatókhoz hasonló helyet foglaltak el a társaságban, de vagyoni betét nélkül. Ebben az esetben legtöbbször nem került kikötésre a társasági szerződésben az, hogy a közgyűlés határozatainak érvényessége a személyesen felelős tag hozzájárulásától függ,³²⁹ valamint a társaság vezetését bármikor le lehetett váltani. Másfelől a betéti részvénytársaság klasszikus típusát találhatjuk, egy „igazi” vállalkozóval az élén, aki vagyoni betéttel is bírt a társaságban, és a társaság tevékenysége az ő személyes tevékenységéhez kötődött.

A törvény ilyentén újraszabályozása ahhoz vezetett, hogy a betéti részvénytársaság alapítására is a részvénytársaság alapítására vonatkozó rendelkezések voltak érvényesek. A beltágokat most kifejezetten mint szükségszerű alapítókat jelölték

³²⁶ Éppen ezért a továbbiakban a vizsgálatunk tárgyát képező jogi forma megnevezését *betéti részvénytársaság* (röviden: *brt.*) megjelölés alatt fogjuk használni, mivel sokkal inkább visszaadja az immár jogalkotói szinten is elismert tökeegyesítő jellegét, megtartva ugyanakkor az utalást a személyi kör speciális felelősségi alakzatára.

³²⁷ HGB 320.§ (2)

³²⁸ pl. ld. DAEHNHARDT, Heinrich W.: *Die rechtliche Natur...*, 42. old.; LEHMANN, Karl: *Lehrbuch des Handelsrechts*, 451. old.

³²⁹ HGB 327.§ (2)

meg,³³⁰ és mint ilyenek tartoztak felelősséggel.³³¹ Az alapítás lefolytatásának vizsgálatára, a közgyűlési határozatok közjegyzői okiratba foglalására és a kisebbségi jogokra vonatkozó szabályok szintén alkalmazandók voltak.³³² A közgyűlés volt köteles a mérleg elfogadására, és megkövetelheték a határozat rendkívüli revizorok általi felülvizsgálatát is.³³³ A könnyített átalakulási szabályok³³⁴ nyomán viszont már-már gyakorlattá vált a betéti részvénytársaságok részvénytársasággá alakítása.³³⁵

Az 1901-es gazdasági válság, ami számos csődöt eredményezett, a felügyelő bizottság lényegét és funkcióját a jogászai vita középpontjába állította. Ez a vita arra a kérdésre koncentrált, hogy vajon a felügyelő bizottság vegye-e át az igazgatóság vezetési illetve tanácsadási feladatait, vagy inkább a saját funkcióit tisztán az ellenőrzésre korlátozza, ezzel is fokozva a hatékonyságot.³³⁶ Bár a vita és annak következménye semmilyen későbbi jogszabályban nem tükröződött, mégis azzal a felismeréssel végződött, hogy a felügyelő bizottság a gyakorlatban csupán mint ellenőrző szerv vált be, és a felduzzasztott feladatkörének létjogosultságát nem tudta igazolni.³³⁷

6. Fejlődés az 1937-es részvényjogi törvényig

6.1. A betéti részvénytársaság szabályozásának módosítása

A betéti részvénytársaság fejlődése a Weimari Köztársaság kezdetéig³³⁸ különösebb esemény nélkül, a részvénytársaságával párhuzamosan folyt le.³³⁹ Az ezután következő politikai és gazdasági változások, de különösen a Weimari Köztársaság megalakulása, az 1923-as infláció, az 1929-ig tartó rövid fellendülés és az ezt követő gazdasági világválság viszont már hatással voltak a részvényjogra is. Ebből a korszakból említésre

³³⁰ HGB 321.§ (2)

³³¹ HGB 202.§

³³² HGB 192.§-től

³³³ HGB 325.§ 5. pont, 327.§ (3)

³³⁴ HGB 332-334. §§

³³⁵ BUNDSCHUH, Otto: *Die wirtschaftliche Entwicklung...*, 33. old.

³³⁶ SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 71. old.

³³⁷ PASSOW, Richard: *Die Entstehung des Aufsichtsrats der Aktiengesellschaft*, 27. old.; WIETHÖLTER, Rudolf: *Interessen und Organisation...*, 288. old.

³³⁸ Weimari Birodalmi Alkotmány 1919. augusztus 11., részletesen a Weimari Köztársaságról ld. SZABÓ, István: *Az államfő jogállása a Weimari Köztársaságban*, Budapest (Osiris) 2000 és SZABÓ, István: *Német alkotmányfejlődés*, Budapest (Szent István Társulat) 2002

³³⁹ ASSMANN, Heinz-Dieter: *Einleitung*, 121. széljegyzet

mélto az üzemi tanácsról szóló, 1920. február 4-án elfogadott törvény³⁴⁰ és a felügyelő bizottságról szóló 1922. február 15-én elfogadott törvény.³⁴¹ Ezekben kötelezővé tették a betéti részvénytársaságok esetén is az üzemi tanács tagjainak a felügyelő bizottságba való delegálását, de ezek a rendelkezések egészen a nemzetiszocialisták általi eltörlésig meglehetősen jelentéktelennek bizonyultak,³⁴² mert gyakran kijátszották a felügyelő bizottság jogilag nem szabályozott különbizottságainak alapszabályi létrehozásán keresztül.³⁴³

Ugyanakkor különös jelentőséggel bírt a betéti részvénytársaságok számára a Német Birodalom Legfőbb Bírósága által 1922. július 4-én hozott döntés³⁴⁴ a „tőketársaság & Co. betéti társaság”³⁴⁵ engedélyezéséről, amelyhez máig tartó vita kapcsolódik a betéti részvénytársasággal való párhuzamos létezés jogosultságáról, mely alapján leginkább egy „kft & Co. betéti részvénytársaság” alapítását tartották megengedhetetlennek.³⁴⁶ További jelentőséggel bírt a részvénytársaságra és a betéti részvénytársaságra nézve az 1923. december 23-án kiadott ún. aranymérleg rendelet (*Goldbilanzverordnung*), amellyel bevezetésre került az eddig szabályozatlan minimális alaptőke, amit 50.000 aranymárkában határoztak meg. Emiatt, valamint a betéti részvénytársaság alapítására kivetett magas illeték miatt ez a jogi forma már nem volt vonzó a kisebb társaságok számára.³⁴⁷

Az 1920-as évek elején jelentkező infláció jelentős hatással volt a gazdaság szereplőire: sok egyéni cég és személyegyesítő társaság számára előre nem látható tőkebevonási szükségletet okozott. A betéti részvénytársaság tőkegyűjtő funkciója ebben az időszakban mutatkozott meg igazán, és a tőkeigényes kisvállalkozások tömegesen alakultak át betéti részvénytársasággá, ami a forma történetében egyedülálló fellendülést hozott. Hogy a részvénytársaság helyett miért a betéti részvénytársaságot választották, szintén az inflációtól függött, ugyanis külföldi fizetőeszközök nagyobb

³⁴⁰ Betriebsrätegesetz vom 4.2.1920 (RGBl I. 147. old.)

³⁴¹ Aufsichtsratsgesetz vom 15.2.1922 (RGBl I. 209. old.)

³⁴² FISCHER, Lothar: *Die Kommanditgesellschaft auf Aktien*, 32. old.

³⁴³ NÖRR, Knut Wolfgang: *Zur Entwicklung des Aktien- und Konzernrechts...*, 162. old.

³⁴⁴ RGZ 105. és 101. old.

³⁴⁵ GmbH & Co. KG

³⁴⁶ hivatkozásokat a vitáról ld. SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 73. old.

³⁴⁷ u.o.

stabilitása miatt a német részvények szélesebb körű felvásárlására került sor.³⁴⁸ Hogy a vállalkozások külföldi befolyás alá kerülésének egyre nagyobb veszélyét és a belföldi részvénytulajdonlás inflációtól függő újraelosztását kézben tudják tartani,³⁴⁹ sokak számára a betéti részvénytársaság látszott a megfelelő vállalkozási formának. A fenti megoldás mellett ugyanis kínálkozott egy második lehetséges út is a külföldi befolyás elkerülésére: a már létező részvénytársaságok a többes szavazatot biztosító (mai terminológiával: szavazatelsőbbbségi) vagy az igazgatóság rendelkezése alatt álló (jelenlegi terminológiával: saját) részvények kibocsátásával megerősítették az igazgatóság illetve egy nagyrészvényes pozícióját a társaságon belül a közgyűléssel (illetve maradék részvényessel) szemben,³⁵⁰ amivel egyrészt elkerülték a formaváltással járó eljárás nehézségeit és költségeit, másrészt a belső arányok módosulásával arányában nagyobb befolyást szereztek a rendelkezésre álló források és eszközök felett.

6.2. A részvényjog reformjáról szóló vita

A részvényjog fejlődését az 1. világháború után elsősorban a reformjáról szóló vita jellemezte, ami mellett a fent vázolt egyes törvényi változások marginális jelentőségűnek tűnhetnek. A vita középpontjában a gazdaság már észlelhető szerkezeti átalakulása állt,³⁵¹ ami a részvénytársaságoknál a részvényjog és a részvényjogi valóság eltávolodásában mutatkozott meg, és erős igényt keletkeztetett a reform iránt. Az előbb hivatkozott inflációs korszakban a vita kiváltója leginkább a német részvénytőke erős külföldi elkötelezettsége volt, de szerepet játszott benne az egyre növekvő központosítási- és ésszerűsítési mozgalom is.³⁵² Súlyponti kérdés volt tehát a részvényes illetve az igazgatóság viszonya, a társaságra gyakorolt befolyást illetően. Emellett megjelent egy olyan reformirányzat is, amely a külföldi befolyás miatti félelem alapján az igazgatóság jogállását a részvényesek „fennhatóságától” még jobban el akarta szakítani, holott ez a részvényjogi valóságban már tulajdonképpen végbement. Az

³⁴⁸ Gondoljunk csak bele, ha a külföldi befektető a saját – stabil – pénznerőben számolva német részvényt vásárol, a német fizetőeszköz inflációja miatt a részvények ára – elvileg – nominálisan emelkedik, és egy kedvezőbb árfolyam mellett különösebb kockázat nélkül lehet hasznot realizálni a részvénykereskedelmen.

³⁴⁹ SCHREIBER, Otto: *Die Kommanditgesellschaft auf Aktien*, 1. old.

³⁵⁰ Nagyon is logikus lépés, egyben a rendelkezésre álló eszközök hatékony felhasználását jelenti, ugyanakkor mivel a részvénykibocsátás csak megfelelő tőkeháttérrel (nyereséggel) volt kivitelezhető, a tőkehiányos (veszteséges) vállalkozások nem igazán élhettek ezzel a fegyverrel.

³⁵¹ részletesen ld. NÖRR, Knut Wolfgang: *Zur Entwicklung des Aktien- und Konzernrechts...*, 156. old.

³⁵² NÖRR, Knut Wolfgang: *Zur Entwicklung des Aktien- und Konzernrechts...*, 160. old.

adóügyi jogalkotás által még inkább megerősített központosítási és koncentrációs folyamatot kritikusan szemlélték. További fontos kérdés volt a finanszírozás, valamint a részvénytársaság angol-amerikai modelljéhez való közelítés is.³⁵³

Anélkül, hogy a reformvita egyes állomásait itt részletesen be tudnánk mutatni,³⁵⁴ a vita 1930-ban egy törvénytervezetbe³⁵⁵ torkollott, amiben a jogalkotó ragaszkodott az eddigi elképzeléséhez, a már bevált érvényben lévő jogi szabályozáshoz. A tervezet ezért csak részbeni javításokra korlátozódott, így mindenek előtt a nyilvánosság követelményének megteremtésére és a társaság ellenőrzésére.³⁵⁶ A tervezetet 1931-ben tárgyalni kezdték, de a kitörő gazdasági válság már nem hagyott időt arra, hogy részleteiben megvitassák és elfogadják, az 1931. szeptember 19-én kiadott szükségrendelet³⁵⁷ útján csak a következő, a betéti részvénytársaságra is megfelelően alkalmazandó legsürgősebb szabályokat alkották meg:

- a saját részvények illetve az ideiglenes részvények megszerzésének részletes szabályozása;³⁵⁸
- a saját részvények bevonásának feltételei és következményei;³⁵⁹
- a felügyelő bizottság tájékoztatói jogának kiterjesztése³⁶⁰ és kiegészítése az igazgatóság beszámolási kötelezettségével;³⁶¹
- a felügyelő bizottsági tagok joga a felügyelő bizottság összehívásának indítványozására;³⁶²
- előírások a társaság és az igazgatóság, illetve a felügyelő bizottság tagja közötti kölcsönügyletekkel kapcsolatban;³⁶³

³⁵³ SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 74. old.

³⁵⁴ Részletesen ld. ASSMANN, Heinz-Dieter: *Einleitung*, 129. széljegyzet; NÖRR, Knut Wolfgang: *Zur Entwicklung des Aktien- und Konzernrechts...*, 155. old.; WIETHÖLTER, Rudolf: *Interessen und Organisation...*, 36. old.

³⁵⁵ Entwurf eines Gesetzes über Aktiengesellschaften und Kommanditgesellschaften auf Aktien nebst erläuternden Bemerkungen (Törvényjavaslat magyarázó észrevételekkel a részvénytársaságokról és betéti részvénytársaságokról), közzétette a Birodalmi Igazságügyi Minisztérium 1930-ban (hivatkozva: SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 74. old.)

³⁵⁶ PASSOW, Richard: *Der Strukturwandel der Aktiengesellschaft im Lichte der Wirtschaftsenquete*, 42. old.; SPALCKE, Karl: *Die Kommanditgesellschaft auf Aktien*, 62. old.

³⁵⁷ Verordnung des Reichspräsidenten über Aktienrecht, Bankenaufsicht und über eine Steueramnestie vom 19.9.1931. (A birodalmi elnök 1931. szeptember 19-i rendelete a részvényjogról, bankfelügyeletről és egy adóamnesztiáról) (RGBl I. 493.), a további hivatkozásokban rövidítve: Verordnung vom 19.9.1931.

³⁵⁸ Verordnung vom 19.9.1931. 226.§ (1), 227a.§

³⁵⁹ Verordnung vom 19.9.1931. 227.§

³⁶⁰ Verordnung vom 19.9.1931. 246.§ (1)

³⁶¹ Verordnung vom 19.9.1931. 239a.§

³⁶² Verordnung vom 19.9.1931. 244a.§

³⁶³ Verordnung vom 19.9.1931. 240a.§

- az igazgatók beszámolási és elszámolási kötelezettségének kibővítése az üzleti beszámolóban,³⁶⁴ az éves mérlegben³⁶⁵ és a nyereség- illetve veszteségkimutatásban;³⁶⁶
- a közgyűlés döntési hatáskörének kiterjesztése a nyereség- illetve veszteségkimutatásra;³⁶⁷
- a szervezeti tagokkal szembeni követelések érvényesítésére vonatkozó előírások kiegészítése;³⁶⁸
- az éves beszámoló egy vagy több könnyvizsgáló általi kötelező ellenőrzésének bevezetése;³⁶⁹

Egy további, 1931. október 6-i szükségrendelet³⁷⁰ lehetővé tette a tőke egyszerűsített formában történő leszállítását.

A betéti részvénytársaságokkal kapcsolatban említésre méltó még a széleskörű nyilvánosság és a kötelező könyvvizsgálat kérdése, amelyek éppen a kisebb társaságoknak okoztak problémákat, és a betéti részvénytársaságok számnak ismét viszonylag gyors csökkenésében köszönt vissza.³⁷¹ Ezt felgyorsította a tőketársaságok átalakulásáról szóló azon törvény,³⁷² ami lehetővé tette, hogy a nemzeti szocialista gondolkodásmódnak megfelelően a tőketársaságok az akkoriban preferált személyegyesítő társaságokká (ld. a „Führer-elv” eszméje) alakuljanak át, a betéti részvénytársasággá való átalakulással azonban nem számoltak.³⁷³

7. Az 1937-es részvénytörvény

Az „új” ideológia radikális értelmezői síkra szálltak a részvénytársaság eltörléséért,

³⁶⁴ Verordnung vom 19.9.1931. 260a.§

³⁶⁵ Verordnung vom 19.9.1931. 261.§, 261a.§, 261b.§

³⁶⁶ Verordnung vom 19.9.1931. 261c.§

³⁶⁷ Verordnung vom 19.9.1931. 260.§

³⁶⁸ Verordnung vom 19.9.1931. 268-269. §§

³⁶⁹ Verordnung vom 19.9.1931. 262a.§ 81), 226a-226g. §§, 266.§, 267.§

³⁷⁰ Verordnung des Reichspräsidenten zur Sicherung von Wirtschaft und Finanzen vom 6.10.1931 (A birodalmi elnök 1931. október 6-i rendelete a azdaság és pénzügyek biztosításáról) (RGBI I. 537.)

³⁷¹ SPALCKE, Karl: *Die Kommanditgesellschaft auf Aktien*, 65. old.

³⁷² 1937. július 5-i törvény (RGBI I. 569)

³⁷³ ld. LEHMANN, Heinrich: *Umwandlung von Aktiengesellschaften...*, 2020. old.

mivel tőke ebben testet öltő anonimitása a „Führer-elv”³⁷⁴ korában egyáltalán nem volt kívánatos. Ráadásul nem álltak meg a betéti részvénytársaság előtt sem, holott ez a jogi forma a személyesen felelős társasági tagok miatt tulajdonképpen eleget kellett volna, hogy tegyen az uralkodó eszmének (is). Ám éppen ez a radikális felfogás nem sokkal később feltűnő ellentétbe került saját magával: célszerűségi megfontolásokra hivatkozással egyes esetekben felmentést adott az eltörlésre vonatkozó rendelkezések alól.³⁷⁵ Nagyszabású előkészületek³⁷⁶ után végül az 1937. január 30-án elfogadott részvényjogi törvénnyel³⁷⁷ sor került a részvényjog újraszabályozására, melyben a jogalkotó messzemenően tartotta magát az 1930/31-es eredeti tervezetekhez.

A részvénytörvény, amit a terjedelme miatt immár különválasztottak a HGB-től, a részvénytársaságot tekintve számos újdonságot hozott.

Kiindulásként az igazgatóság pozícióját a közgyűlés hatásköreinek kárára (amelyet átneveztek „fő gyűléssé”³⁷⁸) megerősítették, és egyetlen feladata a társaság saját hatáskörben való irányítása lett.³⁷⁹ Viszonzásképpen a közgyűlés és – ami az üzletvezetést és az ügyvitelt illeti – a felügyelő bizottság hatáskörét is szűkítették. Ennek nyomán a közgyűlés:

- az üzletvezetés körében csak azt követően adhatott kötelező erejű utasítást vagy iránymutatást az igazgatóság részére, ha ezt az igazgatóság esetenként külön kérte³⁸⁰;
- nem gyakorolhatta az éves mérleg elfogadásának jogát, ameddig az igazgatóság és a felügyelő bizottság nem hatalmazta fel erre,³⁸¹ és kizárólag a társaság tiszta nyereségének felosztásáról döntött;³⁸²

³⁷⁴ Lényege, hogy a társaság élén álló vezető mintegy szuverénként irányítja a társaság működését, gyakorlatilag a részvényesektől függetlenül. SÁNDOR, István: *A társasági jog története Nyugat-Európában*, 201. old.

³⁷⁵ vö. SPALCKE, Karl: *Die Kommanditgesellschaft auf Aktien*, 66. old.

³⁷⁶ részletesen ld. ASSMANN, Heinz-Dieter: *Einleitung*, 151. széljegyzet

³⁷⁷ Gesetz über Aktiengesellschaften und Kommanditgesellschaften auf Aktien (Aktiengesetz) vom 30.1.1937 (az 1937. január 30-i törvény a részvénytársaságokról és betéti részvénytársaságokról [Részvénytörvény]) (RGBl I 107.); a további hivatkozásokban rövidítve: AktG¹⁹³⁷; a törvényszöveg elérhető: <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/anno-plus?apm=0&aid=dra&datum=19370007&zoom=2&seite=00000107&ues=1&x=18&y=7>

³⁷⁸ Németül *Hauptversammlung*, de az érthetőség kedvéért a továbbiakban is a *közgyűlés* megjelölést használjuk.

³⁷⁹ AktG¹⁹³⁷ 70.§ (1)

³⁸⁰ AktG¹⁹³⁷ 103.§ (2)

³⁸¹ AktG¹⁹³⁷ 125.§

³⁸² AktG¹⁹³⁷ 126.§

- nem gyakorolhatta az igazgatóságra vonatkozó kijelölési jogot, amit a felügyelő bizottságra ruháztak át.

A felügyelő bizottság ettől kezdve tisztán ellenőrző szervként működött,³⁸³ mivel megszűnt az a lehetőség, hogy az alapszabályban további „kötelezettségeket” állapítsanak meg neki.

A hatáskörökben történt „funkciótisztítás” megfelelt az igazgatóság és a felügyelő bizottság vétkességi elvhez kapcsolódó, a hitelezőkkel és részvényesekkel szembeni felelőssége kiéléződésének.³⁸⁴ Újdonság volt az igazgatók és a felügyelő bizottsági tagok kártérítési kötelezettsége a társaság hátrányára gyakorolt befolyás felhasználásával elért személyes előnyök esetén.³⁸⁵

Az átláthatóságról és az elszámolásról szóló rendelkezéseket³⁸⁶ is kibővítették. Újraszabályozták a tőkegyűjtésről szóló előírásokat: ameddig az állami engedély nem került kiadásra, tilos volt szavazatszövegszerű részvényeket kibocsátani,³⁸⁷ és a saját részvények megszerzésének feltételeit is szigorúbbra szabták.³⁸⁸ Engedélyezték ugyanakkor a szavazati jog nélküli osztalékszövegszerű részvényeket.³⁸⁹ Részletesen szabályozták a feltételes tőkeemelését,³⁹⁰ az engedélyezett tőke létesítését³⁹¹ és a haszonélvezeti jogok, visszaváltható és kamatozó nyereségek kibocsátását.³⁹² Az alaptőke minimális névértéke 500.000 birodalmi Márka lett.³⁹³ Részletesen szabályozták a közgyűlési határozatok megtámadásának és semmiségének kérdését,³⁹⁴ valamint az összeolvadással, vagyonátvételével és az átalakulással kapcsolatos kérdéseket.³⁹⁵ A konszernjogra vonatkozóan csak egyes rendelkezéseket találhatunk, így például a konszern és a konszernvállalat definícióját.³⁹⁶

³⁸³ AktG¹⁹³⁷ 95.§, 66.§-tól

³⁸⁴ AktG¹⁹³⁷ 84.§, 99.§

³⁸⁵ AktG¹⁹³⁷ 101.§

³⁸⁶ AktG¹⁹³⁷ 125.§-tól

³⁸⁷ AktG¹⁹³⁷ 12.§ (2)

³⁸⁸ AktG¹⁹³⁷ 65.§

³⁸⁹ AktG¹⁹³⁷ 12.§ (1), 115.§-tól

³⁹⁰ AktG¹⁹³⁷ 159.§-tól

³⁹¹ AktG¹⁹³⁷ 169.§-tól

³⁹² AktG¹⁹³⁷ 174.§

³⁹³ AktG¹⁹³⁷ 7.§ (1)

³⁹⁴ AktG¹⁹³⁷ 195.§-tól

³⁹⁵ AktG¹⁹³⁷ 233.§-tól

³⁹⁶ AktG¹⁹³⁷ 15.§

A részvénytársasággal ellentétben, az előkészületek a betéti részvénytársasággal kapcsolatban csak egyes tárgykörökre korlátozódtak, már ha eltekintünk a jogi forma létezésének jogosságát firtató kérdésektől. Ennek szellemében DÖLKER³⁹⁷ előkészített egy átfogó reformot, melyben az alábbi intézkedésekre tett javaslatot:

- a betéti részvénytársaság privilegizálása a részvénytársasággal szemben, alacsonyabban meghatározott minimális alaptőke segítségével,
- az adózási hátrányok kiküszöbölése,
- a legalább öt alapító tag kötelezettségének eltörlése,
- a betéti részvénytársasággá való átalakulás megkönnyítése,
- a beltágok az alaptőke 20%-ának megfelelő kötelező vagyoni részesedése,
- a külön vagyoni hozzájárulás megszüntetése,
- a szavazati jogot a beltágok alapvetően a részvényeik alapján gyakorolhatnak,
- szavazási tilalom érdekötközés (összeférhetetlenség) esetén.

A javaslatot még csak nem is tárgyalták.

Így maradt el a betéti részvénytársaság jogának³⁹⁸ a jogi forma sajátosságait és a gazdasági feltételeket is figyelembe vevő módosítása az egész részvényjogra vonatkozó új szabályok mellett.³⁹⁹ a minimális alaptőkét – a részvénytársasággal egyezően – a betéti részvénytársaság esetén is 500.000 birodalmi Márkában állapították meg, hogy megakadályozzák a csalárd alapításokat. Ezzel ezt a jogi formát végképp lehetetlenné tették a kisebb és közepes vállalkozások számára. Mint ahogy azt az 1930-as tervezetben előírták, a beltágokat szavazati jog illette meg a részvényeikért a közgyűlésen, így a szavazati jogok eloszlása megfelelt a tényleges részvényelosztásnak.⁴⁰⁰ A betéti részvénytársaságot is saját jogalanyisággal, és egyben jogi személyiséggel rendelkező társaságként sorolták be,⁴⁰¹ végleg lezárva az erről folyó vitákat. A beltagnak a belső jogviszonyokban érvényesülő „a saját ügyében való gondosságnak” megfelelő felelőssége kiegészítésre került a részvénytársaság igazgatóira érvényes gondossággal és felelősséggel.⁴⁰²

³⁹⁷ DÖLKER, Ernst: *Die Kommanditgesellschaft auf Aktien*, 66. old.

³⁹⁸ AktG¹⁹³⁷ 219-232. §§

³⁹⁹ ASSMANN, Heinz-Dieter: *Einleitung*, 164-167. széljegyzet

⁴⁰⁰ AktG¹⁹³⁷ 227. § (1)

⁴⁰¹ AktG¹⁹³⁷ 219. §

⁴⁰² AktG¹⁹³⁷ 225. § 3. pont

Az 1937-es részvénytörvényben megvalósított minimális alaptőke felemelése és a részvénytársaság igazgatóságának megerősödése gyors sorvadást hozott a betéti részvénytársaság oldalán.⁴⁰³ A részvénytársaság igazgatóságát is a betéti részvénytársaság igazgatóságához hasonló hatáskörrel ruházták fel, azonban a személyes felelősség hátránya nélkül. A törvény nem ellensúlyozta az igazgatóságnak már a 20-as években is megfigyelhető hatalmi növekedését,⁴⁰⁴ hanem leképezte azt. Ráadásul a háborús évek is a kelleténél jobban hozzájárultak a betéti részvénytársaság hanyatlásához.

8. Fejlődés az 1965-ös részvénytörvényig

A részvényjogi szabályozás, a kisebb változásoktól eltekintve, a Szövetségi Köztársaság létrejöttéig és még azt követően is megmaradt.⁴⁰⁵ A háborút követő újjáépítéssel összhangban részbeni törvénymódosításokra került sor, melyek hatással voltak a betéti részvénytársaságok jogára is, így:⁴⁰⁶

- a minimális alaptőke 100.000 német Márkára, míg a részvények minimális névértéke 100 német Márkára csökkent,
- az értékpapírügyletek letisztázásra kerültek,
- biztosítottá vált a munkavállalói részvétel az irányítás ellenőrzésében,
- új átalakulási törvény született.

Bár az időközben megalakult Európai Közösségek újszerű joga és jogi szemléletmódja is szerepet játszott a német részvényjog fejlődésében, a részvényjogi törvényt tekintve az 1965-ös részvényjogi reformig nem történt említésre méltó változás.

9. Az 1965-ös részvénytörvény

⁴⁰³ MARTIN, Hans: *Die Kommanditgesellschaft auf Aktien im Lichte der Aktienrechtsreform*, 6., 32., 35. old.

⁴⁰⁴ PASSOW, Richard: *Der Strukturwandel der Aktiengesellschaft im Lichte der Wirtschaftsenquete*, 1., 31. old.; WIETHÖLTER, Rudolf: *Interessen und Organisation...*, 36. old.

⁴⁰⁵ ASSMANN, Heinz-Dieter: *Einleitung*, 172. széljegyzet

⁴⁰⁶ ASSMANN, Heinz-Dieter: *Einleitung*, 177. széljegyzet

Az 1965-ös Részvénytörvényhez⁴⁰⁷ vezető reformvita kiindulópontja 1951-ben volt, amikor a 39. Német Jogásnap résztvevői a „vállalkozási formák kialakítása a gazdasági és szociális nézőpont alapján” témáját dolgozták fel.⁴⁰⁸ A kapcsolódó vita azt mutatta, hogy még arról sem volt megegyezés, hogy szükség van-e egyáltalán bármilyen reformra. A vitát követő széleskörű jogalkotási előkészületek súlypontjai a konszernjog, a részvényesek befolyása, a finanszírozási viszonyok és a nyilvánosság, illetve elszámolás voltak.⁴⁰⁹ A jogalkotó már a vita során elkötelezte magát a reform legfontosabb céljainak mielőbbi megvalósítása mellett. Ennek első lépéseként az 1959-es ún. *Kis Részvényjogi Reform*⁴¹⁰ a tőkepiac megerősítését tűzte ki célul, így többek között engedélyezte a társasági vagyontól történő tőkeemelést, és a munkavállalói részvények kibocsátását a saját részvények bevonásával.⁴¹¹

A később, 1965-ben elfogadott részvénytörvény célja már a részvénytársaságok szabályainak a gazdasági feltételekhez való igazítása volt.⁴¹² A részvény népszerűsítésére törekedtek, és a részvények széles körű elterjesztését eszköznek használták a tőke és a tulajdon koncentrációjára.⁴¹³ Ezen cél megvalósítása a közgyűlés helyzetének megerősítésével történt, különösen a szavazatszöbbségi részvény megtiltásán, ezzel együtt a kisebbség védelmének megalapozásán és az átláthatóság javításán keresztül.⁴¹⁴ A törvény ezen a téren jelentős módosításokat hozott, melyeket a törvény utaló rendelkezése⁴¹⁵ miatt a betéti részvénytársaságra is alkalmazni kellett. A legmélyrehatóbb újítás a konszernjog bevezetése volt. A társaság szervei közötti hatáskörök megosztása továbbra is változatlan maradt. Részvénytársaság esetén kizárólag közgyűlés hatáskörébe tartozott az éves mérleg elfogadása, míg a betéti részvénytársaságok esetén továbbra is szükség volt a beltágok jóváhagyására. Emellett megerősítették a kisebbségek helyzetét is (pl. felvilágosítás joga, a letétbe helyezett részvény utáni szavazati jog módosítása). A finanszírozást is megkönnyítették a

⁴⁰⁷ Aktiengesetz vom 6.9.1965 (BGBl I 1089), a hivatkozásokban a továbbiakban rövidítve: AktG¹⁹⁶⁵.

⁴⁰⁸ Hivatkozza: SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 80. old.

⁴⁰⁹ ASSMANN, Heinz-Dieter: *Einleitung*, 13. széljegyzet

⁴¹⁰ Gesetz über die Kapitalerhöhung aus Gesellschaftsmitteln und über Gewinn- und Verlustrechnung vom 23.12.1959 (az 1959. december 23-i törvény a társaság eszközeiből történő tőkeemelésről és a nyereség- és veszteségszámításról) (BGBl I 789)

⁴¹¹ SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 81. old.

⁴¹² A betéti részvénytársaság dolgozatunk témáját érintő szabályait részletesen az V. fejezetben dolgozzuk fel.

⁴¹³ KROPFF, Bruno: *Aktiengesetz*, 14. old.

⁴¹⁴ KROPFF, Bruno: *Aktiengesetz*, 25. old.

⁴¹⁵ AktG¹⁹⁶⁵ 278.§ (3)

feltételes tőkeemelésnek, a jóváhagyott tőke létesítésének, valamint a társaság vagyonából történő tőkeemelésnek a lehetőségével.⁴¹⁶

Ezekkel és a további változásokkal ellentétben a betéti részvénytársaság speciális szabályai⁴¹⁷ továbbra is a korábbi jogi álláspontra támaszkodtak.⁴¹⁸ Ekként vagy a jogi formához, vagy a jogi szabályozás megváltoztatásához hiányzik az alapvető dogmatikai megfontolás, így az újítások semmi esetre sem jelentősek: a korábban – a részvénytársaságoknál is – lehetséges szukcesszív alapítás gyakorlati okok miatt szinte elfelejtődött.⁴¹⁹ A személyes felelősségű társasági tagokra vonatkozó előírásokat csak kis mértékben módosították. Az új megfogalmazás eltekintett a beltagokra vonatkozó betétszolgáltatási kötelezettségtől. A személyes felelősségű tagokra is vonatkozó, a részvénytársaság igazgatósági tagjára irányadó részvényjogi előírások felsorolását⁴²⁰ kiegészítették, hogy a részvénytársaságoknál az éves mérlegre, az elszámolási szabályokra és a tőkeemelésre vonatkozó új előírásokat is alkalmazni lehessen. A beltagok versenytilalmát⁴²¹ kiszélesítették, így a személyesen felelős tag kifejezett hozzájárulás hiányában nem lehetett más hasonló tevékenységet végző kereskedelmi társaság üzletvezetője vagy igazgatóságának tagja. Világosabban meghatározták a beltagok szavazati jogának gyakorlását a közgyűlésen belül.⁴²² A személyes felelősségű társasági tagok nyereség-kivételi jogát is korlátozták. Végezetül a részvénytársasági újításoknak megfelelően módosították az éves mérleg, az elszámolás és a tőkeemelés szabályait.

10. Fejlődés napjainkig

10.1. Általános változások

1965 óta a részvénytörvényt többször is módosították,⁴²³ melyek során a jogalkotó csak

⁴¹⁶ SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 81. old.

⁴¹⁷ AktG 278-290. §§

⁴¹⁸ KROPFF, Bruno: *Aktiengesetz*, 364. old.

⁴¹⁹ ASSMANN ASSMANN, Heinz-Dieter: *Prospekthaftung...*, 39. old.

⁴²⁰ AktG¹⁹⁶⁵ 283. §

⁴²¹ AktG¹⁹⁶⁵ 284. §

⁴²² AktG¹⁹⁶⁵ 285. §

⁴²³ Id. HUECK, Götz – WINDBICHLER, Christine: *Gesellschaftsrecht*, Juristische Kurzlehrbücher, 20. kiadás, München (Verlag C. H. Beck) 2003, 242. o., vö. ASSMANN, Heinz-Dieter: *Einleitung*, 210. széljegyzet

részleges változtatásokra szorítkozott. A visszatérő kérdések, mint például az alapszabály vagy a társasági tőke összetétele, bár a jogi viták tárgyát képezték, nem vezettek átütő reformokhoz. Mint társasági formát, a betéti részvénytársaságot nem nagyon lehet besorolni a közelmúltban megalkotott „kis részvénytársaság” kategóriába sem,⁴²⁴ mely kategória bevezetésének célja nem egy újabb társasági jogi forma megteremtése volt, mint ahogy megnevezése utal rá, hanem a részvényjog, különösen a tőzsdére lépés adta lehetőségek megnyitása a középvállalkozások, elsősorban a korlátolt felelősségű társaságok számára. A jogalkotó – a korlátolt felelősségű társasághoz hasonlóan – meg akarta szüntetni a részvénytársaságnak a gyakorlat és a jogtudomány által már régen vitatott túlszabályozását, különösen a korlátolt felelősségű társasághoz képest.⁴²⁵ Az újraszabályozás azonban nem eredményezte a részvényjog átfogó deregulációját, hanem csak néhány pontot ragadott ki, melyek a részvénytársasági formában működő középvállalkozások részére nem ritkán hátrányosnak bizonyultak.⁴²⁶ Jelentősebbnek tűnt a kötelező munkavállalói képviseleti kötelezettség megszüntetése a legfeljebb 500 munkavállalóval rendelkező újonnan alapított részvénytársaságok és betéti részvénytársaságok esetében. Ez idáig mindkét részvényen alapuló társasági forma, függetlenül a munkások számától, „alulmaradt” az 1952-es üzemi alkotmány törvény kötelező munkavállalói részvételi jogot alapító rendelkezésével szemben, míg ez más társasági formákra csak az 500 munkavállalót átlépve volt kötelező. Ez az átgondolatlan szabályozás a részvénytársaságot és a betéti részvénytársaságot – például a korlátolt felelősségű társasággal összevetve – indokolatlanul sújtotta. Ennek nyilvánvaló alapja ugyanis az a jogalkotói elképzelés volt, hogy mind a két részvénytársasági forma nyilvános legyen. Ezt az „eszményképet” időközben azonban megcáfolta az élet, és a korlátolt felelősségű társasággal szemben megszigorított kötelező munkavállalói részvételi kötelezettség ebben a formájában egyértelműen hátrányt jelentett a részvénytársasági forma választásánál, ezen túlmenően pedig csupán terhet jelenthetett egy működőképes tőkepiac számára. Hogy a fent hivatkozott jobbítás valóban hozzájárulhat-e a részvénytársaság vonzerejének jelentős növekedéséhez, mint ahogy azt a „kis részvénytársaság” védelmezői remélik, egyelőre nem jósolható meg,

⁴²⁴ Gesetz für kleine Aktiengesellschaften und zur Deregulierung des Aktienrechts vom 2.8.1994 (az 1994. augusztus 2-i törvény a kis részvénytársaságról és a részvényjog deregulációjáról), melynek talán legfontosabb rendelkezése az egyszemélyes részvénytársaság megteremtése volt. A kategória létrejöttéről szóló vitához a hivatkozásokat ld. SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 83. old.

⁴²⁵ SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 205. old.

⁴²⁶ Pl. az alapításnak, az elővásárlási jog kizárásának és a közgyűlés összehívásának megkönnyítése, valamint a nyereség felhasználásának újraszabályozása és a határozatok semmisségi okainak korlátozása.

azonban kevésbé valószínű, mert a korlátolt felelősségű társaság továbbra is élvezi az alapszabály szélesebb körű autonómiájának előnyét. Ugyanis a részvénytársaság alapszabályának autonómiáját nem bővítették ki jelentősen az újraszabályozással, hanem csak két, a gyakorlat számára fontos területre korlátozódott: a tartalékképzésre és a részvények okiratba foglalására, a fennálló szabályozásbeli különbséget a tőzsdén nem jegyzett részvénytársaság és a korlátolt felelősségű társaság között azonban nem szüntették meg.⁴²⁷

Azok a törvénybeli változások, melyek közvetlenül érintették a betéti részvénytársaságot, igazából elhanyagolhatók voltak, ellentétben a részvényjoggal, ami – különösen a más jogterületek hatása miatt – ki volt téve a nagy változtatásoknak.⁴²⁸ Ennek egyik illusztris lépése a már említett kötelező munkavállalói képviselő (illetve másként fogalmazva: együttdöntési jog) kérdése. Ugyanekkora jelentőséggel bírtak – méretük és szabályozási mélységük miatt – az Európai Közösség társasági jogi irányelveinek átvételével szükségessé vált módosítások. A társasági törvény önálló jogforrásává lépett elő az adójog is, melynek a jogi forma megválasztására és kialakítására gyakorolt hatása időközben jelentősebbnek tűnik, mint az őt közvetlenül érintő társasági jogé.⁴²⁹ Emellett a részvényjog forrásaként a bíró alkotta „jog” is bizonyos jelentőséggel bírt, mivel bár a közvetlenül a betéti részvénytársasággal kapcsolatos ítéletek száma viszonylag kevés, és ezekben az ügyekben is legtöbbször a részvényjog általános rendelkezéseire, nem pedig a részvénytörvény betéti részvénytársaságokra vonatkozó speciális rendelkezéseire hivatkoztak, így az egységes ítélkezés érdekében összhangban értelmezték az általános és speciális szabályokat.

Végül rá kell térnünk röviden a részvényjogban a német újraegyesítés⁴³⁰ során bekövetkezett változásokra is. A volt Német Demokratikus Köztársaságban⁴³¹ az 1937-es részvénytörvény formailag továbbra is hatályban maradt anélkül, hogy a gyakorlatban bármilyen jelentőséggel bírt volna,⁴³² mivel a létező vállalatokat államosították. A szocialista uralom vége után az NDK 1990. július 1-jétől átvette⁴³³ a

⁴²⁷ SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 83. old.

⁴²⁸ részletesen ld. SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 84. old.

⁴²⁹ WÖHE, Günter: *Der Einfluß der Besteuerung auf die Wahl der Unternehmensform*, 519. old.

⁴³⁰ Einigungsvertrag vom 31.8.1990 (az 1990. aushuztus 31-i egyesülési szerződés) (BGBl II 889. old.)

⁴³¹ a köznyelv csak „Kelet-Németország” megnevezéssel illette

⁴³² részletesen ld. ROSENER, Wolfgang: *Entwicklungen im Gesellschaftsrecht der DDR*

⁴³³ Staatsvertrag über die Schaffung einer Währungs-, Wirtschafts- und Sozialunion zwischen der

Német Szövetségi Köztársaság⁴³⁴ társasági jogát. Az NDK megszűnése, illetve az állam egységének visszaállítása nem jelentett további anyagi jogi változásokat, mivel az öt új (volt keleti) szövetségi államban a Szövetségi Köztársaság törvénye volt érvényben, tehát a „jogátvétel” nyomán az 1965-ös részvénytörvény.⁴³⁵ A betéti részvénytársaság gazdasági keretfeltételeit nem érintette az NDK egykori állami kombinátjainak és üzemének átalakítása sem, mivel a vagyonügynöki törvény⁴³⁶ az átalakítás során csak a részvénytársaságokat és korlátolt felelősségű társaságokat vette szóba jöhető jogi formaként számításba.

A részvényjogra hatást gyakorló külső tényezőkből kettőt emelünk ki, az Európai Unió jogalkotását és a munkavállalói együttdöntési kötelezettséget, melyek a betéti részvénytársaságok helyzetét hosszú távon befolyásolták és befolyásolhatják.

10.2. Az Európai Közösség jogalkotásának hatása a német részvénytársaságokra

A következő közösségi irányelvek tartalmazznak rendelkezéseket a részvénytársaságokra, így a betéti részvénytársaságokra is:⁴³⁷

10.2.1. Az első társasági jogi irányelv (ún. publicitás vagy nyilvánosság irányelv)⁴³⁸

Az *1. társasági jogi irányelv* már a kezdetekkor gondoskodott arról, hogy egy részvénytársaság meglévő és potenciális hitelezői Európa-szerte egységesített, a társaság legalapvetőbb, jogilag releváns adatairól történő információkhoz hozzájuthassanak. Egyúttal az irányelv két alapvető kockázatot is elhárított a hitelezők

Bundesrepublik Deutschland und der Deutschen Demokratischen Republik vom 18.5.1990 (az 1990. május 18-i államszerződés a pénznem, gazdasági és szociális egyesülésről a Német Szövetségi Köztársaság és a Német Demokratikus Köztársaság között)

⁴³⁴ a köznyelv csak „Nyugat-Németország” megnevezéssel illette

⁴³⁵ ROSENER, Wolfgang: *Entwicklungen im Gesellschaftsrecht der DDR*, 397. old.

⁴³⁶ Gesetz zur Privatisierung und Reorganisation des volkseigenen Vermögens vom 17.6.1990 (az 1990. július 17-i törvény a társadalmi tulajdonban álló vagyontárgyak privatizációjáról és újjászervezéséről) (GBI DDR I 300. old.)

⁴³⁷ Az Európai Unió társasági jogalkotásának áttekintését ld. GADÓ, Gábor: *Bevezető tanulmány...*, 2. és 3. fejezet; az egyes irányelvekhez részletesebben ld.: MISKOLCZI BODNÁR, Péter (szerk.): *Európai társasági jog*

⁴³⁸ 68/151/EGK irányelv, HL L 65, 8. old.

feje fölül: először is az olyan társaságok, amelyeket valamelyik nemzeti cégnyilvántartásba egyszer már bejegyeztek, még esetleges nagyfokú jogi hiányosságok esetén sem „oldódtak fel a levegőben,”⁴³⁹ hanem már csak *ex nunc* hatállyal lehet megszüntetni őket, persze amennyiben a hibákat nem küszöbölték ki. Másrészt pedig, a szerződő partnerrel szemben nem lehetett hivatkozni a cégjegyzékbe bejegyzett képviselő képviseleti jogának hiányára, még a kinevezés elmaradása vagy időközbeni visszahívás esetén sem.⁴⁴⁰

Ez az irányelv a német részvénytörvényt tekintve jelentős újításként magával hozta⁴⁴¹ a képviseletre jogosult szerv valamennyi tagjának közzétételét, az üzleti levelezés kötelező tartalmának kiszélesítését, illetve a semmiségi okok, valamint a jogszerűség látszatának keltéséhez kapcsolódó felelősségéről szóló, a HGB 15.§ szerinti felelősség korlátozását.⁴⁴²

10.2.2. A második társasági jogi irányelv (ún. tőkevédelmi irányelv)⁴⁴³

A 2. társasági jogi irányelv – bár csak a részvénytársaságokra korlátozva – a meghatározott és megőrzendő alaptőkét előíró kontinentális szabályozási rendszer megerősítésével, és az azzal együtt járó valós tőke megkövetelésével együtt Európaszerte létrehozta a materiális hitelezővédelem alapjait, hiszen a hitelezők követelésének elsődleges fedezetéül szolgáló alaptőkét immár az egységes belső piac követelményeinek megfelelő módon tette általánossá.

⁴³⁹ Azaz nem lehetett rájuk úgy tekinteni, mintha az alapításkor elkövetett jogi hiba miatt nem is léteznének, meglehetősen bizonytalan helyzetet teremtve a társaság által szerzett jogok és kötelezettségek sorsát illetően.

⁴⁴⁰ Adott esetben az angol mintájú *ultra vires* felelősség (azaz a képviselőnek a társaság tevékenységi körén kívül eső kötelezettségvállalásáért harmadik személy felé a társaság nem felel, kivéve ha a szerződő fél tudta vagy megfelelő körülmények mellett tudnia kellett volna, hogy a képviselő a képviseleti jogát túllépi) ettől még a társaság belső jogviszonyaiban vagy a nemzeti jogi sajátosságokban megmaradhat.

⁴⁴¹ Id. Gesetz zur Durchführung der Ersten Richtlinie des Rates der Europäischen Gemeinschaften zur Koordinierung des Gesellschaftsrechts vom 15.8.1969 (az 1969. augusztus 15-i törvény az Európai Közösség Tanácsa első irányelvének átvételéről a társasági jog koordinálásához) (BGBl I 1146)

⁴⁴² SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 85. old.

⁴⁴³ 77/91/EGK irányelv, HL L 26, 1. old.

10.2.3. Harmadik társasági jogi irányelv (ún. fúziós irányelv)⁴⁴⁴

Az egyes piaci résztvevők érdekeinek jogalkotási megjelenését vizsgálva, Európa nagyívű jogpolitikai nehézségeit mai szemmel nézve, a 3. társasági jogi irányelv gyakorlatilag problémamentes elfogadásán csak csodálkozni lehet. Mivel ez a fúziónak nem csak a közösségi jog szerint is érvényes jogutódlásra és részesedéscserére vonatkozó, Európa-szerte elfogadott jellemzőit „kodifikálta”, illetve egyes tagállamok jogába tulajdonképpen bevezette, hanem egyúttal – a független könyvvizsgálatnak és a társaság vezetősége írásbeli beszámolási kötelezettségének törvényi szinten történő kötelezővé tétele által – a kisebbségvédelem azon alapvető eszközeit is megteremtette, amelyek még most is a modernitás és hatékonyság benyomását keltik.⁴⁴⁵

10.2.4. A negyedik (mérleg)⁴⁴⁶, a hetedik (konszolidált mérleg)⁴⁴⁷ és a nyolcadik (könyvvizsgálati)⁴⁴⁸ társasági jogi irányelvek

A 4., 7. és 8. társasági irányelvek voltak az EU leginkább ambíciózus és – a vállalkozások átlagos költségvetését tekintve – leginkább költségigényes elképzelései a társasági jog területén.⁴⁴⁹ Ugyanakkor mint mozgatórugó álltak a befektetők érdekei – a meglévő és potenciális hitelezők érdekeivel együtt – ezen irányelvek meghozatala mögött, így szükségességük és fontosságuk elvitathatatlan, hiszen ezek az irányelvek megszülettek, alakították és alakítják Európában a vállalkozási jogot. Hatásfokuk az elkövetkező években még javulhat, de meg nem történtté tenni őket már nem lehet.

Az elmúlt évtizedben leginkább a konszolidált mérleg állt az EU pénzügyi és társasági jogi politikai érdeklődésének középpontjában, ugyanakkor nem lenne szabad lemondani a befektetők és hitelezők védelmében a könyvelés egységesítése, mint eszköz felhasználásáról sem. 2000-ben terjesztette elő a Bizottság a régóta ígért javaslatát az EU mérleg-irányelveinek módosításáról, melynek eredményeként megszületett az

⁴⁴⁴ 78/855/EGK irányelv, ABL EG L 295, 36. old.

⁴⁴⁵ LUTTER, Marcus: *Das Europäische Unternehmensrecht im 21. Jahrhundert*, 4. old.

⁴⁴⁶ 78/660/EGK irányelv, HL L 222, 21. old.

⁴⁴⁷ 83/349/EGK irányelv, HL L 193, 58. old.

⁴⁴⁸ 84/253/EGK irányelv, HL L 126, 75. old., hatályon kívül helyezte a 2006/43/EK irányelv

⁴⁴⁹ LUTTER, Marcus: *Das Europäische Unternehmensrecht im 21. Jahrhundert*, 5. old.

1606/2002/EK rendelet.⁴⁵⁰ A Bizottság koncepciója szerint – igazodva a tőkepiaci sajátosságokhoz – a vállalkozások számára lehetővé kell tenni, hogy bizonyos finansziális eszközöket napi értéken (*fair value* - valós érték) tudják felértékelni, azaz a történeti érték⁴⁵¹ helyett az aktuális piaci értéken. Ezzel az európai mérlegjog tulajdonképpen az IAS-Standard 39-hez⁴⁵² került hozzáigazításra.

A könyvvizsgálók képesítését tartalmazó 8. társasági jogi irányelv több, mint 20 éven keresztül határozta meg a mérleg auditálásához szükséges könyvvizsgálói képesítési követelmények alapvető elemeit. Ezt váltotta fel a 2006/43/EK irányelv, mely többek között meglehetősen részletesen határozza meg a könyvvizsgálat végzésének személyi feltételeit (a képzést követő vizsga szakmai területeit, a gyakorlati képzést illetve az esetleges mentesítéseket, a könyvvizsgálók és könyvvizsgáló cégek nyilvántartásának módját), továbbá a könyvvizsgálati standardok és jelentés szabályait.

10.2.5. A hatodik társasági jogi irányelv (ún. szétválás-irányelv)⁴⁵³

A 3. társasági jogi irányelvre érvényes megállapítás vonatkozik a 6. társasági jogi irányelvre is, noha az csak a tagállamoknak a bevezetésre irányuló szabad elhatározásán keresztül érvényesülhet: egyik tagállam sem kötelezhető a „szétválás” mint társasági jogi produktum bevezetésére. Amennyiben azonban a tagállam átveszi ezt a jogi formát, úgy azt csak a 6. irányelv rendelkezéseivel összhangban teheti meg. A gyakorlatiassága és a – misztikus célként a vállalkozások átszervezésekor mindig megtalálható – minél nagyobb hatékonyság elérése miatt időközben csaknem minden tagállam átvette a vállalkozások átalakításának illetve átszervezésének ezt az eszközét úgy, hogy a szétválás-irányelv szabályait a saját jogukba is megfelelően beépítették. A kérdés csak az, hogy ha ekkora egyetértés és aktivitás tapasztalható a tagállamokon belüli fúzió és szétválás jogi kereteinek megteremtése és egységes implementálása terén, miért nincs kézzel fogható gyümölcse a nemzetközi viszonylatban megvalósítandó fúzió és szétválás szabályozásának?

⁴⁵⁰ HL L 243/1 609. old.

⁴⁵¹ Tulajdonképpen az amortizációval korrigált beszerzési érték.

⁴⁵² IAS (International Accounting Standards) = Nemzetközi Könyvelési Standardok

⁴⁵³ 82/891/EGK irányelv, ABl EG L 378, 47. old.

10.2.6. A tizenegyedik társasági jogi irányelv (ún. másodlagos letelepedés vagy fióktelep irányelv)⁴⁵⁴

A 11. társasági jogi irányelv az eddigiekhez képest kevésbé látványos szerepet játszik a társasági jogi irányelvek között, noha alapvetően befolyásolja a vállalkozások életét, és ezen keresztül a vállalkozásokhoz kapcsolódó jogok (így például a társasági jog) területeit.

A jogi lehetőséget a másodlagos letelepedés (külföldi fióktelep) alapítására az EU tagállamokban már az Római Szerződés⁴⁵⁵ megteremtette, mivel a mozgás és letelepedés szabadságát a Szerződés 43. és 48. cikke a társaságok tekintetében is egyértelműen kimondta. Az irányelv tehát nem vezetett be új eszközt a vállalkozások szabad mozgásának biztosítására Európában, hanem ezen alapszabadság alkalmazásának egységesítését, és az érintett partnerek védelmét tűzte ki célul, a széleskörű és ugyancsak egységesített információk elérhetővé tételén keresztül.⁴⁵⁶ Tekintettel arra, hogy a gyakorlatban is bevált az irányelv, különösebb változtatásra sincs szükség, nem számítva a kor technikai színvonalának előrehaladásával együttjáró fejlesztést (ld. például az elektronikus formátum bevezetését és általános elfogadását papír formátumú alapidokumentum hiányában is).

10.2.7. A tizedik (ún. határon átnyúló egyesülés vagy nemzetközi fúzió) irányelv⁴⁵⁷

Ez az irányelv mintegy két évtizedes jogalkotási előzményre vezethető vissza, hiszen az ezzel a témával foglalkozó első javaslatot még 1985-ben terjesztették elő. Nyilvánvalóan az Európai Unió bővülése és az ezzel járó, a versengő jogok miatt még inkább kiteljesedett egységes piac hathatott közre abban, hogy a Parlament és a Tanács végül dülőre tudott jutni a kérdésben, és irányelvi szinten szabályozta egyrészt a különböző tagországokban bejegyzett, másrészt az eltérő társasági formában működő tőkeegyesítő társaságok fúzióját.

⁴⁵⁴ 89/666/EGK irányelv, ABL EG L 395, 36. old.

⁴⁵⁵ 1957. március 25.

⁴⁵⁶ LUTTER, Marcus: *Das Europäische Unternehmensrecht im 21. Jahrhundert*, 5. old.

⁴⁵⁷ 2005/56/EK irányelv, HL L 310, 1. old.

Az irányelv szabályai közül ki kell emelnünk azt a rendelkezést, mely szerint egy független szakértőnek kell jelentést készítenie a tagok számára arról, hogy a részvények cserearánya álláspontjuk szerint tisztességes és ésszerű-e, ami álláspontunk szerint kicsit a vállalkozási szabadságot és tagi önrendelkezési jogot csorbítja, ugyanakkor – mivel az egyesülést alapvetően továbbra is az egyesülő társaságok legfőbb szerve dönti el, és hagyja jóvá a feltételeket – fontos kisebbségvédelmi eszköznek tekintendő.

10.2.8. A tizenharmadik (ún. take over-) társasági jogi irányelv⁴⁵⁸

Ezt az irányelvet is évtizedes előkészítés és vita előzte meg, és már-már a közösségi társasági jogalkotás megfeneklésének szimbólumává vált, míg végül – a Jaap Winter vezette szakértői bizottság két elemzése nyomán – 2002. novemberében elkészült az a javaslat, melynek folyamányaként az Európai Bizottság 2003. május 21-én közzétette a közösségi társasági jogalkotás további irányát meghatározó Cselekvési Tervét.⁴⁵⁹ Ennek első kézzelfogható eredménye volt ez az irányelv, ami egységesítette a vállalatok felvásárlásának szabályait, melynek keretében kötelezi a tagállamokat, hogy az irányelvvel összhangban a belső jogrendszerükön keresztül biztosítsák – többek között – a nyilvános ajánlattétel intézményét, a részvényesek közötti egyenlő elbánást és méltányos vételárat, az információhoz jutás jogát és a kisebbségi részvényesek védelmét szolgáló kötelező ajánlattételt illetve részvényvásárlást.

10.2.9. Az ún. transzparencia-irányelv⁴⁶⁰

A fent felsorolt, klasszikusan társasági jogi irányelvek mellé sorakozik az értékpapírok hivatalos tőzsdei jegyzésre bevezetéséről, és az ilyen értékpapírokról közzéteendő információkról szóló irányelv is, mely – a részvénykibocsátási „monopólium” miatt – szintén érinti a részvénytársaságokat, ezen belül a betéti részvénytársaságokat is. Ezt módosította, valamint a szabályozási területét egészítette ki a szabályozott piacra

⁴⁵⁸ 2004/25/EK irányelv, HL L142, 20. old.

⁴⁵⁹ COM 2003/284, bővebben ld. GADÓ, Gábor: *Bevezető tanulmány...*, 35. old.

⁴⁶⁰ 2001/34/EK irányelv, HL L 184, 24. old.

bevezetett értékpapírok kibocsátóival kapcsolatos információkra vonatkozó átláthatósági követelmények harmonizációjáról szóló 2004/109/EK irányelv.⁴⁶¹

A betéti részvénytársaságot csak az első, negyedik, hetedik, nyolcadik, tizedik és tizenegyedik irányelv nevesíti, illetve szabályozza közvetlenül. Ennek ellenére a többi irányelv is hatással volt a jogszabályi környezetre, mivel a német jogalkotó egységesen alkalmazta azokat a részvénytársaságoknál és a betéti részvénytársaságoknál. Csak az irányelvek felsorolása teszi világossá, hogy az Európai Közösség intézkedései, jogforrásai időközben a társasági jog állandó jogi forrásává váltak, a részvényjogban pedig – a határon átnyúló vállalkozások térhódításával – egyre központibb jelentőséget nyertek.

Az Európai Közösség (illetve most már Európai Unió) irányelveinek célja a jogharmonizáció, de legalábbis a tagállami jogok közelítése, hogy Európában a letelepedés és a tőke szabad mozgását összehasonlítható jogviszonyok által biztosítsa. A bemutatott szabályozási területeket és az Európai Közösség által kiragadott tevékenységeket tekintve már régóta kérdéses, hogy az intézkedések csak túlmutatnak a letelepedés szabadságának pusztá szavatolásán, vagy öncélú jogegységesítéshez vezetnek. Ha megnézzük az Európai Közösség előírásait, különösen a minimális alaptőkére, a nyilvánosságra és számvitelre vonatkozókat, világossá válik, hogy a részvénytársaság a meghozott intézkedések által egyre inkább a nagyvállalatok jogi formájává fejlődik, hiszen az irányelvekben és egyéb közösségi jogszabályokban megjelenő követelményeknek való megfelelés nem kis apparátust, szakértelmet és eszközt igényel.

A részvényjog egyre erősebb túlszabályozása a részvénytársaság és a betéti részvénytársaság számára döntő versenyhátrány hozott magával, más jogi formákhoz viszonyítva. A fő okok egyike a német szövetségi jog túlterhelése a tőkepiaci joghoz tartozó szabályokkal,⁴⁶² mivel az EU a belső tőkepiac megvalósítását és a hitelezővédelemben a minimális követelmények átültetését nem az első társasági jogi irányelvben valósította meg, hanem ezt külön-külön az egyes jogi formákra illetve intézményekre vonatkozóan tette, mellyel a tagállami belső jog jelentős torzulásokat

⁴⁶¹ HL L 390, 38. old.

⁴⁶² ASSMANN, Heinz-Dieter: *Harmonisierung...*, 61. old.

szenvedett el.

Az Európai Közösség intézkedéseinek figyelemre méltó mellékhatása, hogy a – történelmileg tekintve – talán kicsit erőltetettnek tűnő harmonizáció eredményeként nagyjából egyféle szabályozás alakult ki, ugyanis a *Code de commerce* 38. cikkelye miatt, amit gyakorlatilag szinte minden európai tagállami szabályozás átvett, a részvényen alapuló betéti társaság esetében egy olyan tényleges jogi egységesség figyelhető meg, ami a részvénytársaság esetén sohasem volt tapasztalható.⁴⁶³

10.3. Munkavállalói részvétel (együttdöntési jog)

A vállalatok, és ezzel a betéti részvénytársaságok esetén a jogi forma megválasztása során a székhely (letelepedés) kiválasztása mellett a másik nagy horderejű kérdés az munkavállalói részvétel, más néven együttdöntési jogi szabályozása. A már említett, a bánya- és kohóipari vállalatokra (más néven montánvállalatokra) vonatkozó munkavállalói részvételi jogról és az üzemi tanácsról szóló törvények mellett az 1976-os munkavállalói részvételi jogról szóló törvény⁴⁶⁴ az, ami jelentősen befolyásolta betéti részvénytársaság jogi formáját. A törvény módosított számos, a felügyelő bizottság kijelölésével és összetételével kapcsolatos rendelkezést, hogy bevezethesse a paritás elvének megfelelő együttdöntési jogot minden olyan, a montánvállalatokról szóló együttdöntési jogszabályok hatálya alá nem eső részvénytársaságok esetén is, amelyek rendszeresen több, mint 2.000 alkalmazottat foglalkoztatnak. Ugyanakkor a betéti részvénytársaságnak különleges szerepe van ezekben a törvényekben, hiszen esetében nem kell személyzeti és munkaügyi igazgatót kinevezni, és a kevesebb, mint 500 munkavállalót foglalkoztató családi vállalkozások teljes egészében mentesülnek az együttdöntési kötelezettség alól.⁴⁶⁵ Ez a privilégium a betéti részvénytársaság létszámának ismételt növekedéséhez vezetett, és versenyelőnyre tett szert a részvénytársasággal szemben, melynek nyomán a kritikusok ezen társasági jogi forma

⁴⁶³ A kivételt az angol társasági jog jelenti, aminek eredendően eltérő gyökerei miatt Angliában a betéti részvénytársaság mint jogi forma léte is kérdéses.

⁴⁶⁴ Gesetz über die Mitbestimmung der Arbeitnehmer vom 4.5.1976 (az 1976. május 4-i törvény a munkavállalók részvételi jogáról) (RGG I 1153), a törvénytörvény elérhető: <http://bundesrecht.juris.de/mitbestg/index.html>

⁴⁶⁵ Részletesen ld. FISCHER, Lothar: *Die Kommanditgesellschaft auf Aktien*.

„újraélesztési kísérletéről” beszéltek.⁴⁶⁶

⁴⁶⁶ Részletesen ld. SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 101. old.

V. fejezet

A BETÉTI RÉSZVÉNYTÁRSASÁG TÁRSASÁGI JOGÁLLÁSA, SZERVEZETE ÉS FELELŐSSÉGI RENDSZERE NÉMETORSZÁGBAN⁴⁶⁷

1. A betéti részvénytársaság dogmatikai besorolása

1.1. A teoretikus besorolás kiindulópontja

A betéti részvénytársaságok csekély elterjedésében szerepet játszó legfontosabb okok feltárása csak akkor sikerülhet, ha meghatározzuk azon kritériumokat, melyek az alapítókat a társaság jogi formájának kiválasztása során döntésükben befolyásolják. A jogi forma lényeges kritériumai közé a társasági jogi szakirodalom⁴⁶⁸ a következőket sorolja:

- a társasági tagok felelőssége a társaság kötelezettségeiért,
- a vállalkozás ügyvezetésének struktúrája,
- részesedés a nyereségből és a veszteség viselése,
- a vállalkozás finanszírozásának lehetőségei,
- az ügyvezetés ellenőrzésének lehetőségei,
- a transzparencia,
- a munkavállalók részvétele az ügyvezetésben illetve döntéshozatalban,
- a vállalkozás „átörökíthetősége” a következő generációra, és
- az adóteher nagysága.

Azt eldönteni, hogy a fenti – és egyéb, a felsorolásból ugyan hiányzó, de adott esetben fontos⁴⁶⁹ – kritériumok közül a tételes törvényi rendelkezések alapján melyek jelentenek pozitív, és melyek negatív attitűdöt az alapítóknak, csak a vállalkozásban részt venni kívánó személyek érdekhelyzetéből kiindulva lehet.

A betéti részvénytársaság esetén a törvényalkotó két csoportot vett figyelembe: egyrészt

⁴⁶⁷ a dolgozat ezen részéhez a 2009. július 31. napján hatályos jogszabálysövegeket használtuk fel, elérhető: <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/aktg/gesamt.pdf>

⁴⁶⁸ AMMENWERTH, Michael: *Die Kommanditgesellschaft...*, 8. old., további hivatkozásokkal

⁴⁶⁹ Pl. a befektetők anonimitása.

a személyes felelősséggel tartozó társasági tagokat, másrészt a (többé-kevésbé anonim) betéti részvényeseket. Az előbbiek a társaság tényleges döntéshozói, míg az utóbbiak ezzel szemben közvetlenül nem igazán vesznek részt a társaság működését érintő döntések meghozatalában. Következésképpen a betéti részvénytársaságnak (illetve az ügyvezetés döntéseinek) egyszerre kell megfelelniük a döntéshozók és a vagyoni háttérrel biztosító, ám a jogi forma megválasztásáról szóló döntésből tulajdonképpen kizárt betéti részvényesek érdekeinek; amennyiben ugyanis az utóbbiak elégedetlenek a társaság működésével és irányításával, egyszerűen távol maradnak tőle, meghiúsítva ezzel a társaság tőkegyűjtési törekvéseit.

Mivel dolgozatunk pusztán társasági jogi, és nem adójogi jellegű témafeldolgozást tesz lehetővé, meg kell jegyeznünk, hogy a betéti részvénytársaság mint jogi forma kiválasztásánál természetesen adózási szempontok is érvényesülnek, azonban – témánk kötöttségére tekintettel – itt csak az adózáson kívüli tulajdonságokat tesszük vizsgálat tárgyává. Ki kell azonban emelnünk, hogy a nem adózási jellegű tulajdonságok vizsgálata és értékelése álláspontunk szerint előkérdése a társasági forma megválasztásának, hiszen ha már a nem adózási jellegű tulajdonságok, törvényi előírások (elsősorban a társaság szervezetét, vezetését és a tagok felelősségét értve ezalatt) sem felelnek az alapítók érdekeinek, úgy az érdektelenség miatt az adózási jellegű ismérvek vizsgálata eleve fölöslegessé is válik.

1.2. A betéti részvénytársaság társasági jogi tulajdonságai⁴⁷⁰

Mint a történeti fejlődés ismertetése során már felvázoltuk, a betéti részvénytársaság dogmatikai besorolása és törvényi szabályozása meglehetősen ötletszerű, nem kellően átgondolt volt. Ahhoz, hogy megfogalmazzuk a törvényi besorolással kapcsolatos kritikai észrevételeinket, szükséges a betéti részvénytársaság mint jogi forma törvényi modelljének felvázolása, egyelőre a szervezetre vonatkozó tételes jogi szabályozás ismertetése nélkül.⁴⁷¹

⁴⁷⁰ Mivel a társasági joghoz szorosan kapcsolódik az adózás is, mely nem kisebb súllyal esik a latba a formaválasztás során az egyéb jogi szabályozási szempontokhoz képest, azonban a dolgozat a témája szerint pénzügyi jogi elemzésre nem vállalkozik, az egyértelműség kedvéért került feltüntetésre az alcímbe az elemzés tárgyát képező jogterület.

⁴⁷¹ Id. V. fejezet 2. és 3. cím

1.2.1. A betéti részvénytársaság jogforrási besorolása

A német társasági jogi szabályozás rendszere nem az egységes, kódexszerű formát követi, hanem külön törvények szabályozzák egy vagy néhány társasági forma működését, amelyekben a jogalkotó – nem ritkán követhetetlennek tűnő – kereszthivatkozásokkal igyekezett elkerülni a felesleges ismétléseket. Ennek nyomán a német társasági jog jogforrásait három alapegységre oszthatjuk:

1. a Német Polgári Törvénykönyv (*Bürgerliches Gesetzbuch – BGB*), amely az egyesületek alapformájára és a polgári jogi társaságra vonatkozó szabályozást tartalmazza,
2. a Kereskedelmi Törvénykönyvben (*Handelsgesetzbuch - HGB*) a kereskedelmi jogi személyegyesítő társaságokat érintő rendelkezések találhatók, azaz:
 - a közkereseti társaság (*Offene Handelsgesellschaft, OHG*),
 - a betéti társaság (*Kommanditgesellschaft, KG*),
 - a csendestársaság (*Stille Gesellschaft, StG*),
 - a hajózási társaság (*Reederei*),
3. az egyes társasági formákról rendelkező törvények, mint például a Részvénytörvény (*Aktiengesetz – AktG*), amely a részvénytársaságok, és így – részben – a betéti részvénytársaságok szabályait is tartalmazza.⁴⁷²

Ezen felül számos, a gazdasági élet által életre keltett olyan társulási illetve társasági forma létezik a német jogban, amely speciális jegyeinél fogva talán nem is sorolhatók be a hagyományos kategóriák egyikébe sem.⁴⁷³

A betéti részvénytársaság egyértelműen nyereségorientált vállalkozás, így szükségképpen a gazdasági társaságok közé kell, hogy besorolást nyerjen. A történeti részben már részletesen taglaltuk a betéti részvénytársaság kodifikációjának lépcsőit, melynek során az egyértelműen személyegyesítő társasági státuszból⁴⁷⁴ eltolódott, majd

⁴⁷² Bővebben ld. SZIKORA, Veronika: *A német társasági jog alapvető kérdései*, 19. old.

⁴⁷³ Pl. partnerség (*Partnerschaft*), hajózási vállalat (*Reederei*), bányatársaság (*bergrechtliche Gewerkschaft*) stb.

⁴⁷⁴ Ld. a *Code de Commerce* nyomán kialakult német joggyakorlatot és –felfogást, melynek alapján a brt.-t eredetileg a bt. különös formájaként sorolták be.

a jogi személyiség elnyerésével átlépett a tőkeegyesítő társasági minőségbe, amit jelez a HGB-hez képest külön törvényben történt szabályozása is.

Annak eldöntéséhez azonban, hogy inkább a személyes jelleg, avagy a tőkekoncentráció jegyei a meghatározóak egy betéti részvénytársaság esetén, további vizsgálódás szükségeltetik.

1.2.2. A gazdasági társaságok csoportosítása⁴⁷⁵

1.2.2.1. A személyegyesítő társaságok

A személyegyesítő társaságok jellemzője, hogy nem jelenti a társaság teljes önállósulását a társaság tagjaival szemben. Habár a közkereseti társaság és a betéti társaság rendelkezik ugyan önálló jogképességgel, ez azonban viszonylagos, döntően a külső kapcsolatokra vonatkozik,⁴⁷⁶ míg a belső kapcsolatokban igen szoros összefonódást tapasztalhatunk a társaság és a tagjai között: ezt mutatja, hogy legalább egy tagnak kötelessége saját teljes vagyonával helytállni a társaság kötelezettségeiért (kkt. tagjai, bt. beltágya).⁴⁷⁷ Ez a személyesen felelős tag(ok) révén rendelkezésre álló vagyoni biztosíték szolgál alapul arra, hogy a személyegyesítő társaságnak nem szükséges törvényileg meghatározott minimális tőkével rendelkeznie.

A személyes felelősség ellentételezéseként kizárólag a betéti társaság beltágyait illeti meg a társaság üzletvezetésének és képviseletének joga.⁴⁷⁸ Ez a fajta hatáskörelosztás azt az elvet követi, hogy kizárólag azon társasági tag legyen jogosult az általa (illetve a

⁴⁷⁵ A társasági jog ismer egyéb csoportosításokat is (mint pl. jogképes és nem jogképes egyesülés, társaság és társulás, belső és külső társaság, kereskedelmi és egyéb társaságok), ám a téma kifejtése a személyegyesítő és tőkeegyesítő jellemzőkhöz kötött, így az egyéb felosztások dogmatikai elemzését mellőzzük. Részletesen ld. HUECK, Götz – WINDBICHLER, Christine: *Gesellschaftsrecht*, Juristische Kurzlehrbücher, 20. kiadás, München (Verlag C. H. Beck) 2003, 21. o., míg részletesen a német társaságok rendszerbeli elhelyezkedéséről magyar nyelven ld. PAPP, Tekla: *Rövid bevezetés a német társasági jogba*; SZIKORA, Veronika: *Társaságok a német jogban (különös tekintettel a személyegyesítő társaságok rendszerbeli helyére)*, 32-34. old., SZIKORA, Veronika: *A német személyegyesítő társaságok jellemzői és elhatárolásuk más társasági formáktól*, 535-560. old. és SZIKORA, Veronika: *Személyegyesítő kereskedelmi társaságok (közkereseti társaság, betéti társaság) és a csendes társaság a német jogban*, 199-225. old.

⁴⁷⁶ HGB 124.§

⁴⁷⁷ HGB 105.§, 161.§ (1) bek.

⁴⁷⁸ HGB 114.§ és 125.§

társaság által) vállalt kockázatot meghatározni, aki hajlandó összekötni személyes vagyonát és egzisztenciáját a társaság sikerével (vagy adott esetben sikertelenségével). Ezt az elvet védi az a garanciális szabály is, hogy a társaság üzletvezetésének és képviselésének jogától az erre feljogosított tagokat – akaratukon kívül – csak egészen kivételes esetekben lehet megfosztani.

A társaság és tagjai között a személyegyesítő társaságokat jellemző szoros kapcsolat továbbá arra is rámutat, hogy a társasági tagok vagyoni betétjei alapvetően nem átruházhatók,⁴⁷⁹ tehát a személyegyesítő társaságok tagjai tipikusan hosszú távon vesznek részt a társaságban. Éppen ezért a törvényi szabályozás alapján a társasággal fennálló tagi jogviszonyt megszüntetni egyedül felmondással lehet:⁴⁸⁰ azonban egy tag kiválása a társaságból adott esetben rendkívüli gazdasági megterhelést jelenthet a társaság számára, mivel ha a kilépő tag igény tart az őt megillető vagyonyhányad egyösszegű kifizetésére, a társaság vagyona jelentősen lecsökkenhet.

A személyegyesítő társaságok törvényi modellje még azt is feltételezi, hogy a társaság tagjainak köre csak kevés személyre korlátozódik. Ez mutatkozik meg például abban, hogy a nyereség felosztásáról szóló szabályok a törvényben csak alapvető szinten vannak kidolgozva.⁴⁸¹ Továbbá a személyegyesítő társaságok tagjait megilleti az a lehetőség, hogy az többi üzletvezető tag intézkedéseivel szemben ellentmondással éljenek.⁴⁸² Ezen kívül a társasághoz alapvetően csak akkor csatlakozhatnak új tagok, ha ahhoz minden tag hozzájárult.⁴⁸³ Ha ezekhez a döntésekhez számos tag érdekeit kellene összhangba hozni, nyilvánvaló, hogy a vállalkozás folyamatos növekedéshez szükséges gyors döntések meghozatalát nem lehetne garantálni.

Ha összességében tekintjük a személyegyesítő társaságokat, megállapíthatjuk, hogy a törvényalkotó a személyegyesítő társaságok jogi formáit szorosan a személyes vonatkozású vállalkozások igényeihez igazította: kevés egymásban bízó társasági tag, akik képesek a vállalkozásban hosszú távon lekötni magukat, és az esetleges

⁴⁷⁹ kivéve, ha a társasági szerződés kifejezetten lehetővé teszi, illetve ha valamennyi tag ehhez hozzájárul, vö. HGB 173.§

⁴⁸⁰ részletesen ld. SCHMIDT, Karsten: *Gesellschaftsrecht*, 1316. old.

⁴⁸¹ HGB 121.§

⁴⁸² HGB 115.§, 116.§ (2) bek. és 164.§

⁴⁸³ SCHMIDT, Karsten: *Gesellschaftsrecht*, 1317. old.

nézeteltéréseket személyes kapcsolatokra támaszkodva megoldani.⁴⁸⁴

1.2.2.2. A tőkeegyesítő társaságok

A tőkeegyesítő társaságok talán legfontosabb tulajdonsága a tagoktól való teljes jogi függetlenedésük, önállósulásuk,⁴⁸⁵ mivel a vagyoni szférája teljes mértékben elválasztásra került a társaság tagjaiétól. Ez például abban mutatkozik meg, hogy – tipikusan – a társaság csak a saját vagyonával áll helyt a kötelezettségeiért, a tagjai a vagyoni hozzájárulásuk szolgáltatásán túl nem felelnek érte.⁴⁸⁶ A felelősség terjedelmének a társaság vagyonára való korlátozása azonban már megköveteli, hogy a tőkeegyesítő társaságok kötelezően rendelkezzenek egy meghatározott összegű alapítási tőkével,⁴⁸⁷ melyet a hitelezők védelmének érdekében nem lehet a társaság megszűnése előtt a társasági tagoknak visszafizetni,⁴⁸⁸ azaz a tőkeegyesítő társaságok önálló jogképességének következményeként a társasági tagokat nem illeti meg a tőkekivonás joga. A tőkeegyesítő társaságok nyeresége is csak akkor kerülhet közvetlenül a tagok rendelkezése alá, ha azt a társaság erre hivatott szerve felosztani rendeli a tagok között (osztalék). Következésképpen a törzs- illetve alaptőke idő előtti visszafizetése is tilos.

A tőkeegyesítő társaságok további ismertető jele, hogy önmagában a társasággal fennálló tagi jogviszony alapján rendszerint már egyetlen tag sem jogosult a társaság ügyvezetésére és képviselésére, hanem alapvetően minden tag,⁴⁸⁹ vagy azok képviselésére feljogosított egyéb társasági szerv⁴⁹⁰ kifejezett akaratnyilvánítására van szükség ahhoz, hogy egyes személyeket a társaság ügyvezetésének és képviselésének jogával felruházzanak. Ebből következik, hogy az ügyvezetésre és képviselésre feljogosított személyek bármikor visszahívhatók tisztségükből, amennyiben velük szemben ezt megalapozó ok következik be.

A tőkeegyesítő társaság messzemenő önállósága megmutatkozik továbbá abban, hogy fennmaradásuk független a társaság tagjaiban bekövetkező változásoktól: a társasági

⁴⁸⁴ AMMENWERTH, Michael: *Die Kommanditgesellschaft...*, 15. old.

⁴⁸⁵ AktG 1.§ (1) bek., GmbHG 13.§ (1) bek.

⁴⁸⁶ AktG 1.§ (1) bek., GmbHG 13.§ (2) bek.

⁴⁸⁷ Jelenleg a német kft. esetén 25.000 EUR (kivéve az ún. *Unternehmensgesellschaft* formát, ahol nincs törvényi minimum meghatározva), a részvénytársaságok esetén 50.000 EUR.

⁴⁸⁸ AktG 57.§ (3) bek.

⁴⁸⁹ Pl. kft. esetén ld. GmbHG 29.§ (3) bek.

⁴⁹⁰ Pl. rt. esetén a felügyelő bizottság, ld. AktG 84.§

tagoknak alapvetően nincs joguk ahhoz, hogy a tagsági viszonyukat a társasággal való közös megegyezés alapján megszüntessék vagy egyoldalúan felmondják.⁴⁹¹ Ennek ellentételezéseként a tőkeegyesítő társaság tagjai legtöbbször rendelkeznek azzal a joggal, hogy a társaságban fennálló részesedésüket bármikor átruházhassák, tehát a tőkeegyesítő társaságokból származó vagyoni hányadukkal belátásuk szerint rendelkezzenek.⁴⁹² A társasági tagok „kiválása” – illetve halála – így általában nem jelent fenyegetést a társaság számára sem társasági jogi, sem gazdálkodási szempontból, hiszen a tagi jogviszony megszűnése – lévén az a tag és egy harmadik személy (legyen az akár a társaság maga, akár a társaság más tagja, vagy akár kívülálló) között létrejött magánjogi ügylet – a társaság vagyonát közvetlenül nem terheli meg.

Ezen kívül a tőkeegyesítő társaságok szervezetét legtöbbször úgy alakítják ki, hogy adott esetben alkalmasak legyenek akár nagy számú társasági tag kezelésére is.⁴⁹³ Ez abban is megmutatkozik, hogy a társaság szerveinek (döntően a legfőbb szerv) ülésén általában egyszerű szavazati többséggel is lehetőség van a társaság egészét érintő kérdésekben a döntések meghozatalára.⁴⁹⁴ Ezen túlmenően az elért nyereség felosztásának szabályait a tagok részére jogszabályi szinten szabályozzák: amennyiben a létesítő okirat eltérően nem rendelkezik, a nyereség felosztása és kifizetése a tagi részesedés összegével arányosan történik.⁴⁹⁵ Mindezek alapján megállapíthatjuk, hogy a tőkeegyesítő társaságok esetén – ellentétben a személyegyesítő társaságokkal – már nem elemi követelmény valamennyi tag érdekeinek összehangolása a döntések előkészítése és meghozatal során.

Ha összességében tekintjük a tőkeegyesítő társaságokat, arra a következtetésre juthatunk, hogy ezeknek a formáit – különösen jogi önállóságuk, illetve a társasági tagok „csereszabatosága” miatt – olyan vállalkozási típusokra dolgozták ki, melyek gazdasági teljesítménye nem feltétlenül függ az abban résztvevő személyek vállalkozói képességétől, továbbá a nyilvánosság számára is elérhető vállalkozások, amelyekben a tagsági viszony huzamos fenntartása nem alapvető cél.

⁴⁹¹ GmbHG 15.§

⁴⁹² Pl. kft esetén ld. GmbHG 15.§ (1) bek.

⁴⁹³ Nem érintjük itt az egyszemélyes tőkeegyesítő társaságok kérdését.

⁴⁹⁴ AktG 133.§ (1) bek., GmbHG 47.§ (1) bek.

⁴⁹⁵ AktG 60.§ (1) bek., GmbHG 29.§ (3) bek., természetesen a társasági jog ismeri az ún. osztalékelsőbbbségi részvényt vagy üzletrészt is, amennyiben a társaság létesítő okirata ilyen kibocsátásáról rendelkezik, melyek esetén az adott tagi részesedés arányát meghaladó mértékű osztalék-kifizetés párosulhat.

1.3. A betéti részvénytársaság elhelyezkedése a társasági formák rendszerében

A jogalkotó a vállalkozások társasági jogi szabályainak kialakításának során a személyegyesítő és tőkeegyesítő társaságokon kívül más lehetőséget nem alakított ki.⁴⁹⁶ Minden törvényileg szabályozott jogi formát – legalábbis törvényi modellje szerint – hozzárendelhetünk a két csoport egyikéhez.⁴⁹⁷ A betéti részvénytársaságnál ez azonban nem lehetséges minden további nélkül: egyrészt a betéti részvénytársaság önálló jogalanyisággal (sőt, jogi személyiséggel) rendelkező társaság, másrészt legalább egy olyan taggal rendelkezik, aki korlátlan felelősséggel tartozik a társaság kötelezettségeiért.⁴⁹⁸ De ha már a jogalkotó – a tisztán személy- és tőkeegyesítő formákon kívül – megalkotta a betéti részvénytársaságot, mint jogi személyt, nyilvánvalóan egyetlen nyomós oka lehetett: létrehozni a személyegyesítő és tőkeegyesítő társaságok jellemzőit, leginkább azok előnyeit magában egyesítő köztes társasági formát.⁴⁹⁹

Mivel maga a betéti részvénytársaság nyilvánvalóan nyereségorientált gazdasági társaság, a dogmatikai besorolással kapcsolatos vélemény megfogalmazásához célszerű azt is megvizsgálni, hogy mennyiben viseli magán a tőkeegyesítő, és mennyiben a személyegyesítő társaságok jellemzőit.

⁴⁹⁶ Az ún. *GmbH & Co. KG* (ahol a betéti társaság beltágja általában egy korlátozott felelősségű társaság) mint önálló társasági forma csak a gyakorlatban létezik, bár kétségtelenül egyszerre testesíti meg a személyegyesítő és tőkeegyesítő társaságok tulajdonságait.

⁴⁹⁷ A német jog szerint a tényleges működési és felelősségi formájukat tekintve létezhetnek egyéb olyan társaságok, melyek vagy átmeneti vagy vegyes jelleget mutatnak, mint például amikor egy közkereseti társaság egyik tagját kizárják az üzletvezetésből (aki így már csak mint tőkerésszel rendelkező tag marad a társaságban, személyes közreműködési kötelezettség nélkül), vagy egy részvénytársaságban néhány főrészvényes egyben az igazgatósági tagi pozíciót is betölti. Részletesen ld. HUECK, Götz – WINDBICHLER, Christine: *Gesellschaftsrecht*, Juristische Kurzlehrbücher, 20. kiadás, München (Verlag C. H. Beck) 2003, 32. o.

⁴⁹⁸ AktG. 278. § (1) bek.

⁴⁹⁹ A jogi irodalom a kft.-t is átmenetnek tekinti a személyegyesítő és tőkeegyesítő társaságok között, mivel a nyilvánosság (azaz a társaságba való korlátozás nélküli belépés) kritériuma nem állapítható meg vele szemben, illetve általában a tagok száma is néhány főre korlátozódik, azonban álláspontunk szerint a minden tagra kiterjedő korlátozott vagyoni felelősség, a kötelező tőkeminimum és az ügyvezetés személyi körének a tagokon túlra való kiterjesztése miatt ez a társaság már tőkeegyesítő formának minősül.

1.3.1. A betéti részvénytársaság tőkeegyesítő jellemzői

A betéti részvénytársaság központi szervezeti ismertetőjele az önálló jogképessége: az AktG 278.§ (1) bekezdése alapján a betéti részvénytársaság jogi személy,⁵⁰⁰ így a részvényen alapuló betéti társaság alapvetően a tőkeegyesítő társaságokhoz tartozik. Ennek következménye, hogy a társasági vagyon egészében a betéti részvénytársaság tulajdonában áll, sem a személyesen felelős társasági tagok, sem pedig a betéti részvényesek (illetve azok összessége) nem állnak semmilyen vagyoni közösségi kapcsolatban a társaság saját vagyonával, az azoktól teljes egészében elkülönül. Kicsit érthetőbben: a betéti részvénytársaság vagyona nem a társaság tagjainak közös vagyona, hanem a betéti részvényesek és a személyesen felelős tagok vagyoni betétei is a társaság tulajdonába mennek át.⁵⁰¹

A betéti részvénytársaság jogi önállóságát jelenti továbbá, hogy legalább 50.000 EUR összegű alaptőkével kell rendelkeznie.⁵⁰² Ennek a lehetséges legkisebb felosztása (azaz a betéti részvények legkisebb névértéke) 1 EUR lehet.⁵⁰³ Mindenki, aki egy „egyszerű” részvénytársaságban részvényes lehet, betéti részvényes is lehet, sőt maga a személyes felelősségű tag is lehet egyidejűleg betéti részvényes.⁵⁰⁴ Mint az „egyszerű” részvényesek, a betéti részvényesek sem felelnek a betéti részvénytársaság kötelezettségeiért.⁵⁰⁵

A betéti részvényesek az akaratukat – csakúgy, mint a részvénytársaságnál – vagy a külön gyűlésükön, vagy – amennyiben az alapszabály így rendelkezik – a hagyományos értelemben vett közgyűlésen⁵⁰⁶ alakítják és nyilvánítják ki.⁵⁰⁷ Egy betéti részvénytársaság „közgyűlése” eredendően ugyanis csak a betéti részvényesek gyűlése, nem pedig az összes társasági tagé,⁵⁰⁸ aminek következtében a közgyűlés elsődlegesen a betéti részvényesek érdekeit képviseli.⁵⁰⁹ A személyes felelősségű társasági tagok emiatt csak akkor tudják a közgyűlés határozathozatalát befolyásolni, ha ők maguk is

⁵⁰⁰ a brt. jogi személyiségről szóló vitákat a IV. fejezetben már említettük

⁵⁰¹ JOENS, Axel F.: *Der persönlich haftende Gesellschafter*..., 33. old., további hivatkozásokkal

⁵⁰² AktG 278.§ (3) bek. és 7.§

⁵⁰³ AktG 8.§ (2) bek.

⁵⁰⁴ SEMLER, Johannes: *Kommentierung zu § 278-290 AktG*, 9. és 72-73. széljegyzet

⁵⁰⁵ AktG 278.§ (3) bek. és 1.§ (1) bek.

⁵⁰⁶ Mint a társaság legfőbb szerve, amelynek minden társasági tag a tagja.

⁵⁰⁷ AktG 121.§ (6) bek., ld. még SEMLER, Johannes: *Kommentierung zu § 278-290 AktG*, 43. széljegyzet

⁵⁰⁸ SEMLER, Johannes: *Kommentierung zu § 278-290 AktG*, 2. széljegyzet

⁵⁰⁹ EISENBROICH, Manfred: *Die Kommanditgesellschaft auf Aktien*, 117. old.

betéti részvényesek,⁵¹⁰ mivel önmagában a személyesen felelős tag vagyoni betétje még nem keletkeztet szavazati jogot a közgyűlésen.⁵¹¹

A betéti részvénytársaság közgyűlését évente rendszerint csak egyszer hívják össze. Éppen ezért szükséges a betéti részvényesek összességének képviselőjére egy olyan társasági szerv, amely betéti részvényesek érdekeit két közgyűlés között képviseli: ez a szerv a betéti részvénytársaság felügyelő bizottsága, mely a személyesen felelős tag és a betéti részvényesek közössége közötti vitás kérdésekben képviseli ez utóbbiak érdekeit, és amely köteles a betéti részvényesek közösségének döntéseit végrehajtani.⁵¹²

A betéti részvénytársaság tehát – különösen jogi személyisége miatt – alapvetően tőkeegyesítő társaságnak minősíthető. A betéti részvényesek, a közgyűlés és a felügyelő bizottság léte szintén a tőkeegyesítő társasági karaktert erősíti, annál is inkább, mert ezeknél a részvénytársaságtól átvett szervezeti elemekről van szó.

1.3.2. A betéti részvénytársaság személyegyesítő jellemzői

A betéti részvénytársaság azonban nem homogén tőkeegyesítő társaság, mint a részvénytársaság és a korlátolt felelősségű társaság, hanem egy speciális jellemzőkkel bíró tőkeegyesítő társaság. Ez abban mutatkozik meg, hogy a jogalkotó a tőkeegyesítő társaságok rendezési elveit a betéti részvénytársaság szabályozásánál nem ültette át következetesen, hanem visszanyúlt a személyegyesítő társaságok építőelemeire is.

1.3.2.1. A személyes felelősségű tagok

A betéti részvénytársaság hangsúlyos személyegyesítő jellegű építőeleme a legalább egy személyes felelősségű társasági tag megléte.⁵¹³ A betéti részvénytársaság személyes felelősségű tagja (vagy ha úgy tetszik: a részvényen alapuló betéti társaság beltágja)

⁵¹⁰ Feltéve, hogy az alapszabály nem zárja ki a személyesen felelős tagok tulajdonában álló betéti részvények után a szavazati jog gyakorlását.

⁵¹¹ AMMENWERTH, Michael: *Die Kommanditgesellschaft...*, 19. old.

⁵¹² AktG 287.§ (1) és (2) bek.

⁵¹³ Azonban további előírás a személyes felelősség tagokkal szemben nincs, vö. AktG 76.§ (2) bek.

közvetlenül és teljes vagyonával felel a társaság kötelezettségeiért.⁵¹⁴ Még világosabban: jogi kötelezettségét tekintve egy betéti részvénytársaság személyes felelősségű tagja egy szinten áll a közkereseti társaság tagjaival illetve egy betéti társaság beltagjával, azaz a tőkeegyesítő társaságokat meghatározó, a tag és a társaság vagyonának elkülönítését jelentő alapelv nem érvényesül a személyes felelősségű társasági tagok esetén.

Egyébiránt az AktG nem tartalmaz különleges, személyes jellegű követelményeket azon személyeket illetően, akik személyes felelősségű társasági tagként kívánnak részt venni a társaságban. Ennek megfelelően akár jogi személyek, vagy éppen egy *GmbH & Co. KG* is lehet a betéti részvénytársaság személyes felelősségű tagja:⁵¹⁵ egy korlátolt felelősségű társaság mint személyes felelősségű tag „beiktatása” lehetővé teszi a személyes jellegű vállalkozások döntéshozói számára, hogy a felelősség kockázatát a korlátolt felelősségű társaság vagyonára korlátozzák.⁵¹⁶ A jogi méltányosság alapján ilyen szerkezetű társaságok létrehozását, és ezzel a személyes felelősség „kijátszását” a döntéshozók belátására bízzák.⁵¹⁷

1.3.2.2. A betéti részvényesek közössége

A betéti részvényesek jogállását leginkább a „betéti részvényesek közössége” kifejezés írja le: az AktG 278.§ (2) bekezdése alapján ugyanis „a személyes felelősségű társasági tagok jogviszonya ... a betéti részvényesek közösségével szemben ... a Kereskedelmi Törvénykönyv betéti társaságról szóló szabályai szerint” alakul. A „betéti részvényesek közössége” megjelölés kodifikációs megjelenésének a következménye, hogy egy betéti társaság kültagjainak jogai és kötelezettségei nem minden betéti részvényest külön-külön illetnek meg, hanem csak a közösségüket összességében: szinte a betéti részvényesek közössége lesz a betéti részvénytársaság „egyszemélyi kültagja.”⁵¹⁸ A betéti részvényesek a jogaikat a saját külön, vagy a hagyományos értelemben vett

⁵¹⁴ AktG 278.§ (2) bek. és a HGB 164.§ (2) bek. együttes alkalmazása alapján.

⁵¹⁵ JOENS, Axel F.: *Der persönlich haftende Gesellschafter...*, 32. old.; ELSENBRÖICH, Manfred: *Die Kommanditgesellschaft auf Aktien*, 130. old.

⁵¹⁶ Sőt, előfordulhat, hogy a személyesen felelős társasági tag pozíciójában lévő kft. az egyetlen betéti részvényes kizárólagos tulajdonában álló egyszemélyes kft.. Ld. még: LADWIG, Peter – MOTTE, Frank: *Die Kommanditgesellschaft auf Aktien...*, 845. old.; CLAUSSEN, Carsten: *Überlegungen...*, 96. old.; részletesen: HENNERKES, Brun-Hagen – MAY, Peter: *Noch einmal: ...*

⁵¹⁷ GRAFMÜLLER, Frank: *Die Kommanditgesellschaft auf Aktien...*, 294. old.

⁵¹⁸ Ez a jogállás azonban kizárólag a belső jogviszonyokban érvényes, a társaság külső jogviszonyaiban nem jelenik meg, vö. ELSENBRÖICH, Manfred: *Die Kommanditgesellschaft auf Aktien*, 117. old.

közgyűlésen hozott döntéseik útján gyakorolják.

A betéti részvénytársaság alapvetően tőkeegyesítő karakterének módosítását jelenti a betéti részvényesek közösségének definiálása, mivel a betéti részvényesek jogai a HGB kiegészítő előírásainak alkalmazása miatt a részvénytársaság részvényesét megillető társasági jogokat részben meghaladják, részben elmaradnak tőle.

1.3.2.3. A betéti részvénytársaság és a korlátolt felelősségű társaság besorolásának összevetése

Az érintett vállalkozások méretét tekintve ellentmondásosnak látszik, hogy jellemzően nagyvállalati szinten (pl. magánbankok) található meg a betéti részvénytársaságok, ugyanakkor legnagyobb konkurenciáját talán a kis- és középvállalati szinten egyeduralkodó, gyakran családi jellegű korlátolt felelősségű társaság jelenti, amelynek a minden tagra kiterjesztett korlátozott felelősségi formája és minimális tőkekövetelménye egyértelmű, már-már leküzdhetetlen vonzerőt jelent az önmagukban bizonytalan, kellő szakmai ismeretekkel és piaci információkkal nem rendelkező vállalkozói réteg számára is. Ez a korlátozott felelősség persze minden gazdasági hullámvölgyben érezteti negatív hatását, hiszen az általában egyébként sem túlságosan tőkeerős, gyakran hitelből gazdálkodó korlátolt felelősségű társaságok az elsők, amelyek megérik a piaci recessziót, és felszámolásukat követően jelentős kiegyenlítetlen hitelezői követeléseket hagynak maguk után, melynek hatása szintén továbbgyűrűzik a gazdaságban.

Maga a jogi forma álláspontunk szerint – nem feledve, hogy a legtalálóbbs talán a „hibrid” jelző lenne rá – a tőkegyűjtés részvények útján történő megvalósításának lehetősége, és a belső szervezeti felépítése és a személyesen felelős tag különleges jogállása miatt dogmatikailag sokkal inkább átmeneti formaként fogható fel a személyegyesítő és tőkeegyesítő társaságok között, mint a hagyományosan így jellemzett korlátolt felelősségű társaság, a következők miatt:

1. a betéti részvénytársaság, dacára annak, hogy a veszteségért a személyesen felelős tagok saját magánvagyonukkal is helytállnak, csak jelentős (jelenleg 50.000 EUR) minimális alaptőke rendelkezésre bocsátásával, míg a veszteségeért csak a társasági vagyonnal felelő korlátolt felelősségű társaság az ún.

*Unternehmergesellschaft*⁵¹⁹ formában az egyébként kötelező 25.000 EUR törzstőkéenél⁵²⁰ is kisebb törzstőkével is alapítható, mely közelebb áll a kötelező minimális jegyzett tőkével nem rendelkező személyegyesítő társaságok alapítási elveihez és szabályaihoz.

2. a korlátolt felelősségű társaság alapításához szükséges jegyzett tőke az alapító tagok nemritkán családi használati eszközeiből (pl. gépkocsi, számítógép, bútorok) mint apportból áll össze, melynek egyetlen tényleges mozgatóereje a korlátozott felelősséggel bíró társasági jogi forma elérése, és ezen tárgyak legtöbbször továbbra is a tagok személyes szükségleteinek közvetlen kielégítésére szolgálnak, és a társaság tevékenységéhez szükségtelenek.⁵²¹
3. a betéti részvénytársaságoknál szinte mindennapos a családi kötődés és a társaságban való tartós részvétel. Ugyanakkor a korlátolt felelősségű társaságok döntő hányada csupán néhány taggal működik, és a tagok legtöbbször közelebbi-távolabbi rokonságban állnak egymással, céljuk szintén a tartós tagság, így a korlátolt felelősségű társaság is személyegyesítő elvekre támaszkodva szerveződik.
4. a betéti részvénytársaság ügyvezetését és képviseltét – a betéti társasági szabályok alapján – alapvetően a személyesen felelős tagok láthatják el. Bár ilyen irányú statisztikai kutatást nem végeztünk, a gyakorlati tapasztalatok szerint a korlátolt felelősségű társaságok ügyvezetését és képviseletét is szinte kizárólag a tagok látják el, így nem tekinthető a formaválasztást is befolyásoló jelentős tőkeegyesítő jellegnek, hogy ez utóbbinál már nem csak tagokat lehet az ügyvezetés és képviselet jogával felruházni.⁵²²
5. a betéti részvénytársaságnak az ügyvezetést is ellátó személyesen felelős tagjai működésük kockázatát (eredményét illetve eredménytelenségét) saját vagyonuk és vállalkozói hírnevük terhére viselik. Ezzel szemben a korlátolt felelősségű társaság ügyvezetése bár a polgári és társasági jogi szabályok szerint ugyan felelhet a társaság felé az általuk okozott károkért,⁵²³ azonban ez a saját személyes vagyonukra nézve csak – az okozott kár mértékét értelemszerűen meg nem haladó összegű – közvetett hatással lehet, és sajnos a legritkább esetben hallhatunk arról,

⁵¹⁹ GmbHG 5a.§

⁵²⁰ GmbHG 5.§ (1) bek.

⁵²¹ Megjegyezzük, hogy ezen apporttárgyak általában a legnagyobb amortizációs kulcs alá tartoznak, így a társaság rövid időn belül elveszítheti a jegyzett tőkéjét is.

⁵²² GmbHG 6.§ (3) bek., 35.§

⁵²³ GmbHG 43.§

hogy a társaság a saját vezetőjével szemben (aki ráadásul rendszerint a társaság meghatározó befolyással rendelkező tagja is) bármilyen igényt érvényesítene.⁵²⁴

1.4. A betéti részvénytársaság, mint társasági jogi „keverék”

Már a betéti részvénytársaság alapvető építőelemeiről szóló vázlatos elemzés is világossá teszi ezen jogi forma törvényes modelljének heterogenitását.⁵²⁵ Mint jogi személy, a betéti részvénytársaság ugyan önállósult jogalany, és ennek következtében tőkeegyesítő társaságként kell minősíteni. Azonban a tőkeegyesítő társaságoknál megszokott szervezeti felépítéstől és felelősségi formától való eltérés miatt a betéti részvénytársaság megítélése nem ennyire egységes.

A betéti részvénytársaságot a társasági tagok jogállását tekintve két részre oszthatjuk: egy „bt.-alkotóelemre” és egy „rt.-alkotóelemre.” A bt.-alkotóelem a személyes felelősségű társasági tagok és a betéti részvényesek közösségének kültagi jogaiban nyilvánul meg, míg az rt.-alkotóelemet elsősorban a részvények, a közgyűlés és a felügyelő bizottság léte képviselik.⁵²⁶

A személyegyesítő és tőkeegyesítő elemek ezen kombinációjának az lesz a következménye, hogy a betéti részvénytársaság esetén olyan jogszabályi előírások alkalmazandóak, melyeket eredetileg az egymással kapcsolatban álló társasági tagok kis létszámú csoportja számára dolgoztak ki, habár a betéti részvényesek számát nem korlátozták. Ez azonban több szempontból is kérdéses.

Egyrészt a személyes jellegű társasági jogosultságok átruházása több tagra a

⁵²⁴ Ti. a felelős, és nem utolsó sorban saját magánvagyonát is kockáztató vállalkozó hamarabb jelenti be átmeneti fizetéseképtelenségét, hogy a meglévő vagyonát meg tudja menteni a hitelezőkkel kötött csődegyezés keretében, míg a korlátozott felelősség mögé elbújó „egyszeri” vállalkozó jobb esetben csak feléli, rosszabb esetben kimenti a társasági vagyont, míg a teljes fizetéseképtelenség állapotában már csak szétárja karjait, és a kielégítetlen hitelezőket mély sajnálatáról és saját felelősségének hiányáról biztosítva indítja be az újabb korlátolt felelősséggel működő vállalkozását. Nyilván ebben szerepe van az egyéb szabályozóknak, úgymint a csalárd ügyvezetés megállapítására szolgáló egyéb jogi normák elégtelen alkalmazásának is, de mindez talán eleve megelőzhető lenne a korlátozott felelősség „kiérdemeléséhez” szükséges nagyobb fokú szakmai-vállalkozói körültekintés és szilárdabb hitelezői követelést biztosító vagyontömeg megkövetelésével.

⁵²⁵ vö. KLEINE-ARNDT, Hans: *Die Entwicklung und Bewährung...*, 14. old.

⁵²⁶ AMMENWERTH, Michael: *Die Kommanditgesellschaft...*, 23. old.

gyakorlatban akadályozhatja a kapcsolattartást a betéti részvénytársasággal (illetve annak vezetésével). Ez például akkor lehetséges, ha a betéti részvényesek közösségét megillető jogok gyakorlását nem biztosítják. Szerencsére újabban lehetősége van a betéti részvényeseknek arra, hogy az AktG 121.§ (6) bekezdése alapján megtartott gyűlésen határozzanak a jogaik gyakorlásáról, feltéve, hogy senki sem szavaz a döntés ellen.⁵²⁷ Ez gyakorlatilag ismét csak a betéti részvényesek csekély létszámánál lehetséges, hiszen minden egyes betéti részvényesnek jelen kell lennie (de legalábbis képviseltetnie kell magát), és azonos érdeket kell megtestesítenie az összes többi betéti részvényessel együtt. Mivel azonban rendszerint sok betéti részvényes vesz részt egy betéti részvénytársaságban, egy ilyen teljes ülés megtartása és az egyhangú döntéshozatal a gyakorlatban kivitelezhetetlen. Ebben az esetben kénytelenek összehívni egy olyan „hagyományos” közgyűlést, amelyen a betéti részvényesek jogainak végrehajtásáról döntenek, ami viszont a gyors döntéshozatalt megint csak kizárja, mivel a meghívó kézbesítése és a közgyűlés időpontja között legalább egy hónapnak el kell telnie.⁵²⁸

Másrészt felmerül a kérdés, hogy a kereskedelmi jogi szervezeti alapelvekre tekintettel egyáltalán milyen mértékben kell számításba venni a betéti részvényesek érdekeit. Számos jogterület – pl. a nyereség felosztásának kérdése – a HGB-ben csak nagyvonalakban került szabályozásra. Az összehasonlításhoz talán kevés tételes szabályt a személyegyesítő társaságoknál – legalábbis a törvényi modell szerint – a társasági tagok személyes ismeretsége és kölcsönös bizalma, valamint az egyhangúság követelménye indokolja. Az utóbbi a betéti részvénytársaság esetén azonban általában már nem kézenfekvő. Ezen okból a betéti részvénytársaság társasági jogi modelljének adott esetben nem megfelelően részletes kialakítása – különösen azoknál a kérdéseknél, amelyek a betéti részvényesek érdekeit szolgálják – a hatékonyság szempontjából hátrányként jelentkezik: a betéti részvénytársaság szabályozásába beledólták a személyes felelősségű tagok és a betéti részvényesek közötti vita lehetőségét a törvényi előírások értelmezéséről és a joghézagok kitöltésének módjáról. Ezek a viták azonban hátráltatják a vállalkozási forma fejlődését és akadályozzák a betéti részvénytársaság elfogadását, különösen a névtelenséget biztosító tőkepiacokon. Ebben az összefüggésben viszont arra is gondolni kell, hogy talán az alkalmazandó kereskedelmi

⁵²⁷ HAHN, Jürgen: „*Kleine AG*”..., 1659-1665. old.

⁵²⁸ AktG. 123.§ (1) bek.

jogi szabályok nyitott értelmezésének lehetőségével élve, pusztán nem megfelelő mértékben veszik figyelembe a betéti részvényesek érdekeit, és ezért nincs is szükség további konkretizálására a betéti részvénytársaság szabályozását illetően.

2. A betéti részvénytársaság szervezete

A következőkben vázoljuk az egyes társasági szervek jogállását a társasági struktúrában. Ennek során – szükségszerűen a részvénytársasághoz viszonyítva – mutatjuk be az egyes szervek jellemzőit.

2.1. A személyesen felelős tag

A betéti részvénytársaság minden személyesen felelős, az ügyvezetés és képviselet jogával feljogosított tagja⁵²⁹ alkotja a társaság vezető szervét. Ők látják el azt a funkciót, amit a részvénytársaság esetén az igazgatótanács, azonban jelentős különbségek mutathatók ki a két társaság vezető szervét illetően.

A részvénytársaságra érvényes az elkülönítés alapelve, azaz hogy a társaság vezetését és képviseltét a részvényeseken kívüli személyekre is át lehet ruházni: igazgatósági tag – a társasági részesedéstől függetlenül – minden természetes, teljesen cselekvőképes személy lehet.⁵³⁰ Az igazgatóság tagjait a felügyelő bizottság választja meg, legfeljebb ötéves időtartamra, amelynek lejáratát követően a tagok újraválaszthatók.⁵³¹ Az élethossziglani megválasztás (kijelölés) tehát nem lehetséges. Az igazgatósági tag idő előtti visszahívása is csak a felügyelő bizottságon keresztül lehetséges, például jelentős köteleességszegés, a rendeltetésszerű ügyvezetés megsértése vagy a közgyűlés megalapozott bizalmatlansági szavazása alapján.⁵³²

Az igazgatóság a részvénytársaság egyetlen, ügyvezetésre és képviseletre feljogosított

⁵²⁹ A téma kifejtése során az egyszerűség kedvéért a „belső” megjelölést is használni fogjuk a személyesen felelős tagokra.

⁵³⁰ AktG 76.§ (3) bek.

⁵³¹ AktG 84.§ (1) bek.

⁵³² AktG 84.§ (3) bek.

szerve. A képviseleti joggal ellentétben, az ügyvezetésre való felhatalmazás terjedelme – a törvény által meghatározott keretek miatt – korlátozott: az alapszabály vagy a felügyelő bizottság elrendelheti, hogy bizonyos ügyleteket csak a felügyelő bizottság hozzájárulásával köthet meg illetve hajthat végre.⁵³³ Amennyiben a felügyelő bizottság a hozzájárulást megtagadja, az adott ügyletet csak a közgyűlés minősített többséggel meghozott határozata alapján lehet véghezvinni. Egyebekben a közgyűlés hozzájárulása az egyes ügyletekhez nem kötelező, amennyiben az igazgatóság mégis biztos akar lenni abban, hogy az ügyletkötéshez szükséges felhatalmazással rendelkezik, kérheti a közgyűlés megerősítő határozatát.⁵³⁴ Amennyiben az alapszabály vagy ügyrendi szabályzat másként nem rendelkezik, az ügyvezetési feladatokat az igazgatóság tagjai testületként végzik.⁵³⁵ Ennek megfelelően az alapszabály vagy ügyrendi szabályzat az igazgatósági döntések meghozatalát egyszerű vagy minősített többséghez kötheti. Kiemelendő, hogy a részvénytársaság igazgatósága a munkáját saját felelősségére végzi,⁵³⁶ és bár az ügyvezetési hatásköre jóllehet korlátozott mértékben a felügyelő bizottság jóváhagyásához lehet kötve, sem a felügyelő bizottságnak, sem a közgyűlésnek, sem pedig az egyes részvényeseknek nincs joga az igazgatóságot utasítani, vagy bármely ügyvezetési feladatot saját maga gyakorolni.⁵³⁷

Az ügyvezetés illetve képviselet jogával és kötelezettségével felruházott személyes felelősségű tagok közösségének jogállása a betéti részvénytársaságban alapjaiban különbözik a részvénytársaság igazgatóságának jogállásától, ami a vonatkozó jogszabályokból már első látásra kiolvasható. A részvénytársaság igazgatóságára is érvényes néhány általános szabályon túl az AktG. 278-290.§-ai különös szabályokat tartalmaznak, valamint mindenek előtt a személyegyesítő társaság HGB-ben írt szabályait kell figyelembe venni. Az egyes jogi normák viszonyára a szervezeti felépítés tekintetében is érvényes, hogy elsődlegesen a betéti részvénytársaságra érvényes speciális normák alkalmazandók, és csak abban az esetben jöhetnek szóba a személyegyesítő társaságok vagy a részvénytársaság igazgatóságának általános szabályai, ha az előbbiek nem tartalmaznak megfelelő rendelkezést, feltéve, hogy az

⁵³³ AktG 82.§, 111.§ (4) bek.

⁵³⁴ AktG 119.§ (2) bek.

⁵³⁵ AktG 77.§ (1) bek.

⁵³⁶ AktG 76.§ (1) bek.

⁵³⁷ SCHMIDT, Karsten: *Gesellschaftsrecht*, 805. old.

utóbbiak a betéti részvénytársaság sajátosságaival összeegyeztethetők.⁵³⁸

A részvénytársasággal ellentétben, a betéti részvénytársaságra a saját jogú szervezeti felépítés⁵³⁹ és szemléletmód érvényes: ez a jogtechnikai megoldás biztosítja a személyesen felelős tagok esetében a társasági tagsági jogállás illetve az ügyvezetés és képviselet ellátására való jogosultság elkülönítését, ugyanakkor magában hordozza annak az alapelvét, hogy ezen feladatokat csak a társasággal tagi viszonyban álló személyek láthatják el. Ennek megfelelően nincs szükség részvényjogi értelemben vett jogkeletkeztető cselekményre (pl. kinevezés) a státusz elnyeréséhez, sokkal inkább a beltágok az alapszabály megalkotásával a társasági tagi jogállásuk mellett automatikusan fenntartják maguknak az ügyvezetés jogkörét is, így válva a betéti részvénytársaság ügyvezető szervévé. A betéti részvénytársaság személyesen felelős tagja – ellentétben a részvénytársaság igazgatóságának tagjával – mintegy „született” hordozója a vállalkozás vezetési funkciójának, így a betéti részvénytársaság felügyelő bizottságára sem háramlík a társasági vezetéssel szembeni „felségjog.” Egy további különbség abban áll, hogy a részvénytársaság felügyelő bizottsága a kijelölési jog gyakorlása mellett a társaság és az egyes igazgatósági tagok között a tevékenységük ellátására vonatkozó szerződés megkötéséért, és ezzel – a szerződés tartalmának kialakítása során – az illetményük megállapításáért is felelős,⁵⁴⁰ míg a betéti részvénytársaságnál egy személyesen felelős tagnak az ügyvezetés ellátásáért járó díjazás iránti igénye nem egy tevékenység végzésére irányuló szerződésen, hanem társasági tagi jogállásán alapul, így a javadalmazása mint „külön előny” az AktG 26.§ (1) bekezdése értelmében az alapszabályra tartozik, és ezzel a felügyelő bizottság befolyásán kívül esik.

Bár a *Selbstorganshaft* típusú felépítés eleve kizárja a *Fremdorganschaft* egyidejűségét, az ezen „tilalomból” eredő következményeket azért enyhíteni lehet úgy, hogy nem beltágok jogügyleti felhatalmazás (mint például általános meghatalmazás, kereskedelmi meghatalmazás) alapján az ügyvezetés körébe eső feladatokat lássanak el. A *Selbstorganschaft* elve ugyanis nem sérül akkor, amikor legalább egy személyesen

⁵³⁸ GRAFMÜLLER, Frank: *Die Kommanditgesellschaft auf Aktien...*, 120. old.

⁵³⁹ *Selbstorganschaft*: a társaság szervei nem különülnek el a tagoktól, ami egyben azt is jelenti, hogy a társasági szervek feladatait csak a tagok láthatják el. Ellentéte az ún. *Fremdorganschaft* ahol a társasági szervek a tagoktól elkülönülnek, és azokban a társaságok kívüli személy is részt vehet (ld. pl. az rt. igazgatósága).

⁵⁴⁰ AktG 84.§ 81) bek., 87.§, 107.§

felelős tag ténylegesen végzi az ügyvezetést és képviselést, egyebekben az ügyvezetési feladatok az adott esetnek és a vállalkozás szükségleteinek megfelelően „kiszervezésre” kerülnek.

A személyesen felelős tag szervezeti jogállása, ellentétben a részvénytársaság igazgatóságával, időben nem korlátozott, amennyiben az alapszabály másként nem szabályozza. A törvényi szabályozás alapján az ügyvezetési és képviselési jogot, és ezzel a szervezeti jogállását egy személyesen felelős tagtól csak fontos okból lehet megvonni anélkül, hogy ez a társasági tagi jogállását érintené. Másrészt a *Selbstorganshaft* azt is jelenti, hogy egy személyesen felelős tag társasági tagi jogállásának megszűnésével a szervezeti jogállása is véget ér, ezért a törvényi kizáró és összeférhetlenségi okokat, valamint az ezzel összefüggő szabályokat is alkalmazni kell. A jogi szabályozás alapján, végső esetben a többi személyesen felelős tag egy keresettel indított bírósági határozattal zárhat ki egy másik személyesen felelős tagot a társaságból, amennyiben személyében egy erre kellő alapot szolgáltató ok áll fenn,⁵⁴¹ míg az egyes beltágot – az alapszabály eltérő rendelkezése hiányában – a kilépés joga nem illeti meg.⁵⁴² Mindenesetre ebben a kérdésben meglehetősen tág mozgástere van a társaság saját szabályzatainak, legfőképpen az alapszabálynak: egyfelől a beltág kizárása korlátozható (például az erről szóló határozattal szembeni szigorú követelményekkel), másrészt viszont kiterjesztésre kerülhet (például a kizárási okok kibővítésének lehetőségével), a beltágot pedig az alapszabály rendelkezései által biztosíthatják maguknak akár a kilépési jogot is.⁵⁴³

A törvényi szabályozás alapján a személyesen felelős tagok ügyvezetési jogosultságának hatóköre kiterjed minden olyan ügyletre, ami együtt jár a szokásos üzleti tevékenységgel.⁵⁴⁴ Az ezen kívül eső, rendkívüli ügyvezetési intézkedések esetén főszabály szerint a betéti részvénytársaság minden tagját egy szavazati jog illet meg, és valamennyi személyesen felelős tag illetve a betéti részvényesek közösségének többségi közgyűlési határozata szükséges az intézkedés jóváhagyásához.⁵⁴⁵ Ilyen fajta különbségtételt az általános részvényjog a rendes és rendkívüli ügyvezetési

⁵⁴¹ AktG 289.§ (1) bek., HGB 161.§ (2) bek. és 140.§ (1) bek.

⁵⁴² AktG 289.§ (5) bek.

⁵⁴³ GRAFMÜLLER, Frank: *Die Kommanditgesellschaft auf Aktien*..., 122. old.

⁵⁴⁴ HGB 161.§ (2) bek., 116.§ (1) bek.)

⁵⁴⁵ HGB 164.§, 161.§ (2) bek. és 116.§ (2) bek.

intézkedések között nem ismer. Továbbá nem lehetséges az sem, hogy egy részvénytársaság igazgatóságának vezetési hatáskörét ilyen alapon, a hozzájáruláshoz kötött ügyletek szűk körű szabályozási lehetőségének szélesítésével, mellőzzék vagy korlátozzák. Ezzel ellentétben a betéti részvénytársaság jogi szabályozása alapján sok tekintetben el lehet térni a főszabálytól, például abban a formában, hogy sem a közgyűlést, sem az ügyvezetésből kizárt személyes felelősségű tagokat nem illeti meg együttdöntési jog a rendkívüli ügyvezetési intézkedések tekintetében.

A részvénytársasággal ellentétben, ahol többszemélyes igazgatóság esetén – a kollektivitás elve alapján és főszabály szerint – a döntéshozatalhoz többségi szavazás szükséges,⁵⁴⁶ a betéti részvénytársaság jogi szabályozása önálló ügyvezetési jogot állapít meg a személyesen felelős tagok javára, a többi beltag tiltakozási joga mellett.⁵⁴⁷ Bár ezt a különbséget a betéti részvénytársaság a hivatkozott alapszabályi rendelkezések eltérő megállapítása útján felszámolhatja, és az együttes ügyvezetési jogot és ezzel együtt az egyhangú döntéshozatal elvét is minden további nélkül elrendelheti, az ügyvezető szerv cselekvőképes működésének megőrzéséhez nem ajánlatos egy ilyen megoldást választani. Sokkal inkább az a kérdés, hogy egy (család)tag az ügyvezető szervben az említett megoldással biztosíthat-e magának olyan kiemelt pozíciót, hogy ezzel a család a döntéshozatal során ebben a grémiumban domináns szerephez jusson. A részvénytársaság igazgatóságával ellentétben, az AktG 77.§ (1) bekezdése szerint nem lehet egy kisebbség vagy akár egyetlen tag által uralni az ügyvezetést, és ennek megfelelően elég kevés mozgástér marad, hogy egy betéti részvénytársaság ügyvezető szervén belül nem csak domináns pozíciókat, hanem akár egyfajta hierarchikus felépítést is ki lehessen alakítani.⁵⁴⁸ A betéti részvénytársaság tagjai számára rendelkezésre álló lehetőség a döntéshozatal ügyvezető szervén belüli szervezeti rendszerének megalkotására, egy célszerű hatáskörmegosztással egyesítve (ahol az ügyvezetési feladatok rendszerint vagy a vállalkozás tevékenységei, vagy a vállalkozás területi jelenléte szerint kerülnek felosztásra) kiválóan alkalmas az egyes vállalkozások szükségleteinek megfelelő, testre szabott belső szervezeti struktúra kialakítására.

Az ügyvezető szerv belső rendszerének szabályai az alapszabályban éppúgy

⁵⁴⁶ AktG 77.§ (1) bek.

⁵⁴⁷ HGB 115.§ (1) bek.

⁵⁴⁸ SCHMIDT, Karsten: *Gesellschaftsrecht*, 811. old.

megjelenhetnek, mint más társasági szabályzatokban. A joggyakorlatban a nagyobb rugalmasság érdekében szokás szerint a működési szabályzatokban történő szabályozás az ajánlott, de léteznek olyan vélemények, amelyek a „egyszerű” részvénytársasági formában szerveződő családi vállalkozások esetén az alapszabályi szabályozás mellett szállnak síkra, melynek értelmében az ügyvezető szerv belső szervezetének kialakítása kikerül a felügyelő bizottsági többség befolyása alól. Egy betéti részvénytársaságban ilyen, a rugalmasságot korlátozó intézkedések nem kívánatosak, mivel egy betéti részvénytársaság felügyelő bizottsága a jogi szabályozás alapján nem bír azzal a jogosultsággal, hogy a társaság ügyvezetésére nézve kötelező utasítást adjon.⁵⁴⁹

A törvényi szabályozás szerint a betéti részvénytársaság esetén egyedül a személyes felelősségű tag illetékes a mindennapos ügyvezetés körébe tartozó feladatokban, méghozzá úgy, hogy akár a felügyelő bizottság, akár a közgyűlés közreműködésének minden formája ki van zárva, amennyiben az alapszabály vagy a törvény másként nem rendelkezik. Eltérés a részvénytársaságtól, hogy a betéti részvénytársaság felügyelő bizottsága a törvényben meghatározott esetekben az AktG 111.§ (4) bekezdésére nem hivatkozhat, és az egyedileg meghatározott ügyleteket nem minősítheti hozzájárulást igénylő ügyletnek. Másrészt a betéti részvénytársaságnál, ellentétben a részvénytársasággal, a megfelelő alapszabályi rendelkezés esetén lehetőség van a közgyűlést vagy a felügyelő bizottságot az ügyvezetési feladatokba nem jelentős mértékben bevonni, ami az ügyvezető szerv mozgásterét bizonyos mértékben korlátozza.⁵⁵⁰ Ennek formája akár néhány vagy egyedileg meghatározott ügylet tekintetében a hozzájárulási kötelezettség fenntartásától kezdve egészen a konkrét utasítási jogokig terjedhet. Természetesen a személyes felelősségű tagok ügyvezetési jogát utasítási joggal csak úgy lehet korlátozni, hogy a felelősségük korlátozására ne kerülhessen sor.⁵⁵¹

Az ügyvezetési feladatok körétől meg kell különböztetni mindazon ügyleteket, amelyek a társaság alapvető felépítését vagy működési rendjét megváltoztatják, így például az alapszabály módosítását, az átalakulást vagy a megszűnést. Másképpen mondván: minden ügyletet alapügyletnek kell minősíteni, amennyiben az intézkedés tartalma a

⁵⁴⁹ GRAFMÜLLER, Frank: *Die Kommanditgesellschaft auf Aktien...*, 124. old.

⁵⁵⁰ GEBLER, Ernst et. al.: *Aktiengesetz*, 130. megjegyzés

⁵⁵¹ GRAFMÜLLER, Frank: *Die Kommanditgesellschaft auf Aktien...*, 125. old.

társaság alapjait jelentős mértékben vagy meghatározó módon megváltoztatja, függetlenül attól, hogy ezen ügylet véghezvitele (döntés végrehajtása) formálisan a beltágok ügyvezetési hatáskörébe tartozik-e vagy sem. Az alapvető döntések meghozatalára részvénytársaság esetén csak és kizárólag a közgyűlés bír hatáskörrel, míg a betéti részvénytársaság esetén ezeknek a döntéseknek a meghozatala a törvényi szabályozás szerint mindkét tagi csoport⁵⁵² egyetértésén alapuló határozattal történik.⁵⁵³ Az alapügyletek körében a betéti részvénytársaság alapszabályi autonómiája bizonyos mértékben korlátozva van, mivel a döntési hatáskör átruházása bizonyos határokon belül a személyesen felelős tagokra megengedett, míg a betéti részvényesek körére kizárt.⁵⁵⁴

A betéti részvénytársaságok képviselőre harmadik személyekkel szemben – akár csak az ügyvezetésre – főszabály szerint a személyegyesítő társaságok joga az irányadó.⁵⁵⁵ A jogi szabályozás szerint⁵⁵⁶ minden egyes személyesen felelős tag önállóan jogosult a társaság képviselőre. A betéti részvénytársaság alapszabálya, csakúgy, mint a részvénytársaságnál, az együttes képviselői jogot is előírhatja, azaz csak az összes, vagy több személyesen felelős tag együttesen jogosult a képviselői jog gyakorlására.⁵⁵⁷ Egyebekben a személyesen felelős tagok képviselői jogának körére a HGB főszabályai⁵⁵⁸ az irányadók.

A betéti részvénytársaság személyesen felelős tagjának ügyvezetési és képviselői hatásköre nem csak a személyegyesítő társaságok joga, hanem részvényjogi normák által is szabályozott. A betéti részvénytársaság speciális jogi keretein⁵⁵⁹ belül az AktG 283.§ bír központi jelentőséggel, az ott szabályozott esetekben⁵⁶⁰ ugyanis a betéti részvénytársaság személyesen felelős tagjára megfelelően és kötelezően alkalmazandók a részvénytársaság igazgatóságának szabályai, mellyel a személyegyesítő társaságok joga háttérbe szorul.

⁵⁵² Ti. a személyesen felelős tagok illetve a betéti részvényesek közössége.

⁵⁵³ AktG 285.§ (2) bek.

⁵⁵⁴ GRAFMÜLLER, Frank: *Die Kommanditgesellschaft auf Aktien...*, 126. old.

⁵⁵⁵ AktG 278.§ (2) bek.

⁵⁵⁶ HGB 125.§ (1) bek.

⁵⁵⁷ HGB 125.§ (2) bek.

⁵⁵⁸ HGB 126.§

⁵⁵⁹ AktG 278-290. §§

⁵⁶⁰ Pl. cégjegyzéki bejelentések megtétele, a közgyűlés összehívása, az ügyvezetéssel összefüggésben keletkezett kártérítési követelések érvényesítése stb.

Miután a szervezeti jogállással kapcsolatos jogok és a betéti részvénytársaság személyesen felelős tagjának viszonyát megtárgyaltuk, illetve a részvénytársaság igazgatóságával összehasonlítottuk, még egyszer utalnunk kell arra, hogy egy betéti részvénytársaság ügyvezető szervének jogállása, ellentétben a részvénytársasággal, egy társasági tagsági jogviszonyt feltételez. Megfelelően irányadó ez a személyesen felelős, az ügyvezetés és képviselő jogával felruházott betéti részvénytársasági tag tagsági jogviszonyából fakadó azon jogaira és kötelezettségeire is, amelyek a szervezeti feladatait nem érintik.

A *Selbstorganshaft* alapelvéből fakadó tagsági jogállás és ügyvezetési funkció egysége a családi vállalkozások esetén problémákat vethet fel, ha nincs olyan családtag, aki egyfelől a személyes felelősséget elvállalhatná, másrészt rendelkezne a vállalkozás eredményes vezetésének képességével. A vezetői pozíció elfoglalására irányuló igény problémája mindenek előtt a generációváltásban áll, mivel a következő generáció nem feltétlenül rendelkezik a szükséges vállalkozói kvalitásokkal és a megfelelő képesítésekkel. Ha egy családból hiányzik a vezetéshez szükséges alkalmas erő, a vállalkozás érdekében fel kell adni az általában érvényes szabályt, miszerint a vezetéshez szükséges erőt a család saját soraiból kell kinevelni. Ebben az esetben meg kell nyerni a vállalkozás számára egy külső, de a szükséges vállalkozói tehetséggel rendelkező menedzsert. A gyakorlatban sokszor kritikus szemmel nézik a családi vállalkozások esetében ezt a fajta megoldást, mivel hiányzó önállóságot, kevés önálló elképzelést mutat, és a család permanens belekeverését eredményezi a napi történésekbe.⁵⁶¹

A tárgyalt fenntartások a jogi forma függvényében az ügyvezetési funkciók különböző kialakítása során nagy súllyal esnek a latba. A betéti részvénytársaság esetén így a széleskörű diszpozitivitás miatt egy differenciált szemléletmód szükséges a társasági szervek feladatainak meghatározásakor. Mint a leírtak megmutatták, a lehetséges kialakítási formák tárháza a beltág-domináns betéti részvénytársaságtól, az igazgatósághoz hasonló vezetési rendszeren keresztül akár egy széleskörű utasítási joggal bíró vállalkozásvezetésig terjed. Egy betéti részvénytársaság ügyvezetői tisztségének vonzerejét egy külső menedzser számára az ügyvezető szerv mindenkor felépítése határozza meg. Emellett a társasági tagi jogállásnak, és ezzel a személyes

⁵⁶¹ GRAFMÜLLER, Frank: *Die Kommanditgesellschaft auf Aktien...*, 128. old.

felelősségnek is lényeges szerep jut a döntés kritériumai között. A külső menedzser szempontjából a korlátlan felelősség és az ezzel együtt járó kockázat minden esetben sokkal nagyobb jelentőséggel bír, mint egy családtag esetén, ugyanis a külső menedzserek a döntéseiket kizárólag racionális szempontok szerint alakítják ki, hiszen a következménye a külső menedzser személyében összpontosulnak, míg belső vezetés esetén a következmények szétteríthetők a családtagokon. Ennek eredményeképpen akkor lehetne a fennálló problémát, már ami a korlátlan felelősséget illeti, elkerülni, amennyiben a személyes felelősségű tag jogállását egy jogi személy vállalja el, és a vezetési erejét egy betéti részvénytársaság ügyvezetése során ki is tudja használni.⁵⁶²

2.2. A közgyűlés (a betéti részvényesek közössége)

A betéti részvényesek jogállásának elemzése során megállapítható, hogy akárcsak a részvénytársaság részvényesei, a társasági tagsághoz kapcsolódó jogait a részvény birtokában a közgyűlésen gyakorolhatják, amennyiben a törvény másként nem rendelkezik.⁵⁶³ A közgyűlés egy betéti részvénytársaságnál a betéti részvényesek gyűlése, ahol mint a betéti részvényesek közössége alakítják ki közös akaratukat, és egy jogilag szabályozott eljárás során, többségi szavazással kifejezésre is juttatják.

A betéti részvényesek tehát a tagsági igazgatási jellegű jogaikkal a közgyűlésen élhetnek, és – bár az AktG kifejezetten nem rendelkezik róla – jogukban áll minden közgyűlésen részt venni. A betéti részvényesek részvételi jogának lényeges alkotóelemei:

- a jelenlét joga,
- a napirendhez való hozzászólás és a napirendre történő javaslattétel joga,
- az ügyvezetéstől felvilágosítás kérésének a joga,
- a közgyűlési határozatokkal szembeni ellentmondás jegyzőkönyvbe foglalásának joga,
- a közgyűlési határozatok keresettel történő megtámadásának a joga.

Ezen felül a legjelentősebb közgyűlési jogosultság egyértelműen a szavazati jog, mely minden olyan részvényest megilleti, akinek a szavazati joga nem került felfüggesztésre

⁵⁶² GRAFMÜLLER, Frank: *Die Kommanditgesellschaft auf Aktien...*, 129. old.

⁵⁶³ AktG 118.§ (1) bek.

vagy az összeférhetetlenség alapján kizárásra.⁵⁶⁴ Egyes esetekben ugyanis,⁵⁶⁵ melyekből következik, hogy a szavazás eredményéhez fűződő személyes érdek a tagság érdekével jelentős mértékben ütközne, a szavazati jog gyakorlása természetesen ki van zárva. Ezek az esetek:

- a felügyelő bizottság megválasztása és visszahívása,
- a személyesen felelős tag vagy a felügyelő bizottság tagja felmondásának elfogadása,
- az eseti ellenőrzéseket végző személyek kijelölése,
- a kártérítési igények érvényesítése,
- a könyvvizsgálók megválasztása.⁵⁶⁶

A személyesen felelős tagok szintén rendelkezhetnek betéti részvénnel a társaságban. Ebben az esetben őket is megilletik a fent felsorolt részvényesi jogok a közgyűlésen, kivéve a szavazati jogot, amennyiben az AktG 285.§ (1) bekezdésében felsorolt esetek valamelyike fennáll. Ez a szavazati tilalom minden személyesen felelős tagra érvényes, függetlenül az ügyvezetésre és képviselőre való jogosultságuktól. Ebből kiindulva rendelkezhet az alapszabály úgy, hogy a személyesen felelős tagok a részvényből eredő szavazati jogukat általában nem gyakorolhatják, vagy hogy a társaság a részvények megszerzésére általában nem jogosult, mely utóbbi esetben a személyesen felelős tagok dominanciája miatt az erre eső szavazatokat tulajdonképpen a személyesen felelős tagok maguk gyakorolhatnák.⁵⁶⁷

A betéti részvényesek jogállásának elemzése során már kifejtettük, hogy a tőzsdére való belépés mindenek előtt a családtagok betéti részvényesekhez való hozzáállásának a változását jelenti, mivel így már nem csak családtagok részesednek a társaság alaptőkéjéből. Ennek következtében a részvényesi jogok nem csak a családhoz tartozó vagy ahhoz közelálló személyeket, hanem idegeneket is megilletnek, mely leginkább a közgyűlés összehívásának lehetőségében, vagy éppen a közgyűlési többségben fejeződik ki. Végso soron ez a probléma arra hegyeződik ki, hogy a család a rendelkezésére álló szavazatok illetve tőkerészek alapján érvényes közgyűlési

⁵⁶⁴ AktG 140.§ (2) bek.

⁵⁶⁵ Pl. ha egy betéti részvényes a felügyelő bizottság tagja, és az ő visszahívásáról kellene a közgyűlésen dönteni.

⁵⁶⁶ AktG 285.§ (1) bek.

⁵⁶⁷ A személyesen felelős tagok közgyűlési szerepéről és a szavazási tilalomról ld. még BÜRGERS, Tobias – KÖRBER, Torsten (szerk.): *Heidelberg Kommentar zum Aktiengesetz*, 1644. old.

határozatokat tudjon hozni, és hogy az idegen részvényesek a családi részvényesek akaratával ellentétes határozatokat ne tudjanak alkotni, amivel a külső befolyás lehetőségét – az egyes részvényfajták esetén kötelező egyetértési jogon túl – igazából a kisebbségi jogok gyakorlására korlátozzák.⁵⁶⁸

Annak feltárása, hogy hogyan és milyen eszközökkel tudja a család ezt a kettős, mondhatni önellentmondásos tulajdonosi struktúrát kezelni, jelen dolgozat kereteit meghaladó vizsgálatokat és fejtegetést igényelne, így a továbbiakban csak a társaságban vagyoni részesedéssel bíró személyek közgyűléshez kapcsolódó jogairól, kötelezettségeiről és feladatairól szólunk.

Bármennyire nagyon hasonló tőkestruktúrája is van egy betéti részvénytársaságnak és egy részvénytársaságnak, és a betéti részvényesek illetve részvényesek jogállása sok tekintetben nem különbözik egymástól, mégis szignifikáns különbségek mutatkoznak a közgyűlési jogosítványaik gyakorlásának keretei között. Ez visszavezethető a betéti részvénytársaság általános struktúrájára, a betéti részvénytársaságot jellemző két tagi csoportra, és különösen az őket elválasztó hatásköri megosztottságra. Egyfelől a betéti részvényeseket megillető jogosultságok köre szűkebb, mint a részvényeseké, mivel a betéti részvénytársaság törvényi modellje szerint a közgyűlés egyes határozataihoz a személyesen felelős tagok egyetértése is szükséges, másfelől viszont a betéti részvényesek több jogosultsággal rendelkeznek a részvényesekhez képest, ami leginkább abból ered, hogy a részvényjog a betéti részvénytársaság esetén a felügyelő bizottság részére kevesebb uralmi jogosítványt biztosít, mint a részvénytársaság esetén.

A betéti részvénytársaság közgyűlésének kötelező feladataiból ki kell emelni azokat a fent felsorolt döntési jogköröket, amelyek esetén a személyesen felelős tagok a szavazati jogukat nem gyakorolhatják: ezekben a kérdésekben ugyanis nincs szükség a személyesen felelős tagok egyetértésére a közgyűlési határozat meghozatalához, továbbá ezeket az alapszabály eltérő rendelkezésével sem lehet módosítani.⁵⁶⁹ A betéti részvénytársaság közgyűlése ezekért az ügyekért kötelezően és önállóan felel, így ebben a részben a részvénytársasághoz képest nincs különbség.

⁵⁶⁸ GEBLER, Ernst et. al.: *Aktiengesetz*, 285.§ 7. megjegyzés; GRAFMÜLLER, Frank: *Die Kommanditgesellschaft auf Aktien...*, 131. old.

⁵⁶⁹ GEBLER, Ernst et. al.: *Aktiengesetz*, 285.§ 32. megjegyzés

Ettől eltérően rendelkezik az AktG 285.§ (2) bekezdése a közgyűlésnek a személyesen felelős tagok egyetértésével meghozható határozatairól, amennyiben olyan ügyben kell dönteni, mint amikor egy betéti társaság esetén a beltágok és a kültágok közös egyetértése szükséges. Viszont az általános utalás a személyegyesítő társaságok jogára itt az alapszabály megállapítása során fennálló autonómia körében is érvényes, mivel a jogalkotó messzemenőig az alapítókra bízta, hogy a közgyűlés határozatának meghozatalát a személyesen felelős tagok egyetértéséhez akarják-e kötni. Ezek alól az alapvető döntések alól mindenesetre vannak kivételek. Az egyik kivétel, hogy az éves mérleg elfogadásáról szóló közgyűlési határozathoz a személyesen felelős tagok egyetértése szükséges.⁵⁷⁰ Egyébként is szükség van mindkét tagi csoport együttműködésére és összhangjára, hogy a társaságot ne a belső hatalmi harcok és érdekérvényesítési kísérletek jellemezzék, hanem a mindenki számára gyümölcsöző működés és fejlődés. Ennek egyik lehetséges módja, hogy ha az alapszabály a törvényi egyhangúság helyett „csak” többségi döntést követel meg a személyesen felelős tagoktól, illetőleg az egyes – például a társaság ügyvezetésébe nem tartozó – beltágok mellőzését rendeli el a döntéshozatalkor. A szabályzatokban szintén rendelkezni lehet arról, hogy a személyesen felelős tag hozzájárulásának megadására előzetesen kerüljön sor, vagy hogy ezt már a határozati javaslatokhoz meg kelljen adni, amivel a betéti részvényesek döntési mozgástere közelebbről is meghatározásra, gyakorlatilag szűkítésre kerülhet. Főszabályként a személyesen felelős tagok egyetértése szükséges továbbá azokhoz a határozatokhoz is, amelyekkel a társaság szervezetének és működésének alapvető szabályait akarják módosítani. Az ezekhez az ügyekhez szükséges hozzájárulás követelményéből csak akkor lehet engedni, ha a fent már hivatkozott szervezeti illetve alapszabályi megoldásokkal él a társaság, azonban vitatott, hogy az alapszabály rendelkezései szerint a személyesen felelős tag hozzájárulásához való kötöttséget ki lehet-e zárni.⁵⁷¹

A részvénytársaság szervezeti felépítésén belül a közgyűlés az éves beszámoló megállapítására alapvetően nem jogosult, csak akkor, ha az igazgatóság és a felügyelő bizottság ezt a jogkört a közgyűlésre átruházza.⁵⁷² Ez a kivételes eset rendszerint a

⁵⁷⁰ AktG 286.§ (1) bek.

⁵⁷¹ GRAFMÜLLER, Frank: *Die Kommanditgesellschaft auf Aktien...*, 134. old.

⁵⁷² AktG 172.§, 173.§ (1) bek.

betéti részvénytársaságra is érvényes. Ebben a tekintetben a betéti részvényesek, még ha a személyesen felelős tagok egyetértési jogát figyelembe is vesszük, a részvénytársaság részvényeseihez hasonlóan erős jogállással bírnak. Az éves beszámoló megállapításának jogával a betéti részvényesek befolyást gyakorolhatnak a társaság mérleg-, értékelés- és tartalék-politikájára, és a döntési autonómiájukhoz tartozó nyereség-felosztási jogokkal⁵⁷³ együtt a megállapított éves beszámoló alapján meghatározhatják a nyereség felosztásának vagy éppen visszatartásának kereteit.⁵⁷⁴ Ezekkel a jogkörökkel a betéti részvényesek jelentősen befolyásolhatják a betéti részvénytársaság pénzügyi politikáját.

Egy másik összefüggésben már taglaltuk, hogy a betéti részvénytársaság törvényi szabályozása alapján a társaság ügyvezetése a betéti részvényesek közreműködése nélkül történik, azonban a rendes működés körén kívül eső ügyletekhez valamennyi társasági tag egyetértésével hozott határozat szükséges, méghozzá valamennyi – az ügyvezetést ellátó és az abból kizárt – személyesen felelős tag, illetve a betéti részvényesek közösségének a közgyűlésen hozott többségi határozata szükséges.⁵⁷⁵ Az ügyvezetési ügköröknek rendesre és rendkívüli történő felosztását az általános részvényjog éppúgy nem ismeri, mint az igazgatóság ügyvezetési intézkedéseire a közgyűlés hozzájárulását.⁵⁷⁶ A betéti részvényeseknek viszont ezzel együtt mégis több beleszólási joguk van a társaság ügyvezetésének intézkedéseibe, mint a részvénytársaság részvényeseinek. Ezen felül az ügyvezetés területén érvényesülő széleskörű alapszabályi autonómia lehetővé teszi a betéti részvénytársaság számára, hogy egyrészt a betéti részvényesek közösségének hozzájárulását a rendkívüli ügyvezetési intézkedésekre korlátozza, másrészt azonban azt is, hogy a betéti részvényesek közössége mind az egyetértési jog fenntartásának formájában, mind a széleskörű utasítási jog alapján beleszólást biztosíthasson magának az ügyvezetésbe. Az uralkodó nézet szerint a betéti részvénytársaság esetén ebben az értelemben az ügyvezetési kérdésekben a közgyűlést lehet a „legfőbb szervnek” tekinteni.⁵⁷⁷

⁵⁷³ AktG 174.§ (1) bek.

⁵⁷⁴ GEBLER, Ernst et. al.: *Aktiengesetz*, 286.§ 30. megjegyzés

⁵⁷⁵ HGB 116.§ (2) bek., 161.§ (2) bek., 164.§

⁵⁷⁶ Eltekintve az AktG 119.§ (2) bekezdésében szabályozott kivételtől, mely szerint a közgyűlés csak abban az esetben jogosult az ügyvezetési kérdésekben dönteni, ha az igazgatóság ezt kifejezetten kéri.

⁵⁷⁷ GRAFMÜLLER, Frank: *Die Kommanditgesellschaft auf Aktien...*, 135. old.

2.3. A felügyelő bizottság

A betéti részvénytársaság szervezeti struktúrájában törvényileg nélkülözhetetlen, és a részvénytársaságra is kötelező a felügyelő bizottság intézménye.⁵⁷⁸ Ennek megfelelően a megválasztását és belső szervezetét tekintve nincs különbség a két társasági forma felügyelő bizottsága között, és amennyiben a betéti részvénytársaságokra vonatkozó szabályokból vagy az igazgatóság hiányából más nem következik, a részvénytársaság felügyelő bizottságára vonatkozó szabályok alkalmazandók.⁵⁷⁹ Abban az esetben, ha a társaság a kötelező munkavállalói részvétel (együttdöntés) hatálya alá tartozik, különösen az együttes ülésezésre és a határozatok végrehajtására tekintettel, a részvényjogi rendelkezések mellett a munkavállalói részvételi szabályokat⁵⁸⁰ is be kell tartani.

A betéti részvénytársaság felügyelő bizottságának szervezeti létrejötte és ezzel kötelező feladata, miként a részvénytársaság esetén, az ügyvezetés ellenőrzése,⁵⁸¹ a jogszerűség, célszerűség és gazdaságosság szempontjait szem előtt tartva. Ahhoz, hogy ezt a feladatát megfelelően el tudja végezni, az általános részvényjog széleskörű információs és vizsgálati jogosultságot biztosít a felügyelő bizottság számára, és kötelezi az ügyvezető szervet egy átfogó beszámoló (tájékoztató) megadására is. Mindenek előtt említést kell tenni a felügyelő bizottságnak a felvilágosítás iránti jogáról,⁵⁸² mely jogosultság biztosítja az üzleti könyvekbe, hivatalos iratokba és vagyoni eszközök nyilvántartásába való betekintés és vizsgálat lehetőségét,⁵⁸³ a jogot és kötelezettséget az ügyvezető szerv által előterjesztendő iratok⁵⁸⁴ vizsgálatára, továbbá az ügyvezető szerv rendszeres és részletes beszámoltatási kötelezettségét.⁵⁸⁵ Ennek megfelelően a felügyelő bizottságnak korlátlan és korlátozhatatlan hozzáférése van az ügyvezetésről szóló

⁵⁷⁸ a felügyelő bizottság történeti fejlődéséről és jogállásáról részletesen ld. SCHNORR, Tanja: *Historie und Recht des Aufsichtsrats*

⁵⁷⁹ AktG 278.§ (3) bek., 95.§-tól

⁵⁸⁰ Gesetz über die Mitbestimmung der Arbeitnehmer (Mitbestimmungsgesetz) vom 4.5.1976 (az 1976. május 4-i törvény a munkavállalók együttdöntési jogáról) (BGBl I 1153) a 2000 munkavállalót meghaladó létszám esetén, illetve Gesetz über die Drittelbeteiligung der Arbeitnehmer im Aufsichtsrat (Drittelbeteiligungsgesetz) vom 18.5.2004 (a 2004. május 18-i törvény a munkavállalóknak a felügyelő bizottságban való egyharmados részvételéről) (BGBl I 974) a 2000 főnél kevesebb, de 500 főt meghaladó munkavállalói létszám esetén.

⁵⁸¹ AktG 111.§ (1) bek., ld. még GEBLER, Ernst et. al.: *Aktiengesetz*, 287.§ 21. megjegyzés

⁵⁸² AktG 90.§ (3) bek.

⁵⁸³ AktG 111.§ (2) bek.

⁵⁸⁴ AktG 170.§ (1) és (2) bek.

⁵⁸⁵ AktG 90.§ (1) és (2) bek.

információkhoz, azonban a munkavállalói részvételre kötelezett társaságok esetén a bizalmas információkat nem hozhatják a társaságban részesedéssel bíró személyeken (képviselőiken) kívül más tudomására.

Alapvetően nincs formaspecifikus különbség a részvénytársaság és a betéti részvénytársaság törvényes ellenőrző szervét tekintve. Ez vonatkozik mind az anyagi és funkcionális ellenőrzési feladatra, mind az említett informálódási jogra és beszámoltatási kötelezettségre. Mindenesetre egy betéti részvénytársaság felügyelő bizottságának a törvényi szabályozás miatt sokkal kevesebb lehetősége van a saját elképzeléseinek és vállalkozási politikájának az ügyvezető szervhez való eljuttatására és érvényesítésére, mivel az ügyvezető szervvel szemben nem állnak rendelkezésére ugyanazon jogok és szankciós lehetőségek, mint a részvénytársaság felügyelő bizottságának: egy betéti részvénytársaság felügyelő bizottságának nincs joga sem az ügyvezető szerv tagjainak megválasztására, sem visszahívására. Nem illetékes továbbá az egyes tevékenységek ellátásához szükséges szerződésekben, és ezzel a személyes felelősségű tagokat megillető járandóságok tartalmi meghatározásában, és nincs joga arra sem, hogy az ügyvezető szervre nézve önállóan ügyviteli szabályzatot alkosson. A betéti részvénytársaság felügyelő bizottságának hiányzó kompetenciái feltételezik, hogy a betéti részvénytársaság ügyvezető szervéhez tartozó személyesen felelős tag a részvénytársaság igazgatóságának tagjával nem azonos mértékben kötelezhető arra, hogy nagyrészt a felügyelő bizottság által képviselt vállalkozási politikához igazodjon.⁵⁸⁶

Azonban a betéti részvénytársaság felügyelő bizottsága esetén a befolyás érvényesítésére nyitva álló lehetőségek száma nem csak a hiányzó személyes felsőbbtség és a szervezeti jogosultságok hiánya miatt aránytalanul szegényebb: az uralkodó nézet szerint az AktG 111.§ (4) bekezdés második mondatában⁵⁸⁷ írt szabály a betéti részvénytársaságra nem alkalmazandó, így a felügyelő bizottságának nincs lehetősége arra, hogy meghatározott ügyvezetési intézkedések végrehajtását saját egyetértéséhez kösse.⁵⁸⁸ Ez a különbség különösen a családi vállalkozások esetén érdemel figyelmet, ami érthető, hiszen a (munkavállalói részvétellel működő) részvénytársasági felügyelő

⁵⁸⁶ GRAFMÜLLER, Frank: *Die Kommanditgesellschaft auf Aktien...*, 137. old.

⁵⁸⁷ Az AktG 111.§ (4) bek. második mondata szerint „*az alapszabály vagy a felügyelő bizottság határozhat úgy, hogy az ügyletek meghatározott köréhez a hozzájárulásukat kell kérni.*”

⁵⁸⁸ GEBLER, Ernst et. al.: *Aktiengesetz*, 287.§ 26. megjegyzés

bizottság számára ezzel a rendelkezéssel nem csak a vállalkozási politikát meghatározó döntések meghozatalával szembeni vétőjog nyílt meg, hanem az alapszabállyal – és ezzel adott esetben a részesedéssel bíró tagok akaratával – ellentétben is intézkedéseket az egyetértési kötelezettség alá tartozónak minősíthet. Egy további különbség abban áll, hogy egy betéti részvénytársaság felügyelő bizottságának kötelessége az éves beszámoló vizsgálata,⁵⁸⁹ ugyanakkor az annak elfogadásából és az ahhoz kötődő egyéb jogok gyakorlásából ki van zárva,⁵⁹⁰ így a vállalkozás teljes pénzügyi működése a befolyásán kívül esik.

A betéti részvénytársaság társasági jogi struktúrájának eredménye a felügyelő bizottság csekély befolyása a vállalkozás működésére, mivel ezeket a – legalábbis a törvényi szabályozás szerinti – jogköröket a két társasági tagi csoport fenntartja magának. A legfontosabb feladata egy betéti részvénytársaság felügyelő bizottságának az ügyvezetés ellenőrzésében áll: az ennek során birtokába jutott ismereteket a többi részvényjogi szervnek, azaz a két tagi csoportnak köteles továbbítani.⁵⁹¹

Mindezek mellett a betéti részvénytársaság felügyelő bizottságának tevékenysége nem csak az ügyvezetés ellenőrzésére korlátozódik: sokkal inkább jellemző a betéti részvényesek közössége határozatainak végrehajtása, amennyiben ezek a társaság belső viszonyaira vonatkoznak, és a megvalósításuk a személyegyesítő társaságok szerinti jogkörök gyakorlásában testesülnek meg, persze csak ha az alapszabály másként nem rendelkezik.⁵⁹² A felügyelő bizottság a társaság szerveként tevékenykedik,⁵⁹³ és ezekben az esetekben a betéti részvényesek közösségének érdekeit képviseli. A jogi konstrukcióban gyökerező potenciális érdekütközések elkerülhetők, ha az alapszabály rendelkezése alapján a végrehajtási jogkört egy külön szervre vagy meghatározott személyekre ruházzák át.⁵⁹⁴

Az uralkodó nézet szerint a betéti részvénytársaság felügyelő bizottságára érvényes az AktG 112.§-a, melynek megfelelően a betéti részvénytársaság felügyelő bizottsága képviseli a társaságot a személyes felelős tagokkal szemben a bíróság előtt és bíróságon

⁵⁸⁹ AktG 171.§

⁵⁹⁰ AktG 286.§ (1) bek.

⁵⁹¹ GRAFMÜLLER, Frank: *Die Kommanditgesellschaft auf Aktien...*, 138. old.

⁵⁹² BÜRGER, Tobias – KÖRBER, Torsten (szerk.): *Heidelberg Kommentar zum Aktiengesetz*, 1652. old.

⁵⁹³ AktG 287.§ (1) bek.

⁵⁹⁴ GEBLER, Ernst et. al.: *Aktiengesetz*, 287.§ 6. megjegyzés

kívül is. Ez a fajta általános képviseleti jog azonban eltér a betéti részvénytársaság formaspecifikus szabályozása szerinti képviseleti jogtól,⁵⁹⁵ mely szerint a személyes felelősségű tagokkal szembeni jogvita esetén a felügyelő bizottság képviseli a betéti részvényesek közösségét, amennyiben az alapszabály vagy a személyegyesítő társaságra irányadó jogszabályok másként nem rendelkeznek. A képviseleti jogot és feladatot egy külön szervre vagy meghatározott személyekre (képviselőkre) is át lehet ruházni, elkerülendő az érdekek ütközését. Egyebekben további formaspecifikus különbséget nem állapíthatunk meg a részvénytársaság és a betéti részvénytársaság felügyelő bizottsága között.⁵⁹⁶

Az eddigi vizsgálódások megmutatták, hogy egy betéti részvénytársaság a törvényi szabályozás szerint sokkal kevesebb közvetlen és közvetett eszközzel és jogosultsággal rendelkezik a befolyása érvényesítésére, mint egy részvénytársaság felügyelő bizottsága. Ugyanakkor a széleskörű alapszabályi autonómia itt is tág teret nyit a tényleges felépítés és működés szabályozására. A megfelelő alapszabályi rendelkezések útján egy betéti részvénytársaság felügyelő bizottsága nem csak azokat a jogköröket tudja magának fenntartani, amelyek az egy részvénytársaság számára a törvénynél fogva rendelkezésre állnak, hanem további közreműködési jogokat, különösen az ügyvezetéshez kapcsolódókat vállalhat át, feltéve hogy ezek a saját kizárólagos feladataival, mindenek előtt az ellenőrzési kötelezettségével összeegyeztethetők.⁵⁹⁷

A felügyelő bizottság jogkörei mellett kiemelt jelentősége van az összetételének. Annak megfelelően, hogy a társaság a munkavállalói részvételre vonatkozó jogszabályok alá tartozik-e vagy sem, a felügyelő bizottság betéti részvényesekből és a munkavállalók képviselőiből állhat. Minden egyes felügyelő bizottsági tagra, függetlenül a társasághoz fűződő jogviszonyától, egyenlő jogokkal és kötelezettségekkel bír, és más szerv vagy személy javaslatához illetve utasításához sincs kötve.⁵⁹⁸

A betéti részvényesek képviselőjét a közgyűlés választja.⁵⁹⁹ Az alapszabály

⁵⁹⁵ AktG 287.§ (2) bek.

⁵⁹⁶ GRAFMÜLLER, Frank: *Die Kommanditgesellschaft auf Aktien...*, 139. old.

⁵⁹⁷ GRAFMÜLLER, Frank: *Die Kommanditgesellschaft auf Aktien...*, 140. old.

⁵⁹⁸ AktG 96.§

⁵⁹⁹ AktG 101.§ (1) bek.

rendelkezése⁶⁰⁰ szerint a kijelölési joggal bíró elsőbbségi részvényesek, vagy ilyen tagsági jogot is megtestesítő, kizárólag névre szóló részvények birtokosai fenntarthatják maguknak a jogot, hogy a felügyelő bizottság tagjait kijelöljék. A kijelölési jog alapján delegált tagok a felügyelő bizottság tagjainak legfeljebb egyharmadát tehetik ki.⁶⁰¹ A nem kijelölt felügyelő bizottsági tagok választására az egyszerű közgyűlési többség az irányadó,⁶⁰² de az alapszabályban nagyobb arányú többséget és egyéb feltételeket is előírhatnak.

A felügyelő bizottság tagja, függetlenül a társasági érdekeltiségétől, minden korlátlanul cselekvőképes természetes személy lehet, amennyiben a törvényes feltételeknek⁶⁰³ és az alapszabály előírásainak megfelel, továbbá nem tartozik a jogszabály által összeférhetetlenség miatt kizárt személyek körébe: ahogy részvénytársaság esetén az igazgatóság tagja nem lehet egyidőben a felügyelő bizottság tagja, betéti részvénytársaság esetén a személyesen felelő tag sem lehet felügyelő bizottsági tag.⁶⁰⁴

Az első felügyelő bizottság tagjainak megbízatása nem tarthat tovább, mint az első üzleti év lezárásáról döntő közgyűlés időpontja, míg ezt követően minden felügyelő bizottsági tag megbízatása időben azzal a közgyűléssel ér véget, amely a megbízás kezdő időpontjától számított negyedik üzleti év lezárásáról dönt.⁶⁰⁵ Az újraválasztás ugyanúgy megengedett, mint az idő előtti visszahívás. A részesedéssel rendelkezők nem kijelölt képviselője különösebb indokolás nélkül, minősített többséggel elfogadott közgyűlési határozattal visszahívható, amennyiben az alapszabály eltérő többséget vagy további feltételeket nem ír elő.⁶⁰⁶ A kijelölt felügyelő bizottsági tagokat az őket kijelölő szerv bármikor visszahívhatja, és helyükre belátása szerint jelölhet ki másikat.⁶⁰⁷

⁶⁰⁰ AktG 101.§ (2) bek.

⁶⁰¹ AktG 101.§ (2) bek.

⁶⁰² AktG 119.§ (1) bek., 133.§ (1) bek.

⁶⁰³ AktG 100.§

⁶⁰⁴ AktG 287.§ (3)

⁶⁰⁵ AktG 30.§ (3) bek., 102.§ (1) bek. Nyilván megvan ennek a szabálynak a társasági jogi logikája, hiszen a felügyelő bizottság elsődleges funkciója az ügyvezetés ellenőrzése és beszámoltatása, mely az üzleti év lezárásáról szóló beszámoló ellenőrzését is magába foglalja. Ehhez képest a magyar szabályozás naptári számítás szerint követhetőbb, mivel a felügyelő bizottsági tagokat főszabályként legfeljebb 5 naptári évre, a létesítő okirat rendelkezése szerint viszont (amennyiben a vezető tisztségviselőket határozatlan időre választják) akár határozatlan időre is lehet választani (Gt. 36.§ (1) és (3) bek., 24.§ (1) bek.). A magyar szabályozásban a könyvvizsgáló esetében jelenik meg a némethez hasonló logika, ahol is a könyvvizsgálót csak határozott időre, legfeljebb 5 évre lehet megválasztani, és megbízatásának magába kell foglalnia a megbízatása utolsó üzleti évről szóló beszámoló felülvizsgálatát is (Gt. 42.§ (1) bek.).

⁶⁰⁶ AktG 103.§ (1) bek.

⁶⁰⁷ AktG 103.§ (2) bek.

Amennyiben valamilyen nyomós ok indokolja, a felügyelő bizottság maga bármely tagját egyszerű többséggel hozott határozatával, vagy a részesedéssel rendelkezők kisebbsége az általuk kijelölt tagot bírósági kereset útján is visszahívásra kényszerítheti.⁶⁰⁸ Másfelől a felügyelő bizottsági tagok a megbízatásukról lemondhatnak, amennyiben ezt az alapszabály megengedi vagy a közgyűlés elfogadja. Az uralkodó nézet szerint ebből az következik, hogy a fenti feltételek vagy egyéb nyomós okok nélküli lemondás is megengedett, ami tulajdonképpen a megbízatás határozatlan idejűségéhez vezet.⁶⁰⁹

2.4. A tanácsadó szerv (Beirat)

A részvénytársaság esetén a törvényben meghatározott kötelező társasági szervek az igazgatóság, a közgyűlés és a felügyelő bizottság, míg a betéti részvénytársaság esetén a személyesen felelős, ügyvezetésre és képviseltre feljogosított tag, a közgyűlés (mint a betéti részvényesek összessége) és felügyelő bizottság. Ezen kívül az alapszabály létesíthet olyan társasági szervet vagy funkciót is, amit a törvény nem ismer, és aminek létesítése és működése – természetesen – nem ütközik jogszabályba. Ezen szerveket, funkciókat a jogi irodalom sokféleképpen nevezi (pl. részvényesi választmány, tanácsadói kör, vezetői választmány, tagi bizottság), részben a funkciójuk, részben személyi összetételük alapján.⁶¹⁰

Bár a jogi irodalom a három kötelező szerv mellett a tanácsadói funkció alapszabályi létrehozásának és társasági szervvé nyilvánításának lehetőségét a részvénytársaság esetén elfogadja, abban igen nagy az egyetértés, hogy a részvényjogi szervezeti felépítésen belül csak kevés tere marad egy ilyen szerv szervezeti feladatokkal való felruházására. Az általános felfogás szerint a tanácsadói szerv csak azokat a feladatokat láthatja el, amelyeket a törvény nem rendel kötelező jelleggel a három kötelező társasági szerv valamelyikének kizárólagos hatáskörébe. A leginkább jogszabályhű feladatmegosztás elve szerint a részvénytársaság tanácsadói szervét kizárólag tanácsadói és támogatói feladatokkal lehet felruházni.

⁶⁰⁸ AktG 103.§ (3) bek., a kisebbség itt az alaptőke tizedét vagy összesen 1 millió EUR-t elérő részesedést jelenti, és kereset indításáról szóló döntés ellen jogorvoslatnak van helye.

⁶⁰⁹ GRAFMÜLLER, Frank: *Die Kommanditgesellschaft auf Aktien...*, 140. old.

⁶¹⁰ Hivatkozásokat ld. GRAFMÜLLER, Frank: *Die Kommanditgesellschaft auf Aktien...*, 145. old.

A betéti részvénytársaság esetében azonban más a helyzet. Egyfelől a szervezeti felépítésbe illeszkedő tanácsadói szervek létrehozását a gyakorlatban nagyjából egybehangzóan megengedettnek tartják,⁶¹¹ másfelől viszont a jogalkotó – a részvénytársasággal ellentétben – nem alkalmazott túlságosan széleskörű hatásköri felosztást, hanem nagyrészt a személyesen felelős tagokra telepítette a jogköröket, így a társaság belső rendszerét tulajdonképpen a szükségletekre bízta.

A tanácsadó szerv intézménye a betéti részvénytársaságon belül több szempontból is ajánlatos: a jogi szabályozás szerint a felügyelő bizottság kötelező feladatát képező végrehatási és képviseleti jogkör⁶¹² például átruházható egy külön szervre, amivel a rendszerben benne rejlő konfliktusok egyszerű módon elkerülhetővé válnak. Mivel ezek a betéti részvénytársaság felügyelő bizottságának az egyetlen, az alapszabály diszpozitivitására bízott, és a jogi szabályozás szerint elengedhetetlen jogkörei, érdemes ezeket egy külön szervre testálni.⁶¹³

Egy tanácsadó szerv integrálása a betéti részvénytársaság szervezeti rendszerébe azonban nem csak a hatáskörök megosztására korlátozódhat, hanem sokkal inkább a társasági forma specialitásából adódó, nem ritkán – főként az ügyvezetés intézkedéseit illetően – ellenérdekű tagi csoportok közötti összekötő-összehangoló funkció ellátására is létrehozható. Mivel ebben a kérdésben is a személyegyesítő társaságok jogának szabályai szerint az alapszabályi autonómia érvényesül, nincs ok arra, hogy az ügyvezetés korábban kifejtett módozatai ne legyenek alkalmazhatók egy tanácsadó szervre. Ennek megfelelően – akárcsak a betéti részvényesek közösségének egyetértési joga vagy a felügyelő bizottság utasítási joga – az alapszabály rendelkezései útján megteremthető akár annak a lehetősége is, hogy egy tanácsadó szerv is befolyást gyakoroljon a társaság ügyvezetésére illetve üzleti politikájára.⁶¹⁴

3. A betéti részvénytársaság felelősségi rendszere

⁶¹¹ GEBLER, Ernst et. al.: *Aktiengesetz*, 287.§ 53. megjegyzés

⁶¹² AktG 287.§ (1) és (2) bek.

⁶¹³ GEBLER, Ernst et. al.: *Aktiengesetz*, 287.§ 56. megjegyzés

⁶¹⁴ GRAFMÜLLER, Frank: *Die Kommanditgesellschaft auf Aktien...*, 148. old.

A döntés egy jogi forma mellett vagy ellen a joggyakorlatban sok esetben és nem utolsósorban azon múlik, hogy a vállalkozási tevékenység gazdasági kockázatát a társaság mögött álló tag a saját vagyona terhére vállalja-e vagy sem. Ez mindenképp előttr arra vezethető vissza, hogy a saját vagyonnal való felelősség egy gyorsuló gazdaságban, néha kiszámíthatatlan gazdasági és jogi viszonyok között már nem tűnik igazán kívánatosnak, és a vállalkozások odavonzásáért folyó versengésben a felelősség korlátozásának lehetősége a társaság saját (de legalábbis jegyzett) tőkéjére minden szabályozásra különösen erősen nyomja rá a bélyegét. Nyilvánvaló a gazdasági igények és a jog kölcsönhatása ebben a tendenciában, és mivel a gyakorlatilag feltétel nélküli korlátozott felelősség meglehetősen nagy vonzerővel bír a potenciális társaság alapítók körében, a jog kénytelen kiszolgálni a gazdasági érdekeket még akkor is, ha ez a jogi logikával és a kívánatos (ideális) gazdasági működési formákkal nem mindig egyeztethető össze.

3.1. A vezető tisztségviselők társasági jogi felelősségéről általában

Általánosságban elmondhatjuk, hogy a társasággal kapcsolatos felelősség kérdése elsősorban a vezető tisztségviselők esetében merül fel, akik egyrészt folyamatosan döntéseket hoznak a társaság ügyeinek viteléhez, másrészt a társaság képviselétének ellátása során harmadik személyek felé olyan kinyilatkoztatásokat és kötelezettségvállalásokat tesznek, amelyek egy az egyben a társaságot terhelik. Ez nem kis felelősség, de nem kis lehetőség is, így a vezető tisztségviselőkkel szemben a felelősségre vonás törvényi lehetősége és terjedelme mindenképp befolyásolja az erre felhatalmazott személyek kiválasztását.

Mint ahogy a mindennapi életben, témánk szempontjából is a vezető tisztségviselők eljárása által részben a társaságnak, részben harmadik személyeknek okozott kár bír kiemelt jelentőséggel.⁶¹⁵

Ugyanakkor ki kell emelnünk az ún. *Durchgriffhaftung*⁶¹⁶ esetét, ezen belül pedig annak

⁶¹⁵ A vezető tisztségviselőkkel kapcsolatos felelősségi kérdésekről részletesen ld. NOCHTA, Tibor: *A magánjogi felelősség útjai a társasági jogban*, III. rész

⁶¹⁶ Magyarul: felelősség-átvitel, azaz amennyiben a társaság képviselője a felhatalmazásán kívül vagy azzal visszaélve jár el, a társaság által kötött jogügyletért közvetlenül a társaság képviselője felel.

vizsgálatát, hogy léteznek-e olyan háttértényezők, amelyek az ügyvezetési döntéseket ténylegesen befolyásolják. Ilyennek tekinti a jogi irodalom például a jelentős részesedéssel bíró részvényesek áttételes (közgyűlési határozaton keresztül történő) befolyását, vagy éppen a társaság hitelezőinek azon magatartását, amivel a kötelezettségek teljesítésének illetve a követelésük érvényesítésének határidejét vagy módját esetlegesen a társaság ügyvezetésének döntéseitől is függővé teszik.

A vezető tisztségviselők felelősségét alapvetően az alábbi tevékenységekhez kapcsolhatjuk:⁶¹⁷

1. *a társaság jogszerű működésének biztosítása:* ennek keretében kell gondoskodni a jogszabályok megtartásáról és az üzleti morál fenntartásáról a működés közben, azaz negatív megközelítésben sem adózási, sem cégjogi, sem versenyjogi manipuláció nem megengedett, pozitív megközelítésben pedig a vezető tisztségviselők kötelesek a saját érdekeik elé helyezni a társaság érdekeit, és a hatékony és célszerű működés elvei szerint szervezni a társaság tevékenységét, valamint a társaságot terhelő pénzügyi beszámolási (illetve egyéb adatszolgáltatási) kötelezettséget valós tartalommal teljesíteni. Ide sorolja a német jog a társaság által alapítványoknak, egyesületeknek, oktatási intézményeknek stb. juttatott adományok kezelését is, amelyeket tilos a társaság működését és vagyoni helyzetét veszélyeztető módon kihelyezni, illetve – szélsőséges esetben – akár a vezető tisztségviselő személyes politikai karrierjének támogatására felhasználni;
2. *gondos eljárás a társaság ügyeiben:* melynél a zsinórmérték a szakértelemmel rendelkező ügyvezetőtől elvárható fokozott gondosság, ugyanakkor a konkrét felelősség megállapítása során nagy hangsúlyt kap az individualizáció, így mind maga az ügyvezető személye és tényleges tevékenysége illetve szándéka, mind a társaság érdeke mérlegre kerül, és a személyes felelősség megállapítása nem pusztán a negatív eredmény (kár) effektív bekövetkeztéhez kötött, hanem sokkal inkább a vétkes kötelezettségszegéshez, feltéve, hogy az ügyvezetőt a társaság nem részesítette felmentvényben.
3. *az ún. „hűség-kötelezettség”:* mely a német jogban a jóhiszeműség és tisztesség elvének elsősorban a versenytilalmi, összeférhetlenségi és titoktartási vonatkozásban történő megsértését jelenti.

⁶¹⁷ NOCHTA, Tibor: *A magánjogi felelősség útjai a társasági jogban*, 146-151. old.

Éppen ezért érdemes a betéti részvénytársaság esetében a társasági tagsági formák miatti eltérő felelősségi alakzatokat külön is elemezni, hogy ezt a fontos kérdést kellőképpen meg tudjuk világítani.

3.2. A személyesen felelős tagok felelőssége

Az AktG 278.§ (1) bekezdése szerint a betéti részvénytársaság egy olyan jogi személyiséggel rendelkező társaság, amelyben legalább egy társasági tag (személyesen felelős tag vagy – a személyegyesítő betéti társasági gyökerek alapján – egyszerűen beltág) a társaság hitelezői felé korlátlanul felel, magyarul a gazdasági tevékenység anyagi kockázatából a személyesen felelős tag is kiveszi a részét. A társaság hitelezői felé a betéti részvénytársaság mint jogi személy a saját vagyonával felel, emellett felelnek a személyesen felelős tagok mint egyetemlegesen kötelezettek.⁶¹⁸ Ugyanakkor amennyiben csak a társasággal szemben létezik végrehajtható okiratba foglalt követelés, közvetlenül a beltaggal szemben a végrehajtás nem foganatosítható.⁶¹⁹

Amennyiben a társaság egy hitelezője a BGB 421.§-ában⁶²⁰ foglalt jogával él, és a társaságot terhelő kötelezettséget – választása szerint egészben vagy részben – az egyik beltagtól hajtja be, az érintett beltagot a társasággal szemben teljes, míg – az egyetemlegességből fakadóan, ezért szubszidiáriusan – a többi beltaggal szemben arányos⁶²¹ megtérítési igény illeti meg. A megtérítési kötelezettség az egyes beltagokat vagyoni hozzájárulásuk arányában terheli, míg erre vonatkozó szabály hiányában ez a kötelezettség egyenlő mértékben áll fenn.⁶²² Míg a beltag a belső jogviszonyokban – de a külső jogviszonyokban szigorúan nem! – mentesíthető a személyes felelősség viselése

⁶¹⁸ HGB 128.§, ld. még SCHMIDT, Karsten: *Gesellschaftsrecht*, 976. old.

⁶¹⁹ AktG 278.§ (2) bek., illetve HGB 161.§ (2) bek. és 129.§ (4) bek.

⁶²⁰ BGB 421.§ Egy követelés többeket úgy is terhelhet, hogy mindenki az egész teljesítésére kötelezhető, a hitelező azonban a követelést csak egyszer érvényesítheti (egyetemlegesség), azaz a hitelező saját belátása szerint bármelyik adóstól követelheti a teljes vagy részbeni teljesítést. A teljes követelés kiegyenlítéséig valamennyi adós kötelezett marad.

⁶²¹ BGB 426.§ (1) Az egyetemleges adósok egymás között azonos mértékben kötelezettek, amennyiben másként nem rendelkeznek. Amennyiben az egyik adóstól nem lehet hozzájutni a rá eső részhez, a kiesett részt a kötelezettségért felelős többi adós viseli.

(2) Amennyiben az egyik egyetemleges adós a hitelezőt kiegyenlíti és a többi adóstól megtérítést követelhet, a hitelezőt a többi adóssal szemben megillető követelés rá száll. Az átszállt követelést a hitelezők hátrányára nem lehet érvényesíteni.

⁶²² BGB 426.§ (1) bek.

alól,⁶²³ a betéti részvénytársaság személyesen felelős tagját a betéti részvényesek csak kötelmi szempontból mentesíthetik a felelősség alól, az alapszabályi rendelkezések útján nem. Ez a megállapodás mindenesetre csak annyiban képes a célját elérni, amennyiben a mentesítéssel érintett személyek köre megfelelő vagyonnal rendelkezik.⁶²⁴

A betéti társaság egyes kiválasztott személyes felelősségű tagjainak a felelősség alóli mentesítése a jogirodalomban nem áll vitán felül. Széles körben hivatkoznak ebben a kérdésben a többé-kevésbé az AktG 278.§ (2) bekezdése és a HGB 161.§ (2) bekezdése, 128.§-a és a 159.§-a közötti utalási láncolatra, melyek közül különösen a HGB 159.§-t emelik ki mint alkalmazandó szabályt. Ugyanakkor vannak, akik a HGB 159.§ szabályai ellenére úgy vélik, hogy a beltag kiválásának a cégjegyzékbe történő bejegyzésével a kötelmi viszonyokból eredő követelésekért a betéti részvénytársaság személyesen felelős korábbi tagja már nem felel.⁶²⁵

A szerzők⁶²⁶ szerint ugyanis ha a HGB 159.§-t a betéti részvénytársaság kivált személyesen felelős tagjára módosítás nélkül akarjuk alkalmazni, a mentesítés a következőképpen alakul: a személyesen felelős taggal szemben a betéti részvénytársaság kötelezettségein alapuló követelések elévülése a társaság megszűnését (feloszlását) vagy az érintett tag kilépését követő öt év alatt következik be, már amennyiben a társasággal szembeni követelésre rövidebb elévülési idő nem vonatkozik. Különös figyelmet érdemel a HGB 159.§ (3) bekezdése, mely szerint abban az esetben,

⁶²³ HGB 128.§ és 130.§ (2) bek.

⁶²⁴ GRAFMÜLLER, Frank: *Die Kommanditgesellschaft auf Aktien...*, 165. old.

⁶²⁵ AktG 278.§ (2) A személyesen felelős tagok egymás közti, a betéti részvényesekkel és harmadik személyekkel szembeni jogviszonyára, a személyesen felelős tag ügyvezetésre és a társaság képviselőjére vonatkozó jogosultságára a Kereskedelmi Törvénykönyvnek a betéti társaságokra vonatkozó előírásai alkalmazandók.

HGB 161.§ (2) Amennyiben ezen fejezetben eltérő rendelkezés nem található, a betéti társaságra a közkereseti társaságra vonatkozó előírások alkalmazandók.

HGB 128.§ A tagok a társaságnak a hitelezők felé fennálló kötelezettségeiért egyetemlegesen felelősek. Az ezzel ellentétes megállapodás harmadik személyek felé hatálytalan.

HGB 159.§ (1) A társaság tagjával szemben a társaság kötelezettségéből eredő követelés a társaság feloszlását követő öt év alatt évül el, amennyiben a társasággal szembeni követelés nem rövidebb idő alatt évül el.

(2) Az elévülés annak a napnak a leteltével kezdődik, amelyen a feloszlást a cégjegyzékbe a társaság székhelye szerint illetékes bíróság bejegyezte.

(3) Amennyiben a hitelezők követelése a társasággal szemben csak a bejegyzést követően válik esedékessé, az elévülés az esedékessé válás időpontjában kezdődik.

(4) Az elévülés újratekzdése és a Polgári Törvénykönyv 204.§ szerinti szünetelése a feloszlott társasággal, valamint a társaság feloszlása idején a társaságban lévő tagokkal szemben érvényesíthető.

⁶²⁶ Hivatkozásokat ld. GRAFMÜLLER, Frank: *Die Kommanditgesellschaft auf Aktien...*, 166. old.

ha a hitelezők követelése a társasággal szemben csak a feloszlásról vagy az érintett tag kiválásáról szóló cégbírószági bejegyzést követően válik esedékessé, az elévülés az esedékessé válás időpontjában kezdődik.

Ezen jogi konstrukció közvetlen, és a betéti részvénytársaság sajátosságait figyelembe nem vevő alkalmazása a tartós kötelmi jogviszonyokban nem igazán kézenfekvő: akár a kivált tag időben korlátlan felelősségéhez is vezethet. Az újabb keletű bírósági gyakorlat ennek megfelelően a HGB 159.§ alkalmazása során arra az álláspontra helyezkedett, hogy a betéti részvénytársaságból kivált személyes felelősségű tag felelőssége a tartós, felmondási kötelezettséggel terhelt kötelmi jogviszonyon alapuló követelések esetén a kiválást követő öt éves időszakon belül az első felmondási időpontig tart, olyan tartós kötelmi jogviszonyoknál pedig, ahol a közeli felmondás az erre szolgáló okok hiánya miatt nem várható vagy jogilag nem lehetséges, a kilépett tag felelőssége a kilépés cégjegyzékbe történő bejegyzését követő 5 évet követően megszűnik. Ezek a helytállási kötelezettséget a felmondáshoz kötött jogviszonyok esetén rövidebb, egyéb esetekben az ötéves határidő miatt hosszabb időre megállapító szabályok, melyek a HGB 159.§ (3) bekezdése mellett érvényesülnek, akár a tízéves helytállási kötelezettség kockázatát is magukban hordozzák.⁶²⁷

A betéti részvénytársaság személyesen felelős tagjai a törvény által megkövetelt vagyoni betét mellett a korlátlan felelősség vállalásának formájában, amennyiben az alapszabály engedélyezi és részletesen szabályozza,⁶²⁸ az alaptőkén felüli pénzbeli vagy nem pénzbeli szolgáltatást is teljesíthetnek. Ezek a vagyonelemek a betéti részvénytársaság vagyonát növelik, ugyanakkor az ezt teljesítő beltagnak csupán egy egymás közötti megállapodáson alapuló (feltételes) követelése lehet.⁶²⁹

3.3. A betéti részvényesek felelőssége

A betéti részvénytársaság betéti részvényesei csakúgy, mint a részvénytársaság részvényesei, a társaságból a részvényeiknek megfelelő hányadban részesednek. Sem a

⁶²⁷ Részletesen ld. SCHMIDT, Karsten: *Gesellschaftsrecht*, 1550. old.

⁶²⁸ AktG 281.§ (2) bek.

⁶²⁹ Részletesen ld. GEBLER, Ernst et. al.: *Aktiengesetz*, 278.§ 43. megjegyzés.

betéti részvényesek,⁶³⁰ sem a részvényesek⁶³¹ nem felelnek a társaság kötelezettségeiért. Ez alól a felelősségi jogi alapelv alól mindenesetre néhány – a betéti részvénytársaságra és a részvénytársaságra egyaránt érvényes – kivétel létezik:

- személyesen felel az a tag, aki a társaság cégbejegyzése előtt a nevében ügyletet köt, és amennyiben többen járnak el, úgy felelősségük egyetemleges;⁶³²
- azok a betéti részvényesek illetve részvényesek, akik a részvényjogi előírások ellenére a társaságtól szolgáltatásban részesültek, ezen szolgáltatások tekintetében visszatérítésre kötelezettek.⁶³³ Ezt a társaságot megillető visszakövetelési jogot a társaság hitelezői is érvényesíthetik, amennyiben bizonyítják, hogy a társaságtól ezen hiányzó követelések nélkül nem nyernek kielégítést.⁶³⁴

Külön figyelmet érdemelnek a saját tőke pótlására szolgáló részvényesi kölcsönök.⁶³⁵ A Szövetségi Bíróság egyik döntésében⁶³⁶ világossá tette, hogy a joggyakorlatban kialakult alapelvek a saját tőke pótlására szolgáló tagi kölcsönökről a korlátolt felelősségű társaságok és részvénytársaságok esetén megfelelően alkalmazandók, mivel itt a hiányzó saját tőke pótlása idegen tőkével nem lehetséges. A saját tőke pótlására szolgáló részvényesi kölcsön tényállása ennek megfelelően betölti szerepét, amennyiben a kölcsönt nyújtó részvényes a részvénytársaságban vállalkozói szintű részesedéssel rendelkezik. A vállalkozói részesedés egyfelől az alaptőke 25 százalékát meghaladó részvény birtoklását, másfelől egy kisebb, de nem jelentéktelen részesedést jelent, amennyiben a kölcsönt nyújtó részvényes egyéb feltételek alapján befolyást tud gyakorolni a vállalkozás ügyvezetésére, és egy igazolható vállalkozási érdeket tud felmutatni. Ugyanakkor a csődeljárás alatt álló részvénytársaság esetén nem lehet a kölcsönkövetelést érvényesíteni, mivel egy már visszafizetett, de a saját tőke pótlására szolgáló kölcsön összegét a csődvagyonba újfent be kell fizetni, melyet a vagyonfelügyelő a hitelezők érdekében akár bírósági úton is kikényszeríthet.⁶³⁷ Ezek a Szövetségi Bíróság által a részvényesekre alkalmazott alapelvek megfelelően irányadók a betéti részvényesekre is. A saját tőke pótlását szolgáló részvényesi kölcsön tehát

⁶³⁰ AktG 278.§ (1) bek.

⁶³¹ AktG 1.§ (1) bek.

⁶³² AktG. 278.§ (3) bek., 41.§ (1) bek.

⁶³³ AktG 278.§ (3) bek., 62.§ (1) bek.

⁶³⁴ AktG 62.§ (2) bek.

⁶³⁵ Vö. SCHMIDT, Karsten: *Gesellschaftsrecht*, 878. old.

⁶³⁶ BGH 26.3.1984, NJW 1984, 1893. old. (hivatkozta: GRAFMÜLLER, Frank: *Die Kommanditgesellschaft auf Aktien...*, 169. old.)

⁶³⁷ AktG 62.§ (2) bek.

ugyanahhoz a jogkövetkezményhez vezet, mint a személyesen felelős tag által ugyanilyen célból nyújtott kölcsön.⁶³⁸

⁶³⁸ GEBLER, Ernst et. al.: *Aktiengesetz*, 278.§ 80. megjegyzés

VI. FEJEZET

A BETÉTI RÉSZVÉNYTÁRSASÁG EURÓPAI MODELLJEI

Bár a dolgozat alapvető célja a német betéti részvénytársaság fejlődésének és legfontosabb társasági jogi szabályainak bemutatása, a jobb megértés és összehasonlítás miatt érdemes röviden összefoglalni az Európában meglévő egyéb szabályozások modelljeit is.

1. A betéti részvénytársaságot ismerő országok

1.1. Franciaország

1.1.1. A vonatkozó francia kodifikáció rövid története⁶³⁹

Az 1807-ben megalkotott *Code de commerce* alapvető szabályai a betéti részvénytársaságokat (*société en commandite par actions, SCA*) illetően egészen 1966-ig hatályban voltak, amikor is átemelték azokat a kereskedelmi társaságokról szóló törvénybe.⁶⁴⁰ Természetesen az idők során számos módosításon és kiegészítésen ment keresztül, amelyeket elsősorban a társasági jogot érintő külön törvények (1856, 1863 és 1867)⁶⁴¹ illetve a gazdasági változások hatására szükségszerűen megalkotott egyéb speciális jogszabályok jelentettek. Mivel a betéti részvénytársaság alapítása – ellentétben a részvénytársasággal (*société anonyme, SA*) – mentes volt az állami engedélyezési kényszer alól, a gazdasági szereplők az engedélyezési kényszer megkerülésére használták. A *Code de commerce* szabályozásában lévő ellentmondásokat az 1856-os és 1867-es törvények továbbra is magukévá tették, ugyanakkor a betéti részvénytársaságok szabályait erősen közelítették a részvénytársasagéhoz. 1893-ban sor került a törvény kisebb korrekciójára, elsősorban a pénzügyi szabályokat illetően. 1940-ben bevezetésre került a vezérigazgató intézménye,

⁶³⁹ A francia társasági jog kodifikációjának történetéről és a részvénytársaságra vonatkozó legfontosabb rendelkezésekről részletesebben ld. SÁNDOR, István: *A társasági jog története Nyugat-Európában*, 203-214. old.

⁶⁴⁰ Loi Nr. 66-537 du 24 juillet 1966 sur les sociétés commerciales, a továbbiakban rövidítve: LSC.

⁶⁴¹ Részletesen ld. III. 1-3. fejezetek.

aki az igazgatósági tagok közül a mindennapi ügyvezetési feladatokat látta el.⁶⁴² Kiemelkedő hatással volt a betéti részvénytársaságok alapítására és ezzel a szerepére a korlátozott felelősségű társaság német mintára történő bevezetése volt 1925-ben.⁶⁴³

1966-ban a kereskedelmi társaságokról szóló törvény váltotta fel az 1867-es törvényt. A rákövetkező évben ezt egészítette ki a kereskedelmi társaságokról szóló rendelet.⁶⁴⁴ Németországhoz hasonlóan Franciaországban is voltak javaslatok a betéti részvénytársaság megszüntetésére, azonban a jogalkotó ellenállt az ilyen irányú nyomásnak. Az LSC szabályait a későbbiekben – elsősorban az EU társasági jogi irányelveinek hatására – több ízben módosították.⁶⁴⁵

1.1.2. A francia betéti részvénytársaság törvényi modellje

1.1.2.1. Az alkalmazandó jog

A betéti részvénytársaságnak a részvénytársasághoz kapcsolódó normatív szabályait az LSC 251-262.§§-ban illetve a VO 202-203/2.§§-ban találhatjuk, és a kidolgozására többi állammal összehasonlítva meglehetősen részletesen került sor. A betéti részvénytársaság a tőkeegyesítő társaságok közé tartozik, de a belső felépítése alapján itt is köztes formának számít a tőkeegyesítő és személyegyesítő társaságok között – ez a vegyes forma még a *Code de commerce* megalkotta szabályrendszerből ered, amit a későbbi törvények is megerősítettek.

Mivel a betéti részvénytársaságról szóló fejezet az LSC-ben nem tartalmaz önálló szabályokat, a betéti társaság és részvénytársaság szabályai (néhány kivétellel) megfelelően alkalmazandók. Csakúgy, mint a német jogban, nem mindig egyértelmű az elhatárolás, hogy mikor melyik társasági forma jogát kell alkalmazni, azonban a gyakorlatban ez megfelelő módon kidolgozásra került.

⁶⁴² GRAVENSTEIN, Viky: *Französisches Gesellschaftsrecht*, 4. old.

⁶⁴³ SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 296. old.

⁶⁴⁴ Décret Nr. 67-236 du 23 mars 1867 *sur les sociétés commerciales*, a továbbiakban rövidítve: VO.

⁶⁴⁵ GRAVENSTEIN, Viky: *Französisches Gesellschaftsrecht*, 17. és 410. old.

1.1.2.2. Alapítás

Az alapítás lehet szimultán (az alapítók valamennyi részvényt lejegyzik) és szukcesszív (az alapítók nyilvános felhívás útján gyűjtenek részvényeseket), és a részvénytársasággal összevetve csak kevés különös szabállyal találkozhatunk: legalább egy személyesen felelős tag és legalább három betéti részvényes alapíthat betéti részvénytársaságot,⁶⁴⁶ és a minimális alaptőke 37.000 EUR.⁶⁴⁷

Ellentétben a legtöbb európai állam szabályozásával, a francia jog nem követeli meg a személyesen felelős tag nevének feltüntetését a társaság alapszabályában, és csak az első képviselő(ke)t kell az alapszabályban feltüntetni,⁶⁴⁸ akik mint alapítók szükségképpen az alapításért felelősséggel tartoznak.⁶⁴⁹

A társaság a cégjegyzékbe való bejegyzéssel nyeri el jogképességét,⁶⁵⁰ és szinte bármilyen tevékenységet⁶⁵¹ végezhet.

1.1.2.3. A személyesen felelős tagok

A törvény – a német joghoz hasonlóan – megkülönbözteti a társasági tagok két csoportját: a személyesen felelős tagok (beltagok) személyükben, egyetemlegesen és korlátlanul felelnek a társaság kötelezettségeiért, míg a betéti részvényesek felelőssége a részvény kibocsátási értékének szolgáltatására korlátozódik.⁶⁵² Jogi személy (másik társaság) is lehet személyesen felelős tag, ami közvetlenül a személyegyesítő társaságok jogára való visszautalásból következik. Amennyiben a személyesen felelős tagok magánszemélyek, úgy természetesen cselekvőképesnek kell lenniük, és velük szemben nem állhat fenn olyan ok (pl. gazdasági bűncselekmény miatti elítélés), ami kizárja az ügyvezetői minőségüket.

⁶⁴⁶ LSC 251.§ (1) bek.

⁶⁴⁷ LSC 71.§

⁶⁴⁸ LSC 252.§ (1) bek.

⁶⁴⁹ LSC 7.§, 260.§ (1) bek. és 242.§

⁶⁵⁰ LSC 5.§

⁶⁵¹ Például biztosítási tevékenységet nem.

⁶⁵² LSC 251.§ (1) bek.

A személyesen felelős tagok pénzbeli és nem pénzbeli betétet is a társaság rendelkezésére bocsáthatnak, amiért cserébe – ellentétben a német szabályozással, ahol az alaptőkétől elkülönült vagyoni szolgáltatásként tartják nyilván – mindig részvényeket kapnak.⁶⁵³ Mindemellett megilleti a személyesen felelős tagokat az a lehetőség, hogy vagyoni betétjüket valamilyen egyéb szolgáltatás formájában teljesítsék – ez a szolgáltatás azonban nem válik az alaptőke részévé, és nem jár érte részvény sem, de a nyereség felosztása során figyelembe kell venni.

Mivel a személyesen felelős tag a vagyoni betétért járó részvények alapján egyben betéti részvényes is, ugyanazok a jogok illetik meg, mint a többi betéti részvényest, azzal a kivétellel, hogy nem lehet a felügyelő bizottság tagja.⁶⁵⁴

A német jogban ismert, a személyesen felelős tagokkal szemben érvényesíthető követelésekre vonatkozó elévülés⁶⁵⁵ intézménye a francia szabályozásban nem létezik, kizárólag a társaság felszámolása esetén van mód öt éven belül a követeléseket velük szemben érvényesíteni.⁶⁵⁶ Ellentétben viszont a német szabályozással, a hitelezők csak abban az esetben követelhetik a teljesítést a személyesen felelős tagoktól, ha előtte a társaság a teljesítéssel nyolc napot meghaladó késedelembe esett.⁶⁵⁷

A belső jogviszonyban az egyetemleges felelősség alapján történő elszámolásra elsődlegesen az alapszabály rendelkezése, ennek hiányában a nyereségből való részesedés mértéke az irányadó.⁶⁵⁸

A személyesen felelős tagok felelősségének módjára és terjedelmére a közkereseti társaság szabályai az irányadók,⁶⁵⁹ ennek megfelelően személyesen és egyetemlegesen felelősek a társaság kötelezettségeiért. Új személyesen felelős tag csatlakozásához a régi személyesen felelős tagok és a közgyűlés hozzájárulása is szükséges. A személyesen felelős tagok vagyoni részesedésének átruházása is – a német joghoz hasonlóan – a többi személyesen felelős tag hozzájárulásához kötött, azonban a törvény az alapszabály

⁶⁵³ LSC 251.§ (1) bek.

⁶⁵⁴ SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 299. old.

⁶⁵⁵ HGB 159.§

⁶⁵⁶ LSC 401.§

⁶⁵⁷ LSC 251.§ (2) bek.

⁶⁵⁸ SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 301. old.

⁶⁵⁹ LSC 251.§ (2) bek., 23.§ és 10.§

eltérő rendelkezése útján bizonyos könnyítéseket tesz lehetővé (például egyszerű többséget az egyhangú döntés helyett). Az új személyesen felelős tag szintén felelősséggel tartozik a társaság már meglévő kötelezettségeiért, míg a társaságból kizárt tag csak azokért a kötelezettségekért, amelyek a kizárás cégjegyzékbe való bejegyzése előtt keletkeztek.

A személyesen felelős tagok betéti részvényei is szabadon átruházhatók (lévén a személyesen felelős tagokat a részvények tekintetében ugyanazok a jogok illetik meg, mint a betéti részvényeseket, kivéve a felügyelő bizottsági tagságot), ugyanakkor az alapszabály tartalmazhat ezzel összefüggő előfeltételeket vagy kikötéseket.

1.1.2.4. A betéti részvényesek

A betéti részvényesek kizárólag a részvények kibocsátási értékének szolgáltatásáért felelősek, és részvényüket szabadon átruházhatják. A betéti részvényesek alkotják a betéti részvénytársaság közgyűlését.

1.1.3. A francia betéti részvénytársaság szervezete

A részvénytársasággal ellentétben, ahol az alapítók döntenek az egységes (igazgatótanács) vagy hagyományos (igazgatóság és felügyelő bizottság) vállalatirányítási rendszer mellett, a betéti részvénytársaságnak mindig három kötelező társasági szerve létezik: a személyesen felelős tagokból (*gérants*) álló igazgatóság, a betéti részvényesekből álló közgyűlés (*assemblée générale*) és a felügyelő bizottság (*conseil de surveillance*).

1.1.3.1. Az igazgatóság

Az igazgatóságot az alapszabály rendelkezései szerint a közgyűlés választja, a személyesen felelős tagok egyetértése mellett. A német szabályozástól eltérően, külső

személy igazgatósági tagsága is engedélyezett.⁶⁶⁰ A személyegyesítő társaságok általános szabályai alapján⁶⁶¹ jogi személy is lehet az igazgatóság tagja, mely esetben ténylegesen ezen jogi személy tag megfelelő szerve látja el az ügyvezetési feladatokat: ebben az esetben azonban a jogi személynek ki kell jelölnie egy olyan felelős természetes személyt, aki vállalja ezeknek a feladatoknak az ellátását, egyben viseli a polgári és büntető jogi felelősséget, ám semmiképpen sem minősül a társaság személyesen felelős tagjának, hiszen ez minden esetben az őt kijelölő jogi személy maga. Mivel a képviselő az őt kijelölő jogi személy felé is felelősséggel tartozik, a felelősség egyfajta megkettőződését figyelhetjük meg.

A betéti részvényesek a társaság képviseletéből ki vannak zárva, és amennyiben ezen tilalmat megszegik, a társaság ebből eredő kötelezettségeiért korlátlanul felelnek.⁶⁶²

Az első igazgatóságot az alapszabály tartalmazza, a tagok ebbéli minőségüket az alapszabály elfogadásával nyerik el. A későbbiekben az igazgatóság tagjait a közgyűlés a személyesen felelős tagok egyetértésével választja.⁶⁶³ Ellentétben a részvénytársaság szabályaival, az alapszabály a választás eltérő módjáról is rendelkezhet.

A visszahívásra az alapszabályban megjelölt okok fennállása esetén kerülhet sor, mely megoldás egy a társaság szükségleteihez igazított szabályozást és ezzel a stabil ügyvezetést hivatott biztosítani. Ez mindennek előtt a családi vállalkozások generációváltása esetén tesz lehetővé olyan alkalmas szabályozást, amivel a családi befolyás továbbra is fenntartható marad. Az alapszabályban felsorolt okokon kívül minden tagot illetve a társaságot is megilleti az a jog, hogy valamely fontos okból az igazgatósági tag visszahívását a kereskedelmi bíróságtól keresettel kérje.⁶⁶⁴

Az igazgatóság széleskörű ügyvezetési és képviseleti feladatokat lát el⁶⁶⁵ – még a részvénytársaság igazgatóságára érvényes kevés korlátozás alá sem esik. Még abban az esetben is a társaság válik kötelezetté harmadik személyekkel szemben, ha az üzlet vagy

⁶⁶⁰ LSC 252.§ (3) bek.

⁶⁶¹ LSC 91.§

⁶⁶² LSC 28.§

⁶⁶³ LSC 252.§ (1) bek.

⁶⁶⁴ LSC 252.§ (4) bek.

⁶⁶⁵ LSC 255.§

jogügylet a társaság tevékenységén (célján) kívül esik is,⁶⁶⁶ feltéve, hogy bizonyítani tudják, hogy ezt a szerződéses partner tudta vagy tudhatta volna. Itt azonban nem elegendő egy utalás a megfelelő közgyűlési határozat nyilvánosságra hozatalára.⁶⁶⁷

Az ügyvezetési jogosultságok korlátozása a belső jogviszonyokban lehetséges, harmadik személyekkel szemben azonban nem érvényesíthető. Amennyiben több ügyvezető is van, az önálló képviselőt elve érvényesül, és mindegyik ügyvezető jogosult a másik intézkedése ellen tiltakozni.⁶⁶⁸

Az igazgatóság kötelezettségei a részvénytársaság igazgatótanácsának kötelezettségei szerint alakulnak, ide értve az igazgatósági tagok felelősségére vonatkozó rendelkezéseket is.⁶⁶⁹ az igazgatóság tagjai személyesen és adott esetben egyetemlegesen felelősek mindazon károkért, amelyek a társaságot, a részvényeseket vagy harmadik személyeket a törvény vagy alapszabály megsértésével, illetve a hibás ügyvezetéssel⁶⁷⁰ összefüggésben érték.⁶⁷¹

A személyesen felelős tagok és a társaság között létrejött szerződések a német joghoz hasonló korlátozás alá esnek.⁶⁷² Az igazgatóság díjazásáról az alapszabályban kell rendelkezni, és csak a közgyűlésnek a személyesen felelős tagok egyetértésével hozott határozata alapján lehet módosítani.⁶⁷³ Ellentétben a részvénytársasággal, a betéti részvénytársaság igazgatósági tagjának engedélyezett, hogy részesedjen a nyereségből is.⁶⁷⁴

1.1.3.2. A közgyűlés

A részvénytársaság közgyűlésére vonatkozó előírások a betéti részvénytársaságra is alkalmazandók. Ugyanakkor a betéti részvénytársaság esetén a közgyűlés nem az összes

⁶⁶⁶ Tehát nem érvényesül az angolszász *ultra vires* felelősségi alakzat.

⁶⁶⁷ LSC 255.§

⁶⁶⁸ SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 304. old.

⁶⁶⁹ LSC 255.§ (5) bek.

⁶⁷⁰ Nem csak a saját hibás döntéseikért felelnek, hanem azokért is, amelyek az alkalmazottak elmaradt vagy gondatlan ellenőrzéséből erednek.

⁶⁷¹ LSC 244.§

⁶⁷² LSC 101-106.§§ és 258.§

⁶⁷³ LSC 256.§

⁶⁷⁴ SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 305. old.

társasági tag közös szerve, mint a részvénytársaságnál, mivel a személyesen felelős tagok itt külön tagi csoportot alkotnak, emiatt az azonos elnevezés nem takar azonos funkciókat.

Különbséget kell tenni a rendes és rendkívüli közgyűlés között. Az előbbi akkor határozatképes, ha azon a részvénytőke negyedét kitevő szavazati joggal rendelkező részvényesek jelen vannak, illetőleg ha az első közgyűlés határozatképtelen, a második (megismételt) közgyűlésen bármilyen hányad elegendő. A közgyűlés egyszerű többséggel hozza határozatait.⁶⁷⁵ A legfontosabb hatásköre az éves beszámoló, mérleg és osztalék megállapítása. A közgyűlés feladata a felügyelő bizottság tagjainak megválasztása is. A rendkívüli közgyűlés, amely az olyan alapvető döntésekben határoz, mint például az alapszabály módosítása, akkor határozatképes, ha a részvénytőke fele (a megismételt közgyűlésen a negyede) képviselve van, és a szavazatok háromnegyedes többségével hozza határozatát.

A részvénytársasággal összehasonlítva viszont mindkét fajta közgyűlésnek csak korlátozott jogköre van, mivel az alapvető döntésekhez valamennyi személyesen felelős tag hozzájárulása szükséges.⁶⁷⁶ A legfontosabb példák az alapszabály módosítása, valamint az ügyvezetők illetve képviselők kinevezése és visszahívása. Azonban létezik egy kivétel:⁶⁷⁷ amikor a betéti részvénytársaság átalakul részvénytársasággá vagy korlátolt felelősségű társasággá, ugyanis ebben az esetben csak a személyesen felelős tagok többségének hozzájárulása szükséges, elkerülendő az esetlegesen egyhangú határozattal együjtjáró nehézségeket.⁶⁷⁸

1.1.3.3. A felügyelő bizottság

A felügyelő bizottságot a közgyűlés választja, és tagjai csak a betéti részvényesek közül kerülhetnek ki. Legalább három tagból áll, a munkavállalók részvétele – ellentétben a német modellel – egy külön testületen (*comité d'enterprise*) keresztül valósulhat meg,

⁶⁷⁵ LSC 155.§

⁶⁷⁶ LSC 259.§, vagy a törvény illetve az alapszabály alapján egyáltalán nem illeti meg döntéshozatali jogkör.

⁶⁷⁷ LSC 262.§

⁶⁷⁸ SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 306. old.

amely korlátozott információs és javaslattevési joggal rendelkezik. A személyesen felelős tagok a választás során nem gyakorolhatják szavazati jogukat, és nem lehetnek a felügyelő bizottság tagjai sem.⁶⁷⁹ A felügyelő bizottság ellenőrzi az ügyvezetés jogszerűségét és célszerűségét, a könyvvezetést, a mérleget és az éves beszámolót.⁶⁸⁰ Minderről beszámolót készít a közgyűlésnek. Hogy az ellenőrző funkcióját megfelelően elláthassa, betekintési joga van a társaság könyveibe, üzleti irataiba, banki számláiba stb., valamint joga van a közgyűlést összehívni.⁶⁸¹ Ezen kívül hozzájárulása szükséges a társaság és az igazgatóság tagja közötti szerződéshez,⁶⁸² azonban az igazgatóság egyéb feladatait és jogköreit nem láthatja el. A felügyelő bizottság tagjai a kötelezettségeik megszegése esetén kártérítési felelősséggel tartoznak.

1.1.4. A francia modellt követő országok

Belgium 1873-ban vette át a *Code de commerce*-en alapuló részvénytársasági szabályozást, mely alapján részvénytársaságot (*Namloze Vennootschap – N.V.* vagy *Société anonyme – S.A.*) és betéti részvénytársaságot (*commanditaire vennootschap op aandelen – C.V.A.* vagy *société en commandite par actions – S.E.C.A.*) különböztetnek meg. Számos részbeni módosítás után 1935-ben reformálták meg és egységesítették⁶⁸³ a részvényjogot, mely az EU irányelveinek és társasági jogalkotásának nyomán szintén több ízben módosításra került. Magára a betéti részvénytársaságra a részvénytársaság szabályai alkalmazandók, de természetesen a személyesen felelős tagra a betéti társaság szabályai megfelelően irányadók. A belga szabályozás szerint a személyesen felelős tag a vagyoni betétért cserébe legalább egy betéti részvényt kap, azonban nem illeti meg a német szabályozásban ismert saját jogon járó nyereségrészesedés. Az üzletvezetést és képviseltet kizárólag egy személyesen felelős tag láthatja el, akit – amennyiben többen vannak – a személyesen felelős tagok választanak meg. A társaságnak legalább 61.500 EUR alaptőkével kell rendelkeznie.⁶⁸⁴

Hollandiában a francia *Code de commerce* 1811-től volt hatályban, amit 1838-ban a

⁶⁷⁹ LSC 253.§

⁶⁸⁰ LSC 257.§

⁶⁸¹ LSC 257.§ (4) bek.

⁶⁸² LSC 258.§

⁶⁸³ Lois coordonnées sur les sociétés commerciales (L.C.S.), 1935. november 30.

⁶⁸⁴ http://business.belgium.be/de/ihr_unternehmen_verwalten/grundung/gesellschaftsformen/kgaa/

saját kereskedelmi törvénykönyvvvel (*Wetboek van Koophandel*) váltottak fel. Ez utóbbi – számos változtatással – a francia mintára épült, de a betéti részvénytársaságot (*Commanditaire vennootschap op aandelen* – CVOA) külön nem szabályozta. Ennek ellenére a gyakorlatban létezett, és valamelyes jelentőségre a második világháború alatti német befolyásnak köszönhetően tett szert. Mivel azonban a tételes szabályozására nem került sor, az ebből eredő bizonytalanság, illetve a részvénytársaságok rugalmas szabályozása miatt gyakorlati jelentőségre nem tett szert ez a társasági forma.

Ausztria. hasonlóan a német tartományokhoz, sokáig nem ismerte az egységes kereskedelmi jogi szabályozást. Az 1852-ben bekövetkezett egyesülést követően, az ADHGB mintájára 1863-ban kiadott Általános Kereskedelmi Törvénykönyv (*Allgemeines Handelsgesetzbuch* – AHGB) hozta meg az egységes társasági jogi szabályozást, ami egészen a német jogszabályok átvételéig (1938-1939) hatályban maradt. Azonban – ellentétben egyes német tartományok kivételes szabályozásával – mivel nem csak a részvénytársaság, hanem a betéti részvénytársaság alapítása is engedélyezési kötelezettség alá esett, különösebb jelentőségre nem tett szert. Az 1965-ös részvényjogi törvény végül megszüntette ezt a társasági formát.

Portugália első kereskedelmi jogi kodifikációja az 1834-es Kereskedelmi Törvénykönyvvvel történt meg, ami a *Code de commerce*, a spanyol Kereskedelmi Törvénykönyv és a régi portugál kereskedelmi jog szabályain alapult. Ezt az 1888-as Kereskedelmi Törvénykönyv váltotta fel, amely a betéti részvénytársaságot – francia mintára – a betéti társaság egyik alfajaként sorolta be. Különlegessége volt, hogy az üzletvezetésre jogosult beltágot vissza lehet hívni, és a jogi személyeket kizárták a személyesen felelős tag jogállásából, amivel elkerülték a német területeken a gyakorlatban megjelent típuskeveredést. A betéti részvénytársaság (*sociedade em comandita per accoes*) a kereskedelmi társaságokról szóló 1986-os törvénykönyvben a betéti részvénytársaság a betéti társaság egyik különleges fajtája, személyegyesítő társaság, ugyanakkor – a közkereseti társasághoz (*sociedade em nome colectivo*) és a betéti társasághoz (*sociedade em comandita simple*) hasonlóan – jogi személy. Vagyoni szolgáltatásra csak a betéti részvényesek kötelesek, a beltákok pedig úgy felelnek, mint a közkereseti társaság tagjai.⁶⁸⁵

⁶⁸⁵ A portugál társasági jog ismer a brt.-hez első látásra hasonló, de nem önálló társasági formát, az egyik tag személyes felelőssége mellett működő kft.-t is.

Az egyes nemzeti sajátosságokból eredő speciális részletszabályoktól eltekintve, a francia szabályozási modellt követi még Luxemburg, Lichtenstein, Görögország,⁶⁸⁶ Dánia,⁶⁸⁷ valamint a kelet-európai országok közül Románia és Bulgária.

1.2. Svájc

A svájci modellt követő államok szabályozásának ismertetőjegye, hogy – ellentétben a francia modellel – a betéti részvénytársaságot a részvénytársaság személyes felelősségű igazgatósággal működő különös formájaként szabályozzák, és kizárják, de legalábbis a lehető legkisebbre redukálják a személyegyesítő társaságok jogának alkalmazási körét. Ezen kívül a svájci jogban került sor a betéti részvénytársaság, mint a részvénytársaság külön formájának önálló szabályozására.

1.2.1. Történeti fejlődés

A betéti részvénytársaság (svájci terminológiával *Kommanditaktiengesellschaft*, KAG) történeti kialakulása a francia mintát követte, és a gyakorlati tapasztalatok hasznosításával már a tételes jogi szabályozást megelőzően sor került néhány betéti részvénytársaság alapítására.⁶⁸⁸ A *Code de commerce* megjelenését követően a kantonok nagy részében uralkodó magánjogi felfogás túlsúlya miatt a jogalkotó a betéti részvénytársaságot a betéti társaság altípusaként sorolták be, és mentesítették az engedélyezési kötelezettség alól. Ennek következtében néhány kanton az 1856-os és 1867-es francia törvényeket is átvette.

Az első szövetségi szintű, ezért egységes szabályozást az 1881-ben kiadott kereskedelmi és kötelmi törvénykönyv (*Obligationenrecht*, OR)⁶⁸⁹ jelentette. A betéti

⁶⁸⁶ Görögországban egészen egyedülálló jogtechnikai megoldásként a kft.-re irányadó szabályok alkalmazandó megfelelően, lévén hogy ott az EU egyébként részvénytársaságokra vonatkozó társasági jogi irányelveit a kft.-re is alkalmazni kell.

⁶⁸⁷ Ezen országok társasági jogának fejlődéséről részletesen ld. SÁNDOR, István: *A társasági jog története Nyugat-Európában*, V. fejezet

⁶⁸⁸ EILENTROP, Bettina: *Die Kommanditaktiengesellschaft*, 20. old.

⁶⁸⁹ Bundesgesetz über das Obligationsrecht vom 14.6.1881, a továbbiakban rövidítve: OR.

részvénytársaság törvényi koncepcióját heves vita előzte meg, egyáltalán hogy bekerüljön-e a törvénybe, és ha igen, akkor a francia/német vagy az angol modell szerint kerüljön szabályozásra. Végül a jogalkotó az utóbbi mellett döntött: ennek következtében a személyegyesítő jelleg (betéti elv) gyakorlatilag kizárásra került, így számos jelentős eltérést tapasztalhatunk a francia szabályozáshoz képest.⁶⁹⁰ Másfelől viszont nem követték mindenben az angol modellt, hanem a francia-német mintához közelítették az egyes részletszabályokat. Ez a vegyes megoldás számos értelmezési nehézséghez vezetett, amit az aprólékos szabályozás csak felerősített.⁶⁹¹

Az OR a betéti részvénytársaságot a részvénytársasághoz kapcsolva, jogi személyként sorolta be,⁶⁹² és alapvetően a részvénytársaság jogát rendelte rá alkalmazni, és csak az ettől eltérő néhány speciális szabály megalkotására szorítkozott. Az igazgatóság a személyesen felelős tagokból állt, akiknek az alapszabályban meghatározott számú részvényt kellett jegyezniük, és a társaság fennállásának tartamára letétbe helyezniük. Lévén minden tag, így a személyesen felelős tagok is, betéti részvényesek voltak, vitatott, hogy valóban két elhatárolható tagi csoportról beszélhetünk-e. Az egyik nézet szerint a személyesen felelős tagok jogállása a törvényi rendelkezésekből, nem pedig az igazgatói megbízatásból ered, így amennyiben valamennyi beltágot kizárnák, a társaság megszűnne. A másik nézet a személyesen felelős tagok jogállását az angol jog azon szabályára vezeti vissza, mely őket a társasági szerv tagjának tekinti, nem pedig önálló tagi csoportnak.⁶⁹³ Egyedül a személyesen felelős tag visszahívása került a betéti társaság joga szerint szabályozásra.⁶⁹⁴ A közgyűlés mellett, amely a részvénytársasághoz hasonlóan a társaság legfőbb szervének szerepét töltötte be, és ezzel a személyesen felelős tagok felett is állt, a törvény egy felügyelő bizottság kötelező felállítását is előírta anélkül, hogy a tagok számát vagy a megbízatás időtartamát szabályozta volna. Ezt a hiányt csak 1911-ben küszöbölték ki, és határozták meg a tagok számát három főben. Német mintára biztosította a törvény a felügyelő bizottság és a közgyűlés részére a keresetindítási jogot a személyesen felelős tagokkal szemben. A három kötelező társasági szerv mellett az OR előírta, hogy a tagokon kívüli

⁶⁹⁰ Például csak a személyesen felelős tag jogosult az ügyvezetésre, azonban ha kizárják az ügyvezetésből, ezzel a beltági jogállását is elveszíti. IKLÉ, R. A.: *Die Kommandit-Aktiengesellschaft*, 94. old.

⁶⁹¹ SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 374. old.

⁶⁹² OR 623.§ és 676.§

⁶⁹³ IKLÉ, R. A.: *Die Kommandit-Aktiengesellschaft*, 47. old.

⁶⁹⁴ OR 676.§

revizorok lássák el a társaság könyvelésének és pénzkezelésének ellenőrzését, amivel a svájci szabályozás elsőként teremtette meg a felügyelő bizottság és a könyvvizsgálók elkülönítését. Miután az OR megszüntette az engedélyezési kényszert mind a részvénytársaság, mind a betéti részvénytársaság esetében, a betéti részvénytársaság jelentősége a gazdasági életben csökkent.⁶⁹⁵

1911-ben sor kerül az OR és a magánjogi törvénykönyv (*Zivilgesetzbuch – ZGB*)⁶⁹⁶ összehangolására, ami a betéti részvénytársaság jogát csak jelentéktelen mértékben érintette. Az időközben megcsappant gazdasági jelentősége miatt az OR 1936-os revíziója⁶⁹⁷ során, melyen a betéti részvénytársaság mai szabályozása nyugszik, élénk vita bontakozott ki a jogi forma megtartása kérdésében. Végül bevették a törvénybe, azonban a korlátolt felelősségű társaság (és főképpen csekély kötelező törzstőkéjének) bevezetésével a gazdasági jelentősége tovább csökkent, és az „elvándorlás” ebből a társasági formából felerősödött.

1966-tól kezdve egészen 1991-ig⁶⁹⁸ tartott a részvényjog reformjának előkészítése, melynek eredményeként a részvénytársaság szabályait a gyakorlati életben felmerült kérdésekhez és kívánalmakhoz igazították.⁶⁹⁹ A szabályozás sarokpontjai a saját tőke javítása, a részvényesek és hitelezők védelmének kidolgozása, valamint a társasági szervek működőképességének erősítése voltak.

1.2.2. A svájci betéti részvénytársaság törvényi modellje

A betéti részvénytársaság törvényi szinten az OR 764-771.§§-okban került szabályozásra, a részvénytársasághoz kapcsolódóan.⁷⁰⁰ Tőkeegyesítő társaság és jogi személy. A francia és német modelltől eltérően, a részvénytársaság egyik altípusa, személyi jellegű beütéssel. Alapvetően a részvénytársaság szabályai alkalmazandók rá,

⁶⁹⁵ SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 376. old.

⁶⁹⁶ Bundesgesetz betreffend die Ergänzung des Schweizerischen Zivilgesetzbuchs vom 30.3.1911.

⁶⁹⁷ Bundesgesetz vom 18.12.1936 über die Revision der Titel XXIV bis XXXIII des schweizerischen Obligationsrechts

⁶⁹⁸ Bundesgesetz vom 15.10.1991

⁶⁹⁹ SÁNDOR, István: *A társasági jog története Nyugat-Európában*, 225. old.

⁷⁰⁰ a részvénytársaságok alapításáról részletesen ld. HELMECZI, András: *A tőkeegyesítő társaságokra vonatkozó jelentősebb szabályok Svájcban*. A betéti részvénytársaságokról részletesen ld. EILENTROP, Bettina: *Die Kommanditaktiengesellschaft*.

amennyiben a betéti részvénytársaságra vonatkozó különös szabályok eltérően nem rendelkeznek.⁷⁰¹ Ezzel a jogtechnikai megoldással elkerülte a jogalkotó, hogy a személyegyesítő társaságok jogára való visszautalások zavart okozzanak az alkalmazandó joganyagban. Tekintettel azonban a betéti részvénytársaság eredendően vegyes jellegére, néhány területen a személyegyesítő társaság szabályai az alkalmazandók, így: a személyes felelősségre, az ügyvezetési jog megvonására és a felmondásra. A gyakorlatban esetleg felmerülő bizonytalanságot a széleskörű alapszabályi autonómia biztosította lehetőségekkel lehet kiküszöbölni, mivel a betéti részvénytársaságok csekély száma miatt a bírósági gyakorlat ezen a területen nem nyújt segítséget.

1.2.2.1. Alapítás

A betéti részvénytársaság alapítása a részvényjogi előírások szerint történik. A személyes felelősségű tagot – alapításkor és azt követően is – az alapszabályban és a cégjegyzékben név szerint kell feltüntetni.⁷⁰² A minimális alaptőke 100.000 CHF,⁷⁰³ melyből alapításkor összesen legalább a felét rendelkezésre kell bocsátani úgy,⁷⁰⁴ hogy a névre szóló részvények legalább 20%-át, míg a bemutatóra szóló részvények teljes értékét be kell fizetni. Az alapítás csak szimultán alapítás lehet, azaz az alapítóknak az összes részvényt le kell jegyezniük,⁷⁰⁵ és a legalább egy személyesen felelős tag mellett legalább három betéti részvényesnek kell részt vennie benne.⁷⁰⁶

1.2.2.2. A tagsági jogállás

Az OR definíciója⁷⁰⁷ szerint a betéti részvénytársaság olyan „társaság, amelynek tőkét részvényekre osztják fel, és amelynél egy vagy több tag a társaság hitelezői felé a közkereseti társaság tagjának megfelelően korlátlanul és egyetemlegesen felel.” Az OR

⁷⁰¹ OR 764.§

⁷⁰² OR 765.§ (1) és (2) bek.

⁷⁰³ OR 621.§

⁷⁰⁴ OR 632.§

⁷⁰⁵ OR 629.§ (2) bek.

⁷⁰⁶ OR 625.§ (1) bek. Amennyiben a részvényesek száma három alá csökken, a hitelezők kérelmére a társaságot meg kell szüntetni, OR 625.§ (2) bek.

⁷⁰⁷ OR 764.§ (1) bek.

707.§ (1) bekezdése szerint az igazgatóság tagjának, aki betéti részvénytársaság esetén kizárólag személyes felelősségű tag lehet, részvényesnek kell lennie. Az uralkodó felfogás ebből a szabályból azt vezeti le, hogy a betéti részvényesek mellett a törvény szerint vagyoni betétet teljesítő személyes felelősségű tagok is részvénytőkét szolgáltatnak, nem pedig külön betétet.⁷⁰⁸

Személyesen felelős tag csak természetes személy lehet, melyet az uralkodó felfogás a közkereseti illetve betéti társaság jogára⁷⁰⁹ vezet vissza, ahol kifejezett tilalom található az egyes társasági formák keveredését illetően.

A társaság kötelezettségeiért elsősorban a társaság saját vagyonával felel,⁷¹⁰ és – ellentétben a német megoldással – a tag vagyonát csak abban az esetben lehet a követelés kielégítésére igénybe venni, ha a társaság felszámolásra került, és kiegyenlíthetetlen hitelezői követelés maradt vissza.⁷¹¹ A személyesen felelős tagok felelőssége a közkereseti társaság tagjainak megfelelően alakul: egyetemleges, korlátlan és személyes. A személyes felelősség kötelező, független az ügyvezetés ellátásának jogától vagy éppen a kötelezettség fennállásáról való tudomásszerzéstől.⁷¹²

A betéti részvényesek jogaira a részvénytársaság részvényeseinek jogai megfelelően irányadók.

1.2.3. A svájci betéti részvénytársaság szervezete

A svájci jog szintén egy hármas tagolású társasági struktúrát alkalmaz a betéti részvénytársaságok esetében: a személyesen felelős tagokból álló igazgatóság mellett a közgyűlés és a felügyelő bizottság került nevesítésre.⁷¹³

⁷⁰⁸ SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 382. old.

⁷⁰⁹ OR 552.§ (1) bek. és 594.§ (2) bek.

⁷¹⁰ OR 764.§ (2) bek. és 620.§ (1) bek.

⁷¹¹ Funkcióját tekintve nem sokban különbözik a német szabályozástól.

⁷¹² OR 764.§ (2) bek. és 568.§ (1) és (2) bek.

⁷¹³ A részvénytársaság szabályaitól mindenképpen eltér annyiban, hogy ott nem kötelező a felügyelő bizottság létrehozása, ugyanakkor ismeri az ellenőrző testületet

1.2.3.1. Az igazgatóság

Ellentétben a részvénytársasággal, a svájci jogban a betéti részvénytársaság esetében a *Selbstorganschaft* elve érvényesül: az igazgatóság egy vagy több személyesen felelős tagból áll,⁷¹⁴ akiket nem a közgyűlés választ, hanem az alapszabály (lényegében az alapszabályon keresztül az alapítói kör) jelöl ki. Ennek megfelelően az igazgatóság személyi körének változása egyben az alapszabály módosítását is jelenti, melyhez szükséges a közgyűlés abszolút többségű hozzájárulása,⁷¹⁵ mely határozatot végül a többi személyesen felelős tag hagy jóvá.⁷¹⁶ Értelemszerűen ez a megoldás nem tartalmaz kötelező előírást a megbízatás leghosszabb időtartamára, az egészen az alapszabály ilyen irányú módosításáig fennáll.

Mivel a törvényi hatáskör kötelezően a személyesen felelős tagokból álló igazgatóságot illeti meg, a német jogban lehetséges, és az új beltágok választására vonatkozó részleges delegáció a felügyelő bizottság részére a svájci betéti részvénytársaságoknál nem lehetséges, legfeljebb egy egyetértési jogot lehet az alapszabályban biztosítani.⁷¹⁷

Vitatott kérdés az igazgatóság személyi körét illetően, hogy szükséges-e nekik svájci állampolgárság és lakóhely vagy sem? Ugyanis az egyik nézet szerint a személyes felelősségű tagok esetében a közkereseti társaság rendelkezéseit kell alkalmazni, ami ilyen követelményt nem támaszt. A másik, a részvénytársasággal rokon szabályozás elsődlegességét valló nézet szerint viszont a részvénytársaság igazgatóságára vonatkozó szabályt⁷¹⁸ kell alkalmazni, ami szerint az igazgatósági tagok többségének (ha csak egy személyesen felelős tag van, úgy értelemszerűen neki) svájci állampolgársággal és lakóhellyel kell rendelkeznie. Ezen utóbbi nézet azzal is igyekszik saját helytállóságát alátámasztani, hogy a személyes felelősség pusztán illúzióvá válik, ha a beltágok külföldi illetőségűek. Ennek ellenére a gyakorlat a személyegyesítő jelleget fogadja el irányadónak, és nem alkalmazza az állampolgársági és letelepedési kritériumot.⁷¹⁹

Különös ismertetőjegye a svájci modellnek a tagsági és szervezeti jogállás szoros

⁷¹⁴ OR 765.§

⁷¹⁵ OR 764. (2) bek. és 703.§

⁷¹⁶ OR 765.§ (3) bek.

⁷¹⁷ EILENTROP, Bettina: *Die Kommanditaktengesellschaft*. 56. old.

⁷¹⁸ OR 708.§

⁷¹⁹ SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 385. old.

kapcsolata: a személyesen felelős tagok egyben a betéti részvénytársaság igazgatói.⁷²⁰ Ezen pozíciók különválasztása – a német és francia joggal ellentétben – kizárt.⁷²¹ ha a személyesen felelős tag elveszti igazgatói jogállását, úgy megszűnik a tagsági jogállása is, és viszont.⁷²² Amennyiben a tagsági jogállás megszűnik, a korábbi beltág csak mint közönséges betéti részvényes marad a társaságban.

A személyesen felelős tagot – a személyegyestő társaságok joga alapján – megilleti a jog, hogy tagsági jogviszonyát felmondással szüntesse meg (mely esetben természetesen az igazgatói jogállását is elveszíti).⁷²³ A felmondást legalább hat hónappal az üzleti év vége előtt közölni kell. A személyesen felelős tagsági jogállást átruházni nem lehet, azonban az alapszabályi autonómia körében a gyakorlatban találkozhatunk ettől eltérő megoldással is.⁷²⁴

Az ügyvezetést és a társaság képviseletét a személyesen felelős tagok jogosultak és kötelesek ellátni.⁷²⁵ Bár van némi vita arról, hogy ezen tevékenységre a részvénytársaság vagy a közkereseti társaság szabályait kell-e alkalmazni, széleskörű egyetértés mutatkozik abban, hogy a személyegyestő társaság joga az irányadó. Ennek megfelelően az egyes igazgatókat megilleti az ellentmondás joga a többi igazgató intézkedésével szemben,⁷²⁶ míg a rendkívüli ügyletek érvényességéhez egyhangú hozzájárulás szükséges.⁷²⁷ Minden olyan hatáskör, amit a törvény vagy az alapszabály nem utal más társasági szerv hatáskörébe, az igazgatóságot illeti meg.⁷²⁸ Az ügyvezetési feladatok ellátásáért az igazgató a részvénytársaság igazgatójának megfelelő módon felel.⁷²⁹ Egyes ügyvezetési feladatokat – amennyiben az alapszabály lehetővé teszi – a felügyelő bizottság egyetértésével harmadik személyekre (de nem a felügyelő bizottságra!) át lehet ruházni.⁷³⁰

⁷²⁰ OR 765.§ (1) bek.

⁷²¹ EILENTROP, Bettina: *Die Kommanditaktiengesellschaft*. 51. old.

⁷²² OR 767.§ (2) bek.

⁷²³ OR 771.§ (1) bek., 574.§ és 546.§

⁷²⁴ EILENTROP, Bettina: *Die Kommanditaktiengesellschaft*. 51. és 58. old.

⁷²⁵ OR 765.§ (1) bek.

⁷²⁶ OR 535.§ (2) bek.

⁷²⁷ OR 535.§ (3) bek.

⁷²⁸ 716.§ (1) bek.

⁷²⁹ OR 717.§, 662.§ és 725.§

⁷³⁰ EILENTROP, Bettina: *Die Kommanditaktiengesellschaft*. 62. old.

1.2.3.2. A közgyűlés

Lévén a svájci jog szerint a személyesen felelős tagok is szükségképpen betéti részvényesek, a közgyűlés a betéti részvénytársaság esetén is valamennyi tag (részvényes) közös szervét jelenti. Emiatt nem is merül fel a német szabályozásban benne rejlő kérdés, hogy a közgyűlés mellett létezik-e egy külön a betéti részvényeseket összefogó társasági szerv.

A részvénytársaság közgyűlésére vonatkozó szabályok megfelelően alkalmazandók a betéti részvénytársaság közgyűlésére is.⁷³¹ A közgyűlés feladata az eredménykimutatás, a mérleg és az üzleti jelentés elfogadása, valamint az alapszabályban hozzárendelt döntések meghozatala. A részvénytársasággal ellentétben viszont a betéti részvénytársaság közgyűlésének nincs joga az igazgatóság megválasztásához és visszahívásához, és egyes döntésekhez a személyesen felelős tagok hozzájárulása szükséges, így: a személyesen felelős tagokban bekövetkező változashoz,⁷³² a társaság céljának, tevékenységének vagy időtartamának módosításához,⁷³³ valamint a társaság megszüntetéséhez.⁷³⁴ A törvény szövege szerint az egyéb döntésekhez nem szükséges a személyesen felelős tagok hozzájárulása, aminek ilyen szűk értelmezése esetén a személyesen felelős tagoknak nem lenne beleszólása például a tőkeemelésbe, a nyereség felosztásába vagy akár az alapszabály módosításába. A jogirodalom és gyakorlat ennek kiküszöbölésére azt az álláspontot alakította ki, hogy a személyesen felelős tagok hozzájárulásához kötött döntéseket a közkereseti társaság joga szerint kell elbírálni, így amennyiben az adott döntés a személyesen felelős tagok jogait csorbítaná vagy kötelezettségeit növelné, szükséges a hozzájárulásuk.

1.2.3.3. A felügyelő bizottság⁷³⁵

A svájci jogban egyedül a betéti részvénytársaságra jellemző sajátosság a felügyelő bizottság, amit a személyesen felelős tagok erős jogállásának ellensúlyának,

⁷³¹ OR 764.§ (2) bek. és 698.§

⁷³² OR 765.§ (3) bek.

⁷³³ OR 766.§

⁷³⁴ OR 77.§ (2) bek.

⁷³⁵ A svájci terminológia az *Aufsichtsstelle* megjelölést használja a német *Aufsichtsrat* helyett.

egyszersmind a betéti részvényesek szervének szántak.⁷³⁶ Egyfelől ellátja a részvénytársaság ellenőrző testületének feladatait (az eredmény-kimutatás, a mérleg, a vagyonértékelés, a könyvelés törvényességének és alapszabálynak megfelelésének ellenőrzése). Ennek nyomán ellenőrzi az ügyvezetést.⁷³⁷ Az ellenőrzési tevékenység a kiterjed a határozatok és jogügyletek törvényességi ellenőrzésére, valamint az intézkedések célszerűségére és gazdaságosságára is. Az ellenőrzés ellátásához az igazgatóság köteles a megfelelő felvilágosítást megadni és a társaság könyveibe való betekintést biztosítani. A felügyelő bizottság törvénysértés vagy az ügyvezetés súlyos hiányossága esetén jogosult a közgyűlést összehívni,⁷³⁸ valamint az igazgatóság tagjai ellen bírósági eljárást kezdeményezni a felelősség megállapítására.⁷³⁹

1.2.4. A svájci modellt követő országok

Olaszország a 1865-ös *Codice di Commercio*-val vátlotta fel az addig érvényben lévő francia *Code de commerce*-t. A betéti részvénytársaság (*società in accomandita per azioni* – S.A.P.A.) szabályozása ebben szorosan kötődött a francia mintához, azonban Európában egyedülálló módon lehetővé tette az üzletvezetést ellátó személyesen felelős tag közgyűlés általi visszahívását. Ennek nyomán elmondhatjuk, hogy elsőként Olaszországban került sor a közgyűlés jogkörének szabályozására, amellyel a személyesen felelős tagok jogállása gyakorlatilag a betéti társaság beltagjának jogállásával egyezett meg, és csak az őket egyenként megillető jogok által tudtak befolyást gyakorolni a társaság működésére. Emellett itt kezdődött meg a betéti részvénytársaság jogának a részvénytársaság jogához való közelítése, aminek egyik fontos eleme volt a már említett visszahívási jog, amin keresztül a közgyűlés hatékonyan tudta befolyásolni a társaság működését. Az 1882-es *Codice di Commercio* létrejöttét az új nemzeti egység ideológiája ihlette, és további jogközelítést hozott a betéti részvénytársaságot és a részvénytársaságot illetően. A legnagyobb előrelépést a normatív alapítás és szabályozás általánossá tétele jelentette, és bár továbbra is a betéti részvénytársaság egyik különös formájaként sorolták be, a személyegyedítő jellegéből tovább vesztett azáltal, hogy a jelentősebb szabályait a részvénytársaság szabályai

⁷³⁶ EILENTROP, Bettina: *Die Kommanditaktengesellschaft*. 66. old.

⁷³⁷ OR 768.§ (1) bek.

⁷³⁸ OR 764.§ (2) bek. és 699.§ (1) bek.

⁷³⁹ OR 769.§ (1) bek.

között helyezték el. Az első világháborút követő gazdasági élénkülés a társasági jog megújítását is szükségessé tette. Több reformjavaslat után 1942-ben készült el a máig hatályban lévő *Codice civile*, ami a korábbi *Codice di Commercio* szabályait implementálta az egységesített polgári jog szabályai közé. A társasági jog újragondolása során a betéti részvénytársaságot immár a részvénytársaság egyik különleges formájaként definiálták, és fő gazdasági funkcióját a személyes felelősséget ellentételező tőkegyűjtés előtérbe helyezésében határozták meg.

Spanyolországban a betéti részvénytársaság (*sociedad comandita por acciones* – *S. Com.por A.*) első szabályait az 1829-es *Código de Comercio* tartalmazza, amely az első egységesen alkalmazandó spanyol kereskedelmi törvény volt, és bár nagymértékben támaszkodott a helyi jogra, sok tekintetben kötődött a *Code de commerce*-hez, sőt egyes, így többek között a betéti részvénytársaságra vonatkozó szabályait, szó szerint vette át. A csalárd alapítások elkerülésére 1848-ban újra bevezetett rendeleti alapítás nem hozta meg a várt eredményeket, így a jogalkotó 1869-ben a normatív alapítás általánossá tétele mellett döntött. A *Código de Comercio* 1885-ös újraszabályozása nem hozott jelentős változásokat a részvénytársaság tekintetében, sőt a betéti részvénytársaság szabályait változatlanul hagyta, a betéti részvénytársaság különös formájaként sorolta be, és a beltágok felelősségét a társaság kötelezettségeiért mögöttes felelősségként szabályozta. Csak az 1926-os reformjavaslat tartalmazott részletes szabályokat a betéti részvénytársaságokról, ám a gazdasági szereplők ellenállása miatt a javaslat megbukott. A részvényjogot csak 1951-ben reformálták meg, és a részvénytársaság szabályait külön törvénybe foglalták. Az 1989-es törvény igazította a spanyol társasági jogot az EU jogához, és ebben került sor a betéti részvénytársaság szabályainak svájci mintára történő részletes kidolgozására. A betéti részvénytársaság tőkeegyesítő társaságként került besorolásra, jogi személy, és a személyesen felelős tagok egyben betéti részvényesek is. Bár a szervezeti felépítés alapvetően a részvénytársasághoz igazodik, nem kötelező felügyelő bizottság létrehozása, így az ellenőrzési jogokat nagyrészt a közgyűlés gyakorolja.

2. A betéti részvénytársasági formát nem ismerő országok

2.1. Nagy-Britannia

A lényegi elemeit tekintve egyesek Nagy-Britanniát is svájci modellhez sorolják,⁷⁴⁰ ám véleményünk szerint az egyébként is alapjaiban eltérő társasági jogi szabályozás, és a csak helyyel-közzel megfeleltethető jogintézmények miatt sokkal inkább önálló modellnek tekinthető, így külön címben tárgyaljuk.

2.1.1. Az angol társasági formák általános jellemzői

Még mielőtt a betéti részvénytársasághoz hasonló angol jogi formára rátérnénk, szükségesnek tartjuk az angol társasági jog alapvető tagolásának felvázolását. Tekintettel arra, hogy az angol társasági formák meglehetősen bonyolult egyveleget alkotnak, a csoportosítás több szempontból is elvégezhető.

Azonban mindenek előtt utalnunk kell arra, hogy az angol jog szerint a társaságok három különböző módon jöhetnek létre: királyi *charter*, törvény rendelkezése, valamint a tagok megállapodását (társasági szerződés) követően a cégjegyzékbe történő bejegyzés útján.

2.1.1.1. Az angol tőkeegyesítő társaságok

A tőkeegyesítő társaságoknak három fajtája ismert:⁷⁴¹

- részvénytársaság (*company limited by shares*), ahol a részvényesek csak a részvényük névértékének szolgáltatására kötelesek, egyebekben a társaság kötelezettségeiért nem felelnek;
- a tagok vagy igazgatók felelősségvállalása mellett működő társaság (*company limited by guarantee*), ahol a társaság megszűnése esetén esetlegesen visszamaradó kötelezettségekért a tagok/igazgatók személyes felelősséggel tartoznak;

⁷⁴⁰ Pl. COSTI, Renzo: *L'azionista accomandatario*, 9. és 59. old. (hivatkozva: SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 365. old.)

⁷⁴¹ SÁNDOR, István: *A társasági jog története Nyugat-Európában*, 245. old.; a *Companies Act 2006* 5.§ (1) bekezdése szerint *company limited by guarantee with a share capital* alapítására vagy ilyenné való átalakulására viszont már nincs lehetőség

- a tagok vagy igazgatók felelősségvállalása mellett működő, részvénytőkével rendelkező társaság (*company limited by guarantee with share capital*), ahol a társaság megszűnése esetén esetlegesen visszamaradó kötelezettségeikért a tagok/igazgatók személyes felelősséggel tartoznak, és a társaság alaptőkéje részvényekben kerül felosztásra.

Létezik olyan lehetőség, hogy a társaság a tagok korlátlan felelősségével működjön, mely esetben az *unlimited company* megnevezést köteles használni.

A tőkeegyesítő társaságok a működésüket tekintve lehetnek:

- nyílt (*public limited company, PLC*), ami részvénytársaság vagy a tagok /igazgatók felelősségvállalása mellett működő társaság lehet, és jogosult nyílt részvény- és kötvény-kibocsátásra (szukcesszív alapítás);
- zárt (*private limited company, Ltd.*), ami bármely formában működhet, de nem jogosult nyílt részvény- és kötvény-kibocsátásra (szimultán alapítás).

A tőkeegyesítő társaságok jogi személyek, kötelező a cégjegyzéki bejelentés, a cégjegyzékbe való bejegyzéssel jönnek létre, és alapító okirataikra kötelező tartalmi elemek vonatkoznak.

2.1.1.2. Az angol személyegyesítő társaságok

A személyegyesítő társaságoknak két fajtája ismert:

- egyszerű társaság (*partnership*), amely a tagok szerződéses kapcsolatára épül, a tagok korlátlanul felelősek a társaság tartozásaiért, legfeljebb húsz tagja lehet, nem kötelező bejegyezni a cégjegyzékbe, és az üzleti könyvei sem nyilvánosak;
- betéti társaság (*limited partnership*), amely legalább két taggal alakul, ahol az egyik tag felelőssége a társaság kötelezettségeiért korlátlan, míg a másik tag csak a vagyoni betétje szolgáltatására köteles (kivéve, ha részt vesz az üzletvezetésben), és kötelező bejegyezni a cégjegyzékbe.

A személyegyesítő társaságok nem jogi személyek, de perelhetnek és perelhetők, valamint adóalanyisággal rendelkeznek.

2.1.1.3. Egyéb angol társasági formák

Az angol jog ismer néhány, a kontinentális jogrendszertől idegen társasági formát is, például:

- *quoted company*, mely egy tőzsdén jegyzett társaság;
- *close company*, mely egy speciális adózási formát takar;
- *small* illetve *medium-sized company*, mely megnevezés a társaság méretére utal, egyben lehetővé teszi egyszerűsített mérleg készítését.

2.1.2. Az angol betéti részvénytársaság történeti fejlődése⁷⁴²

Angliában három különböző típusú gazdasági társaság létezett 1825-ben: a királyi *charterrel* (rendelettel) alapított, a törvénnyel létrehozott és az ún. *deed of settlement* társaságok. A részvénytársaságok esetén a normatív (tehát nem az uralkodó rendeletéhez kötött) szabályozási rendszert az 1844-es *Joint Stock Companies Act* teremtette meg, azonban ezek a társaságok továbbra is a tagok korlátlan felelőssége mellett működtek, és bár az alapító okiratban a tagok belső jogviszonyában érvényesíthetők voltak bizonyos korlátozások, harmadik személyek felé ezekre hivatkozni nem lehetett. A törvény létrehozta a cégek nyilvántartására szolgáló *Company Registrar*-t is, egyben úgy rendelkezett, hogy a társaságok e bejegyzéssel nyerik el jogalanyiságukat, ami – tekintettel a nehézkes eljárási szabályokra – nem igazán segítette a vállalkozások létrejöttét. A jogalkotó a gyakorlatban felmerült hibák tanulságait levonva 1855-ben megalkotta a *Limited Liability Act*-et, melynek rendelkezése alapján a részvénytársaság részvényeseinek felelőssége a részvényük névértékére korlátozódott. Az 1862-es *Companies Act* volt az a jogszabály, amely megteremtette a *limited company by shares* (vagy *by guarantee*) formát. Az 1867-es *Companies Act* volt az első olyan angol jogszabály, ami a betéti részvénytársaság egyik fontos ismertetőjegyről rendelkezett: lehetővé tette a *limited company* igazgatósága részére, hogy az alapító okirat rendelkezése alapján korlátlan felelősséggel bírjanak azokért a károkért, amelyeket

⁷⁴² az angol társasági jog történetéről részletesen ld. SÁNDOR, István: *A társasági jog története Nyugat-Európában*, 189-194. és 241-250. old.

tevékenységük során okoznak, amivel nem önálló társasági típus jött létre, hanem a *limited company by shares (by guarantee)* egyik válfaja. A kontinentális jogfejlődéssel ellentétben a betéti részvénytársaság nem a betéti társaságból fejlődött ki, hogy kitöltse a személyegyesítő és tőkeegyesítő társaságok közötti hézagot, mint ahogy a kontinentális országokban jellemző volt.⁷⁴³ Ilyen hézag az angol társasági jog különös felépítése és a viszonylag korán bevezetett korlátozott tagi felelősség miatt nem létezett. Azonban nem csak a jogi szabályrendszer, hanem a felépítés is különbözött a kontinentális jogtól, ugyanis a szervezeti felépítésből hiányzott a jogilag elkülöníthető két tagi csoport mint ismertetőjegy: egyedül a szervezeti funkció kifejezése kötődött a személyes felelősséghez, anélkül, hogy kettős tagolású szervezeti felfogást érintette volna. A felelősség egyébiránt csak a társaság felszámolása vagy csődvédelme esetén előforduló utólagos fizetési kötelezettségért állt fenn, így mögöttes is volt.

Az 1867-től Angliában a betéti részvénytársasághoz hasonló jogintézményt jellemző különutas fejlődés más államokban ismeretlen volt. Ennek oka a kontinentális joghoz képest az angol társasági jog alapvetően eltérő szabályozási felfogása és – ennek nyomán – a meglévő jogi formák másfajta felosztása volt. Ez egyfelől abban mutatkozik meg, hogy az egyszerű betéti társaság jogi formája, amelyre a francia betéti részvénytársaság joga épült, Angliában ismeretlen volt, és a francia *société en commandite* átvételére vonatkozó javaslatok hosszú ideig nem hoztak eredményt,⁷⁴⁴ és csak az 1907-es *Limited Partnership Act* vezette be. Ez az oka annak, hogy az igazgatók személyes felelőssége mellett működő részvénytársaságok számára nem a személyegyesítő társaságok joga volt az alkalmazandó jog.

Másrészt az 1720 óta létező részvénytörvény teljesen külön fejlődési utat járt be.⁷⁴⁵ Az 1825-ös *Bubble Act* volt az, ami a társasági jog nagyfok liberalizációjának első állomását jelentette. Az 1844-es *Joint Stock Companies Act* az engedélyezési rendszer eltörlésén kívül engedélyezte a korlátlan felelősséggel működő társaságok számára a testületek szabad alakítását,⁷⁴⁶ feltéve hogy legalább hét taggal rendelkeztek és bejegyezték őket a cégjegyzékbe. Ezzel az angol jog az akkori kontinentális európai jogtól eltérő alapelvekre helyezkedett, amelyben a befektetők védelmét széleskörű

⁷⁴³ MITTERMAIER, Franz: *Englische Handelsgesetzgebung von 1867*, 42. old.

⁷⁴⁴ GOWER, L. C. B.: *Principles of Modern Company Law*, 38. old.

⁷⁴⁵ WIETHÖLTER, Rudolf: *Interessen und Organisation der Aktiengesellschaft...*, 64. old.

⁷⁴⁶ HOPT, Klaus J.: *Ideelle und wirtschaftliche Grundlagen...*, 146. old.

nyilvánossági kötelezettségekkel erősítették meg, és egészen 1867-ig tilos volt a bemutatóra szóló részvény kibocsátása. Az elkövetkező időkben kipattant vita arról, hogy engedélyezhető-e egyáltalán a társaságok tagjainak a korlátozott felelősség, míg végül az 1855-ös *Limited Liability Act* a korlátozott felelősség tilalmát is felszámolta.⁷⁴⁷ Röviddel ezután az 1856-os *Joint Stock Companies Act* már részletes szabályozással is szolgált, és – ellentétben a korábbi törvényekkel – Skócia területén is hatályba lépett. 1857-ben módosításokat hajtottak végre, és például a bankok részére is engedélyezték a korlátolt felelősség mellett történő alapítást. Az 1862-es *Companies Act* tovább egyszerűsítette a társaságok alapítását, illetve bevezette az azóta is létező *ultra vires* felelősségi rendszert, mely szerint a társaság csak az alapító okiratában meghatározott üzleti tevékenységei körében köthet szerződést.⁷⁴⁸

A személyesen felelős igazgatóság mellett történő alapítás lehetőségének szélesebb elterjedése, ami a kezdetektől kérdéses volt, elmaradt:⁷⁴⁹ mivel a lehetőség a liberális társasági jogból fakadt, soha nem töltött be olyan „pót-részvénytársaság” szerepet, mint a kontinentális jogrendszerben, ezért gazdasági kényszert sem találunk mögötte. Egyebekben a két fajta *limited company*-ra ugyanazok a szabályok voltak az irányadók, így a személyes felelősség választása nem járt a Franciaországban és Németországban jellemző, a személyegyesítő társaságokra irányadó jog alkalmazásának előnyeivel sem. Az alapítás lehetősége a szerény gyakorlati jelentős ellenére az elkövetkező társasági jogi reformokban is megmaradt, így az 1929-es, 1948-as és 1985-ös *Companies Act*-ben is. Az angol társasági jogra jelentős hatást gyakorolt az Európai Közösséghez való csatlakozás, mely az implementált társasági jogi irányelveken keresztül valamelyes harmonizációt hozott az angol és a kontinentális társasági jogi szabályozásban. A Nagy-Britanniában már hatályon kívül helyezett szabályokat egyébiránt az egykori gyarmatokon részben még mai is alkalmazzák.⁷⁵⁰

Az 1985-ös *Companies Act* az igazgatóság személyes felelőssége mellett működő részvénytársaságok szabályait az előzményekhez képest csak kismértékben módosította. Az igazgatók (*manager*) az alapszabály (*memorandum of association*) rendelkezése

⁷⁴⁷ WIETHÖLTER, Rudolf: *Interessen und Organisation der Aktiengesellschaft...*, 64. old.

⁷⁴⁸ SÁNDOR, István: *A társasági jog története Nyugat-Európában*, 192. old.; SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 367. old.

⁷⁴⁹ MITTERMAIER, Franz: *Englische Handelsgesetzgebung von 1867*, 43. old.

⁷⁵⁰ SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 368. old.

alapján korlátlan felelősséget vállalhattak, amiről viszont egy részletes szabályozást is alkotni kellett. Csupán egy utalás a memorandumban a memorandumon kívüli jogi szabályokra csak kivételesen volt alkalmazható, ha az utalás kellően pontos volt. A később csatlakozó igazgatók a megválasztásuktól illetve hivatalba lépésüktől ezen felelősséggel tartoztak. A felelősség módja és mértéke nem közvetlenül a törvényi szabályból fakadt, hanem a társaság alapítására vonatkozó előírásokból ismerhető meg. Ennek megfelelően a személyes felelősséggel bíró igazgatók kötelezettek a követelések utólagos kielégítésére mindaddig, amíg a társaság tarozásai kiegyenlítésre nem kerülnek. Tehát nem közvetlenül felelnek a hitelezők felé, hanem csak a társaság megszűnése esetén. A felelősség terjedelme sem volt teljesen korlátlan: az érintettek már nem feleltek azokért a kötelezettségekért, amelyek a megbízatásuk után keletkeztek. A saját hivatali idejükből származó kötelezettségekért való felelősségük pedig a megbízatás megszűnésétől számított egy évig tartott, feltéve hogy ezen időn belül nem került a társaság felszámolás alá. Amennyiben a korlátlan felelősséget a memorandum az alapításkor nem írta elő, később egy ún. *special resolution* útján, a tagok háromnegyedes többségével történő hozzájárulás mellett lehetett vállalni. A korlátlan felelősség vállalása egyebekben a *limited company* jogi szabályozásában és működésében nem jelent módosulást, ezáltal különösképpen nem létezik olyan jogi forma, ami a személyegyesítő társaságok jogának alkalmazására támaszkodna.⁷⁵¹

A hatályos angol társasági jogot a 2006-os *Companies Act* tartalmazza, mely egy meglehetősen grandiózus kódex (1300 paragrafus és 15 melléklet alkotja), és majd minden társasági formával kapcsolatban tartalmaz módosításokat. Azonban mivel a dolgozat célja alapvetően nem az angolszász társasági jog elemzése, pusztán a jobb megértés kedvéért tértünk ki az angol fejlődés főbb állomásaira, és a hatályos törvény részletes bemutatásától eltekintünk.

2.1.3. Az „*ultra vires*” felelősség⁷⁵²

Az angol társasági jog egyik évszázados alapelve az ún. *ultra vires* felelősségi alakzat, melynek lényege, hogy a társaság vezetőinek a társaság célján (elsődleges

⁷⁵¹ SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 369. old.

⁷⁵² részletebben ld. PAPP, Tekla: Az „*ultra vires*” elv az angol társasági jogban

tevékenységén) kívül kötött ügyletei jogképesség hiányában érvénytelenek, így az ezzel összefüggésben harmadik személynek okozott károkért a társaság illetve annak vezetői felelősséggel tartoznak. Mivel a vezetők személyét érintő felelősségi alakzatról van szó, sok rokon vonást mutat a betéti részvénytársaság kontinentális jogi szabályaival, így mindenképpen érdemes röviden ismertetnünk ezt az angolszász jogelvet.

Magát az *ultra vires* doktrínát az angol társasági jogba az 1844-es *Joint Stock Companies Act* azon előírása vezette be, mely szerint a társaság alapító okiratában kötelező feltüntetni azt a célt, amelynek érdekében a társaság a tevékenységét kifejti. Kezdetben a társaság célja módosítható volt, azonban az 1856-os *Companies Act* szigorított ezen a szabályon, és az 1890-es módosítást követően is csak meghatározott okokból lehetett módosítani rajta – ezzel a megoldással mintegy kőbe vették a társaság alapítási célját, ami így a társaság jogképességét is ennek megfelelően korlátozta. Ennek ellensúlyozására a gyakorlat elindult az ún. *object-clause* alkalmazásának irányába tolódott, melyek az alapszabályban mintegy járulékos mellék-tevékenységek kiegészítették a társaság fő célját és tevékenységét, így enyhítve az *ultra vires* kereteit. A bírói gyakorlat viszont meglehetősen mostohán bánt ezzel a megoldással, melynek eredményeként minden egyes, az alapszabályban megfogalmazott célt vagy tevékenységet önállónak kellett tekinteni, és a társaság elsődleges céljának a felsorolásban egyértelműen fő célként megjelölt (ennek hiányában a felsorolás első helyén álló) célt tekintette a társaság céljának az *ultra vires* alkalmazása szempontjából.

A számos értelmezési problémát felvető szabályrendszer miatt annak eldöntése során, hogy a társasági vezetés *ultra vires* járt-e el egy jogügylet során, az alábbi szempontokat kellett egyszerre vizsgálni:⁷⁵³

1. a társaság alapító okiratában van-e ún. *main object clause* (fő cél vagy tevékenység) feltüntetve, vagy a társaság nevéből levezethető-e ilyen;
2. a társaság alapító okiratában vannak-e ún. *independent object*-ek (a fő tevékenységtől függetlennek minősíthető, nem alárendelt további tevékenységek);
3. a társaság alapító okiratában meghatároztak-e ún. *subjective clause*-t (azaz a társaság célját tekintve hasznosnak, előnyösnek minősített további tevékenységet);
4. az adott jogügylet az ún. *implied power* körébe esik-e (azaz az adott tevékenység a társaság céljának jogszerű eléréséhez szükséges-e);

⁷⁵³ PAPP, Tekla: Az „*ultra vires*” elv az angol társasági jogban, 278. old.

5. az adott jogügylet megkötése során a társaság nevében eljáró személyek jóhiszeműek voltak-e, és nem lépték-e túl hatáskörüket.

Amennyiben a fenti szempontok vizsgálata során felmerül, hogy az adott jogügylet nem felel meg a társaság céljainak, vagy a képviselők túllépték hatáskörüket, a társasággal szerződő harmadik személy az alábbi lehetőségek közül választhatott:

1. kikényszeríthette a teljesítést, feltéve, hogy a harmadik személy jóhiszeműen járt-e el;
2. a társaságért esetlegesen kezességet vállaló személlyel szemben érvényesíthette követelését;
3. a hatáskörüket túllépő társasági vezetőkkel szemben felelősségre vonást kezdeményezhetett;
4. az *equity* alapján keresetett jogorvoslatot.

Az EK 1. társasági jogi irányelve sok tekintetben szűkítette az *ultra vires* elv alkalmazását, amikor kimondta, hogy a társaság szervei által tett jogcselekmények kötelezik a társaságot, ugyanakkor az egyes tagállamok alkothatnak olyan szabályt, ami alapján a társaság célján kívül eső jogügyletek esetén a társaság mentesülhet a helytállási kötelezettség alól, ha bizonyítja, hogy a vele szerződő fél tudott vagy tudhatott arról, hogy a jogügylet a társaság célján illetve tevékenységén kívül esik.

Az 1985-ös *Companies Act* volt az, ami az *ultra vires* elv alkalmazását tovább szűkítette, melynek során a társasággal harmadik, jóhiszemű személy által kötött, és vezetői döntésen alapuló jogügyletet a társaság tevékenységén belüli jogügyletnek kell tekinteni, és a társaság vezetőire irányadó hatásköri illetve képviseleti korlátozások harmadik személlyel szemben hatálytalanok. Természetesen továbbra is megilleti a társaságot annak bizonyítása, hogy a vele szerződő fél nem jóhiszeműen járt el, azonban a harmadik személy nem köteles a jogügylet megkötése előtt a társaság tevékenységi köre és az őt képviselők hatásköre felől tájékozódni. Az 1989-es *Companies Act* pedig már kimondta, hogy az alapító okiratban megjelölt céltól illetve tevékenységtől független a társaság ügyleti képessége, továbbá vélelem szól amellett, hogy a társaság vezetésének jogköre az alapító okiratban nem korlátozott. A 2006-os *Companies Act* lényegében ezen utóbbi szabályozást fenntartotta.

tűnik. Az angol modellből tehát hiányoznak a kontinentális modelleket jellemző, a személyegyesítő és tőkeegyesítő társaságok jogát egyaránt alkalmazó vegyes forma jellemzői, így leginkább az igazgatóság felelősségének kiegészítő szabályozására korlátozódik. Ez felelősség azonban egy kezességhez vagy garanciához viszonyítva csak a végrehajtás módozatában tér el, gazdasági funkciója egyenértékű.

Mindenesetre megállapíthatjuk, hogy az angol kialakítás alapvető jellemzője a hiányzó utalás vagy visszanyúlás a személyegyesítő társaságok jogára, és az igazgatók személyes felelősségével működő részvénytársaságok jogi szabályai nem térnek el az alapforma szabályaitól. Egy ilyen visszautalás hiányában a személyes felelősség vállalásának értelme az érintett szervezeti funkciót betöltő tagok szemszögéből nézve különösen kérdéses. A kontinentális társasági joggal ellentétben, Angliában a kezdetektől sem volt igazán szükség egy köztes társasági formára, mivel az angol társasági jog alapvetően kellően rugalmas megoldásokat kínált a vállalkozások számára. ezért, és a hátrányosnak mondható személyes felelősség miatt nem csodálkozhatunk azon, hogy ezt a megoldást a gyakorlatban csaknem soha sem alkalmazzák.⁷⁵⁴

Ennek megfelelően a címben feltett kérdésre véleményünk szerint a helyes válasz: nem létezik, bár nyilván ezzel a kijelentéssel sokan és sokféle megfontolásból vitatkoznak majd.

2.2. Egyéb országok

Sem Svédország, Norvégia és Finnország társasági joga, sem a volt szocialista országok közül Magyarország, Lengyelország, Csehország és Szlovákia társasági joga nem ismeri a betéti részvénytársasági formát. Ezen túlmenően általánosságban is megállapíthatjuk, hogy Európa kontinentális területein kívül ez a társasági forma nem terjedt el a világon.

Érdekességgként meg lehet még említeni Japán társasági jogát, ahol a személyegyesítő társaságokat és a korlátolt felelősségű társaságot a német, a részvénytársaságot pedig az amerikai szabályok – nagyjából módosítás nélküli – átvétele útján szabályozták és szabályozzák, azonban a potenciónalisán köztes formaként funkcionáló betéti

⁷⁵⁴ SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 372. old.

részvénytársasági formát annak komplexitása miatt 1950-ben eltörölték.⁷⁵⁵

⁷⁵⁵ A japán társasági jogról magyar nyelven részletesen ld.: PAPP, Tekla: *A japán társasági jogról - röviden*

VII. fejezet

ÖSSZEFOGLALÁS ÉS KÖVETKEZTETÉSEK

1. Összefoglalás

1.1. A történeti rész összefoglalása

1.1.1. A francia történeti fejlődés összefoglalása

A részvényen alapuló betéti társaság jogi formája a gyakorlat gazdasági igényeinek megfelelően, mondhatni a részvénytársaság „pótlékeként” alakult ki, mivel a részvénytársaság mint kereskedelmi társulás a rendeleti, és később az engedélyezési rendszer miatt nem, vagy csak túlszabályozottan állt rendelkezésre. A részvényen alapuló betéti társaság – a korlátozott felelősségű társasággal ellentétben – tulajdonképpen organikusan alakult ki, nem pedig mesterségesen létrehozott jogi forma, erőteljes gyakorlati orientációval.⁷⁵⁶ Az első, 1807-es törvényi szabályozással (*Code de commerce*) megpróbálták megakadályozni a létrejött formációnak a jogszabályi előírásokat megkerülő funkcióját azzal, hogy a betéti társaság különleges formájaként sorolták be. Ezt a besorolást, a gyakorlatot és a gazdasági igényeket tekintve önkényesnek, és semmiképpen sem kötelezően előírtnak kell tekintenünk. Hogy a részvényen alapuló betéti társaságot egyesek a betéti társaság „felmenő rokonaként” jelölik meg,⁷⁵⁷ mindenképpen tévedés. A szegényes szabályozás alapján ez az elgondolás kezdetektől fogva kudarcra volt ítélve. A jogalkotónak, a részvényen alapuló betéti társaság és a részvénytársaság gazdaságilag hasonló funkcióját tekintve, mindkettőt csak egységesen lett volna szabad szabályoznia, és a részvényen alapuló betéti társaságot a részvénytársaság különleges formájaként vagy alávetnie az engedélyezési rendszernek, vagy azt mindkettő vonatkozásában el kellett volna törölni. A jogi formából következő sorozatos visszaélés tehát egy sikertelen szabályozás eredménye. A gyakorlat töretlenül haladt az 1807 előtti fejlődési irányba. A személyes

⁷⁵⁶ Magyarán a sürgető – néha nyomasztó – gazdasági kényszer hívta életre, és a hiányos szabályozás miatt a gyakorlat munkálta ki felépítését és működésének szabályait (ld. pl. jogszabály hiányában az alapszabályban lefektetett szervezeti és működési elveket).

⁷⁵⁷ NIEDERLAG, Hans-Hermann: *Juristische Person...*, 27. old.

felelősség nem bizonyult elégséges védelemnek a csalások megakadályozására, mivel a (bemutatóra szóló) részvények kibocsátásával a vállalkozások számára a részvényen alapuló betéti társaság formájában egy teljesen új dimenzió nyílt meg.⁷⁵⁸

Az 1856-os és 1867-es törvények elhárították a buktatókat, hogy a részvényen alapuló betéti társaság az engedélyezési rendszer eltörlése után ne csak elhagyja a részvénytársasági forma és szabályozás megkerülésében betöltött szerepét, hanem továbbra is betöltse a neki szánt eredeti funkciót, mint személyre szabott köztes formát a részvénytársaság és a személyegyesítő társaságok között. A személyes felelősség miatt, mellyel utólag „terhelték” meg a szabályokat, a részvénytársaságokkal szemben viszont már nem volt elég vonzó az érdekeltek számára. A törvények továbbá megszilárdították a *Code de commerce*-ben alkalmazott besorolást, mint a betéti társaság és a részvénytársaság elegyét.⁷⁵⁹

A jogi forma belső struktúrája kevésbé volt átgondolt. A közgyűlés továbbra is a jogi szabályozáson kívül rekedt. A felügyelő bizottság koncepciója részben sikertelen volt, így ez a szerv a későbbiekben a részvényesek védelme szempontjából hatástalannak bizonyult.

Még ha a részvényen alapuló betéti társaság már 1867-ben elérte életének tetőpontját, a részvényjog fejlődését tekintve ezt követően is kiemelkedő szerep illette meg. A csalások megakadályozására hozott, és a részvényen alapuló betéti társaságoknál bevezetett szabályok által fejlődött tovább a normatív feltételek rendszere, ezért minden további nélkül nevezhetjük a „részvényjog úttörőjének.”⁷⁶⁰

1.1.2. A német történeti fejlődés összefoglalása

Már a történeti áttekintés is felfedi a részvényen alapuló betéti társaság szabályozásának hiányait, melyek ezen társasági forma további elterjedésének útjában álltak. Ugyanakkor a gyakorlat már 1807 előtt is bizonyította, hogy a közkereseti társaság és a

⁷⁵⁸ SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 38. old.

⁷⁵⁹ u.o.

⁷⁶⁰ HOPT, Klaus J.: *Ideelle und wirtschaftliche Grundlagen...*, 139. old.

részvénytársaság közötti köztes formaként a részvényen alapuló betéti társaságra igenis szükség volt. A francia törvényhozó – a gyakorlatban kialakult működési szabályokat részben mellőzve – a betéti társaságot és a részvényen alapuló betéti társaságot is felvette a *Code de commerce*-be, ráadásul a részvényen alapuló betéti társaságot dogmatikailag a betéti társaság speciális formájaként sorolta be, habár a gazdasági valóságban mintegy „segéd-részvénytársaságként” működött.⁷⁶¹ Ez a dogmatikai besorolás tartósan bizonyult Franciaországban, a részvénytársaság és a részvényen alapuló betéti társaság gazdaságilag továbbra is azonos érdekhelyzetének figyelembe vétele nélkül, melynek oka, hogy a részvényen alapuló betéti társaságra kezdetben nem volt érvényes a részvénytársaságokra kötelező engedélyezési rendszer. A kötelező engedélyezési rendszernek a részvénytársaságok esetén is kézenfekvő és következetes megszüntetése, vagy az engedélyezési kényszernek a részvényen alapuló betéti társaságra vonatkozó kiterjesztése helyett így létrejött egy nyilvánvaló joghézag: a részvényen alapuló betéti társaság alakításával törvényes lehetőség nyílt az engedélyezés megkerülésére, ami viszont – mint korábban már részletesen kifejtettük – visszaélésekhez, csalárd alapításokhoz vezetett, elsősorban a hitelezők rovására. A német jogalkotó az Általános Német Kereskedelmi Törvénykönyv (ADHGB, 1861) megalkotásakor a francia mintát követte, ezzel egyúttal átvette a szabályozás azon gyenge pontjait is, amelyek a részvényen alapuló betéti társaság következtelen dogmatikai besorolásából eredtek. Így a jogalkotónak a részvényen alapuló betéti társaságnak a betéti társaság altípusaként való besorolásával remélt eredeti célját, vagyis a részvényjogi korlátok megkerülésének megakadályozását tehát egyik államban sem érték el maradéktalanul.

1807-ben az engedélyezési rendszer megszüntetése még csak egy merész gondolatnak tűnt, az ADHGB kiadásának idején viszont már nem lett volna példa nélküli, lévén Anglia ezt a lépést már 1844-ben megtette, és Franciaországban is a küszöbön állt. A német jogalkotó lépése ekkor már kétszeresen is érthetetlen volt: átvette a részvényen alapuló betéti társaság személyegyesítő társaságként való besorolását, alapvetően alárendelte a régi koncessziós kényszernek, ugyanakkor a tartományi jogok számára lehetővé tette a kivételek külön szabályozását. Franciaországtól eltérően, a részvénytársaságot és a részvényen alapuló betéti társaságot az engedélyezési rendszer szempontjából egyenlően kezelték, ugyanakkor nem ismerték el, hogy következetesebb

⁷⁶¹ SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 91. old.

lett volna a részvényen alapuló betéti társaságot a részvénytársaság különös formájaként besorolni. A szabályozás módszereként elfogadott „főszabály-kivétel” megoldás így a szabályozási következetlenségen túl funkcióbeli zavarokhoz is vezetett.

Az ADHGB szabályozása egyebekben azokon a francia intézkedéseken alapult, amelyek a tapasztalatok szerint – a 1856-os részvénytársasági törvénnyel együtt – a csalárd alapítások megakadályozásához vezettek, így ezzel a jogi formával kapcsolatos látványos visszaéléseket Németországban is meg tudták akadályozni. Az ADHGB, de főleg az utána következő jogalkotás továbbfejlesztette a részvényen alapuló betéti társaság biztosítékait, főként francia példa szerint: biztosítékokkal látták el a visszaélésekkel szemben, de úgy, hogy sajátos gazdasági funkciója, mint a személy- és tőkeegyesítő társaságok közötti köztes jogi forma, a számos és aránytalan szabályozási hátrány miatt sohase juthasson érvényre. Erre először a koncessziós rendszer eltörlésével lehetett volna meg az esély, amennyiben a túlbiztosítás kiküszöbölése során következetesebben jártak volna el. Hogy a részvényen alapuló betéti társaság a túlzott biztosítás ellenére mégsem tűnt el teljesen, az ezen jogi forma iránt meglévő tényleges gazdasági szükségletről tanúskodik, továbbá hogy szerepe (jelentősége) nem merült ki az engedélyezési rendszer elkerülésében.

Az 1870-es és 1884-es részvényjogi reformok hatására a részvényen alapuló betéti társaság egyre jobban közeledett a részvénytársasághoz, amit nem terhelt az egyes tagokat sújtó személyes felelősség, és az engedélyezési kényszer eltörlését követően elég hamar igen jelentős szerepre tett szert. A részvényen alapuló betéti társaságnál ugyanakkor fennmaradt számos olyan túlbiztosításra utaló szabály, mint például a bemutatóra szóló részvény kibocsátásának tilalma. A szakadék egyrészt a részvénytársaság és a részvényen alapuló betéti társaság jogalkotói eszményképe, mint két teljesen különböző jogi forma, másrészt a jogszabályi állapot illetve a jogi valóság között egyre nagyobb lett.

Lényeges hatással volt a részvényen alapuló betéti társaságok létezésére a szövetkezet és a korlátozott felelősségű társaság mint szervezeti és felelősségi forma bevezetése, mely további csökkenést okozott a részvényen alapuló betéti társaságok számában. A német Kereskedelmi Törvénykönyvben (HGB, 1897) a részvénytársaság szabályozására támaszkodva megalkotott részvényen alapuló betéti társasággal (más néven: betéti

részvénytársasággal) a mai jogi szabályozás dogmatikai modelljét vázolták fel, ám a nagyrészt átláthatatlan szabályozást máig sem sikerült kijavítani. Az 1937-es részvénytörvény a részvénytársaság igazgatósága jogállásának további szabályozását hozta, megerősítve ezzel a társaság irányításában a gyakorlatban is megfigyelhető uralkodó szerepét. A betéti részvénytársaságok esetén a beltágok „kitüntetett” jogállása a gyakorlatban tovább vesztett vonzerejéből, mivel a részvénytársaságra irányadó jogszabályok nagyrészt ugyanazokat az irányítási jogosultságokat (befolyást) biztosították anélkül, hogy az ügyvezetést a személyes felelősséggel terhelte volna. Az 500.000 birodalmi Márkában meghatározott minimális alaptőke pedig a kis- és középvállalatok kiszorulását hozta ebből a jogi formából való.

Az 1965-ös részvénytörvény nem hozott fontos változásokat a betéti részvénytársaság esetében, és ezzel nem hozott javulást a közismerten rossz (törvényi és gazdasági) helyzetében. Jelentősséggel bír viszont a részvénytársaságnál az alapszabály tartalmát illető önrendelkezés fellendülése, ami a részvényjogi szabályok precízebb kidolgozását követően jelent meg. A betéti részvénytársaság alapítási és működési mozgástere minden egyes részvényjogi reformmal mintegy járulékos jelentőségre tett szert: olyan különleges jogi szervezeti formává fejlődött, ami tökéletesen megfelelt a jól behatárolható személyek befolyása alatt álló vállalkozások számára.

A részvénytársaság vezetésének túlsúlya mellé, ami persze önmagában is csökkentette a betéti részvénytársaság vonzerejét, további belső korlátok gördültek a jogi forma elterjedése elé, nevezetesen a személyes felelősség és a részvényjog túlszabályozása, ami az AktG 278.§ (3) bekezdése alapján a betéti részvénytársaságra is kiterjedt, bár ennek ellenére a betéti részvénytársaság még kínált némi rugalmasságot. Azonban az alapszabály, a munkavállalói részvétel (együttdöntés), a könyvvezetés és nyilvánosság terhei ahhoz vezettek, hogy a részvénytársaság, és ezzel a betéti részvénytársaság is a nagyvállalatok jogi formája lett, elveszítve a közepes méretű vállalkozásoknál élvezett helyzetüket. Ez a legjobban a betéti részvénytársaságok hanyatlásában mutatkozott meg, amit az 1931-es szükségrendelet által bevezetett könyvvizsgálók és nyilvánosság követelményének megfogalmazása okozott. A felügyelő bizottság kötelező választása, amit egyébként már a század elején is vitattak, és amely működésének a hasznossága mindmáig kérdésként merül fel, éppen a kisvállalatokat sújtotta aránytalanul, különösen

a kötelező könyvvizsgálat bevezetése után.⁷⁶² 1867-ben Franciaországban ezzel szemben a részvénytársaságok esetén csak a könyvvizsgáló volt kötelező, a felügyelő bizottság nem. Habár a „kis részvénytársaságról” szóló törvény újra csökkentette a részvénytársaság és részben a betéti részvénytársaság szervezeti terheit is, kivárták azonban, hogy a részleges módosítások önmagukban elegendőek lesznek-e arra, hogy kedvezőbb pozíciót biztosítsanak mindkét részvényen alapuló jogi forma részére, a sokkal rugalmasabb korlátozott felelősségű társasággal szemben.

Az előző fejezetekben bemutattuk, hogy a betéti részvénytársaság fejlődése a *Code de commerce*-ben történt első kodifikációja óta egyáltalán nem lineárisan és egységesen történt, és talán nem véletlenül illetik sokszor a „változások formája” megjelöléssel is.⁷⁶³ A folyamatos változás kiindulópontjának a valóságos jogi és gazdasági környezet illetve a jogi normativitás közötti hasadékokat tekinthetjük. A betéti részvénytársaság a gyakorlatban mintegy „segéd-részvénytársaságként” működött, jogilag mégis a betéti társaság sajátos formájaként szabályozták. Később a rendszerbe foglalás szintjén végbe ment egy, a hatásaiban nem lebecsülendő változás, ami a betéti részvénytársaságra vonatkozó jogforrásokból és rendszerbeli elhelyezésének változásaiból olvasható ki. A betéti részvénytársaságnak a betéti társaság különös formájaként történt eredeti besorolását ugyanis korrigálták azáltal, hogy a jogalkotó a szabályozását az idő folyamán egyre inkább hozzáigazította a részvénytársaságéhoz, és ezzel a betéti részvénytársaság tulajdonképpeni gazdasági funkciójához. A részvénytársasággal szemben immár csak azzal tűnik ki, hogy a betéti elvet összeköti a részvényelvvel, ezáltal mintegy köztes helyzetet foglal el.

Nem csak a személyegyesítő társaság tőketársasággá való fejlődése, hanem a jogi szabályozás ebből adódó módosításai is a változás további részét jelentik, különösen az alapszabályé. Pontosan mint a részvénytársaságnál, a betéti részvénytársaság esetén is folyamatosan nőtt a szabályok mennyisége, amit az Európai Közösség jogasszimilálása csak tovább fokozott.

A jogi szinten bekövetkező változtatások mellett meg kell figyelnünk a gazdasági viszonyok változásait is, ami egyfelől a kockázatviselés korlátozása, és ezzel a

⁷⁶² Gondoljunk csak bele: ahány tisztségviselő, annyi tiszteletdíj...

⁷⁶³ SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, 93. old.

személyes felelősség elkerülése iránti egyre nagyobb igényt hozta magával, másfelől pedig a vállalkozások vezetőiről alkotott képet módosította: manapság sokkal inkább az egyes részfeladatokat szakosodott résztvevőkkel ellátó menedzsment lépett a vállalkozást korábban átfogóan irányító, gyakran egyszemélyi vezetés helyébe.

A szerteágazó átalakulási folyamat hatásai, ami az utóbbi 200 évben a jogi formát érintette, jelentősen megmutatkoztak a jogi illetve valóságos szinten is: az engedélyezési rendszer eltörlése előtt a betéti részvénytársaság szerepe sokkal fontosabb volt a részvénytársasághoz képest, már csak gazdasági jelentősége és elterjedtsége miatt is. Ma – az ilyen társaságok számát tekintve – Németországban a legjelentéktelenebb társasági formának tekinthető, mégis folyamatos igény van rá.

A hanyatlása miatt minden társasági jogi reformvitában megjelent az igény az eltörlésére. A törvényhozó ugyanakkor megőrizte a jogi formát azzal a törekvéssel, hogy vonzerejét növelje, ami úgy tűnik, egyelőre nem sikerült. A hanyatlás okát és hatását nem lehetett élesen elválasztani egymástól, ugyanis gyakran maga a reform idézte elő a helyzet további rosszabbodását.

A történelmi áttekintés megmutatja, hogy az 1897-es HGB-vel a betéti részvénytársaság utolsó jelentős kodifikációja megtörtént. Az ezt követő jogszabályi módosításdömping sem a felépítésén, sem az átláthatatlan jogszabály-szerkesztési technikáján nem változtatott, sőt még további hátrányokkal járt, és minden esetben megváltoztatta a működés feltételeit.

1.2. Összefoglalás a dogmatikai besorolás és a szervezeti felépítés kérdéséről

A betéti részvénytársaság jogállását tekintve összességében megállapíthatjuk, hogy ez a fajta társaság akkor is egy megfontolandó jogi alternatíva a személyes jellegű vállalkozások számára, ha a tőkegyűjtési funkciót legelőnyösebben lehetővé tevő tőzsdére lépést (egyelőre) nem tűzték ki célul maguk elé. A működéshez és eredményességhez azonban mindenképp előtt olyan vállalkozói kvalitásokkal bíró személyekre (mint személyes felelősségű tagokra) van szükség, akik képesek megnyerni a befektetők (potenciális betéti részvényesek) bizalmát. Ez utóbbi különösen

akkor elengedhetetlen, ha a tőzsdén való megjelenés már eldöntött célként jelenik meg a társaság életében.

Személyes vonatkozásúnak vállalkozásnak itt azokat a vállalatokat nevezzük, ahol a befektető egyben a vállalkozás vezetését is ellátja:⁷⁶⁴ a vállalkozás „eltartása” és a vállalkozás vezetése egyazon kézben van, függetlenül azok társasági formájától.⁷⁶⁵ A személyes vonatkozású vállalatok fejlődése ezért jelentősen függ az üzletvezetést ellátó társasági tagok összedolgozásának minőségétől: ez utóbbi a gyakorlatban ahhoz vezet, hogy a személyes vonatkozású vállalatokban általában csak kevés társasági tag van.⁷⁶⁶ Ezen kívül mivel a vállalkozás sikere nagyban függ a társasági tagok harmonikus együttműködésétől, azok tetszőleges cseréje is gátolhatja az előrejutást: ez viszont a társasági tagok azon ésszerű törekvéséhez vezet, hogy a vállalkozás vezetésére hatással bíró személyek körét korlátozzák, és megakadályozzák a nem kívánt társasági tagok „benyomulását.” Ez utóbbi különös jellemzője a családi vállalatoknak, melyeknél a tagok – és egyúttal a vezetők – általában közeli hozzátartozói viszonyban is állnak egymással, így a családi kötődés és családias gondolkodásmód áthatja az egész vállalkozást. Ezeknél a vállalkozásoknál a belső vállalati struktúra sokszor leképezi a családi kapcsolatokat is: a vállalkozás vezetését általában a családon belül is meghatározó személy, a „családfő” látja el, míg a többi családtag, bár tagja a vállalkozásnak, ki van zárva az érdemi döntésekből. Maga a vállalkozás felépítése és működtetése generációról generációra hagyományozódik: a családtagok nem csak mint társasági tagok vagy alkalmazottak jutnak rendszeres tőke- vagy bérjellegű jövedelemhez, hanem a „családi vagyon” egybentartása garantálja az egész család egzisztenciáját.⁷⁶⁷

A személyes vonatkozású társaságokra jellemző, a tagok szoros belső kötődése a

⁷⁶⁴ SCHNEELOCH, Dieter: *Besteuerung und betriebliche Steuerpolitik*, 219. old.; SCHNEIDER, Dieter: *Investition, Finanzierung und Besteuerung*, 6. és 12. old.; BÖRNER, Dietrich – KRAWITZ, Norbert: *Steuerbilanzpolitik...*, 72. old. (hivatkozva: AMMENWERTH, Michael: *Die Kommanditgesellschaft...*, 2. old.)

⁷⁶⁵ Tehát nem a gazdaságok társaságok személyegyesítő és tőkeegyesítő társaságokra való dogmatikai felosztását kell érteni alatta.

⁷⁶⁶ 486 megvizsgált korlátozott felelősségű társaságból csak 11 társaságnak volt ötnél több tagja, ld. LIMBACH, Jutta: *Theorie und Wirklichkeit...*, 42. old. (hivatkozva: AMMENWERTH, Michael: *Die Kommanditgesellschaft...*, 2. old.)

⁷⁶⁷ AMMENWERTH, Michael: *Die Kommanditgesellschaft...*, 2. old.; részletesebben ld. HAHN, Dietger: *Unternehmensphilosophie und Führungsorganisation in Familienunternehmen* és BERTSCH, Roland: *Die industrielle Familienunternehmung...*

gyakorlatban gyakran ahhoz vezet, hogy – mint arról már szoltunk – a vállalkozás a tagok legfőbb életcélja és léalapja lesz. Ez viszont a társasági tagok vagyoni egzisztenciájának szoros kapcsolatát feltételezi a vállalkozás aktuális gazdasági helyzetével. Nyilvánvalóan ez az egzisztenciális függőség indokolja a társasági tagok azon igényét, hogy a vállalkozás sorsát – lehetőleg harmadik személyektől függetlenül – a saját kezükben tartsák: az életben viszont nem mindig lehet összeegyeztetni a vállalkozással kapcsolatban álló családtagok érzelmi és gazdasági elvárásait a vállalkozás tényleges tőkeháttérét adó befektetőknek a vezetésbe való beleszólás biztosítása iránti követeléseivel.⁷⁶⁸

Tehát a személyi vonatkozású vállalkozások tagjainak befogadó készsége az új befektetők iránt döntően attól függ, hogy az utóbbiak ténylegesen milyen érdekeket akarnak érvényesíteni a vállalkozásban való részesedéssel: a személyes vonatkozású vállalkozások tagjai ugyanis vélhetően nem fognak beleegyezni olyan befektetők felvételébe, akik részt akarnak venni a vállalati döntéshozatal folyamatában is, mivel a döntéshozatali hatáskör megosztása a „külső” személyekkel ellenkezik az alapító (család)tagok függetlenségi törekvéseivel és hatalmi érdekeivel is.⁷⁶⁹ A személyes vonatkozású vállalkozások tagjai ezért legfeljebb olyan befektetők felvételében lesznek érdekeltek, akik leginkább idegenkednek az alapító tagoknak az ügyvezetésre *ab ovo* gyakorolt befolyásolástól: azaz a tisztán kapitalista beruházási érdekekkel bíró befektetők jöhetnek szóba, akiknek elsődleges célja a – piaci viszonylatban elérhető – magas hozamra és biztos megtérülésre korlátozódik, az esetleges veszteség kockázatának minimalizálása mellett.

A vállalkozás vezetői mint döntéshozók hagyományosan inkább szkeptikusan állnak a tőzsdére lépéssel együtt járó számos kisbefektető résztulajdonossá válásával szemben. A leggyakoribb érv a befektetők számának kiterjesztése ellen a vállalkozás – rendszerint – külföldi tőkével (pénzzel) való elárasztásának, azaz az ellenséges felvásárlásnak a veszélye: a vállalati részesedésekkel való szabad kereskedelem útján egyes befektetők megpróbálhatnak felvásárolni a vállalkozás vezetésére már számottevő befolyás gyakorlására alkalmas részesedést, amivel az alapítók eddigi vagyoni és döntési

⁷⁶⁸ „Úr a házban mentalitás”, ld. még HÜTTEMANN, Rainer: *Die Umwandlung...*, 399. old.; HAHN, Dietger: *Unternehmensphilosophie und Führungsorganisation in Familienunternehmen*, 16. old.; KNUR, Alexander: *Die Familiengesellschaft...*, 15. old.

⁷⁶⁹ LADWIG, Peter – MOTTE, Frank: *Die Kommanditgesellschaft auf Aktien...*, 802. old.

önállósága komolyan veszélybe kerülhet. Ezzel azonban a finanszírozási lehetőségek is beszűkülnek, a mozgástér gyakorlatilag a társasági tagok saját vagyonára korlátozódott. Mindez persze csak azoknál a betéti részvénytársaságoknál lehet reális veszély, amelyeknek alapszabálya a betéti részvényeseknek, a közgyűlésnek vagy a felügyelő bizottságnak az üzletvezetés befolyásolására alkalmas jogkört vagy feladatot biztosít. Bár a német törvényalkotásban megjelent néhány javaslat⁷⁷⁰ a személyes vonatkozású vállalatok feltökésítésére, ezek a gyakorlatban már nem jutottak szerephez.

Tehát a betéti részvénytársaságot abban az esetben ajánlhatjuk választandó társasági formaként, ha a vállalkozás gazdasági sikerét alapvetően az ügyfeleknek a vállalkozás vezetését ellátó személyekbe vetett bizalma határozza meg: mint ahogy általában véve a pénzügyi ügyleteknél, mely magyarázatot ad arra, hogy a magánbankok többnyire miért éppen betéti részvénytársaságként kezdték meg működésüket.⁷⁷¹

A családi vállalkozások különösen azt a lehetőséget értékelhetik a betéti részvénytársaságban, hogy a későbbi generáció tagjai már nem kizárólag mint a vállalkozásban tevőlegesen résztvevő tagokként, hanem betéti részvényesként is részesedhetnek a vállalkozásból.⁷⁷² a vállalkozás fennmaradása ily módon függetlenedhet a potenciális családi belvitáktól. Továbbá a betéti részvénytársaságban az ügyvezetéshez való jogosultságot – figyelemmel a széleskörű alapszabályi autonómiára is – lényegesen könnyebb a család kezében tartani, mint a betéti társaságnál, a korlátozott felelősségű társaságnál vagy a részvénytársaságnál.

A részvény- és kereskedelmi jogi szerkezeti elemek társasági jogi kombinációja azt a lehetőséget is sejtetni engedi, hogy a betéti részvénytársaság alapvetően akkor lehet a megfelelő jogi forma, ha a működés formájáról való döntéshozatal idején már előre látható, hogy a vállalkozás akár hosszabb időre sem elveszítheti el személyes

⁷⁷⁰ Az egyik javaslat ún. ígérvényjegy (*Genußschein*) kibocsátásának jogát adta volna a vállalkozásoknak, mely mint értékpapír, külső tőke bevonását tette volna lehetővé, részletesen ld. ZUPANCIC, Georg M.: *Risikokapitalbeschaffung durch Genußscheine...*; a másik javaslat pedig ún. tőkerészesedési társaságok (*Kapitalbeteiligungsgesellschaft*) létrehozását célozta, melyek egyetlen tevékenysége a tőzsdén kívüli társaságokban való, ellenértékfejtésben történő részesedésszerzés lett volna, részletesen ld. OELSCHLÄGER, Klaus: *Das Finanzierungsverhalten...*

⁷⁷¹ Hivatkozva: AMMENWERTH, Michael: *Die Kommanditgesellschaft...*, 120. old., adatokat ld. GRAFMÜLLER, Frank: *Die Kommanditgesellschaft auf Aktien...*, 281. old.

⁷⁷² KLEINE-ARNDT, Hans: *Die Entwicklung und Bewährung...*, 177. old.

vonatkozású karakterét.⁷⁷³ Ugyanis mivel a jogszabályi konstrukció szerint a betéti részvénytársaság az utolsó személyesen felelős tag kilépésével megszűnik,⁷⁷⁴ nem alkalmas arra, hogy a személyes jellegű társaságból egy tisztán tőkeegyesítő társaság felé átmenetet képezzen.

Lehetőség van még arra, hogy a betéti részvénytársaság alaptőkéjét megtestesítő betéti részvények megszerzésével a munkavállalók saját munkáltatójukban részesedéssel bírnak. Ezek a dolgozói részvények a betéti társaság vagyoni betétjével illetve a korlátolt felelősségű társaság üzletrészeivel szemben többek között azért előnyösek, mert – amennyiben az alapszabály másként nem rendelkezik – a betéti részvényesek beleszólási lehetőségei a vállalkozás érdemi ügyvezetésében jelentősen kisebbek.

A betéti részvénytársasági forma ezen kívül lehetővé teszi, hogy a társaság vezetését ellátó, de a társaság alapítójától már független személyek a korábbi tulajdonosoktól a vállalkozást kivásárolják (ún. Management-Buy-Out), és ezen keresztül egyrészt az ügyvezetést ellátó személyek azonosítása a vállalkozással jelentős bizalmi tőkét vonzhat, másrészt az így személyesen felelős taggá váló külső vezetők már mindféle külső és belső befolyástól nagymértékben függetlenül irányíthatják a vállalkozást.

A személyes jellegű vállalkozások döntéshozóinak szemszögéből nézve, a betéti részvénytársaság vizsgálata alapján megállapíthatjuk, hogy a törvényi szabályozás sajnos néhány vonatkozásban hiányos, így különösen a lehetőség az ügyvezetés intézkedéseivel szembeni ellentmondás jogának a betéti részvényesekre történő átruházására az ügyvezetéshez rendszerint nem tartozó ügyletek esetén,⁷⁷⁵ másrészt a kevés rugalmasságot a nyereségtartalék felosztásánál. A jogalkotó talán jobban tette volna, ha mindkét hatáskört a felügyelő bizottságra ruházta volna,⁷⁷⁶ bár a betéti részvénytársaság felügyelő bizottságának koncepciója éppen a társaság ügyeire való döntő befolyás elkerülését tűzte ki célul.

⁷⁷³ Gondoljunk csak arra a korábban már kifejtetett esetre, hogy egy családi vállalkozásban a vállalkozást alapító és vezető generáció tagjai visszavonulnak vagy elhalnak, a következő generáció pedig nem rendelkezik a megfelelő elhivatottsággal és szakmai tudással a vállalkozás továbbvitelére, így kénytelenek külső szakembereket bevonni a társaság irányítására.

⁷⁷⁴ A megszűnési okokhoz ld. még AktG 289.§, 339.§, 396.§ és HGB 131.§, 161.§ (2) bek., 177.§

⁷⁷⁵ HGB 164.§

⁷⁷⁶ AMMENWERTH, Michael: *Die Kommanditgesellschaft...*, 122. old.

A potenciális befektetők (betéti részvényesek) szempontjából említést érdemel, hogy a társaság ügyvezetésének a betéti részvényesektől való nagymértékű függetlensége, illetve az ezzel járó befektetői kockázat mértéke korlátozza a betéti részvények általános elfogadását, melyet a jogi forma belső karakterében benne rejlő érdekütközési lehetőségek is áthatnak. Ehhez járul még, hogy a társaságnak nem csak az ügyvezetése, hanem a léte is kötve van legalább egy személyesen felelős taghoz. Ezen kívül a nyereség felosztásáról szóló döntés nyilvánossága is taszítja az anonimitást kereső befektetőket. Mindezek alapján a betéti részvények a tőkepiacon magasabb kockázati besorolás alá esnek, így az irántuk való érdeklődés is érthetően alacsonyabb.

Ugyanakkor meg kell említenünk a betéti részvénytársaság nagyfokú alapszabályi autonómiáját, mellyel a hiányzó jogi szabályokat az érintettek úgy tudják saját igényükhöz igazítani, hogy végig a legalitás talaján maradnak. Emiatt viszont vonzó lehet a hagyományos társasági jogi keretek között életképesen működni nem tudó, a klasszikus magánjogi jogviszonyokon túllépő személyes kapcsolatokat is igénylő vagy felhasználó, ugyanakkor a piacon meglévő reális keresletet kielégítő vállalkozások számára.

A betéti részvénytársaság dogmatikai besorolását és szervezeti felépítését tekintve elmondhatjuk, hogy – csakúgy, mint a részvénytársaság – jogi személyként teljesen jogképes, ám természetéből adódóan cselekvőképtelen. A belső döntéshozatal és a társaság képviselete mind a belső, mind a külső jogviszonyokban ezért meghatározott társasági szervek létrehozását követeli meg: ez a betéti részvénytársaság esetében az ügyvezetés és képviselet jogával felruházott személyes felelősségű tag(ok), a közgyűlés és a felügyelő bizottság. Ezek a részvénytársaság szerveihez ránézésre nagyon hasonló szervek azonban mégsem azonosak: közelebbi vizsgálódás alapján érthetővé válik, hogy a leginkább a családi vállalkozások esetében különösen jelentős kérdésekben jelentős eltérések vannak, amelyek legelőször is a jogalkotó eltérő szándékára vezetők vissza.⁷⁷⁷

A „rendes” részvénytársaság testesíti meg a sok, legtöbbször anonim részvényesből álló, bárki által elérhető nagyvállalkozás modelljét. A társaság vezetését és képviseltét itt alapvetően külső, vagy a társaságban nem igazán említésre méltó részvényesi befolyással rendelkező személyek látják el. A vagyoni hozzájárulást szolgáltató tagok

⁷⁷⁷ GRAFMÜLLER, Frank: *Die Kommanditgesellschaft auf Aktien...*, 116. old.

jogainak védelmében, akik sokkal inkább a tőkegyűjtésben, semmint a személyes közreműködésben érdekeltek, valamint a nyilvánosság védelme érdekében a jogalkotó a részvénytársaság részére egy kötelező tartalmi elemekkel gazdagon ellátott létesítő okiratot, a társasági szervek háromfelé tagolását, és egy gyakorlatilag csorbíthatatlan hatásköri megosztást írt elő. A társasági és a saját vagyon szigorú elkülönítésének elve hordozza a részvénytársaságnál a hármas tagolású szervezeti felépítést, úgymint: a könyvelést, az igazgatási feladatokat (az igazgatóság az ügyvezetést, a felügyelő bizottság az ellenőrzést), valamint a tőkeszolgáltatást (melyet a részvényesek vagyoni hozzájárulásukkal teljesítenek), mindezt anélkül, hogy a közgyűlés mint kommunikációs fórum a társaság irányításában közreműködne, persze a közgyűlés az egyes tagok személyes befolyásán keresztül hatást tud gyakorolni a vezetésre. A közgyűlés választja illetve nevezi ki be a felügyelő bizottság tagjait,⁷⁷⁸ amennyiben azok nem a munkavállalók képviselői illetve egyéb delegáltak, míg a felügyelő bizottságot magát illeti meg a hatáskör az igazgatóság tagjainak kinevezésére és visszahívására.⁷⁷⁹

A betéti részvénytársaság kialakítása ugyanakkor, ellentétben a részvénytársasággal, egy olyan vállalkozás, mely a vállalkozói személyiségek kapcsolatát és a saját tőke részvények útján történő megszerzését egyszerre hordozza magában, mely egyfelől a személyes felelősségű tag, másfelől a betéti részvényesek közössége intézményében fejeződik ki.⁷⁸⁰ Ez a kettősség, mely a részvénytársaságtól idegen, következményekkel jár a társasági szervek jelentőségére és jogállására, azaz a betéti részvénytársaság belső felépítésére. Míg a részvénytársaság esetén a létesítő okirat tartalma és a hatáskörök megosztása nagyrészt szabályozva van, a betéti részvénytársaság két tagi csoportja a belső felépítést, és különösen a társaság szerveinek feladatait illetve egymáshoz való viszonyát egy egyébként meglehetősen szigorú részvényjogi környezetben is nagyrészt a saját szükségleteiknek megfelelően tudják kialakítani.⁷⁸¹ Másrészt a betéti részvénytársaság hatalmi viszonyainak jogszabályi kialakítása megfelelő létesítő okirati rendelkezésekkel módosítható, hogy a személyesen felelős tag erős társasági pozíciója még inkább megerősödjön, mely viszont kénytelen-kelletlen a többi társasági szerv

⁷⁷⁸ AktG. 101.§ (1) bek.

⁷⁷⁹ AktG. 84.§

⁷⁸⁰ JOENS, Axel F.: *Der persönlich haftende Gesellschafter...*, 11. old.

⁷⁸¹ Például az rt.-vel ellentétben a társaság ügyeinek vitele nem az igazgatóságra és a felügyelő bizottságra korlátozódik, hanem a közgyűlés – amennyiben akar – a társaság vezetésére közvetlen befolyással is lehet.

háttérbe szorulásához vezet. Ez alapján a két kialakítási lehetőség alapján felismerhetjük, hogy bár a részvénytársaság és a betéti részvénytársaság szervei ránézésre azonos jegyeket mutatnak, az egyes szervek közötti eltérések nem csak *ab ovo* fennállnak, de indokoltak is.⁷⁸²

2. Megállapítások

2.1. A gazdasági folyamatok és a korlátozott felelősség a társasági jogalkotás tükrében

Tekintettel arra, hogy a gazdasági környezet változásai egyértelműen felgyorsultak és sokszor kiszámíthatatlanná váltak, a meglévő hitelezővédelmi eszközök az általánossá vált korlátozott felelősséggel bíró vállalkozási formák mellett elégtelenek, ugyanakkor a fogyasztói társadalomban alapvetően benne gyökerezik a tisztességes és hozzáértő vállalkozókkal való üzleti kapcsolat iránti vágy, álláspontom szerint semmi nem indokolja a betéti részvénytársaság mellőzését a magyar jogrendszerből, már csak – a vállalkozási szabadság alkotmányos alapelvéből kiindulva – a formaválasztás szabadságának ilyentén történő mesterséges korlátozása miatt sem.

A rendszerváltás óta eltelt két évtized alatt és három társasági törvény után véleményem szerint a magyar társadalom, különösen annak vállalkozás-orientált része megtapasztalta a kapitalista gazdasági berendezkedés előnyeit és hátrányait, tisztába került azzal, hogy tényleges és hatékonyan működő hitelezővédelem, illetve az ennek talaján kialakuló társadalmi bizalom nélkül hosszú távon nem lehet versenyképes gazdaságot fenntartani.

Az utóbbi évek vállalkozás-barátnak aposztrofált jogalkotói politikájának célja a magánszektor fellendítése, ösztönzése volt, és ennek rendelték alá az alkalmazandó jogot is.⁷⁸³ Ebben a jogalkotásban viszont álláspontom szerint sajnos túlságosan is előtérbe került a korlátolt felelősségű társaság szerepe, amit a jogalkotó – legalábbis a szabályozás alapján – egyfajta „húzó társaságnak” szánhatott, igazodva a nemzetközi tendenciákhoz. Az egyes államok – gondolunk itt az Európai Unió tagállamaira –

⁷⁸² GRAFMÜLLER, Frank: *Die Kommanditgesellschaft auf Aktien...*, 118. old.

⁷⁸³ Kivéve az adórendszert, ami mai napig olyan adminisztratív terhet jelent az egyébként megcélzott vállalkozások számára, ami mellett a társasági jogi kötöttségek eltörpülnek.

társasági jogának versengésében nyilván nem utolsó szempont, hogy milyen ráfordítással és mennyi idő alatt lehet olyan vállalkozást alapítani, amely részese a korlátozott felelősség előnyéből, és szabadon működhet és mozoghat az Unió belső piacán, de ennek hatása a nemzeti gazdaságra szerintem kiszámíthatatlan, sőt megalapozott hatástanulmány nélkül akár katasztrofális is lehet: a belső piacon is életképtelen vállalkozások a maguk mögött hagyott tartozásokkal csak további gazdasági nehézségeket okoznak, míg a pusztán az alapítást könnyítő társasági jogi szabályok által idevonzott külföldi érdekeltségek tényleges belső működés hiányában nem járulnak hozzá a nemzeti gazdaság fejlődéséhez.⁷⁸⁴

Véleményem szerint viszont semmi nem indokolta a korlátozott felelősség egyeduralmához vezető, a gazdasági realitásokat, egyszersmind a hitelezővédelmet gyakorlatilag figyelmen kívül hagyó szabályozást, ami egy Magyarországhoz hasonló, saját tőkében meglehetősen szegény vállalkozói közegben éppen azokat a problémákat idézte elő, amiket a német illetve francia gazdaság (és jog) már a 19. század elején megtapasztalt.⁷⁸⁵ A különösebb befektetés nélkül⁷⁸⁶ elérhető korlátozott felelősség álláspontom – és ügyvédi gyakorlati tapasztalatom – szerint olyan személyeket is „vállalkozásra” ösztönöz, akik sem a kellő személyes kvalitásokkal, sem valós piaccal, sem eladható termékkel vagy szolgáltatással nem rendelkeznek, nem is beszélve azokról a „projektcégekről,” amelyeket a tulajdonosok kifejezetten azzal a céllal hoznak létre, hogy – a korlátozott felelősség mögé bújva – jobb esetben csak az állam, rosszabb esetben a saját beszállítóik és alvállalkozóik felé fennálló kötelezettségeik teljesítésének nagyrészt szándékos elmulasztásával tegyenek szert a kíván profitra.⁷⁸⁷ Egyelőre a bírói gyakorlatban sem találunk olyan precedens jellegű ítéleteket, amelyek az ilyen csalárd működést gyorsan meghozott ítélettel és ténylegesen visszatartó erővel bíró szankciókkal próbálnák visszaszorítani, és mivel az ügyvezető esetlegesen személyes felelősségének megállapításához szükséges eljárás is bonyolult és nehézkes, a gyakorlatban is elvétve fordul elő ilyen per.⁷⁸⁸

⁷⁸⁴ Így akár „alapítási paradicsom” is lehet egy tagállam, aminek különösebb hozadéka a nemzeti gazdaságban nincs, ezért nem feltétlenül tartom szabályozási célnak vagy indoknak.

⁷⁸⁵ Ld. csalárd alapítások.

⁷⁸⁶ Akár a többszemélyes kft. alapításához szükséges 250.000 Ft (~850 EUR), akár az egyszemélyeshez szükséges 100.000 Ft (~330 EUR) sajnos semmilyen valós gazdasági tevékenységhez nem elegendő, éppen csak az alapítás költségeit fedezi (Gt. 114.§ (1) bek., 15.§ (1) bek., 167.§ (3) bek.).

⁷⁸⁷ Magyarországon elsősorban az építőipart jellemezte ez a fajta lánc tartozás, melybe számos kisvállalkozás beleszármazott.

⁷⁸⁸ A vonatkozó hazai és angolszász bírói gyakorlatot részletesen ld. BREHÓSZKI, Márta: *Mennyire*

A jogszabály adta lehetőségek felelőtlen illetve szándékosan csalárd kihasználása mostanra olyan bizalmatlanságot szült a piac résztvevőivel szemben, ami meggyőződésem szerint a vállalkozások termelékenységének, ezzel pedig az ebből élők anyagi előmenetelének és vállalkozói egzisztenciájának okozott és okoz folyamatosan helyrehozhatatlan károkat.

2.2. A betéti részvénytársaság alapításában potenciális érdekelt vállalkozások meghatározása

Az elvégzett vizsgálatok alapján megállapítható, hogy a betéti részvénytársaság egy alapvetően rugalmas, a személyes jellegű gazdasági együttműködést a potenciális külső tőkebevonással egyesítő vállalkozási forma, mely megteremtette a társasági részesedés legegyszerűbb és – talán – legteljesebb kifejeződési formáját, a részvényt. Továbbá elindította a tőkés gazdaság társasági jogi fejlődését és kodifikációját, mivel az élet (és legfőképpen a gazdaság) adta kihívásokra adandó válaszok keresése során a betéti részvénytársaság jogállásával és szabályozásával kapcsolatos vitákban születtek meg a később döntő szerephez jutó részvénytársaság és korlátolt felelősségű társaság mai napig alapvető jelentőségű szerkezeti elvei és működési szabályai.

Megállapítható továbbá, hogy a betéti részvénytársasági forma jellemzően azon családi vállalkozások részére jelenthet alternatívát a működési-szervezeti formát tekintve, amelyeknél egyfelől a vállalkozás vezetését a megfelelő vállalkozói erényekkel rendelkező, legtöbbször magát a társaságot is alapító családfő látja el, és amelyeknél a családi kapcsolatok gyakran erősebbek a jog által elismert vagy szabályozott magánjogi kapcsolatoknál, másfelől a „családi vagyont” megtestesítő vállalkozás generációkon keresztül történő működtetése és egybentartása külső (befektetői) tőkebevonást tesz szükségessé anélkül, hogy a vállalkozás vezetését a befektetői kör befolyása alá szeretnék „kiszervezni.”

Az alapítási feltételek vizsgálata⁷⁸⁹ alapján úgy ítélem meg, hogy a betéti

korlátolt a jogi személy gazdasági társaságok felelőssége?

⁷⁸⁹ Id. 1.3.2.3. alcím

részvénytársasággal összehasonlítva a korlátolt felelősségű társaság sokkal inkább személyegyesítő társasági jellemzőkkel bír, semmint tőkeegyesítővel, és a betéti részvénytársaságok rovására történt széleskörű elterjedését kizárólag a korlátozott felelősség „ajándéka” tette lehetővé, mely a vállalkozói réteg felhígulását is magával hozta. Ezzel természetesen nem állítom azt, hogy ez az egyetlen oka egyrészt a betéti részvénytársaságok meglehetősen csekély gazdasági jelentőségének napjainkban, illetve hogy ne lennének a betéti társaságok közötti olyanok, amelyeket az átlagostól semmivel sem jobb kvalitásokkal rendelkező személyek vezetnének. De a korlátolt felelősség gyakorlatilag általánossá tétele a kis- és középvállalkozási szinten, illetve hosszú távon talán nem kellően átgondolt jogalkotói lépés volt, és mind a mai napig hiányoznak az ezt ellensúlyozni képes hatékony hitelezővédelmi eszközök.

A dolgozat célkitűzéseit között szerepelt annak meghatározása, hogy a betéti részvénytársaságot a piac mely szereplői, egészen pontosan milyen indíttatású vállalkozási formák választják, választhatják társasági formájuknak. Ebben a körben egyértelműen akként foglalhatunk állást, hogy döntően azon családi indíttatású vállalkozások lehetnek érdekeltek ebben a társasági formában, ahol

1. a rákövetkező generációk vállalkozásbeli érdekeltiségének biztosítása kimerül (vagy még inkább kielégíthető) a vállalkozás tulajdonlásában és a nyereségből való részesedésben anélkül, hogy a tényleges vezetői tevékenységet és annak felelősségét vállalniuk kelljen (ezen cél megvalósítására kiválóan alkalmas a betéti részvény és az ahhoz kapcsolódó tagsági jogok);
2. az üzleti tevékenység fenntartása vagy fejlesztése a társaság saját tőkeelemeinek növelését teszik szükségessé oly módon, hogy a befektetők a társaság tényleges vezetésére lehetőleg minimális befolyást tudjanak gyakorolni. Ebben az esetben a társaságnak viszont olyan biztos alapokon álló, a szokásos piaci mértéket meghaladó hozamot kell kínálnia a befektetők számára, hogy hajlandóak legyenek vállalni a részvénytársaság részvényeséhez képest sokkalta szűkebb jogosultságokat és az ebből eredő kockázatot;
3. a munkavállalók érdekeltté tétele a társaság eredményes működésében a bérjellegű juttatásokkal vagy nem kellően hatékonyan, vagy gazdaságilag előre nem tervezhetően lehetséges. Ezzel a megoldással az alapító személyes felelősségű tagok fenntarthatják maguknak a jogot és lehetőséget a társaság kizárólagos irányítására anélkül, hogy abba a dolgozói betéti részvényesek részére – a kötelező dolgozói

résztvételt előíró jogszabályokban foglalt eseteken kívül – érdemi beleszólást kellene biztosítaniuk, ugyanakkor a társaság által elért nyereségből való biztos részesedés kellő ösztönzést, és nem utolsó sorban kicsi likviditási kockázatot jelent a társaság számára;

4. a széleskörű alapszabályi autonómia adta lehetőséggel élve, egyrészt a hatékonyan csak nem a hagyományos szervezeti kereteken belül végezhető üzleti tevékenységek a meghatározóak a társaság tevékenységeit illetően, másrészt a tagok egymáshoz való (családi) viszonya felülírja a társasági jognak a belső jogviszonyokra kimunkált hagyományos kategóriáit.

Ezen túlmenően az állami (önkormányzati) és magántőke együttműködésében (ún. PPP beruházások) megvalósuló, alapvetően állami (önkormányzati) feladatot ellátó intézmények létrehozása és működtetése során is kézenfekvő társulási formának látszik, mivel az állam mint személyesen felelős tag egyfelől anyagi felelősségvállalásával garantálhatná az intézmény folyamatos működését, másfelől a személyesen felelős tagokat megillető kizárólagos döntési jogkörökön keresztül érvényesíthetné a közvagyon hatékony felhasználására irányuló általános társadalmi elvárást, miközben a részvények kibocsátásán keresztül akár kisbefektetői szinten is tudna magántőkét bevonni a társadalmi szükségletek kielégítéséhez.

3. Javaslatok

3.1. Javaslatok a korlátolt felelősségű társaság szabályainak hitelezővédelmi szempontú átalakítására

Visszaulva a dolgozat V. fejezetének 1.3.2.3. pontja alatt tárgyalt besorolási problémára is, álláspontom szerint a mai magyar társasági jogban a korlátolt felelősségű társaság dogmatikai besorolása nem felel meg tényleges szerepének, az abszolút értelemben is vett korlátozott felelősségi alakzata és indokolatlanul alacsonyan meghatározott tőkeminimuma kiüresíti az eredetileg átmeneti formaként aposztrofált szerepet a személyegyesítő és tőkeegyesítő társaságok között. Mindezzel a magyar gazdasági és jogi élet a Németországban a 19. század utolsó harmadában megmutatkozó problémákkal szembesül folyamatosan, melyet ott a korlátolt felelősségű társaság

szintén korainak tekinthető bevezetése (1892) csak tovább mélyített, többek között indokolatlanul háttérbe szorította a problémák egyik megoldásának szánt betéti részvénytársaság elterjedését.

Ennek megfelelően véleményem szerint a kialakult állapotot jogszabályi oldalról elsődlegesen úgy lehetne a – nem társasági és magánjogi jogi értelemben vett – felelős vállalkozás irányába terelni, ha a korlátozott felelősség kedvezményét csak azok a társaságok élvezhetik, amelyek saját tőkéje és annak szerkezete legalább részben valós fedezetet nyújt a hitelezők követeléseire, mivel napjainkban a könyvelési jogszabályok sokrétűsége és az ebben rejlő „kreatív könyvelés” adta mozgástér gyakorlatilag annulálta a jegyzett tőke fedezeti szerepét.

Ehhez a korlátolt felelősségű társaság tőkeszerkezetét kellene elsődlegesen újraszabályozni a valós fedezet elvét szem előtt tartva, a következők szerint.

1. *A minimális jegyzett tőke nagyságát mindenképpen emelni szükséges, javaslom 5 millió Ft-ban⁷⁹⁰ való meghatározását.* Tapasztalataim szerint ezen összeg szükséges ahhoz, hogy egy különösebb eszköz- és anyagigény nélküli társaság alapításának, ügyviteli eszközeinek (számítógép, szoftverek, kommunikációs eszközök, iroda stb.), közterheinek, és az egyre inkább bevett 60-90 napos fizetési határidőből eredő folyamatos működési előfinanszírozásnak a költségeit (ide értve az ezen tételekkel rendszerint együttjáró hitelezői követeléseket is) az első teljes üzleti évvel bezárólag fedezze.

Ezzel a megoldással ugyan a törzstőke és a zártkörű részvénytársaság alaptőkéje⁷⁹¹ azonos összeget tenne ki, de gyakorlatilag a zártkörű részvénytársaság a potenciális tagsági körét és mindennapi működését tekintve nem sokban különbözik egy korlátolt felelősségű társaságtól, így a zártkörű részvénytársasági formát választóknak elsődlegesen a majdani tőzsdére lépés célja lehet az az indok, ami miatt ezen formát választják, míg a többi vállalkozás az egyszerűbb működési szabályok mentén üzemeltethető korlátolt felelősségű társaság mellett dönthetne.

⁷⁹⁰ Sőt, a társaság jegyzett tőkéjét indokolt lenne már most eleve EUR-ban meghatározni és kimutatni, hogy egyrészt az Európai Unión belüli szabad versenyben összehasonlítható legyen a többi tagállamban működő céggel, másrészt így kiküszöbölhető az árfolyammozgásból eredő látens tőkevesztés is.

⁷⁹¹ Gt. 207.§ (1) bekezdés

2. *A társaság minimális jegyzett tőkéjének összegét – a jogszabályi abszolút minimumon felül – a társaság éves árbevételehez is kötni kellene*, hogy a hitelezők rendelkezésére álló fedezet arányban álljon a társaság tevékenységével (pl. az előző éves árbevétel 30%-a), melyet nyereséges gazdálkodás esetén a mérleg elkészítését követő 30 napon belül kellene kiegészíteni. Ennek forrása – amennyiben a társaság taggyűlése esetenként eltérően nem határoz – a társaság saját tőkéjén belüli átcsoportosítás lehetne.

Magyarországon ugyanis nem kevés olyan korlátozott felelősségű társaság van, ami 500.000 Ft törzstőke mellett százmilliós forgalmat bonyolít le, így egy fizetéseképtelenség esetén a törzstőke nyilvánvalóan nem nyújthat értékelhető fedezetet a követelésekre, míg a fenti megoldás szerint biztosított egy olyan tőkefedezet, ami legalább részben követi a társaság valós gazdálkodásának volumenét.

3. *A pénzben szolgáltatott jegyzett tőke meghatározott hányadát (javaslatom szerint 50%-át) csak meghatározott eszközökre* (leginkább tartós befektetésekre: ingatlanra, államkötvényre, alacsony amortizációs kulcs alá tartozó eszközökre stb.) *lehetne fordítani*,⁷⁹² melyet a társaság biztosítékkul sem ajánlhat fel, és elidegenítés során a vételárat az értékesített vagyontárgy helyébe lépő vagyontárgy megvásárlásáig (közjegyzői, ügyvédi) letétként, vagy elkülönített és zárolt bankszámlán kellene kezelni. Ezen tőkerész elnevezése lenne a *biztosítéki tőke*, mely kifejezi rendeltetését, egyben a társaság mérlegéből külön könyvelési anyagok ismerete nélkül is képet ad a társaság mögött álló minimális vagyoni fedezetről.

Mint már utaltunk rá, a leginkább elterjedt korlátozott felelősségű társaság jelenlegi magyar szabályozása szerint gyakorlatilag éppen csak az alapítási költségeket fedezi a minimális jegyzett tőke, ami mellett felmerül a kérdés, hogy miből fedezi a társaság a tevékenység beindításához és folyamatos működéséhez szükséges költségeket, nem beszélve a további működéshez vállalt kötelezettségek fedezetéről.

⁷⁹² Mint már utaltunk rá, a leginkább elterjedt kft. jelenlegi szabályozása szerint gyakorlatilag éppen csak az alapítási költségeket fedezi a minimális jegyzett tőke, ami mellett felmerül a kérdés, hogy miből fedezi a társaság a tevékenység beindításához és folyamatos működéséhez szükséges költségeket.

Felmerül a kérdés, hogy ha előre meghatározzuk a jegyzett tőke egy részének felhasználási körét, mely esetleg a vállalkozás profiljától idegen vagyonelemeket ír elő, hogyan érvényesül a tulajdon szentsége, mely a vállalkozásokat is megilleti? Álláspontom szerint ez a szabályozás lenne az a választóvonal, amely a vállalkozásban gondolkodókat rákényszeríti a felelős tervezésre, illetve a gazdálkodáshoz szükséges források és eszközök tárgyilagos felmérésére. Hiszen nem elegendő a már rendelkezésre álló forrás (jegyzett tőke rendelkezésre bocsátandó hányada) felhasználási célját eldönteni, hanem az előírt biztosítéki tőke megteremtéséhez és fenntartásához komoly üzleti terv szükséges, ami nem nélkülözi az alapos piackutatást és üzemi terveket, valamint a vállalkozás irányításához szükséges szakmai ismereteket sem. Mivel a „bedőlt” vállalkozások nagy hányada a hozzánemértésből, a piaci lehetőségek téves vagy túlzottan felülértékelt felméréséből eredő veszteségek miatt jut fizetéseképtelen helyzetbe, és a kellően előrelátó tervezés iránti igényt egyáltalán nem segíti elő a kudarc esetén jelenleg „automatikusan” járó korlátozott felelősség, egyéb adminisztratív szabályozás hiányában a társasági jognak kell felvállalnia az elsődleges szűrő szerepét.

4. *A teljes jegyzett tőke összegét indokoltnak tartom már alapításkor rendelkezésre bocsátani.* Ugyanis amennyiben a jelenleg is hatályos magyar szabályozást vesszük alapul, úgy lehet évekig legálisan tőkehiányos egy társaság, hogy még a teljes jegyzett tőke rendelkezésre bocsátása előtt fizetéseképtelenné válhat és megszűnhet, különösebb jogkövetkezmény nélkül.

A gyakorlatban a hiányzó tőkefedezetet igyekeznek a vállalkozások egyéb jogi eszközökkel, tipikusan szerződést biztosító mellékkötelezettségekkel kiváltani. Ezek egy része (dologi biztosítékok, különösen a jelzálog) nyújthat ugyan valós fedezetet a követelésekre, de egyrészt érvényesítése nehézkes, másrészt a vállalkozások nagy része csak egyéb, leginkább személyi biztosítékot (kezesség) hajlandó vállalni a kötelezettségeiért, aminek érvényesítése a biztosítékot nyújtó személy magánvagyonának függvénye, amit viszont akár az érvényesítés iránti eljárás előtt vagy alatt is ki lehet vonni.

A fenti tőkeszerkezet kialakításával álláspontom szerint valós fedezetet lehet biztosítani

a hitelezők követeléseire, egyszersmind megfontolásra és tervezésre ösztönzi a társaság tulajdonosait és vezetőit, nem beszélve arról, hogy maga a formaválasztás is valós mérlegelést igényel: hiszen aki nem akarja vagy nem tudja vállalni ezeket a szigorú feltételeket, szükségképpen a személyes felelősség mellett működő társaságok felé kell, hogy forduljon. Nyilván itt is felvetődik a történelmi példa, hogy a betéti társaság lehet az a „pót-kft.”, aminek kültagjai rendelkeznek tényleges befolyással és üzletvezetői jogkörrel,⁷⁹³ egy vagyontalan „stróman” beltaggal alapítva, erre viszont megoldást hozhat a gyakorlatban régóta közszájon forgó javaslat a vezető tisztségviselői tisztség betöltéséhez szükséges állami alapvizsga bevezetéséről, bár a csalárd alapításokat nyilvánvalóan nem lehet jogi eszközökkel teljesen kiküszöbölni.

Emellett mindenképpen fontos szerep jut a bírói gyakorlatnak, ami – ha már minden eset más, ezért jogszabályi szinten lehetetlen szabályozni – kimunkálhatja azokat a sarokpontokat, amelyek megvalósulása esetén a csalárd ügyvezetés egy egyszerű és gyors eljárásban, lehetőleg a társaság csőd- vagy felszámolási eljárásán belül megállapítható lenne. Ehhez egyelőre annyi kritikai észrevételt fűzünk, hogy jelenleg is bírósági hatáskör ezen eljárások felügyelete, így érthetetlen, hogy miért kell külön bírósági eljárás(oka)t indítani a személyes illetve kártérítési felelősség megállapítása iránt, célszerű lenne ezt a kérdéskört a csőd- vagy felszámolási eljárás keretén belül vizsgálni.

3.2. Javaslatok a betéti részvénytársaság magyar társasági jogba történő beépítéséhez

Amennyiben a 3.1. pontban javasolt megoldás beépítésre kerül a jogrendszerbe, úgy – a francia illetve német történeti fejlődéshez hasonlóan – rés támadna a személyegyesítő és tőkeegyesítő társaságok között, aminek betöltésére a betéti részvénytársaság⁷⁹⁴ tökéletesen alkalmasnak látszik, az alábbiak teljesülése esetén.⁷⁹⁵

⁷⁹³ Gt. 109.§ (1) bekezdés

⁷⁹⁴ Esetleg a portugál jogban ismert, egy személyesen felelős tag mellett működő kft. formájában is, hiszen a különbség alapvetően a jegyzett tőke részvényekben vagy üzletrészen való megtestesülésében merül ki, ami a gyakorlatban technikai kérdés, bár megjegyezzük, hogy a brt. a részvény-kibocsátási jog és ezzel a tőzsdére jutás közvetlen lehetősége miatt mindenképpen előnyt élvez.

⁷⁹⁵ Tekintettel arra, hogy a dolgozat témája társasági anyagi jogi kérdésekkel foglalkozik, az eljárási jellegű javaslatok megfogalmazását mind a társaság belső szervezetét, mind a cégjegyzéket illetve egyéb hatósági nyilvántartást illetően mellőzzük.

1. Betéti részvénytársaság alapításához és működéséhez legalább egy, a társaság kötelezettségeiért korlátlanul felelős tag (személyesen felelős tag) és legalább egy betéti részvényes szükséges, aki a betéti részvény névértékének szolgáltatásán kívül a társaság kötelezettségeiért nem felel.
2. *A jegyzett tőke minimális összege* – az átmeneti forma szerepének megfelelően – alacsonyabb lenne a korlátolt felelősségű társaságra irányadónál, *javaslatom szerint 2 millió Ft*, feltéve, hogy a személyesen felelős tag(ok) igazolt magánvagyonának az értéke eléri a társaság és a korlátolt felelősségű társaság minimális jegyzett tőkéje közötti különbség összegét, és annak jellege megfelel a korlátolt felelősségű társaság biztosítéki tőkéjére vonatkozó előírásoknak. Erről évente, a mérleg leadásával együtt kellene a személyesen felelős tagnak nyilatkoznia, és a vonatkozó okirati bizonyítékokat szolgáltatnia kell. Az alapításkor és új vagyontárgy felajánlásakor a vagyonértékelést könyvvizsgáló bevonásával tartom indokoltnak elvégezni, a tényleges fedezet elvének biztosítására és az esetleges túlértékelés megakadályozására.

Amennyiben az alaptőke eléri vagy meghaladja a korlátolt felelősségű társaság minimális törzstőkéjének összegét, úgy ezen magánvagyonon fedezeti elem alkalmazására nem kerül sor, viszont a társaság éves árbevételéhez kötött jegyzett tőke követelménye megfelelően alkalmazandó.

A 2 millió Ft induló tőke az alapítási és kezdeti működési költségeket fedezné, míg a rendszerint felmerülő kötelezettségek fedezetét ennél a társasági formánál a személyesen felelős tagok magánvagyonára töltené be, a fentiek szerint.

3. *A személyesen felelős tag vagyoni betétet szolgáltat, melyért* – ellentétben a svájci modellel – *automatikusan nem kap betéti részvényt*, és a vagyoni betétet külön kell a társaság mérlegében a saját tőkén belül nyilvántartani. A vagyoni betét minimális összegét 1 millió Ft-ban javaslom meghatározni. A személyesen felelős tag is jegyezhet betéti részvényt, mely után osztalékban részesülhet, azonban szavazati jogot nem gyakorolhat utána, elkerülendő a befolyásának kiterjesztését a betéti részvényesek közgyűlésére.

4. A társaság szervezeti felépítése a francia-német modellhez igazodna, azaz *a személyesen felelős tag(ok), a betéti részvényesek közgyűlése és a felügyelő bizottság kötelezően megalakítandó szervei a társaságnak.*

Ez a kialakítás átlátható, a gyakorlatban is csak minimális „odafigyelést” követelő formát eredményez, mely alkalmazkodik a magyar társasági jogban megtalálható belső társasági intézményekhez, nem feledkezve meg a betéti részvénytársaság sajátosságaiból adódó speciális feladatokról!

5. *A kötelezően választandó felügyelő bizottság 3 vagy 6 tagból áll, melynek egyharmadát a személyesen felelős tag(ok) jelölik ki vagy választják meg, másik egyharmadát a betéti részvényesek közgyűlése jelöli ki vagy választja, míg további egyharmadát a társasággal jogviszonyban, valamint a társasági tagokkal hozzátartozói viszonyban nem álló természetes személyek közül – a betéti részvényesek közgyűlésének javaslatára – a személyesen felelős tag(ok) jelöli(k) ki.*

A felügyelő bizottság alapvető feladata az ügyvezetés ellenőrzése illetve a társaság képviselete a személyesen felelős tag(ok) elleni perekben, míg egyéb feladatokat az alapszabály állapíthat meg azzal a kikötéssel, hogy a személyesen felelős tagok törvényes hatáskörét nem lehet a felügyelő bizottságra átruházni.

A 6 főnél nagyobb létszámú testület megítélésem szerint már nem tud elég hatékonyan működni, míg a 3 fő a fentiek szerinti paritás miatt lett a minimális létszám.

6. *A betéti részvényesek közgyűlésén a részvényesek a részvényeik szerinti szavazati joggal rendelkeznek,⁷⁹⁶ és amennyiben az alapszabály másként nem rendelkezik, a határozatokat a jelenlévők egyszerű többségével hozzák, melyek érvényességéhez (a felügyelő bizottság tagjainak megválasztásán kívül) a személyesen felelős tagok egyetértése szükséges.*

Ennél szigorúbb törvényi szabályt nem tartok szükségesnek, ugyanis véleményem

⁷⁹⁶ Kivéve a személyesen felelős tag betéti részvényeseket, akik a részvényeik után szavazati jogot nem gyakorolhatnak, kizárólag osztalékra jogosultak.

szerint minden betéti részvényes egyéni érdeke szerint vesz részt a társaság életében és a döntések meghozatalában, és mivel alapvetően a személyesen felelős tagok egyetértése szükséges a határozatok érvényességéhez, nincs garanciális szerepe az ennél nagyobb többség előírásának.

7. Javaslom – a német modellhez hasonlóan – *széleskörű alapszabályi autonómia* biztosítását a társaság további belső szerkezeti felépítését és döntéshozatali eljárásait illetően.
8. *Az alapszabályt a személyesen felelős tagok egyhangú határozattal fogadják el*, melyet a betéti részvényesek közgyűlése egy alkalommal megvétózhat és a személyesen felelős tag(ok)nak átdolgozásra – javaslataival együtt – visszaküldhet, míg a második vétó esetén a társaság alapítása meghiúsul.

Mivel az alapításban nem valószínű, hogy nagyszámú és érdekeikben különböző személyi csoportok vesznek részt, ennél szigorúbb vagy árnyaltabb szabályozást feleslegesnek tartok.

9. *Az ügyvezetést és képviseletet kizárólag a személyesen felelős tag(ok) láthatja(k) el*, és – amennyiben az alapszabály másként nem rendelkezik – az ehhez kapcsolódó döntésekről a betéti részvényeseket tájékoztatni kötelesek. Az alapszabály egyes ügyvezetési döntések meghozatalát a betéti részvényesek közgyűlésének egyetértéséhez kötheti

Amennyiben több személyesen felelős tag vesz részt a társaságban, úgy – amennyiben az alapszabály eltérően nem rendelkezik – valamennyiük ügyvezetési és képviseleti joga (ideértve a cégjegyzést is) önálló.

Amennyiben az alapszabály eltérően nem rendelkezik, minden személyesen felelős tagot határozathozatalkor egy szavazat illet meg, és a személyesen felelős tagok részéről az alapszabály módosítása egyhangú, minden más határozat az összes tag alapján számított egyszerű többséghez kötött. Lévé az alapszabály a társaság működésének kulcsa, a személyes felelősség ellentételezéseként elvárható, hogy ebben a személyesen felelős tagok mindegyikének akarata érvényesüljön,

ugyanakkor az egyéb kérdésekben (pl. mérleg elfogadása, felügyelő bizottság tagjainak megválasztása stb.) a gyakorlat alapján elegendőnek tartom az össze taghoz viszonyított egyszerű többséget.

A személyesen felelős tagot az ügyvezetésből a többi személyesen felelős tag egyhangú határozattal kizárhatja. Két személyesen felelős tag esetén az egyiknek az ügyvezetésből való kizáráshoz a közgyűlés hozzájárulása szükséges.

Személyesen felelős tag kizárólag természetes vagy közjogi jogi személy (tipikusan állam, önkormányzat, költségvetési szerv vagy egyház) lehet, mely utóbbi köteles egy olyan természetes személy képviselőt megjelölni, aki ellátja az ügyvezetési és képviseleti feladatokat, és ezekért személyében felelősséggel is tartozik. Ezzel a megoldással elkerülhető, hogy egy másik, korlátozott felelősség mellett működő jogi személy beltagságával a tényleges személyes felelősség megkerülhető legyen, ugyanakkor az állam stb. szerepvállalása a társadalmi szükségleteket kielégítő szolgáltatások terén megfelelő garanciális háttérrel tud nyújtani a magántőke bevonásához.

10. Amennyiben az alapszabály *könyvvizsgáló* választásáról rendelkezik, úgy annak megválasztása – a személyesen felelős tag(ok) javaslata alapján – a betéti részvényesek közgyűlésének joga.

Az alapszabály tartalmát ugyanis lényegében a személyesen felelős tagok állapítják meg, így amennyiben nem kívánnak könyvvizsgálót igénybe venni, úgy az alapszabályból kihagyják, vállalva ezzel a gazdasági életben ezzel járó esetlegesen hátrányos megkülönböztetést. Amennyiben viszont sor kerül könyvvizsgáló választására, úgy a kiválasztást indokolt a társaság vagyonának vélhetően nagyobb hányadát biztosító betéti részvényesekre ruházni, hiszen a tárgyilagos ellenőrzéshez fűződő érdekük kiemelt szerepet játszik, és a bizalmi levet is erősíti a személyesen felelős tagok befolyásától való függetlenítése.

Mivel a magyar társasági jog a német társasági formákat és jogi terminológiát illetően egyébként is nagyfokú rokonságot mutat, a nagyjából azonos jogintézményi rendszerből kiindulva álláspontunk szerint a német jogi szabályozás a fentiekén túlmenően is kellő

mintául szolgálhat a betéti részvénytársaságnak a magyar társasági jogba történő bevezetéséhez és részletes szabályainak megalkotásához.

IRODALOMJEGYZÉK:

1. ALBACH, Horst: *Deregulierung des Aktienrechts: Das Drei-Stufen-Modell*, Gütersloh (Bertelsmann-Stiftung) 1988
2. AMMENWERTH, Michael: *Die Kommanditgesellschaft auf Aktien (KgaA) – Eine rechtsformalternative für personenbezogene Unternehmen?*, Frankfurt a. M. (Lang) 1997
3. ANSCHÜTZ, August: *Ueber Actiencommanditgesellschaften*, in: *Jahrbuch des gemeinen deutschen Rechts*, 1 (1857), 326-343. old.
4. ASSMANN, Heinz-Dieter: *Einleitung*, in: HOPT, Klaus J. (szerk.): *Großkommentar Aktiengesetz*, 4. kiadás, Berlin, New York (de Gruyter) 1992
5. ASSMANN, Heinz-Dieter: *Harmonisierung des Kapitalmarkt- und Börsenrechts in der EG*, in.: *Deutsches und europäisches Bank- und Börsenrecht*, Bankrechtstag 1993, Schriftenreihe der Bankrechtlichen Vereinigung 5. kötet, Berlin, New York (de Gruyter) 1994, 61-134. old.
6. ASSMANN, Heinz-Dieter: *Prospekthaftung als Haftung für die Verletzung kapitalmarktbezogener Informationsverkehrspflichten nach deutschem und US-amerikanischem Recht* Köln, Berlin, Bonn, München (Haymann) 1985
7. BAUDOUIN-BUGNET, Pierre – GRAVENSTEIN, Viky: *Das Recht der französischen Aktiengesellschaften*, 1. kiadás, Frankfurt a. M., Berlin (Metzner) 1959 (Külföldi részvényjogi törvények, 4. kötet)
8. BAUMS, Theodor: *Einführung*, in: uő. (szerk.), *Gesetz über die Aktiengesellschaften für die Königlich Preussischen Staaten vom 9. Nov. 1843*, Aalen (Scientia) 1981
9. BAUMS, Theodor (szerk.): *Entwurf eines allgemeinen Handelsgesetzbuches für Deutschland (1848/49)*, Heidelberg (Recht u. Wirtschaft) 1982
10. BEITZKE, Günther: *Konzessionssystem, Normativbestimmungen und freie Körperschaftsbildung*, ZHR 108 (1941), 32-62.old.
11. BERKE, Barna – FAZEKAS, Judit – GADÓ, Gábor – KIRÁLY, Miklós – KISFALUDY, András – MISKOLCZI BODNÁR, Péter (MISKOLCZI BODNÁR, P. (szerk.): *Európai társasági jog*, Budapest (KJK-Kerszöv) 2004
12. BERTSCH, Roland: *Die industrielle Familienunternehmung, Ein Überblick über ihre Bedeutung und ihre Hauptprobleme, unter besonderer Berücksichtigung der Finanzierung und Führung*, Winterthur (Schellenberg) 1964
13. BESENYEI, Lajos – FABÓ, Tibor – FAZEKAS, Judit – HARSÁNYI, Gyöngyi – KISFALUDI, András – MISKOLCZI BODNÁR, Péter – NOCHTA, Tibor – UJVÁRINÉ

ANTAL, Edit (MISKOLCZI BODNÁR P. szerk.): *A gazdasági társaságok*, Budapest (KJK-Kerszöv) 1999

14. BÖRNER, Dietrich – KRAWITZ, Norbert: *Steuerbilanzpolitik, Eine entscheidungsorientierte Analyse der Wahlrechte zur steuerlichen Gewinnenmittlung*, Herne (Neue Wirtschafts-Briefe) 1977
15. BÖSSELMANN, Kurt: *Die Entwicklung des deutschen Aktienwesens im 19. Jahrhundert*, Berlin (de Gruyter) 1939
16. BREHÓSZKI, Márta: *Mennyire korlátolt a jogi személy gazdasági társaságok felelőssége? A felelősség-átörés hazánkban és a „lepelátszúrás” doktrínája az Amerikai Egyesült Államokban*, Dissz. Budapest 2009
17. BUNDSCHUH, Otto: *Die wirtschaftliche Entwicklung der Deutschen Kommanditgesellschaften auf Aktien*, Dissz. Heidelberg 1914
18. BÜRGERS, Tobias – KÖRBER, Torsten (szerk.): *Heidelberg Kommentar zum Aktiengesetz*, Heidelberg (Müller) 2007
19. CLAUSSEN, Carsten: *Überlegungen zur Rechtsform der GmbH, Ist die KGaA eine Alternative?*, in: *GmbHHR* (1996), 73-80. old.
20. COSACK, Konrad: *Lehrbuch des Handelsrecht*, 1. kiadás, Stuttgart (Enke) 1888
21. COSTI, Renzo: *Della società in accomandita per azioni*, in: *Commentario del codice civile, Libro quinto – del lavoro (Art. 2462-2471)*, Bologna Roma (Nicola Zanichelli) 1973
22. COSTI, Renzo: *L'azionista accomandatario*, Università di Bologna, Facoltà di Economia e Commercio: *Pubblicazioni dell' Istituto di Diritto* Nold. 37, Padova (Biblio Bazaar) 1969
23. CREIZENACH: *Die Inhaberaktie der Commanditgesellschaft nach dem französischen Handelsgesetzbuch und vom Standpunkt der gesetzbuch*, ZHR 2 (1859), 53-79. old.
24. DAEHNHARDT, Heinrich W.: *Die rechtliche Natur der Kommanditgesellschaft auf Aktien und ihr Verhältnis zum rechtsfähigen Verein des Bürgerlichen Gesetzbuchs*, Dissz. Rostock 1902
25. DÖLKER, Ernst: *Die Kommanditgesellschaft auf Aktien*, Dissz. München 1935
26. EILENTROP, Bettina: *Die Kommanditaktiengesellschaft*, Schweizer Schriften zum Handels- und Wirtschaftsrecht 112. kötet, Zürich (Schulthess) 1988
27. ELSENBROICH, Manfred: *Die Kommanditgesellschaft auf Aktien*, Wiesbaden (Gabler) 1959
28. ENDEMANN, Wilhelm: *Studien in der romanisch-kanonischen Wirtschafts- und*

Rechstlehre, 1. kötet, Berlin 1874, utánnnyomás Aalen (Scientia) 1962

29. ENDEMANN, Wilhelm: *Das Recht der Aktiengesellschaften, Kommanditgesellschaften auf Aktien und der Genossenschaften*, (függelék: *Deutsche Handelsrecht*, 2. kiadás, 1868), Heidelberg (Bangel & Schmitt) 1873
30. ENDEMANN, Wilhelm: *Das deutsche Handelsrecht*, Heidelberg (Bangel & Schmitt) 1865
31. ERHARD, Christian D.: *Napoleons I Handelsgesetzbuch*, 2. kiadás, Dessau (Voß) 1808
32. FARKAS, Csaba – JENOVAI, Petra – NÓTÁRI, Tamás – PAPP, Tekla: *Társasági jog*, Szeged (Lectum) 2009
33. FECHT, H. A.: *Das allgemeine Deutsche Handelsgesetzbuch*, Stuttgart (Nitzschke) 1865
34. FÉZER, Tamás – KÁROLYI, Géza – PETKÓ, Mihály – TÖRŐ, Emese: *A gazdasági szféra alanyai – gazdasági társaságok*, Debrecen (Kossuth Egyetemi Kiadó) 2006
35. FICK, Heinrich: *Über Begriff und Geschichte der Aktiengesellschaften*, ZHR 5 (1862), 1-63. old.
36. FICK, Heinrich: *Mittheilungen über den gegenwärtigen Stand der Gesetzgebung betreffend die Bildung von Handelsgesellschaften mit beschränkter Haftbarkeit, insbesondere von anonymen und Kommanditen-Aktiengesellschaft*, ZHR 13 (1869), 391-417. old.
37. FISCHER, Lothar: *Die Kommanditgesellschaft auf Aktien nach dem Mitbestimmungsgesetz*, Tanulmányok a munka- és gazdasági joghoz 39. kötet, Heidelberg (Recht und Wirtschaft) 1982
38. FISCHER, Rudolf: *Die Personenvereinigungen, Die Aktiengesellschaft, Die Kommanditgesellschaft auf Aktien*, in: EHRENBURG, Victor (szerk.): *Handbuch des gesamten Handelsrechts*, 3. kötet, Lipcse (Reisland) 1916
39. FÖLDI, András: *Kereskedelmi jogintézmények a római jogban*, Budapest (Akadémia Kiadó) 1997
40. FRITSCH, Ulrich: *Die Eigenkapitallücke in der Bundesrepublik*, Köln (Dt. Inst.) 1981
41. GADÓ, Gábor: *Az Európai Közösség társasági joga a 2001-es év tükrében*, in: Magyar Jog 2002/4, 204-226. old.
42. GADÓ, Gábor: *Bevezető tanulmány az új társasági törvényhez*, in.: SÁRKÖZY, T. (szerk.): *Társasági törvény, cégtörvény 2006*, Budapest (HVG-Orac) 2006, 13-61. old.
43. GADÓ, Gábor (szerk.): *A társasági és a cégtörvény kommentárja*, Budapest (HVG-

Orac) 2004

44. GELPCKE, W.: *Die Handelsgesellschaften als juristische (moralische) Person*, in: uő. (szerk.): *Zeitschrift für Handelsrecht*, Második Füzet (1852), 3-76. old.
45. GEßLER, Ernst – HEFERMEHL, Wolfgang – ECKHARDT, Ulrich – KROPFF, Bruno: *Aktiengesetz*, München (Vahlen) 1986
46. GOLDSCHMIDT, Levin: *Universalgeschichte des Handelsrechts*, 1. kötet, 3. kiadás, Stuttgart (Enke) 1891
47. GOLDSCHMIDT, Levin: *Alte und neue Formen der Handelsgesellschaft*, (előadás a Berliini Jogászszövetségben), Berlin 1892
48. GOLDSCHMIDT, Levin: *Handbuch des Handelsrecht*, 1. kötet, 2. kiadás, Erlangen (Enke) 1874
49. GOLDSCHMIDT, Levin: *Die Codification des Deutschen bürgerlichen und Handels-Rechts*, ZHR 20 (1875), 134-171. old.
50. GOWER, L. C. B.: *Principles of Modern Company Law*, 5. kiadás, London (Sweet & Maxwell) 1992,
51. GRAFMÜLLER, Frank: *Die Kommanditgesellschaft auf Aktien als geeignete Rechtsform für börsenwillige Familienunternehmen*, Frankfurt a. M. (Lang) 1994
52. GRAVENSTEIN, Viky: *Französisches Gesellschaftsrecht*, 3. kiadás, Frankfurt a. M. (Metzner) 1988 (Külföldi részvényjogi törvények, 4. kötet)
53. GRUHLER, Wolfram: *Unternehmensrenditen und eigenkapitalausstattungim internationalen Vergleich*, in: AG (1984), 100-106. old.
54. HAHN, Dietger: *Unternehmensphilosophie und Führungsorganisation in Familienunternehmungen*, in: ZfO (1985), 12-20. old.
55. HAHN, Friedrich v.: *Commentar zum Allgemeinen Deutschen Handelsgesetzbuch*, 1. kötet, 3. kiadás, Braunschweig (Vieweg) 1879
56. HAHN, Jürgen: „Kleine AG”, *eine rechtspolitische Idee zum unternehmerischen Erfolg*, in: DB (1994), 1659-1665. old.
57. HARSÁNYI, Gyöngyi – MISKOLCZI BODNÁR, Péter – ÚJVÁRINÉ ANTAL, Edit: *Magyar társasági jog*, Miskolc (Novotni Alapítvány) 2008
58. HELMECZI, András: *Az Európai Unió társasági jogi jogalkotásának helyzete az egyes irányelvek tükrében*, in: *Studia Iurisprudentiae Doctorandorum Miskolciensium*, Tomus 2/1., Miskolc (Bíbor) 2002, 295-316 old.
59. HELMECZI, András: *A betéti részvénytársaságok kialakulásának első állomásai, különös tekintettel a francia és a német fejlődési útra (az 1870-es ADHGB-ig)*, in:

Publicationes Universitatis Miskolciensis, Sectio Juridica et Politica, Tomus XX/2., Miskolc (Miskolc University Press) 2002, 511-528. old.

60. HELMECZI, András: *A betéti részvénytársaságokra vonatkozó szabályok a német jogban 1861-1897 között*, in: Publicationes Universitatis Miskolciensis, Sectio Juridica et Politica, Tomus XXI/2., Miskolc (Miskolc University Press) 2003, 601-617. old.
61. HELMECZI, András: *A tőkeegyesítő társaságokra vonatkozó jelentősebb szabályok Svájcban*, in: Publicationes Universitatis Miskolciensis, Sectio Juridica et Politica, Tomus XIX., Miskolc (Miskolc University Press) 2001, 139-155. old.
62. HENNERKES, Brun-Hagen: *Die GmbH & Co. KGaA – eine ideale rechtsform für börsenwillige Familienunternehmen*, in: StbJb, Stuttgart (Forkel) 1989, 303-322. old.
63. HENNERKES, Brun-Hagen – MAY, Peter: *Noch einmal: Die GmbH & Co. KG auf Aktien als Rechtsform für börsenwillige Familienunternehmen?*, in: BB (1988), 2393-2405. old.
64. HENRICH, Dieter – CEREGHETTI, Remo: *Das italienische Aktienrecht*, 2. kiadás, Frankfurt a. M. (Lang) 1976 (*Ausländische Aktiengesetze*, 11. kötet)
65. HERGENHAHN, Theodor: *Die Kommanditgesellschaft auf Aktien, insbesondere ihre Entstehungsgeschichte, rechtliche und wirtschaftliche Natur*, ZHR 42 (1894), 69-95. old.
66. HOPT, Klaus J.: *Ideelle und wirtschaftliche Grundlagen der Aktien-, Bank- und Börsenrechtsentwicklung im 19. Jahrhundert*, in: COING – WILHELM (szerk.): *Wissenschaft und Kodifikation des Privatrechts im 19. Jahrhundert*, 5. kötet, Frankfurt a. M. (Klostermann) 1980
67. HOPT, Klaus J.: *Der Kapitalanlagerschutz im Recht der Banken*, München (Beck) 1975
68. HOPT, Klaus J. – WIEDEMANN, Herbert (szerk.): *Großkommentar Aktiengesetz*, 4. kiadás, Berlin, New York (de Gruyter) 1992 (lábjegyzetben hivatkozva: Großkommentar AktG⁴)
69. HÜTTEMANN, Rainer: *Die Umwandlung einer publizitätspflichtigen GmbH in eine Aktiengesellschaft als Entscheidungsproblem*, in.: ALBACH, H. (szerk.): *Die Private Aktiengesellschaft, Materialien zur Deregulierung des Aktienrechts*, Stuttgart (Enke) 1988, 353-430. old.
70. IKLÉ, R. A.: *Die Kommandit-Aktiengesellschaft nach Schweizerischem und deutschem Recht*, Dissz. Bern 1907
71. JOENS, Axel F.: *Der persönlich haftende Gesellschafter der Kommanditgesellschaft auf Aktien*, Dissz. Hamburg 1962

72. KISFALUDI, András: *Társasági jog*, Budapest (CompLex) 2007
73. KLEINE-ARNDT, Hans: *Die Entwicklung und Bewährung der Kommanditgesellschaft auf Aktien*, Dissz. Köln 1947
74. KNUR, Alexander: *Die Familiengesellschaft, Eine Vergleichende Untersuchung der Unternehmungsformen*, Dissz. Berlin 1941
75. KOBERG, Peter: *Die Entstehung der GmbH in Deutschland und Frankreich*, Köln (Schmidt) 1992
76. KOVÁCS, István: *Atipikus és „öszvér” társaságok a német társasági jogban*, in: *Cég és Jog*, 2003/10, 24-28. old.
77. KROPFF, Bruno: *Aktiengesetz*, Düsseldorf (Inst. der Wirtschaftsprüfer) 1965
78. LADWIG, Peter – MOTTE, Frank: *Die Kommanditgesellschaft auf Aktien - Eine Alternative für börsenwillige mittelständische Unternehmen?*, in: *DStR* (1996), 800-807. old., 842-847. old.
79. LAMMEL, Siegbert: *Die Gesetzgebung des Handelsrechts*, in: H. COING (szerk.): *Handbuch der Quellen und Literatur der neueren europäischen Privatrechtsgeschichte*, 2. kötet, München (Beck) 1976, 571-1083. old.
80. LEHMANN, Heinrich: *Umwandlung von Aktiengesellschaften in Kommanditgesellschaften auf Aktien*, JW 1934, 2019-2021. old.
81. LEHMANN, Karl: *Die geschichtliche Entwicklung des Aktienrechts bis zum Code de Commerce*, Berlin (Heymann) 1895, utánnnyomás Frankfurt a. M. (Sauer & Auvermann) 1968
82. LEHMANN, Karl: *Das Recht der Aktiengesellschaften*, 1. kötet Berlin (Heymann) 1898, 2. kötet Berlin (Heymann) 1904
83. LEHMANN, Karl: *Lehrbuch des Handelsrechts*, Lipcse (Veit) 1908
84. LIMBACH, Jutta: *Theorie und Wirklichkeit der GmbH, Die empirischen Normaltypen der GmbH und ihr Verhältnis zum Postulat von Herrschaft und Haftung*, Dissz. Berlin 1966
85. LUTTER, Marcus: *Europäisches Unternehmensrecht*, ZGR különkiadás 1., 3. kiadás, Berlin, New York (de Gruyter) 1991
86. LUTTER, Marcus: *Das Europäische Unternehmensrecht im 21. Jahrhundert*, ZGR 2000, 3-20. old.
87. MARTIN, Hans: *Die Kommanditgesellschaft auf Aktien im Lichte der Aktienrechtsreform*, Dissz. Heidelberg 1938
88. MEZEY, Barna (szerk.): *Magyar jogtörténet*, 3. kiadás, Budapest (Osiris) 2004

89. MEZEY, Barna (szerk.): *Magyar alkotmánytörténet*, 5. kiadás, Budapest (Osiris) 2003
90. MITTERMAIER, Franz: *Die neueste französische Gesetzgebung*, ZHR 7 (1864), 154-175. old.
91. MITTERMAIER, Franz: *Englische Gesetzgebung über Handelsrecht im Jahr 1862*, ZHR 7 (1864), 413-436. old.
92. MITTERMAIER, Franz: *Englische Handelsgesetzgebung von 1867*, in: *Neueste Handelsrechtsquellen*, 1. kötet, melléklet ZHR 12, kiadva 1868, 35-57. old.
93. MITTERMAIER, Franz: *Die französische Handelsgesetzgebung von 1867*, in: *Neueste Handelsrechtsquellen*, 1. kötet, melléklet ZHR 12, kiadva 1868, 98-157. old.
94. MOHL, Moriz: *Ein Beitrag zur Erörterung des deutschen Handelsgesetzbuches*, Stuttgart (Sam. Gottl. Liesching) 1857
95. MOLLE: *Die Lehre von den Aktiengesellschaften und den Commanditgesellschaft auf Aktien*, Berlin (Vahlen) 1875
96. MÜLLER-GUGGENBERGER, Christian: *Zweite Etappe der Gesellschaftsreform in Frankreich*, ZHR 142 (1978), 589-616. old.
97. NIEDERLAG, Hans-Hermann: *Juristische Person als Gesellschafter einer Kommanditgesellschaft auf Aktien*, Dissz. Münster 1973
98. NOCHTA, Tibor: *Társasági jog*, Budapest, Pécs (Dialóg Campus) 2007
99. NOCHTA, Tibor – ZÓKA, Ferenc – ZUMBOK, Ferenc: *A gazdasági társaságokról szóló törvény magyarázata*, Budapest (Magyar Hivatalos Közlönykiadó Kft.) 2006
100. NOCHTA, Tibor: *A magánjogi felelősség útjai a társasági jogban*, Budapest (Dialog Campus) 2005
101. NOCHTA, Tibor: *Megjegyzések a társasági jogi felelősségkorlátozás kérdéséhez*, in: *Magyar Jog* 1991/7, 412-415. old.
102. NOCHTA, Tibor: *Társasági jogunk néhány aktuális kérdéséről*, in: *Jogtudományi Közlöny* 1994/3, 122-125. old.
103. NÖRR, Knut Wolfgang: *Zur Entwicklung des Aktien- und Konzernrechts während der Weimarer Republik*, ZHR 150 (1986), 155-181. old.
104. OELSCHLÄGER, Klaus: *Das Finanzierungsverhalten in der Klein- und Mittelindustrie. Eine Empirische Analyse*, Nr. 50 der Abhandlungen zur Mittelstandsforschung, Köln (Kölner Univ.-Verl.) 1971

105. OTT, Jürgen: *Die Kommanditgesellschaft auf Aktien*, Dissz. Tübingen 1960
106. PAPP, Tekla: *Rövid bevezetés a német társasági jogba*, in: Jogelméleti Szemle (POKOL, B. szerk.) 2002/3, 1-12. old. (<http://www.extra.hu/jesz/papp11.html>)
107. PAPP, Tekla: *Az „ultra vires” elv az angol társasági jogban*, Jogutdományi Közlöny 6. (2003), 276-280. old.
108. PAPP, Tekla: *Die Grundzüge des englischen Gesellschaftsrechts I.*, in: Acta Universitatis de Attila József Nominatae Juridica et Politica, Tomus LVI. Fasciculus 8., Szeged 1999, 1-8. old.
109. PAPP, Tekla: *Die Grundzüge des englischen Gesellschaftsrechts II.*, in: Acta Universitatis de Attila József Nominatae Juridica et Politica, Tomus LIX. Fasciculus 14., Szeged 2001, 1-23. old.
110. PAPP, Tekla: *A japán társasági jogról – röviden*, Jogelméleti szemle 2. (2003), interneten elérhető: <http://jesz.ajk.elte.hu/papp14.html>
111. PASSOW, Richard: *Die Aktiengesellschaft*, 2. kiadás, Jena (Fischer) 1922
112. PASSOW, Richard: *Die Entstehung des Aufsichtsrats der Aktiengesellschaft*, ZHR 64 (1909), 27-57. old.
113. PASSOW, Richard: *Der Strukturwandel der Aktiengesellschaft im Lichte der Wirtschaftsenquete*, Jena (Fischer) 1930
114. PERLITZ, Manfred – KÜPPER, Herbert: *Die Eigenkapitalaustattung von Unternehmen, Besteht eine Eigenkapitallücke?*, in: WiSt (1985), 505-512. old.
115. POHL, Manfred: *Die Entwicklung des deutschen Bankwesens zwischen 1848 und 1870*, in: Deutsche Bankengeschichte, 2. kötet, Frankfurt a. M. (Knapp) 1982, 141-220. old.
116. POLÁNYI, Tamás (szerk.): *Társasági jog az EU-ban. A társaságokra vonatkozó közösségi és nemzeti szabályozások kézikönyve*, 4.rész 4. fejezet: A német társasági jog, Budapest (Dashöfer) 2004
117. REICHAU, Werner: *Ist die Kommanditgesellschaft auf Aktien ein „rechtsfähiger” Verein?*, Dissz. Rostock 1902
118. RENAUD, Achilles: *Das Recht der Actiengesellschaften*, Lipcse (Tauchnitz) 1863
119. RENAUD, Achilles: *Das Recht der Commanditgesellschaften*, Lipcse (Tauchnitz) 1881
120. RENAUD, Achilles: *Die Klage des Actionärs gegen die Mitglieder des Vorstandes und Aufsichtsraths der Actiengesellschaft*, ZHR 12 (1868), 1-33. old.
121. RIPERT, Georges – ROBLOT, René: *Traité de Droit Commercial*, 1. kötet. 14.

- kiadás, Párizs (Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence) 1991
122. ROSENER, Wolfgang: *Entwicklungen im Gesellschaftsrecht der DDR*, in: Festschrift für Quack, Berlin, New York (de Gruyter) 1991, 397-419. old.
 123. SÁNDOR, István: *A társasági jog története Nyugat-Európában*, Budapest (KJK-Kerszöv) 2005
 124. SÁNDOR, István: *A társasági jog előzményei az ókori jogokban*, in: Jogtudományi Közlöny 2000/9, 335-352. old.
 125. SÁNDOR, István: *A társasági jog római jogi gyökerei*, in: Gazdaság és Jog 2000/5. 3-6. old.
 126. SÁNDOR, István: *Megjegyzések a társasági jog történetéhez Nyugat-Európában*, in: HARMATHY, A. (szerk.): 10 éves a doktori képzés az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán (A 2003. április 4-i konferencia anyaga), Budapest (Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar) 2003, 38-51. old.
 127. SÁNDOR, István: *Az európai társasági jog követelményei és a magyar társasági jog*, in: Gazdaság és Jog 1997/2., 3-9. old.
 128. SÁNDOR, Tamás: *A társasági jog alapjai az NSZK-ban*, in: Állam- és Jogtudomány 1989/3-4., 682-755. old.
 129. SÁNDOR, Tamás: *A részvénytársaság*, in.: SÁRKÖZY, T. (szerk.): *Társasági törvény, cégtörvény 2006*, Budapest (HVG-Orac) 2006, 272-401. old.
 130. SÁRKÖZY, Tamás: *A magyar társasági jog Európában. A társasági és konszernjog alapjai*, Budapest (HVG-Orac) 2001
 131. SÁRKÖZY, Tamás: *Az új társasági törvény és cégtörvény általános indokolása (Bevezető tanulmány)*; in: SÁRKÖZY, T. (szerk.): *Társasági Törvény, cégtörvény*, Budapest (HVG-Orac) 1997, 7-36. old.
 132. SCHMIDT, Karsten: *Gesellschaftsrecht*, 4. kiadás, München (Carl Heymanns) 1991,
 133. SCHMOLLER, Gustav: *Die geschichtliche Entwicklung der Unternehmung*, XII: *Die Handelsgesellschaften des Mittelalters und der Renaissancezeit*, in: Schmollers Jahrbuch (Jahrbuch für Gesetzgebung, Verwaltung und Volkswirtschaft im Deutschen Reiche) 17 Berlin (Duncker & Humblot) 1893, (reprint: Bad Feilnbach 1990), 359-391. old.
 134. SCHMOLLER, Gustav: *Die geschichtliche Entwicklung der Unternehmung*, XIII: *Die Handelsgesellschaften des 17.-18. Jahrhunderts*, in: Schmollers Jahrbuch (Jahrbuch für Gesetzgebung, Verwaltung und Volkswirtschaft im Deutschen Reiche) 17 Berlin (Duncker & Humblot) 1893, (reprint: Bad Feilnbach 1990), 959-1018. old.

135. SCHNEELOCH, Dieter: *Besteuerung und betriebliche Steuerpolitik*, 2. kötet: Betriebliche Steuerpolitik, München (Vahlen) 1994
136. SCHNEIDER, Dieter: *Investition, Finanzierung und Besteuerung*, 7. kiadás, Wiesbaden (Gabler) 1992
137. SCHNORR, Tanja: *Historie und Recht des Aufsichtsrats*, Dissz. Würzburg 2000
138. SCHREIBER, Otto: *Die Kommanditgesellschaft auf Aktien*, München (Hueber) 1925
139. SCHUBERT, Werner (szerk.): *Entwurf eines Handelsgesetzbuchs für die Preußischen Staaten, und Protokolle über die Beratungen mit kaufmännischen Sachverständigen und praktischen Juristen (1856)*, utánnymás: Frankfurt a. M. (Keip) 1986
140. SCHUBERT, Werner – HOMMELHOFF, Peter: *Hundert Jahre modernes Aktienrecht*, ZGR-különkiadás 4, Berlin, New York (de Gruyter) 1985
141. SCHUMACHER, Hermann: *Die Entwicklung der inneren Organisation der Aktiengesellschaft im deutschen Recht bis zum Allgemeinen Deutschen Handelsgesetzbuch*, melléklet ZHR 10, Stuttgart 1937
142. SEMLER, Johannes: *Kommentierung zu § 278-290 AktG*, in: GEBLER, E. (szerk.): *Aktiengesetz*, München (Vahlen) 1986
143. SETHE, Rolf: *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, Köln (O. Schmidt) 1996
144. SPALCKE, Karl: *Die Kommanditgesellschaft auf Aktien*, Dissz. Köln 1961
145. SUBMANN, Edith: *Die Rechtliche Stellung des Komplementars in der Kommanditgesellschaft auf Aktien*, Dissz. Marburg 1915
146. SZABÓ, István: *Az államfő jogállása a Weimari Köztársaságban*, Budapest (Osiris) 2000
147. SZABÓ, István: *Német alkotmányfejlődés*, Budapest (Szent István Társulat) 2002
148. SZIKORA, Veronika: *A német társasági jog alapvető kérdései*, Debrecen (Kossuth Egyetemi Kiadó) 2006
149. SZIKORA, Veronika: *Személyegységesítő társaságok a német, az osztrák és a magyar jogban*, Dissz. Miskolc 2005
150. SZIKORA, Veronika: *Társaságok a német jogban (különös tekintettel a személyegységesítő társaságok rendszerbeli helyére)*, in: *Collega* 2003. március, 32-34. old.
151. SZIKORA, Veronika: *A német személyegységesítő társaságok jellemzői és elhatárolásuk más társasági formáktól*, In: *Publicationes Universitatis*

Miskolciensis Sectio Juridica et Politica, Tomus XXIII/2., Miskolc (Miskolc University Press) 2005, 535-560. old.

152. SZIKORA, Veronika: *Személyegyesítő kereskedelmi társaságok (közkereseti társaság, betéti társaság) és a csendes társaság a német jogban*, In: *Collectio Iuridica Universitatis Debreceniensis*, V. kötet, Debrecen 2005, 199-225. old.
153. SZIKORA, Veronika: *Das Gesellschaftsrecht im System der Privatrechtsordnung*, In: *International Scientific Conference 6-7 March 2003*, UM ITTC 2003, 119-125. old.
154. TROPLONG, Raymond T.: *Le droit civile expliqué; Commentaire du titre IX du livre III du code civil; Du contrat de société civile et commerciale*, 1. kötet, Párizs (Charles Hingray) 1843
155. VARGA, Judit: *Az európai társasági jog aktuális kérdései az Európai Bíróság joggyakorlatának tükrében*, in: *Magyar Jog* 2004/6, 367-374. old.
156. VIANDIER, Alain – HILAIRE, Jean – MERLE, Henri – SERBAT, Henri: *La société en commandite entre son passé et son avenir*, CREDA, Párizs 1983
157. VOGT, Gustav: *Zur Theorie der Handelsgesellschaften, insbesondere der Aktiengesellschaft*, ZHR 1 (1858), 477-539. old.
158. VÖLDERNDORFF, Otto Frh. v.: *Das Reichsgesetz betreffend die Kommanditgesellschaften auf Aktien und die Aktiengesellschaften vom 18. Juli 1884*, Erlangen (Enke) 1885
159. WEBER, Max: *Zur Geschichte der Handelsgesellschaften im Mittelalter nach süd-europäischen Quellen*, Stuttgart 1889, utánnomás: Amsterdam (Schippers) 1964
160. WEINHAGEN, N.: *Recht der Aktien-Gesellschaften nach dem Allgemeinen Deutschen Handelsgesetzbuche und dem preußischen Gesetze vom 15. Februar 1864*, Köln (Arnold) 1866
161. WESTERMANN, Harm P.: *Vertragsfreiheit und Typengesetzlichkeit im Recht der Personengesellschaften*, Berlin, Heidelberg, New York (de Gruyter) 1970
162. WIESNER, Peter M.: *Europaisches Unternehmensrecht*, ZIP 2000/II., 1793-1809. old.
163. WIETHÖLTER, Rudolf: *Interessen und Organisation der Aktiengesellschaft im amerikanischen und deutschen Recht*, Karlsruhe (Müller) 1961
164. WÖHE, Günter: *Der Einfluß der Besteuerung auf die Wahl der Unternehmensform*, ZfbF 1980, 519-538. old.
165. ZUPANCIC, Georg M.: *Risikokapitalbeschaffung durch Genußscheine bei großen mittelständischen Unternehmen, Eine betriebswirtschaftliche Analyse unter Berücksichtigung steuerlicher Aspekte*, Dissz. Münster 1988

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

A szövegben illetve lábjegyzetben használt rövidítések:

et al.	=	és mások
im.	=	idézett mű
ld.	=	lásd
old.	=	oldal
pl.	=	például
ti.	=	tudni illik
uo.	=	ugyanott
uő.	=	ugyanő
vö.	=	vesd össze

A folyóiratok, hivatalos lapok elnevezéseinek rövidítései:

ABl EG	=	Amtsblatt der Europäischen Gemeinschaften
AG	=	Die Aktiengesellschaft
BB	=	Betriebs-Berater
BGBI	=	Bundesgesetzblatt
DB	=	Der Betrieb
DStR	=	Deutsches Steuerrecht
FS	=	Festschrift
GmbHHR	=	GmbH-Rundschau
HL	=	az Európai Unió Hivatalos Lapja
JW	=	Juristische Wochenschrift
RGBI	=	Reichsgesetzblatt
RGZ	=	Entscheidungen des Reichsgerichts in Zivilsachen
StbJb	=	Steuerberater-Jahrbuch
ZfbF	=	Schmalensbach Zeitschrift für betriebswirtschaftliche Forschung
WiSt	=	Wirtschaftswissenschaftliches Studium

ZfB	=	Zeitschrift für Betriebswirtschaft
ZGR	=	Zeitschrift für Unternehmens- und Gesellschaftsrecht
ZHR	=	Zeitschrift für das gesamte Handels- und Wirtschaftsrecht
ZIP	=	Zeitschrift für Wirtschaftsrecht

ZUSAMMENFASSUNG

1. Die Vorgeschichten und Zielsetzungen der Dissertation

1.1. Themenwahl

Die Auswahl des Themas der Arbeit gab in erster Linie das Kuriosum, dass Kommanditaktiengesellschaft (oder anders genannt: Kommanditgesellschaft auf Aktien) als wirtschaftliche Gesellschaftsform im ungarischen Recht (und sicherlich auch in juristischen Fachkreisen) nicht bekannt ist.

Die Kommanditaktiengesellschaft ist nämlich eine über eine Rechtsperson verfügende Wirtschaftsgesellschaft, in der mindestens ein Gesellschaftsmitglied den Kreditgebern unbeschränkt verantwortlich für die Pflichten ist (persönlich verantwortlicher Gesellschaftsmitglied, oder kurz gesagt Komplementär), und die anderen Gesellschaftsmitglieder beteiligen sich aus dem auf Aktien aufgeteilten Grundkapital, ohne persönlich verantwortlich für die Pflichten der Gesellschaft (Kommanditaktionären) außer der Leistung des Nennwertes und Ausgabewertes der Aktie zu sein. Der gemischte Charakter beansprucht auch spezielle Regelung, so bestimmen zum Beispiel die Bestimmungen über die Kommanditgesellschaft vom HGB das Rechtsverhältnis mit den persönlich verantwortlichen Gesellschaftsmitgliedern, bzw. mit der Gesamtheit der Kommanditaktionären und mit dritten Personen, und die Berechtigung, die sich auf die Geschäftsführung und die Vertretung der Gesellschaft bezieht, in anderen sind die Regelungen des Aktiengesetzes anzuwenden.

1.2. Die Zielsetzungen der Arbeit

Eines der wichtigen Ziele der Arbeit ist, die geschichtliche Entwicklung der Kommanditaktiengesellschaft in Deutschland zu präsentieren, sie strebt danach, die gesetzgeberischen Antworten auf die grob ähnlichen Problemen der verbürgerlichen-kapitalisierenden Staaten zu zeigen.

Ein anderes wichtiges Ziel der Arbeit ist, in den organisatorischen Aufbau der Kommanditaktiengesellschaft, in ihre innere Tätigkeit und in die darin verborgenen Möglichkeiten Einsicht zu geben. Weil der Gesetzgeber die in ihrer Benennung gleichen oder ähnlichen, kann man sagen, rezipierten Gesellschaftsorganisationen mit rein abweichender Funktion und mit innerer Rechtsstellung ausstattete, können wir daraus solche Ideen entnehmen, die wir auch in der Wiedererwägung, in der Entwicklung unserer einzelnen Rechtsinstituten der vorhandenen ungarischen Gesellschaftsformen verwenden.

Zuletzt, weil die ungarische Rechtsliteratur – offensichtlich wegen dem Mangel des ungarischen Passenden der Rechtsform – mit den Werken über die Kommanditaktiengesellschaft in knapp ist, ist diese Arbeit zugleich auch für ein einem Mangel abhelfendes Werk bestimmt.

1.3. Die Methodik der Forschung

Um die Fragenkreise der Themenwahl antworten zu können, sollte man zuerst die wichtigsten Stufen der Herausbildung der Kommanditaktiengesellschaft als Vereinigungsform offenbaren, dann sollte man die grundlegenden Elemente der rechtlichen Regelung kennenlernen, man widmet eine besondere Aufmerksamkeit den von den „gewöhnlichen“ abweichenden organisatorischen und funktionellen Lösungen.

Zu dieser Versuchung bat sich 2 Methoden an: entweder eine – fast – ganz europäische rechtsvergleichende Analyse, oder eine Analyse der diesgerichteten Entwicklung und Gesetzgebung eines gegebenen, wegen der Gemeinverständlichkeit möglichst mit dem ungarischen Recht verwandten Landes.

In vorigem Fall hätte die Arbeit sicher ein breitetes Übersehen, eine mit größerer Sicherheit geschehende Orientierung betreffs der Art des untersuchten Rechtsinstitutes darbieten können, aber diese Forschungsmethode hätte dann wirklich zweckdienlich sein können, wenn das Ziel das Reformieren, die Besserung eines auch in Ungarn existenten Institutes wäre, auf Grund der Regelungs- und praktischer Erfahrungen der ähnlichen Länder. Aber ohne geschichtliche Vorgeschichten, bezügliche Rechtskultur

und Tradition würden die danach eventuell geformten Vorschläge auf jeden Fall ein fremdes, sozusagen steriles Rechtsinstitut ergeben.

Gerade deshalb ist die Wahl des Autors auf die zweite Variation gefallen, und er will die wichtigsten Charakteristiken der Kommanditaktiengesellschaft durch das innere Recht eines gegebenen Landes präsentieren, aber er vergisst die kurze Vorstellung der einzelnen Modelle der europäischen Regelung nicht. Das ausgewählte Land war von diesem Gesichtspunkt offenbar, innerhalb des kontinentalen Rechtsgebietes war Ungarn ja traditionell mit Österreich bzw. – durch die Österreichisch-Ungarische Monarchie - mit dem deutschen Recht geschichtlich auch in bedeutender Verbindung. Und auch die geographische Nähe bestärkt die Themenwahl, und nicht in letzter Linie die eigenen Sprachkenntnisse des Autors, die die Quelle und das Verständnis des originalen Textes der Rechtsliteratur möglich machten.

Die Bearbeitung der zweifachen Art des Themas, die Erfassung und Analyse der zur Verfügung stehenden Quellen beanspruchten auch eine zweifache Methode.

Die Quellenbearbeitung der geschichtlichen Vorgeschichten und Herausbildung macht die Ausforschung der Werke von deutschen Autoren nötig, die in erster Linie in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts und in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts in diesem Thema schrieben, die die unter dem wirtschaftlichen Druck herausgebildete Rechtspraxis „körpernah“ sahen, bzw. auch sie selbst waren Teilnehmer an den die Kodifikation vorangehenden-folgenden Fachdiskussionen. In dessen Rahmen kommt es zur Untersuchung einerseits der Herausbildung der Kommanditaktiengesellschaft, andererseits des eng gegriffenen Themas, der Herausbildung der Kommanditaktiengesellschaft. Die Methode der Untersuchung war in erster Linie der Vergleich, dann Synthetisierung der von den Autoren bearbeiteten, durch die Kodifikation geborenen Vorschläge, Vorstellungen, Diskussionsmaterialien, bzw. – wo es schon zur Verfügung steht – das Studium des Textes von Rechtsregeln.

Eine andere große Einheit der Arbeit, die Analyse der gesellschaftliche rechtliche Rechtsstellung der Kommanditaktiengesellschaft basiert in Deutschland schon in erster Linie auf den unvermittelten Normtext, den ergänzen die Kommentare und die die geltende Rechtsregelung abschreibenden, bzw. dogmatisch gleichen analytischen

Werke.

2. Die neuen wissenschaftlichen Ergebnisse der Dissertation

2.1. Feststellungen

Aufgrund der gemachten Untersuchungen kann man feststellen, dass die Kommanditaktiengesellschaft eine grundsätzlich flexible, die persönliche wirtschaftliche Kooperation mit der potenziellen äußeren Kapitaleinbeziehung einigende Unternehmungsform, die die einfachste und – vielleicht – totalste Ausdrucksform der Gesellschaftsbeteiligung erschuf, die Aktie. Und sie löste die gesellschaftliche rechtliche Entwicklung und Kodifikation der Kapitalistengesellschaft aus, weil die auch heute grundsätzlich bedeutenden strukturellen Grundsätze und Wirkungsregeln der Aktiengesellschaft und der Gesellschaft mit beschränkter Haftung in den mit der Rechtsstellung und Regelung der Kommanditaktiengesellschaft verbundenen Debatten geboren sind.

Auf Grund der Untersuchung der Gründungsbedingungen beurteile ich es so, dass die Gesellschaft mit beschränkter Haftung im Vergleich mit der Kommanditaktiengesellschaft viel mehr personenvereinigende gesellschaftliche Charakteristiken hat, als dass kapitaleinigende, und ihre auf Kosten der Kommanditaktiengesellschaften geschehende ausgebreitete Verbreitung machtausschließlich „das Geschenk“ der beschränkter Haftung möglich.

Man kann auch feststellen, dass die Form der Kommanditaktiengesellschaft typisch solche familiäre Unternehmen hinsichtlich der Wirkungs-Organisationsform eine Alternative bedeutet, bei denen der Familienoberhaupt einerseits die Führung des Unternehmens versieht, der über die entsprechenden unternehmensvorzügen verfügt, meistens die Gesellschaft selbst gründete, und bei denen die familiären Beziehungen oft enger als die durch das Recht akzeptierten oder geregelten privatrechtlichen Beziehungen sind, andererseits die durch Generationen geschehende Betätigung und Zusammenhaltung des „das familiäre Vermögen“ verkörpernden Unternehmens macht äußere (Anleger-) Kapitaleinbeziehung nötig, ohne sie die Führung des

Unternehmens unter den Einfluss des Anlagekreises „ausorganisieren“ möchten. Dementsprechend können solche familiär veranlassenden Unternehmen an dieser Gesellschaftsform interessiert sein, in denen

1. sich die Sicherung der Unternehmungsbeteiligung der folgenden Generationen auf den Besitz des Unternehmens und auf die Beteiligung an dem Gewinn beschränkt, ohne die tatsächliche Führungstätigkeit und dessen Verantwortung übernehmen zu sollen;
2. die Aufrechterhaltung oder Entwicklung der geschäftlichen Tätigkeit die Steigerung der eigenen Kapitalelemente der Gesellschaft so nötig machen, dass die Investoren auf die tatsächliche Führung der Gesellschaft möglichst minimalen Einfluss üben können;
3. es möglich ist, die Arbeitnehmer in der erfolgreichen Tätigkeit der Gesellschaft mit den Leistungen mit Gehaltscharakter oder nicht wirksam genug, oder wirtschaftlich nicht voraus planbar interessiert zu machen;
4. man mit der von der ausgebreiteten Verfassungsmöglichkeit nutzt, einerseits sind die effektiv nur nicht in den traditionellen Organisationsrahmen führenden Geschäftstätigkeiten betreffs der Gesellschaftstätigkeiten entscheidend, andererseits die (familiäre) Beziehung der Mitglieder zueinander überschreibt die traditionellen Kategorie, die für die inneren Rechtsverhältnisse der Gesellschaftsrechte ausgearbeitet wurde.

Überdies scheint es eine offenbare Vereinigungsform auch im Laufe des Zustandebringens und der Betätigung der staatlichen (selbst regierenden) und in der Zusammenarbeit des Privatkapitals (sog. PPP Investitionen) verwirklichenden, staatliche (selbst regierende) Arbeit führenden Institutionen zu sein, weil der Staat als persönlich haftende Person einerseits mit ihrer finanziellen Verantwortung die fließende Betätigung des Institutes garantieren könnte, andererseits könnte er die auf die wirksame Anwendung des Gemeinvermögen richtende allgemeine gesellschaftliche Erwartung durch die den persönlich haftenden Mitgliedern zustehenden ausschließlichen Entscheidungsbefugnisse zur Geltung bringen, während er durch die Ausgabe der Aktien sogar auch auf dem Kleininvestorniveau Privatkapital zur Befriedigung der gesellschaftlichen Bedürfnisse zuziehen könnte.

2.2. Vorschläge

Laut meines Standpunktes entspricht die dogmatische Einordnung der Gesellschaft mit beschränkter Haftung in dem heutigen ungarischen Gesellschaftsrecht ihrer tatsächlichen Rolle nicht, ihre auch im absoluten Sinne beschränkte verantwortliche Form und ihr unbegründet niedrig bestimmtes Kapitalminimum leeren die originell als vorübergehende Form apostrophierte Rolle zwischen den personeinigenden und kapitaleinigenden Gesellschaften. Meiner Meinung nach könnte man dementsprechend die ergebene Lage von der Seite der Rechtsregel primär so in die Richtung des – nicht im gesellschaftlichen und privatrechtlichen Sinne - haftenden Unternehmens bringen, wenn nur solche Gesellschaften die Begünstigung der beschränkter Haftung genießen, deren eigenes Kapital und dessen Struktur mindestens teilweise wirkliche Deckung für die Forderung der Kreditgeber geben.

Dazu sollte man die Kapitalstruktur der beschränkt haftenden Gesellschaft primär wiederregeln, das Prinzip der wirklichen Deckung vor Augen haltend, laut den folgenden.

1. die Grösse des minimal motierten Kapitals muss man auf jeden Fall steigern, ich schlage ihre Bestimmung in 5 Millionen Forint vor;
2. den Betrag des minimal motierten Kapitals der Gesellschaft – über dem absoluten Rechtsregelminimum – sollte man an der jährlichen Preiseinnahme der Gesellschaft binden, dass die zur Verfügung der Kreditgeber stehende Deckung zu der Tätigkeit der Gesellschaft im Verhältnis steht;
3. die bestimmte Quote des in Geld gegebenen notierten Kapitals (laut meines Vorschlags 50%) könnte man nur auf bestimmte Mittel (meistens auf dauerhafte Investitionen) richten.
4. Den Betrag des ganzen notierten Kapitals halte ich für gerechtfertigt, schon bei der Gründung zur Verfügung zu stellen.

Mit der Ausbildung der oberen Kapitalstruktur kann man laut meines Standpunktes eine wirkliche Deckung für die Forderung der Kapitalgeber sichern, es reizt die Eigentümer und Leiter der Gesellschaft zugleich zur Überlegung und Planung an, darüber nicht zu sprechen, dass auch die Formwahl selbst fordert wirkliche Erwägung an: wer diese strengen Bedingungen ja nicht übernehmen will oder kann, soll er sich

notwendigerweise zu neben persönlicher Haftung tätigen Gesellschaften wenden.

Wenn die oben vorgeschlagene Lösung ins Rechtssystem eingebaut wird, würde so daraus – ähnlich zur französischen bzw. deutschen geschichtlichen Entwicklung - eine Lücke zwischen den personvereinigenden und kapitalvereinigenden Gesellschaften entstehen, zu deren Einfüllung die Kommanditaktiengesellschaft perfekt fähig zu sein scheint, im Falle der Erfüllung von diesen:

1. Zur Gründung und Betätigung der Kommanditaktiengesellschaft sind mindestens ein, für die Verpflichtungen der Gesellschaft unbeschränkt haftender Mitglied (persönlich haftender Mitglied) und mindestens ein Kommanditaktionär nötig, der außer der Leistung des Nennwertes der Kommanditaktie für die Verpflichtungen der Gesellschaft nicht verantwortlich ist.
2. Der minimale Betrag des notierten Kapitals – entsprechend der Rolle der vorübergehenden Form – wäre niedriger auf die beschränkt haftende Gesellschaft, laut meines Vorschlags 2 Millionen Forint, wenn der Betrag des bestätigten Privatvermögens der persönlich haftenden Mitglieder den Betrag der Differenz zwischen des minimal notierten Kapitals der beschränkt haftenden Gesellschaft erreicht, und dessen Charakter entspricht den Vorschriften, die sich auf das Sicherheitskapital der beschränkt haftenden Gesellschaft beziehen. Wenn das Grundkapital erreicht oder übersteigt den Betrag des minimalen Stammkapitals der beschränkt haftender Gesellschaft, so kommt es zur Anwendung dieses Deckungselements des Privatkapitals nicht, aber die Anforderung des an jährlicher Preiseinnahme der Gesellschaft gebundenen notierten Kapitals ist entsprechend anzuwenden.
3. Der persönlich haftender Mitglied leistet Vermögenseinlage, für die er Einlagenaktie nicht automatisch bekommt, und die Vermögenseinlage soll man getrennt in der Gesellschaftsbilanz innerhalb des eigenen Kapitals registrieren. Ich schalte vor, den minimalen Betrag der Vermögenseinlage in eine Million Forint zu bestimmen. Auch der persönlich haftende Mitglied kann Einlagenaktie notieren, nach der er Dividende bekommen kann, aber Stimmrecht kann er danach nicht ausüben, so wird die Erweiterung des Einflusses auf die Vollversammlung der Kommanditaktionären umgegangen.

4. Die Organisationsstruktur der Gesellschaft würde sich nach dem französisch-deutschen Modell richten, das heisst, die persönlich haftenden Mitglieder, die Vollversammlung der Kommanditaktionären und der Aufsichtsrat obligatorisch zu bildende Organe der Gesellschaft sind.
5. Der obligatorisch zu wählende Aufsichtsrat besteht aus 3 oder 6 Mitgliedern, deren Drittel die persönlich haftenden Mitglieder auszeichnen und wählen, anderes Drittel zeichnet die Vollversammlung der Kommanditaktionären aus und wählt, weiteres Drittel die persönlich haftenden Mitglieder – laut des Vorschlags der Vollversammlung der Kommanditaktionären - auszeichnen, die mit der Gesellschaft in Rechtsverhältnis, und mit den Gesellschaftsmitgliedern in Angehörigenverhältnis stehen.
6. In der Vollversammlung der Kommanditaktionären verfügen die Aktionären über das Stimmrecht nach ihren Aktien, und wenn die Verfassung nicht anders bestimmt, macht man die Beschlüsse mit einfacher Mehrheit der Anwesenden, zu deren Gültigkeit man (außer der Wahl der Mitglieder des Aufsichtsrates) das Einverständnis der persönlich haftenden Mitglieder braucht.
7. Ich schlage – ähnlich zum deutschen Modell – die Sicherung der verbreitesten Verfassungsautonomie betreffs des weiteren inneren Strukturaufbaus und Beschlussfassungsverfahren der Gesellschaft vor.
8. Die persönlich haftenden Mitglieder nehmen die Verfassung mit einstimmigem Beschluss an, gegen die die Vollversammlung der Kommanditaktionären einmal Veto einlegen kann und den persönlich haftenden Mitgliedern zur Bearbeitung – mit ihren Vorschlägen – zurückschicken kann, im Falle des zweitem Vetos scheitert die Gründung der Gesellschaft.
9. Ausschließlich die persönlich haftenden Mitglieder können die Geschäftsführung und die Vertretung betreuen, und – wenn die Verfassung nicht anders bestimmt – man soll die Kommanditaktionären über die dazu gebundenen Entscheidungen informieren. Die Verfassung kann die einzelnen Geschäftsführungsentscheidungen an das Einverständnis der Vollversammlung der Kommanditaktionären knüpfen.
10. Wenn die Verfassung bestimmt die Wahl des Buchprüfers, so ist dessen Wahl – auf Grund des Vorschlags der persönlich haftender Mitglieder - das Recht der Vollversammlung der Kommanditaktionären.

Weil das ungarische Gesellschaftsrecht auch betreffs der deutschen Gesellschaftsformen und Rechtsterminologie eine bedeutende Verwandtschaft zeigt, kann die deutsche Rechtsregelung, von dem grob gleichen Rechtsinstitutsystem ausgegangen, laut unseres Standpunktes, überdies der oberen zur in das ungarische Gesellschaftsrecht geschende Einführung und die Erschaffung der ausführlichen Regeleung der Kommanditaktiengesellschaft als Muster dienen.